Володимир СЕРГІЙЧУК

СОБОРНА ПАМ’ЯТЬ УКРАЇНИ

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ
2021

Вишгород
ПП СЕРГІЙЧУК М. І.
2021

ББК 63.5 (4 УКР)
С 33

ISBN 978-617-7837-11-3

Сергійчук Володимир.
С 33 **Соборна пам'ять України. Календар-альманах.**
2021. — В.: ПП Сергійчук М. І., 2021. — 288 с.

У пропонованому календарі-альманасі наводяться найбільш знаменні події української історії та згадуються найвизначніші постаті нашого народу, яких ушановуємо в 2021 році.

Розрахований на широке коло читачів.

ББК 63.5 (4 УКР)

ISBN 978-617-7837-11-3

© Володимир Сергійчук, 2021
© Михайло Черненко, художнє оформлення, 2021
© ПП Сергійчук М. І., 2021

СОБІ — ПАМ'ЯТЬ, ЧУЖИНЦЯМ — ПРАВДУ

Відзначаючи найважливіші дати нашої історії в 2021 році, звертаємо увагу на те, що маємо оцінити події столітньої давності, які на довгі десятиліття залишили українську націю бездержавною. Йдеться про невдалий Другий Зимовий похід, який спричинився до остаточної поразки Української національної революції 1917—1921 років. Але важливим було те, що його учасники, котрі побували в цьому рейді, тверезо проаналізували кожну подію, кожне рішення старшого, аби не повторювати подібних помилок у майбутньому.

Вище керівництво УНР також ретельно розглянуло причини поразки Другого Зимового походу. Водночас воно накреслило конкретні заходи щодо збереження цієї української політичної еміграції, щоб не повторилася трагедія початку XVIII століття, коли мазепинці не зуміли створити на чужині потужної представницької сили рідного народу.

Насамперед, екзильна влада УНР на чолі з Симоном Петлюрою, ще готуючи Другий Зимовий похід в Україну, вже тоді клопоталася, аби побільше кинутих поляками за дроти наших вояків змогли вчитися — жоден з них не повинен був повернутися на Батьківщину неосвіченим. А можливість така появилася вже з січня 1921 року, коли завдяки наддніпрянській та галицькій еміграції у Відні засновується Український вільний університет.

За цим прикладом українська еміграція доб'ється згодом від Уряду Чехословаччини відкриття Української господарської академії в Подєбрадах — свого роду національної політехніки на чужині, а потім і Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі.

Це, як і направлення з таборів інтернованих ще сотень юнаків до університетів Польщі, Німеччини, Австрії, дозволяло готувати водночас українську еліту, що у відповідний час повинна була взяти на себе відповідальність за долю батьківщини.

Так і станеться, бо багато тих українських студентів, які в міжвоєнний період студіювали в Європі, виявилися в потрібний час і в потрібному місці, коли зі Львова радіостанції роз-

несли на всі терени звістку про Акт відновлення Української держави. Вони були учасниками проголошення цього доленосного документа у Львові, поспішали в складі похідних груп на Наддніпрянщину, Донеччину, Кубань і Крим встановлювати владу свого народу, гарячим словом, як Олена Теліга, закликали будувати свою державу.

А студент німецької політехніки в Данцігу Роман Шухевич очолить збройний спротив нашого народу окупантам рідної землі. Кілька повоєнних років цю героїчну боротьбу увічнював своїми високоідейними художніми творами випускник Варшавської академії мистецтв Ніл Хасевич.

Нова політична хвиля української еміграція після Другої світової розпочала нові проекти, які зміцнювали її представництво перед світом. Зокрема, в таборі переміщених осіб в німецькому місці Авґсбурзі засновується Українська вільна академія наук, яка й досі існує за океаном. Там же виникають українські кафедри при чужих університетах, масово виходять українські газети.

За умов тоталітарного режиму в СРСР наша діаспора взяла на себе основну роль у підтримці тих незгодних, хто на рідній землі продовжував боротися за самостійну Україну.

Та, звичайно, головними творцями відбудови незалежної України були ті громадяни, хто з початком горбачовської перебудови повірив у грядущі зміни на рідній землі. Хто вийшов на мітинг до першої річниці чорнобильської трагедії, хто піднімав перші синьо-жовті прапори, хто підтримав голодуючих студентів на Хрещатику, хто прийшов 24 серпня 1991 року ще до Верховної Ради УРСР.

Сьогодні також час аналізувати здобутки й прорахунки доби нашого самостійного життя. І насамперед запитати кожного: чи усвідомлює він, що рідна держава будується кожним, що далеко не завжди гарні картинки з кіно втілюються в життя, бо вони творилися для певних пропагандистських цілей.

І Україну захистити зможемо тільки тоді, коли організуємося, як на Майданах у 2004 й 2013—14 роках. Ось тоді й постане та Україна, про яку мріяли цілі покоління наших предків.

СІЧЕНЬ

1 січня

320 років тому (1701) у Києві народився Василь Григорович-Барський, український мандрівник та письменник. Залишив по собі ілюстровані дорожні записки, що містять цінні свідчення про історію, господарство та культуру відвіданих країн Європи та Близького Сходу. Навчаючись в ораторсько-філософській школі на о. Патмосі, склав підручник греко-латинської граматики для студентів Київської академії. Помер 7 жовтня 1747 року в Києві.

125 років тому (1896) народився Василь Перебийніс, живописець і графік. Помер 13 вересня 1966 року у Лондоні.

125 років тому (1896) народився Василь Касіян, графік. Автор численних творів, присвячених Тарасу Шевченку: станкових ("Шевченко серед селян", "Тарас Шевченко", "Шевченко з казахським хлопчиком" та ін.), ілюстрацій до "Кобзаря". У творчому доробку ілюстрації до повістей Івана Франка "Борислав сміється", О. Кобилянської "Земля", новел В. Стефаника. Автор праць "Офорти Тараса Шевченка", "Про мистецтво". Помер 26 червня 1976 року.

75 років тому (1946) у приміщенні української гімназії в таборі біженців Сомме-Касерно (Аугсбург, Німеччина) відбулися установчі збори видавничої кооперативи "Українська книга".

2 січня

180 років тому (1841) у с. Ставище (тепер — Київська обл.) народився Тадей Рильський, етнограф, фольклорист, економіст, культурно-освітній діяч. Один із засновників Київської Старої громади, член Південно-Західного відділу Російського географічного товариства. Помер 7 жовтня 1902 у Романівці (нині — Житомирська обл.).

180 років тому (1841) у Зозулинцях (тепер — Вінницька обл.) народився Костянтин Михальчук, український мовознавець, етнограф, громадський діяч, дійсний член НТШ у Львові та Українського наукового товариства у Києві (з 1907). Один із засновників і активних діячів Київської громади. Склав першу карту українських діалектів. Помер 20 квітня 1914 у Києві.

95 років тому (1926) у Бориславі (тепер —Львівська обл.) народилася Віра Вовк (спр. прізв. — Селянська), письменниця, літературознавець, перекладач. Мешкає в Бразилії. Автор поетичних збірок "Зоря провідна" (1955), "Чорні акації" (1961), "Мандри" (1979) та ін. Популяризує українську літературу в португаломовному світі — видала "Антологію української літератури" (1959), три збірки українських оповідань (1959, 1972, 1973), переклала португальською "Тіні забутих предків" М. Коцюбинського, "Мойсея" І. Франка, "Камінний хрест" В. Стефаника тощо.

4 січня

100 років тому (1921) заступник Голови Кубанської Ради Іван Макаренко звернувс до Голови Директорії та Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри з пропозицією посилити взаємодію обох державних утворень на міжнародному рівні.

5 січня

80 років тому (1941) у Підгородньому на Дніпропетровщині народився Володимир Шевченко, довголітній ректор Донецького національного університету, академік НАН України, Герой України. Усунутий режимом Януковича з посади.

6 січня

135 років тому (1886) народився Олекса Алмазов, український військовий діяч. Очолював Окрему кінно-гірську гарматну батарею у складі Гайдамацького Коша Слобідської України С. Петлюри. Відзначився під час Першого Зимового походу. Помер 13 грудня 1936 року.

120 років тому (1901) у Полтаві народився Микола Гришко, український ботанік, генетик та селекціонер, засновник Національного ботанічного саду Національної академії наук України, академік АН УРСР. Помер 3 січня 1964 року.

7 січня

120 років тому (1901) в Ічні на Чернігівщині народився Василь Чумак, український поет. Розстріляний денікінцями в ніч з 20 на 21 листопада 1919 у Києві.

95 років тому (1926) колегія Наркомату освіти РСФРР

ухвалила рішення щодо посилення українізації в Курській губернії.

8 січня

120 років тому (1901) у Лубнах (тепер — Полтавська обл.) помер Номис М. (спр. прізв. — Матвій Симонов), український етнограф, фольклорист, письменник, філолог і педагог. Найвидатніша праця — збірник "Українські приказки, прислів' я і таке ін." (1864). Народився 29 листопада 1823 у с. Заріг (тепер — Полтавська обл.).

115 років тому (1906) у Києві народився Ігор Мойсеєв, видатний артист балету, котрий майже 70 років керував ансамблем народного танцю. Помер 2 листопада 2007 року.

9 січня

160 років тому (1861) народився Іван Дублянський, український військовий діяч доби визвольних змагань 1917—1921 років. Рік смерті невідомий.

30 років тому (1991) у Лос-Анджелесі помер відомий диригент еміграційних хорів Володимир Божик. Народився 27 грудня 1908 року в Раві-Руській (Галичина).

10 січня

145 років тому (1876) у Кам' янець-Подільському народився Василь Яворський, видатний геолог і палеонтолог. Помер 20 вересня 1974 року.

100 років тому (1921) у Чернівцях народився Осип Барецький, відомий діяч української еміграції в Німеччині (кавалер "Федерального Хреста Заслуги"), багаторічний голова КОДУС-у, ініціатор і меценат встановлення сталевих хрестів на найвищих вершинах України (Говерла) і Буковини (Яровиця) на відзначення Незалежності України. Помер 22 червня 2018 року в Німеччині.

11 січня

105 років тому (1916) у Погориську (тепер —Львівська обл.) помер Лесь Мартович, український письменник, редактор, громадський діяч Народився 12 листопада 1871 року у Торговиці (тепер — Івано-Франківська обл.).

13 січня

340 років тому (1681) у Бахчисараї був підписаний мирний

договір між Москвою, Туреччиною і Кримським ханством, яким визнавалося приєднання Лівобережної України до Московської держави.

175 років тому (1846) народився Василь Милорадович, український фольклорист і етнограф. Помер 1911 року.

170 років тому (1851) народився Василь Образцов, один з засновників київської терапевтичної школи. Першим у світі разом з Миколою Стражеском описав клінічну картину тромбозу коронарних артерій (1909) і обгрунтував можливість прижиттєвого розпізнавання інфаркту міокарда. Помер у Києві 27 грудня 1920 року.

30 років тому (1991) члени Міжрегіональної депутатської групи від України і Росії вийшли до Мавзолею Леніна на Красній площі в Москві з протестом проти кровопролиття в Литві, організованого керівництвом СРСР.

14 січня

135 років тому (1886) у Таранівці (нині — Харківська обл.) народився Василь Пустовойт, видатний селекціонер-рослинник, академік АН СРСР і ВАСГНІЛ Створив 20 високоолійних сортів соняшнику. Помер 11 жовтня 1972 року.

55 років тому (1966) у Москві помер Сергій Корольов, Генеральний конструктор ракетно-космічних систем, творець першого штучного супутника Землі, першого пілотованого космічного корабля. Двічі Герой Соціалістичної Праці. Народився 12 січня 1907 року в Житомирі.

15 січня

150 років тому (1871) помер Костянтин Ушинський, видатний педагог українського походження, випускник Новгород-Сіверської гімназії. Народився 14 березня 1823 року.

150 років тому (1871) у Володимир-Волинському (тепер — Волинська обл.) народився Агатангел Кримський, український сходознавець, історик, мовознавець, літературознавець, фольклорист, етнограф, письменник, перекладач, дійсний член НТШ (1903), академік УАН (1918). У 1921—29 рр. — директор Інституту української наукової мови АН України. 20 липня 1941 року був заарештований і звинувачений в анти-

радянській націоналістичній діяльності. Помер у Кустанайській в'язниці 25 січня 1942 року.

100 років тому (1921) в Ужгороді відбулось урочисте заснування товариства "Просвіта".

17 січня

225 років тому (1796) у Петербурзі був підписаний царський указ про створення Малоросійської, Новоросійської, Київської, Подільської і Волинської губерній.

120 років тому (1901) у Кам'янці (тепер — Дніпропетровськ) народився Григорій Епік, український письменник, драматург, редактор. Розстріляний 3 листопада 1937 року.

100 років тому (1921) ініціативна група української колонії в Загребі звернулася до МЗС УНР з проханням відкрити Генеральне консульство України в Хорватії.

100 років тому (1921) в Гомелі народився Борис Шрамко, український археолог, дослідник пам'яток скіфської доби. З 1966 року завідував кафедрою археології Харківського університету.

18 січня

65 років тому (1956) народилася Людмила Коломієць (Панчук), українська гандболістка. Олімпійська чемпіонка монреальської олімпіади 1976 року в складі жіночої збірної СРСР. Померла 18 лютого 2011 року.

60 років тому (1961) помер Гнат Юра, український актор та режисер. Народився 8 січня 1888 року.

40 років тому (1981) помер Володимир Зосимович, український генетик та селекціонер, академік АН УРСР. Створив теорію походження та еволюції дикого, культурного та цукрового буряку, відкрив новий тетраплоїдний його вид, обгрунтував можливість існування мутантів з однонасіннєвими плодами. Народився 18 жовтня 1899 року у Шаповалівці (нині — Чернігівська обл.).

19 січня

70 років тому (1951) у Києві народився Леонід Залізняк, український археолог, дослідник доби мезоліту. Відомий також як автор праць з давньої історії України, походження

українського народу та становлення української державності. З 2000 року завідує відділом кам'яної доби Інституту археології НАН України. Засновник магістерської програми "Археологія" при НАУКМА (2000).

20 січня

195 років тому (1826) помер Станіслав Сташиць, польський громадський діяч, просвітитель, філософ, один із основоположників сучасної геології і досліджень Правобережної України та Карпат. Народився у листопаді 1755 року в Пілі (Польща).

21 січня

165 років тому (1856) у Немиловому (нині — Львівська обл.) народився Степан Смаль-Стоцький, український мовознавець, педагог, громадський діяч, дійсний член НТШ (1899), академік ВУАН (1918). Помер 18 серпня 1938 року в Празі.

22 січня

День Соборності України.

310 років тому (1711) було підписано угоду між гетьманом Пилипом Орликом і Кримським ханом про спільну боротьбу проти Росії.

105 років тому (1916) народився Данило Нарбут, український художник театру. Оформлював вистави "Маруся Богуславка" М. Старицького (1963), "Правда і кривда" М. Стельмаха (1965) — Івано-Франківськ, "Ярослав Мудрий" І. Кочерги (1960), "Сорочинський ярмарок" за М. Гоголем (1968), "Ніч на Івана Купала" М. Старицького (1970) — Черкаси. У творчому доробку — серія живописних портретів сподвижників Богдана Хмельницького (1990). Помер 3 березня 1998 року.

100 років тому (1921) трагічно загинув Микола Леонтович, український композитор і фольклорист. Народився 13 грудня 1877 року.

70 років тому (1951) у Великих Сорочинцях (Полтавщина) відкрито літературно-меморіальний музей Миколи Гоголя.

25 років тому (1996) помер Петро Шелест, котрий на посту першого секретаря ЦК КП України намагався обстоювати інтереси УРСР. Народився 14 лютого 1908 року на Харківщині.

23 січня

60 років тому (1961) Палата представників Конгресу і Сенат США відзначили День незалежності України.

24 січня

120 років тому (1901) у Петербурзі опубліковано розпорядження царського уряду про віддання 183 студентів Київського університету в солдати за участь у революційному русі.

26 січня

60 років тому (1961) у Канаді народився Вейн Гретцкі, найславетніший хокеїст НХЛ усіх часів, батьки якого українського походження.

25 років тому (1996) помер видатний конструктор ракетної техніки Михайло Решетньов. Народився 10 вересня 1924 року в Бармашовому на нинішній Миколаївщині.

27 січня

130 років тому (1891) у Пісках на Чернігівщині народився Павло Тичина, український поет, громадський діяч, академік АН УРСР (1929). Помер 16 вересня 1967 року в Києві.

110 років тому (1911) народився Іван Гончар, український скульптор, живописець, графік, народний художник України. Помер 18 червня 1993 року.

28 січня

110 років тому (1911) у Полтаві народився Семен Брауде, один із засновників радіоастрономії. Помер 2003 року.

100 років тому (1921) в Києві народився Євген Максимов, український археолог, дослідник культур осілого населення України скіфо-сарматської доби, історії давніх слов'ян.

70 років тому (1951) у Клішківцях на Буковині народився Леонід Каденюк, перший космонавт незалежної України, Герой України. Помер 31 січня 2018 року в Київі.

29 січня

День пам' яті Героїв Крут.

120 років тому (1901) у Синельниковому на Катеринославщині народився Кирило Синельников, один з найвидатніших фізиків XX століття. Помер 16 жовтня 1966 року.

30 січня

145 років тому (1876) у родині українських переселенців у Ставрополі народився Олександр Динник, видатний учений у галузі механіки. Помер 22 вересня 1950 року.

120 років тому (1901) у Харкові народився Семен Кузнець, лауреат Нобелівської премії з економіки. Помер 10 липня 1987 року в США.

35 років тому (1986) у Москві помер Іван Папанін, полярний дослідник, контр-адмірал, двічі Герой Радянського Союзу. У 1937—38 роках очолював першу радянську науково-дослідну станцію "Північний полюс-1", котра дрейфувала у Північному Льодовитому океані. Народився 26 листопада 1894 року у Севастополі.

31 січня

30 років тому (1991) помер Вадим Іванов, український філософ. Народився у 1933 році.

У СІЧНІ

95 років (1926) від початку діяльності літературного об'єднання ВАПЛІТЕ (Вільна академія пролетарської літератури). В об'єднання входили: М Хвильовий, П. Тичина, О. Слісаренко, М. Бажай, П. Панч, М. Йогансен, В. Сосюра, Г. Епік, О. Довженко, Ю. Яновський, М. Яловий, О. Досвітній. Самоліквідувалося 28 січня 1928 року.

80 років тому (1941) у Києві було створено кіностудію науково-популярних фільмів (з 1954 — "Київнаукфільм").

75 років тому (1946) у серії "Золота брама" видань еміграційного МУР-у вийшла перша книга — збірка поезій "Гомін віків" Яра Славутича.

65 років тому (1956) у Харкові вийшло у світ перше число літературно-художнього і суспільно-політичного журналу "Прапор", нині — "Березіль".

ПЕРШИЙ ВІЙСЬКОВИЙ НАЧАЛЬНИК ВЛАДИВОСТОЦЬКОГО ПОРТУ
(до 185-річчя від дня народження Євгена Бурачка)

Діти служилої знаті українського походження, згодом, як правило, втрачалися для нашого народу. Контр-адмірал Євген Бурачок (8.01.1836—1911), який народився і виріс в Санкт-Петербурзі в родині відомого кораблебудівника генерал-лейтенанта Степана Бурачка, був якраз одним з тих російських адміралів, які таки признавалися до українства.

З шести років він навчася в Морському кадетському корпусі, після чого проходив службу на кораблях Балтійського флоту. З 1859 року перебував у навколосвітньому плаванні, відвідавши Данію, Сингапур, Філіпіни, Китай, окремі країни Африки й Індокитаю. Після прибуття до Владивостока змушений був зійти на берег через загострення важкої хвороби, сподіваючись повернутися до Санкт-Петербурга сушею.

Однак місцеве начальство не відпустило Бурячка до столиці, а з огляду на його досвід і знання чотирьох мов, у тому числі й китайської, призначило молодого офіцера начальни-ком військового поста в бухті Золотий Ріг. Фактично він став першим начальником Владивостоцького морського порту.

Бурячок цілком виправдав покладені на нього надії, активізувавши роботи зі спорудження пристані і військових складів, поглибленню бухти. Завдяки саме йому у Владивостоці було зведено першу православну церкву.

Через хворобу Бурачок у травні 1863 року повернувся до Санкт-Петербурга, де продовжив службу в берегових структурах Балтійськового флоту. Вийшов у відставку 1888 року у званні контр-адмірала, однак до 1896 року продовжував працювати в Морському технічному комітеті.

Помер у Санкт-Петербурзі, де й був похований на Смоленському цвинтарі. 1988 року прах Євгена Бурачка перенесено до Владивостока, де перезахоронено на Морському цвинтарі.

ПЕРШИЙ У СВІТІ — І УКРАЇНСЬКИЙ!
(до 100-річчя від дня заснування Українського вільного університету)

Спрагла до знань українська молодь завжди шукала можливості вчитися в європейських університетах. Багато з наших талантів залишалися там назавжди, навіть очолюючи чужинецькі вищі навчальні заклади. Але більшість поверталася додому, аби віддати знання рідному народові в різних напрямках життєдіяльності, в тому числі й організовуючи власну державність, у чому показав особливий приклад гетьман Іван Мазепа. Він, до речі, й Києво-Могилянський колегіум підняв до статусу академії.

Але в період української бездержавності, коли Москва нищила всі традиції вищої освіти на наших землях, безперервність останньої могла остаточно зникнути. Ця небезпека посилювалася і в роки Української національної революції 1917—1921 років, бо відроджена держава нашого народу була загрожена різними "трикутниками" й "чотирикутниками" смерті, що творилися нашими заздрісними сусідами, й не давали можливості здобувати університетську освіту на Батьківщині. Відтак це штовхало якусь частину української молоді за кордон, де вона сподівалася таки одержати необхідні знання.

Наприклад, наприкінці 1919 року до столиці Чехословаччини приїхало кілька десятків молодих людей, які записалися на студії до празьких високих шкіл. Вони матеріально не були забезпечені, відтак дуже бідували. Наша Дипломатична місія допомагала їм зі свого бюджету, але кошти були на ці цілі дуже малими. Дещо виправили ситуацію 40 стипендій для цих студентів з кінцем 1919 року, які асигнував їм Уряд УНР.

У подібній ситуації опинилися й українські студенти в Австрії. В травні 1920 року представник української влади професор Борис Мартос, який спеціально вивчав матеріальне становище наших студентів у Європі, видав значні одноразові студійні допомоги кільком українцям у Відні, в тому числі Юрію Русову, що дало йому можливість закінчити докторат при Віденському університеті.

Крім власне студіюючої молоді з Великої України, в тій же столиці Австрії виявилося чимало бажаючих здобувати вищу освіту й з інших українських поселень, зокрема, з Кубані. Тож зустрівшись у Відні з представником Кубанської Законодавчої Ради Кузьмою Безкровним, Борис Мартос після довгої розмови дійшов висновку, що "завданням часу є організація широкої студійної допомоги нашій молоді на широку скалю".

Як один з варіантів — створення власного вищого навчального закладу, до чого схилилися провідні українські діячі й науковці, які творили свого часу Українську Народну Республіку, а тепер опинилися в екзилі. Ідею власне українського університету підтримали голова Української Центральної Ради та Української Народної Республіки, відомий історик Михайло Грушевський і колишній депутат австрійського парламенту, голова Дипломатичної місії Західноукраїнської Народної Республіки Олександр Колесса, професор історії літератури. Їх підтримали також такі відомі українські вчені, як Станіслав Дністрянський та Іван Горбачевський.

Зрештою, очолюваний Грушевським Український соціологічний інститут у Відні й Академічний відділ Віденського союзу українських журналістів та письменників і стали базою для заснування Українського університету, до чого прилучилося також Товариство прихильників освіти з такими поважними керівниками, як Олександр Олесь і Володимир Кушнір. Про все це було оголошено 17 січня 1921 року у Відні як про офіційне відкриття Українського вільного університету, першим ректором якого призначили Олександра Колессу.

Зазначені науковці в спеціально організованій з них Раді, до якої вступили також професори Іван Галицький і Володимир Старосольський, розпочали підготовчу працю, прикладу якої ще не знало людство — перебуваючи на еміграції, творити таку складну з організаційного й технічного боку справу, як університет. Без належного апарату, без грошових засобів розпочинати вже через кілька місяців виклади для студентів!

Але так сталося — в травні 1921 року 65 студентів на філософському і 25 на правничому вже слухали лекції названих викладачів.

Професура УВУ думала тоді за майбутнє українського громадянства, від імені і в ім'я якого виступала з усвідомленням усіх наслідків можливої невдачі, яких тоді так багато ми зазнавали. Зрештою, перші викладачі УВУ у Відні — Дмитро Антонович, Іван Горбачевський, Дмитро Дорошенко, Олександер Колесса, Степан Рудницький, Степан Смаль-Стоцький, Станіслав Дністрянський, Ростислав Лащенко, Михайло Лозинський, Олександер Одарченко, Володимир Старосольський, Сергій Шелухін і Федір Щербина досить швидко зрозуміли, що за нових обставин, що витворилися із закінченням Першої світової війни, Відень не зможе й надалі залишатися осередком українського університетського життя. Тож користуючись своїми зв'язками з чеськими приятелями, вони швидко домовилися про переїзд до Праги, яка тоді вивищувалася як центр української політичної еміграції.

На відміну, скажімо, від Берліна, де не хотіли повертати Україні гроші з банківських рахунків за хліб, м'ясо, цукор та олію, в Празі за сприяння Президента Томаша Масарика не тільки виділили приміщення для викладів в аудиторіях Карлового університету, що був найстарішим у Центральній Європі, а й перша й наступні інавгурації академічного року в УВУ відбувалися в парадній залі цього славетного вищого навчального закладу, що підносило й престиж УВУ. До речі, на першу інавгурацію УВУ прибув ректор, всі декани й поважна професура Карлового університету, а також особистий секретар Президента Масарика Яромір Нечас.

Матеріальна підтримка чехословацького уряду також впливала на стабілізацію політичної атмосфери в середовищі українського студентства, яке прийшло в університет з фронтів боротьби за незалежність України. Але його також намагалися підкупити різними подачками, як це робили російські більшовики в Берліні, створюючи там так звану Українську академічну громаду, що мала діяти в промосковському дусі.

Атака на УВУ, яку розпочала радянська дипломатична місія в Празі, постійно стверджувала, що там "нема ніякої науки, бо професура застаріла, застаріла і забула те, що колись

знала. Вона може в найліпшім разі дати науку для сільського вчителя у "Печихвостах". Отож, ліпше вертатися назад до краю і там набиратися правдивої науки в місцевих високих школах, бо, мовляв, тільки це принесе користь Україні.

"Барабанний вогонь цієї пропаганди, — писав згодом професор Матвій Стахів, — здобував собі послух серед частини студентів згаданими аргументами. Наслідок був той, що студенти почали відтягатися від лекцій в УВУ. В часі цієї кризи були випадки, коли на викладах названих науковців-професорів бувало лише по кілька студентів, а навіть по 2 чи 3…".

Проте всі вирафіновані й наполегливі заходи московської агентури і збаламучених студентів виявилися даремними. Бо вже з 1924 року УВУ зміцнився новими кадрами викладачів, а чимало українців, що студіювали в чеських вищих навчальних закладах, записалися на навчання і до УВУ. У Празі, крім того, вільне українське студентство ставало центром антибільшовицького об'єднання студіюючих з різних країн, а, в першу чергу, з різних розселень нашого народу.

Така ситуація дала можливість українству створити тоді в Чехословаччині цілий комплекс підготовки спеціалістів з вищою освітою — після вирішення проблем УВУ місцева влада допомагає відкрити нам 1922 року національну політехніку за межами рідної землі — Українську господарську академію в Подєбрадах, а через рік — і Український Високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова в Празі. Таким чином, під егідою Українського вільного університету українській еміграції справді вдалося надати власній студіюючій молоді можливість готувати себе до повернення на батьківщину в майбутньому різними фаховими спеціалістами, які необхідні для відродження й розбудови держави на рідних землях.

І підготовку саме таких 700 фахівців організували в УВУ вже в 1921—1922 роках на факультеті юридичних і соціальних наук, а також філософському, на якому вирізнили історично-філософські й природничі дисципліни. А викладати їх тоді долучилися такі відомі вчені, як історик української церкви Василь Біднов, археолог Вадим Щербаківський, ко-

лишній дипломат Олександр Шульгин, знавець церковного права Олександр Лотоцький і цивільного — Панас Андрієвський…

Вихідці з різних регіонів українського розселення вони надавали УВУ характеру соборності нашої вітчизняної науки й освіти, об'єднували католиків і православних. Поряд з викладами в УВУ були започатковані наукові зібрання, на яких доповідалися останні досягнення українських учених — тільки в празькому періоді на 20 конференціях було оприлюднено 500 доповідей, на основі яких видано 5 збірників. Найактивнішим виявився професор Вадим Щербаківський, який виступив з доповідями на 15-ти.

Ці виступи професорів УВУ з часом переростали у фундаментальні монографії, які гідно представляли українську науку перед світом. Так, донині не втратили своєї актуальності "Формація української нації" Вадима Щербаківського, "Підручник органічної хімії" Івана Горбачевського, "Загальна наука права" Станіслава Дністрянського, "Історія українського права" Ростислава Лащенка, "Історія українського малярства" Дмитра Антоновича тощо.

У міжвоєнні роки УВУ став також центром збереження історичної пам'яті національної революції 1917—1921 років — саме при ньому з 1925 року було засновано Музей Визвольної Боротьби України. Згодом він відділиться від УВУ з власною управою та коштами, але його провід продовжуватимуть очолювати авторитетні професори УВУ — Іван Горбачевський, Степан Смаль-Стоцький, Андрій Яковлів, Дмитро Дорошенко. Тимчасом Дмитро Антонович залишатиметься незмінним директором Музею, опікуючись як безцінними архівами, так і багатою бібліотекою, в якій, зокрема, було зібрано велику кількість української періодики періоду визвольних змагань.

З початком 1930-х років чехословацька влада, заграючи з Москвою, змінила ставлення до українських емігрантів, що негативно відбилося на розвитку української вищої школи в цій країні. В ситуації, коли їй було різко зменшено матеріальну підтримку, закрито Український Високий педагогічний

інститут, а Українську господарську академію в Подєбрадах перетворено в Український технічно-господарський інститут (УТГІ) без належних субвенцій, лише УВУ продовжував залишатися самостійним острівцем української освіти й науки на чужині.

Відтак саме він, незважаючи на певні обмеження з боку німецької окупаційної влади, міг стати в 1939 році прихистком для біженців-студентів із Закарпаття, Берестейщини, Волині й Галичини, куди вже добралися після таємних розділів Європи з гітлерівськими нацистами московські "визволителі".

Звичайно, УВУ за гітлерівського кураторства вже не міг бути таким, яким себе залишив в історичній пам'яті нашого народу й світу в 1920—1930-х років. Але він існував! У ньому могли вчитися не тільки українці, а й німці, латиші, білоруси, румуни, угорці, євреї і навіть росіяни. Перед кінцем Другої світової до його викладацького складу долучилися такі науковці з УРСР, як Олександр Оглоблин і Наталія Полонська-Василенко — з Київського університету, мовознавець з Київського педагогічного інституту Пантелеймон Ковалів, старший науковий співробітник Української Академії Наук, правник Лев Окіншевич.

Однак майбутнє УВУ вже в лютому 1945 року, коли Прагу почали бомбити, стало непевним. Пропозицію про евакуацію на захід Сенат університету відхилив, наївно покладаючись на гуманність майбутніх визволителів із червоними зірками на кашкетах. Серед таких виявився і Президент Карпатської України Авґустин Волошин, котрий перебрав від Андрія Яковліва обов'язки ректора.

Останній, як і Вадим Щербаківський, Олександр Оглоблин, Пантелеймон Ковалів, Святослав Драгоманов, Наталія Полонська-Василенко, а також сестра Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк і Володимир Міяковський вирушили в напрямку Баварії, де мали добратися до Авґсбурґа. Проте до цього міста, столиці Швабії, передова група УВУ з Праги не змогла дістатися, зупинившись у вщент зруйнованому Мюнхені. І саме тут, у вкрай важких матеріальних умовах, за іні-

ціативою головним чином Вадима Щербаківського, розпочинається відродження українського університету на чужині. Як перші збори викладачів, так і перші лекції відбулися в помешканні вдови відомого історика Степана Томашівського. Якраз їй, Марії Томашівській, доручили секретарювати в УВУ, ректором обрали Вадима Щербаківського, деканом філософського факультету — професора Івана Мірчука, правничого — професора Льва Окіншевича. Прихильність баварської влади й окупаційної американської адміністрації дала можливість одержати для прописки УВУ класи звичайної школи на Версайлерштрассе, де розміщено канцелярію, кілька аудиторій та бібліотеку. На цю адресу потягнулися вчорашні студенти УВУ, та молодь, що відмовлялася повертатися на "родіну".

З огляду на обмеженість аудиторного фонду й студентського гуртожитка в Мюнхені, а також повну відсутність на перших порах матеріальної підтримки, виникають ідеї творити свого роду філіали УВУ в навколишніх таборах ДП. Так, 4 січня 1946 року в Авгсбурзі в рамках українських університетських курсів відкрився історико-філологічний факультет, який очолив професор Дмитро Дорошенко. Присутній при цьому майор Рей заявив, що американська адміністрація в його особі буде допомагати в розвитку факультетові.

Цей навчальний підрозділ міг за складом своїх викладачів змагатися з багатьма університетами, оскільки вчити студентів тут були заангажовані видатні фахівці своєї справи. Скажімо, кафедрою філософії (філософія, психологія, педагогіка) завідував професор Дмитро Чижевський, мовознавства (загальне мовознавство, слов'янське мовознавство, українська мова, англійська мова) — професор Ярослав Рудницький, літературознавства (теорія й методологія літе-ратури, історія української літератури, історія всесвітньої літератури) — професор Леонід Білецький, історії (історія України, всесвітня історія, історія церкви) — професор Дмитро Дорошенко, мистецтвознавства (історія всесвітнього мистецтва, історія українського мистецтва) — професор Володимир Січинський, передісторії, археології й етнології — професор Петро Курінний, класичної й орієнтальної філології (староіндійська, антична) — професор Андрій Коцевалов.

А коли життя висунуло питання про оптимізацію мережі вищої української освіти за рубежем, то 25 квітня 1946 року професорська рада УУК ухвалила таке рішення: "Виходячи з тих завдань, що повстали перед нашою еміграцією, всіма засобами слід уникати розпорошення сил і створення багатьох вищих навчальних закладів, натомість треба прагнути до повного об'єднання тих вищих шкіл, які вже виникли, і визнати за доцільне існування в наших умовах лише двох типів вищої школи: Університету і Політехніки.

Визнаючи Український Вільний Університет за єдиний авторитетний академічний університетський осередок, просити адміністрацію Університетських Курсів поставити питання перед Сенатом Українського Вільного Університету про прийняття Аугсбургських Університетських Курсів у склад УВУ".

Після довгих перемовин вдалося досягти об'єднання УУК в Аугсбурзі з УВУ в Мюнхені. Останній погодився прийняти УУК до свого складу як філію філософічного факультету. Це злиття, що сталося фактично наприкінці жовтня 1946 року,

було полегшене тим, що більша частина викладачів УУК належала до складу вказаного навчального підрозділу УВУ. Ті ж викладачі, які не належали ще до нього, змушені були пройти в ньому габілітацію. Студенти курсів дістали матрикули і були зараховані студентами УВУ.

Ця філія філософічного факультету також надавала перевагу фахівцям українознавчих дисциплін — в Аугсбурзі викладало 22 габілітованих професорів, а записалося на їхні лекції 76 звичайних слухачів і, крім того, кілька десятків надзвичайних.

До складу викладачів філії, що відтепер рахувалися в штаті УВУ в Мюнхені, було зараховано Дмитра Дорошенка (історія України), Леоніда Білецького (українська література), Петра Курінного (археологія), Микиту Миденка (психологія), Василя Чапленка (мовознавство), Володимира Державина (історія давнього сходу і мовознавство), Андрія Коцевалова (грецька література), Наталію Полонську-Василенко (історія України), Дмитра Чижевського (філософія), Ярослава Рудницького (українська діялектологія), Володимира Міяковського (архівознавство), Володимира Січинського (історія мистецтва), Юрія Шереха (історія української мови), Віктора Петрова (етнографія), Пантелеймона Коваліва (порівняльна граматика слов'янських мов), Серафима Гаєвського (історія церкви), Василя Барку (західноєвропейська література), Панаса Феденка (історія України), Петра Одарченка (українська література), Івана Коровицького (старослов'янська мова), Ірину Котович (англійська мова), Володимира Шаяна (санскрит). Згодом до них додався Григорій Ващенко (педагогіка).

Завдяки допомозі баварського уряду й американських організацій УНРРА та ІРО, котрі час від часу давали одноразові субсидії, відсоткам від прибутків українського кооперативу "Єдність", УВУ став виплачувати мінімальну зарплату викладачам, виділяти допомогу студентам. Щоправда, невдовзі валютна реформа в Західній Німеччині позбавила УВУ всіх заощаджень.

Ще однією катастрофою для УВУ виявилася еміграція студентів і викладачів за океан, що набула масового характеру з 1948 року. Однак і тепер в УВУ знайшли форму контактів зі своїми студентами, які таки закінчували навчання, яке обірвали виїздом з Німеччини. Особливу роль при цьому зіграло рішення Баварського міністерства освіти, що визнало 16 вересня 1950 року за УВУ право надавати наукові ступені магістра й доктора. Це підняло престиж УВУ і його докторантів, бо відтепер у Канаді та США університети стали відкритими для докторів УВУ.

Водночас УВУ зберігає своє значення наукового осередку, бо з його професорами відтепер рахуються як повноправними на численних наукових конференціях і з'їздах. УВУ також розпочинає співпрацювати з науковими установами Західної Німеччини, випускаючи спільні наукові збірники. До цього процесу згодом долучаються французькі, італійські та бельгійські вчені.

З приходом у 1965 році на посаду ректора професора Юрія Бойка в УВУ відновлюється аудиторне навчання протягом двох літніх місяців. Завдяки цьому 1970 року збільшується кількість слухачів до 50. Запроваджується практика присвоєння почесних докторів, яких записано в анали УВУ уже майже 50 — відомих українських і чужинських учених і громадсько-політичних діячів.

Проголошення незалежності України в 1991 році поставило новий вибір перед УВУ: бути чи не бути. Адже ж тепер і на рідних землях стало можливим продукувати вільну науку й освіту. Однак УВУ знайшов своє місце в нових умовах — працювати для діаспори й для України, залишаючись вільною науково-освітньою інституцією, як і сто років тому.

УКРАЇНСЬКЕ ЛІДІЦЕ НА ЗАКЕРЗОННІ
(до 75-річчя знищення польським військом Завадки Морохівської)

Польська комуністична влада, яка намагалася позбутися українства на тих його автохтонних теренах, що відійшли Варшаві після Другої світової, вживала найбрутальніших

заходів з метою якнайшвидшого досягнення своїх планів. Для нищення в буквальному розумінні цього слова мирного населення постійно застосовувалося регулярне військо, що мало пряму вказівку нищити українців, які не хотіли покидати батьківські землі.

Особливо жорстоко обійшлися польські карателі з селом Завадка Морохівська, яке почали нищити 23 січня 1946 року. Про це збереглися спогади не лише вцілілих мешканців, а й зафіксовані свідчення власне польських карателів. Навіть те, що підтвердив один з них — старший лейтенант Броніслав Кузьма, не підлягає забуттю й прощенню.

Старший лейтенант Бронислав Кузьма, родился 13 октября 1917 года в Ленинграде, сын Игната и Адельфины, уроженец Котелов, римско-католического вероисповедания, белорусс, в настоящее время командир Первой роты 2-го батальона 34-го пехотного полка 8-й дивизии в Саноке, — показал:

Командир нашего 34-го пехотного полка советский офицер, полковник Плуто. Командир 2-го батальона, к которому принадлежит моя 5-я рота, тоже советский офицер, капитан Гутовский. Вместе со своим батальоном я принимал участие во многих операциях выселения украинцев из сел, в частности, села Прибишев. У нас был категорический приказ изгнать всех украинцев и конфисковать их имущество, которое мы должны были доставить на квартиру нашего капитана в бараках… Я часто слышал, что бендеровцы насчитывают в своих рядах несколько тысяч и что не так давно с Украины пришла группа численностью в 6000 человек. Я знал, что они борются за независимость Украины и против Советов. Мы имели особый приказ убивать бендеровцев, где бы мы их не встречали… 23 или 24 января мы получили приказ отправиться на села Морохив, Мокре и Завадка Морохивска. Капитан Гутовский приказал искать оружие, но одновременно конфисковать сапоги и все то, что может быть взято. Мы проделали это в селах Морохив и Мокре.

Затем мы двинулись на Завадку Морохивску. По дороге мы увидели одного бендеровца, который только показался из

леса. Куезинский из четвертой роты и два других солдата выстрелили и ранили его, он сразу же упал. Капрал Онезевский из четвертой роты и два других солдата подбежали к раненому. Витольд Осмьянчук из Белостока приколол его штыком и раздробил ему голову. Другие также избивали его до тех пор, пока он не умер. Затем они сняли его сапоги, шинель и взяли деньги; сколько — не знаю.

Позже мы двинулись на Завадку Морохивску. Следуя приказам Гутовского, они проделывали там то же, что и в других селах. Но неожиданно нас атаковали бендеровцы и началась перестрелка. Тринадцать наших было убито, восемь ранено, и мы потеряли свои подводы с аммуницией.

На следующий день полковник Плуто издал приказ Второму батальону сжечь Завадку Морохивску, в то время как Третий батальон, как резерв, был направлен в село Мокре.

По приказу полковника Плуто командиру 3-го батальона капитану Козура было поручено руководство операцией в Завадке Морохивской, несмотря на то, что его батальон находился в Мокром. Капитан Гутовский, наш батальонный командир, был в то время с 3-м батальоном. Четвертая, пятая и шестая роты были посланы в центр села, где они жгли дома и убивали всех, кого находили там.

Рота тяжелой артиллерии заняла позиции с обстрелом околицы села с тем, чтобы никто не мог убежать. Я и моя рота жгли центральную часть села, убивали украинцев. Лично я проколол насмерть украинца примерно 40 лет. Я распорол ему живот и потом проколол его еще несколько раз. Он был единственным, кого я убил тогда.

Но были среди нас и те, кто наслаждался этой резней. Они убивали детей, выкалывали им глаза или вырезывали у женщин груди. Среди подобных садистов были: сержант Станислав Куко, 27 лет, из моей роты; сержант Мичневитц, 29 лет, из шестой роты и капрал Романовский из шестой роты. В массовом убийстве населения Завадка Морохивска, кроме меня, принимали участие: лейтенант Конус, 35 лет, старший лейтенант Киселев, 29 лет, дежурный офицер

Островский, 40 лет, лейтенант Перлеки, 24 лет, старший лейтенант Богданович. На следующий день после сожжения села и убийства большей части населения, наш второй батальон получил высокую похвалу полковника Плуто за хорошо исполненную операцию.

Бронислав КУЗЬМА,
старший лейтенант.

НА ЧОЛІ УКРАЇНСЬКОГО ХОРУ ГОЛЛІВУДУ
(до 30-річчя від дня смерті Володимира Божика)

Стуженість за українською піснею завжди вдовольняла слухачів, коли вони слухали голос співака Володимира Божика чи мистецькі колективи під його орудою. Цей уродженець Рави-Руської (27 грудня 1908—9 січня 1991) здобув досвід поширення української пісні ще в довоєнний час на рідних землях. А коли довелося після "золотого вересня" 1939 року покинути Батьківщину, то на чужині він справді міг підтримати багатьох у тузі за ріднокраєм.

Той хор, який Володимир Божик створив у Варшаві після розвалу Польщі, мав багато несприятливих обставин, але хористи та їхній диригент, покладаючись винятково на свої сили й матеріальну підтримку тамтешнього Українського Комітету, стали тим невичерпним джерелом розради в ім'я майбутнього для всіх тих, хто опинився на Заході.

У травні 1940, скажімо, коли Український національний хор Володимира Божика дебютував у Кракові, місцеві українці вперше після початку війни, "почули й побачили наше хорове мистецтво так, як би собі його бажали бачити".

Велич українського мистецтва Володимир Божик продовжував пропагувати і після Другої світової, коли зі своїми підопічними опинився в таборі "Сомме Касерно" в західнонімецькому місті Авґсбург. Примітно, що там хорове мистецтво під його керівництвом розпочало відроджуватися поряд з розвитком театральних ансамблів Володимира

Блавацького і Йосипа Гірняка, як і балетної школи Валентини Переяславець.

Тоді ж Володимир Божик повернувся і до диригентської діяльності, об'єднуючи разом з Григорієм Китастим талановитих митців Капели бандуристів імені Тараса Шевченка. Разом з ними він переїхав до США, де організовував різні українські мистецькі колективи. З 1961 року Володимир Божик керував українським хором у Голлівуді, де розміщувалася й Українська греко-католицька церква.

Українська музика там справді подавалася божественно.

ЛЮТИЙ

1 лютого

100 років тому (1921) помер генерал-хорунжий Павло Кудрявцев, український військовий діяч. Під час антигетьманського повстання став на бік Директорії, призначений заступником Військового міністра УНР. Народився у 1873 році.

2 лютого

120 років тому (1901) у Чаплях під Катеринославом народився Валер'ян Підмогильний, письменник, перекладач. Незаконно репресований. Розстріляний 3 листопада 1937 року на Соловках.

100 років тому (1921) народився Григорій Пономаренко, видатний композитор українського походження. Помер 1996 року.

85 років тому (1936) у тюремній камері на Соловках помер Євген Плужник, український поет, прозаїк, перекладач, сценарист. Народився 26 грудня 1898 року у Кантемирівці (тепер — Воронезька обл. РФ).

3 лютого

160 років тому (1861) народився Віталій Гудима, український військовий діяч. Займав посаду начальника мобілізаційного управління Військового міністерства УНР. Помер 19 лютого 1929 року.

120 років тому (1901) помер Костянтин Феофілактов, професор Київського університету, дослідник геологічних структур теренів України, засновник Київського товариства природознавців. Перший склав геологічну карту Київської губернії і геологічну карту Києва. Народився 1 листопада 1818 року у Санкт-Петербурзі

120 років тому (1901) у Теньках (нині — Татарстан, РФ) народився Іван Буланкін, український і російський біохімік, академік АН УРСР. Розробив методи отримання очищених препаратів желатину та консервування крові. У 1945—1960 роках був ректором Харківського університету. Помер 31 жовтня 1960 року.

115 років тому (1906) в Уличному на Дрогобиччині народився Нестор Горницький, видатний співак, педагог, музикант. Помер 1 липня 1978 року у Львові.

4 лютого

95 років тому (1926) народилася Галина Кальченко, скульптор, народний художник УРСР з 1967, лауреат Державної премії УРСР ім. Тараса Шевченка. Автор пам'ятників М. Леонтовичу (1970, Тульчин), С. Гулаку-Артемовському (1971, Городище Черкаської обл.), М. Заньковецькій, Лесі Українці (1973), І. Котляревському (1975) у Києві.

85 років тому (1936) у Миколаївці Миколаївської області народився Борис Мозолевський, український археолог, дослідник скіфської доби, який відкрив світові славнозвісну золоту скіфську пектораль (курган Товста Могила на Дніпропетровщині). Автор поетичних збірок "Червоне вітрило" (1976), "Веретено" (1980), "Кохання на початку осені" (1985), "Дорогою стріли" (1991). Помер 13 вересня 1993 року в Ки-єві.

5 лютого

100 років тому (1921) Аргентина визнала незалежність УНР.

95 років тому (1926) у Вінніпезі (Канада) помер Кирило Геник, український громадсько-культурний діяч, журналіст, вчитель. Був одним із засновників першої в Канаді української читальні (1899) і газети "Канадійський фермер" (1903). Народився 1857 року в Нижньому Березові (тепер — Івано-Франківська обл.)

6 лютого

160 років тому (1861) у Тирасполі на тодішній Херсонщині народився Микола Зелінський, один з найвидатніших хіміків. Помер 31 липня 1953 року.

7 лютого

160 років тому (1861) народився Ксенофонт Сосенко, український етнограф, фольклорист. Автор фундаментальних праць "Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора", "Різдво-Коляда і Щедрий вечір: культурологічна оповідь". Помер 9 квітня 1941 року.

115 років тому (1906) народився Олег Антонов, видатний український авіаконструктор та організатор виробництва, прихильник демократичних змін в Україні. Помер у 1984 році.

8 лютого

125 років тому (1896) народився Василь Хмурий (спр. прізв. — Бутейко), український журналіст, мистецтвознавець, теат-ральний критик. Репресований 1933 року. Помер 1940 року в Самарі. Реабілітований 1989 року.

9 лютого

195 років тому (1826) народився Костянтин Трутовський, український живописець і графік, вільнослухач Петербурзької академії мистецтв у 1845—49 роках, академік з 1860 року. Автор творів: "Колядки на Україні" (1864), "Білять полотно" (1864), "Кобзар над Дніпром" (1875). Створив ілюстрації до повістей Марка Вовчка (1860), біографії Тараса Шевченка (1885), "Гайдамаків" (1886) та "Невольника" (1887). Брав участь у виданні "Живописної України" (1861— 62) А. Жемчужникова, альбому літографій до "Вечорів на хуторі біля Диканьки" М. Гоголя (1874). Помер 29 березня 1893 у Яковлевці (нині — Курська обл.).

10 лютого

115 років тому (1906) у Лутківці в Примор'ї в родині переселенців з нинішньої Черкащини народився Петро Скорик, перший учитель чукотських дітей і автор першої граматики чукотської мови. Помер 1983 року в Ленінграді.

11 лютого

115 років тому (1906) у Москві народився Сергій Гершензон, російський та український генетик, академік АН УРСР. З 1937 року працював в Україні. Відкрив мутагенну дію екзогенних ДНК, розробив вчення про початкові етапи видоутворення, отримав перші у світі експериментальні дані щодо можливості зворотної передачі генетичної інформації від РНК до ДНК. Основоположник робіт з молекулярної біології та генетики ентомопатогенних вірусів. Помер 7 квітня 1998 року.

13 лютого

90 років тому (1931) крайова нарада інспекторів відділів народної освіти Північного Кавказу ухвалила рішення про посилення українізації.

85 років тому (1936) в Москві помер український та ро-

сійський психолог і філософ Георгій Челпанов, професор Київського і Московського університетів, засновник теоретико-експериментальної школи в рамках інтроспективної психології. В 1897 створив при Київському університеті першу психологічну лабораторію на теренах України та психологічний семінарій. Засновник журналу "Психологическое обозрение".

16 лютого

75 років тому (1946) в Степанівці Сумської області народився Олександр Шапаренко, український веслувальник, байдарочник, дворазовий олімпійський чемпіон.

18 лютого

210 років тому (1811) у Ярошівці біля Харкова народився Єгор Ковалевський, відомий український мандрівник і дослідник природи в різних частинах світу. Помер 2 жовтня 1868 року.

165 років тому (1856) народилась Софія Русова, засновниця українських жіночих організацій, громадський і педагогічний діяч; член Центральної Ради, директор департаменту дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства (Міністерства) освіти УНР. Померла 5 лютого 1940 року.

95 років тому (1926) рада з нацменшин Наркомату освіти РСФРР ухвалила рішення про запровадження 12 березня Дня пам’яті Тараса Шевченка в усіх навчальних закладах.

75 років тому (1946) у Введенці Чугуївського району Харківської області народився Олексій Баркалов,український ватерполіст, дворазовий олімпійський чемпіон, заслужений майстер спорту СРСР. Його ім'я занесене у Книгу рекордів Гінесса в 1993 р. за 412 матчів, що були ним зіграні за збірну команду СРСР. Помер 9 вересня 2004 року.

70 років тому (1951) помер Володимир Сельський, український геолог та геофізик, академік АН УРСР, професор Львівського ун-ту та Львівського політехнічного ін-ту, де організував кафедри геофізики. Розробляв питання нафтогазоносності України, вивчав тектоніку Дніпровсько-Донецької западини, був

одним з організаторів комплексного вивчення мінеральних ресурсів та геофізичних досліджень у Західній Україні Народився 13 жовтня 1883 року у Вихилівці (нині — Хмельницька обл.).

19 лютого

170 років тому (1851) народився Яків Шульгин, український історик, громадсько-культурний діяч, педагог, автор праць з історії Лівобережної України 2-ї половини XVII—XVIII ст. Помер 14 січня 1911 року.

20 лютого

370 років тому (1651) загинув Данило Нечай, герой Визвольної війни українського народу, полковник брацлавський (1649—1651), один із сподвижників Богдана Хмельницького. Рік народження невідомий.

145 років тому (1876) у Харкові народився Федір Акименко (Якименко), український композитор, піаніст і музичний письменник. Член Бєляєвського гуртка, автор понад 200 музичних та літературних творів (опера "Фея снігів" (1914); оркестрові твори — "Лірична поема", "Легенда", "Ангел", "Русалка", "Поема-ноктюрн", "Балетна сюїта" та ін; п'єси для фортепіано та інших інструментів; романси; обробки українських народних пісень). У 1919—1923 роках. працював у Петербурзькій консерваторії на посаді професора, у 1923 р, не сприйнявши більшовицьких перетворень в Росії, переїхав на постійне проживання до Парижа. У творчості Акименка чітко простежується вплив українського народного мелодизму, а пізніше — французького імпресіонізму. У своїх творах тяжів до мініатюрності форм, м'якості відтінків та чуттєвості. Помер 8 січня 1945 року в Парижі.

85 років тому (1936) у Курові на Пряшівщині (тепер — Східна Словаччина) народився Микола Мушинка, український фольклорист, етнограф, літературознавець, мистецтвознавець, бібліограф. Дійсний член НТШ у Львові (з 1989), голова Асоціації україністів Словаччини (з 1990).

21 лютого

85 років тому (1936) ВУАН перетворено на Академію наук УРСР.

15 років тому (2006) помер відомий політичний діяч Великої Британії українського походження Стефан Терлецький. Народився 1927 року.

22 лютого

115 років тому (1906) у Глухові (нині — Сумська обл.) народився Євген Квасніков, український та узбецький мікробіолог, чл.-кор. АН УРСР. Запропонував антибіотик лактоцид, що притлумлює діяльність бактерій-збудників кишкової інфекції, проводив значні дослідження молочнокислих бактерій та дріжджів, описав низку нових видів мікроорганізмів, розробив рекомендації для бродильної та харчової промисловості. Помер 18 вересня 1995 року.

70 років тому (1951) у Кодні (нині — Житомирська обл.) народився В'ячеслав Медвідь, прозаїк, есеїст, перекладач. За роман "Кров по соломі" отримав Національну премію ім. Тараса Шевченка (2003).

23 лютого

65 років тому (1956) в Харкові померла Раїса Данківська, українська фольклористка, етнограф, член Етнографічного товариства у м. Києві. Після смерті М. Сумцова — завідувала з 1923 по 1929 рік музеєм Слобідської України. Її перу належать праці: "Свадебные обряды у малороссов Грайворонського уезда в 1890-х годах", "Кулик" и "Лесничка" — обрядовые печенья Фатежского уезда" та інші. У 30-х роках 20 ст. зазнала утисків і переслідувань. Народилася в 1885 році.

24 лютого

155 років тому (1866) народився Микола Василенко, громадсько-державний і педагогічний діяч, історик держави і права, дійсний член і президент ВУАН, член Центральної Ради, міністр закордонних справ і народної освіти Української Держави. Помер 3 жовтня 1935 року.

25 лютого

150 років тому (1871) у Новоград-Волинському (тепер — Житомирська обл.) народилася Леся Українка (спр. прізв. — Лариса Косач-Квітка), українська поетеса, публіцист, громадська діячка. Померла 1 серпня 1913 року в Сурамі (Грузія). Похована у Києві.

65 років тому (1956) закінчився ХХ з'їзд КПРС, який взяв курс на десталінізацію суспільного життя в СРСР, що ознаменовано доповіддю Микити Хрущова "Про культ особи та його наслідки".

26 лютого

145 років тому (1876) народився Віктор Курманович, військовий діяч. З 1918 — в армії ЗУНР, в 1919 очолював 1-й Галицький корпус. Після поразки українських визвольних змагань був інтернований до Чехословаччини, згодом поселився в Австрії. Займався громадською діяльністю. Обирався членом Проводу ОУН. Брав участь у формуванні дивізії "Галичина". В 1945 заарештований органами НКВС у Відні, невдовзі помер у тюрмі в Одесі.

27 лютого

265 років тому (1756) народився граф Ілля Безбородько, засновник Ніжинського ліцею (тепер — педагогічний університет імені М. Гоголя). Помер у 1804 році.

190 років тому (1831) народився видатний художник Микола Ге, який оспівав красу України в своїх численних полотнах. Помер 13 червня 1894 року.

100 років тому (1921) в Одесі народився Петро Гришковський, дослідник історії та археології Північно-Західного Надчорномор'я. Зробив великий внесок в дослідження Ольвії, Ніконія. З 1963 — завідуючий кафедрою історії давнього світу та середніх віків Одеського держуніверситету. Помер 1988 року.

95 років тому (1926) у Красному на Холмщині народився Володимир Панасюк, український учений у галузі механіки.

28 лютого

195 років тому (1826) народився Памфил Юркевич, видатний український філософ, педагог, представник української академічної філософії. Помер 16 жовтня 1874 року.

140 років тому (1881) народився Павло Альошин, український архітектор, випускник Петербурзького інституту цивільних інженерів, Петербурзької Академії мистецтв (1917), головний архітектор Києва (1918—1920), київський губерн-

ський архітектор (1922—1924), один із засновників Київських Художнього та Архітектурного інститутів. Професор Художнього інституту з 1921 року, дійсний член Академії архітектури УРСР з 1945, доктор архітектури з 1946, вчитель В. Заболотного, П. Юрченка, П. Шпари та ін. Споруди: Київ — Педагогічний музей (1909—12, нині — Будинок учителя), Ольгинська гімназія (1906—1927, нині — один із будинків НАН України), будинок на вул. Пилипа Орлика №1/15 (1911—1912), Будинок лікаря (Велика Житомирська, №17 (1928—1931); селище Харківського тракторного заводу (1931). Помер 3 червня 1973 року.

Лютий

125 років тому (1896) у Києві народився Кость Котко (спр. — Микола Любченко), український письменник-сатирик. Редгував газети "Червона правда", "Вісті", був співробітником журналу "Червоний перець". Незаконно репресований у 1935. Загинув 25 листопада 1937 року.

75 років тому (1946) очолюваний Степаном Бандерою Закордонний центр ОУН перейменовано на Закордонні частини ОУН.

"ЄДИНИЙ МУЖЧИНА В НАШОМУ ПИСЬМЕНСТВІ"
(до 150-річчя від дня народження Лесі Українки)

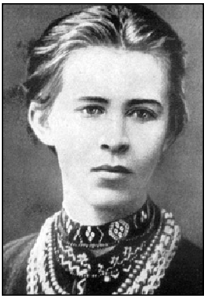

З малих літ ця тендітна дівчина не розгублювала свій талант. У тринадцятирічному віці, наслухавшись від свого дядька Левка Скулинського розповідей про легенди поліського краю, відтворила їх у знаменитій "Лісовій пісні". Тоді ж вона взяла за приклад служіння рідному народові діяльність свого іншого дядька — Михайла Драгоманова. А оскільки той навіть підписувався як Українець, то й племінниця стала наслідувати його в цьому — з того ж таки тринадцятилітнього віку вона входить у літературу, в історичну пам'ять нашого народу, як і всього світу, саме як Леся Українка. Бо ж справді мала в серці те, що не вмирає. І про це відомо вже багато.

Але найбільше вона вболівала за те, аби в наших геніїв не затрачалися марно сили на виживання, переживала, щоб кожне слово їхнє знаходило найпотужніший відгук у серцях мільйонів. Особливо ж клопоталася за талант Івана Франка, якому доводилося розпорошуватися задля заробітку хліба насущного. В листі до нього із Сан-Ремо 13—14 січня 1903 року вона писала: "При читанні Ваших віршів я згадала собі, як давно колись, ще в Колодяжному, Ви розповідали мені плян одної драми, що здався мені незвичайно цікавим і оригінальним, потім — елементи з нього я пізнала в "Кам'яній душі" і щиро призналась Вам, що від пляну я більше сподівалася. Ви сказали тоді, що дійсно мусили "скрутити голову" плянові через незалежні від Вас причини: "умови моєї праці... умови мого життя... умови нашої сцени". Що я могла на те сказати? — але мені було жаль того пляну із "скрученою головою" як чогось рідного".

Далі Леся Українка пригадує Франкові, що він говорив їй про те, що хоче написати роман, який "лежав йому на душі", але не здійснив цього пляну, бо в той час мусів писати "страшну масу дрібних дописів по всіх усюдах".

Іншим разом вона писала Франкові, що раз у Львові просперечалася цілий вечір з Трушем і Ганкевичем, які хвалили його за "універсальність" і "раділи", що в нас був такий талант — "белетристичний, науковий, поетичний, публіцистичний, практичний і т. д. Але поетеса вважала, що українське громадянство не повинно тішитися з того, що талановитий поет і белетрист мусить писати звичайні статті й дописи до часописів, тілько мало б вможливити письменникові розвивати свій літературний хист.

Іван Франко, сприймаючи зауваження з боку Лесі Українки, відповів коротко, але влучно: ця поетеса є "єдиним мужчиною в нашому письменстві".

І не треба нічого більше додавати до портрета видатної Лесі Українки.

ГЕНЕРАЛ ПРОРИВУ
(до 120-річчя від дня народження Миколи Симоняка)

Багатьох радянських воєначальників, які відзначилися в Другій світовій війні американці нагородили своїми відзнаками. Серед таких і генерал Микола Симоняк (04.(17).02.1901—20.04.1956), який народився в селі Березівка, нині Чернігів-ської області.

Він вступив до лав Червоній армії з юнацьких років, де пройшов усі командні кар'єрні сходинки, поєднуючи навчання на спеціальних курсах і Військової академії імені М. Фрунзе. Учасник радянсько-фінляндської війни 1939—1940 років.

Під час гітлерівського нападу на СРСР командував 8-ю спе-ціальною бригадою на півострові Ханко, з березня 1942 — ко-мандир 136-ї стрілецької дивізії, з квітня 1943 — 30-го стрілецького корпусу, який успішно діяв під час розгрому гітлерівців на Пулковському напрямку — на Ленінградському фронті Симоняка називали "генералом прориву". Саме за ці операції в 1943 році одержав звання Героя Радянського Союзу.

Потім командував 3-ю ударною і 67-ю арміями, які брали участь у Таллінській, Вісло-Одерській і Східно-Померанській операціях. З лютого 1948 року у відставці по хворобі.

Помер у Ленінграді, де й похований на Богословському цвинтарі.

"ЗАВОДИТИ ПО МІСТАХ І СЕЛАХ УКРАЇНСЬКІ ПОЧАТКОВІ ШКОЛИ…"

(до 115-річчя проекту створення Просвітного товариства імені Т. Г. Шевченка в Санкт-Петербурзі)

Перемога революції 1905 року викликала потужний вибух українського життя в столиці Російської імперії. Одна з ініціатив тамтешніх українських активістів полягала в тому, аби створити Просвітнє товариство імені Т. Г. Шевченка. Його статутом передбачалося допомагати культурному й економічному розвиткові українського народу, а також поширенню й зміцненню його національної самосвідомості. Головним способом для досягнення цієї мети товариство вважало поширення серед українців освіти рідною мовою і пропаганду серед українського суспільства потреби такої освіти.

Для досягнення такої мети Товариство "мало заводити по містах і селах початкові українські школи, курси, недільні класи і бесіди для дорослих, середні і вищі школи з викладовою українською мовою; заводити містові і сільські бібліотеки, читальні, книгарні. Одчиняти ясла для дітей; видавати шкільні підручники, популярні книжки наукового, політичного, господарського, промислового і всякого іншого змісту, які напрямком своїм відповідали ідеям Шевченка; видавати періодичний орган для поширення провідних думок Товариства; допомагати як матеріально, так і в сфері духовних інтересів всім, хто працює коло української школи, тобто: вчителям, учителькам, а також і учням вищих, середніх і низчих шкіл; засновувати філії або виділи Товариства в провінції, на підставі сього статуту, з тими ж завданнями і правами".

А ВОЮЮЧА УКРАЇНА ТИМЧАСОМ КРИВАВИЛАСЯ… (до 70-річчя нового конфлікту в середовищі Революційної ОУН за кордоном)

Після Другої світової війни частина активних оунівців з-під прапора Степана Бандери різними шляхами опинилася в західних зонах окупації союзників, де було безпечніше, ніж під контролем російських більшовиків. Але й там найактивнішим націоналістам відкрилася маса можливостей для продовження дискусій щодо статусу тієї чи іншої групи в представницькій ієрархії національно-визвольного руху.

Новим етапом цієї внутріпартійної боротьби став лист представника опозиції Дарки Ребет, відписаний до Степана Бандери 14 лютого 1951 року, в якому висувалися умови ліквідації конфлікту між Закордонним Проводом Української Головної Визвольної Ради (УГВР) і Закордонними частинами (ЗЧ) ОУН, які очолював останній. Смисл цього послання — добитися від Бандери відмови від позиції провідника українських націоналістів на чужині, бо нібито так хоче край, тобто воююча Україна.

Для цього відбуваються вступні розмови між опозиційним членом Проводу Даркою Ребет і Ярославом Стецьком, аналізуються документи Проводу ОУН на рідних землях, які кожна сторона читає по-своєму. Для опозиціонерів основне при цьому — Бандера не може бути провідником, бо вони таких документів з України, мовляв, не одержували.

Хоч далі в згаданому листі вказується на те місце в "Становищі Проводу ОУН на УЗ", де йдеться про закордонний центр під керівництвом голови Проводу всієї ОУН Степана Бандери, опозиціонери його обминають, оскільки вважають, що це є "умовною пропозицією Проводу ОУН на УЗ", а також те, що згідно "з устроєм ОУН Голову Проводу обирає Великий Збір".

Справді, останній Великий Збір відбувся в 1943 році (Бандера тоді сидів у німецькому концтаборі Заксенхаузені) і на ньому Головою був обраний Роман Шухевич, котрий на цьому посту залишався до своєї смерті 5 березня 1950 року. Об-

рання ж Бандери в 1947 році на роль провідника закордонних частин ОУН опозиція не визнавала.

Але ж Провід ОУН на Українських землях пропонував, щоб саме Бандера очолив на чужині такий центр. Відтак опозиція вимагала від нього, аби він поклявся "залишатися на позиціях українського визвольного руху, які були накреслені постановами III-го НВЗ ОУН і розроблені у виданнях ОУН на УЗ останніми роками".

"Така Ваша заява, — продовжувала Дарка Ребет, — це остаточна умова, оскільки вона могла бути тепер на платформі ОУН на УЗ, перебуваючи й далі під Вашим керівництвом, також як і з точки зору тих членів ОУН, які відстоювали позиції III-го НВЗ ОУН і за це були Вами переслідувані, а теперь могли б з Вами співробітничати в одному центрі".

На її думку, така заява Бандери "могла б створити умови для об'єднання в одній організації програмно-однорідних елементів, а відсутність її створювало неприродню ситуацію з однією організацією елементів з рівними програмами, що мало вже місце в 1945—1948 р. р. і призвело до конфлікту".

Подібна заява Бандери вважалася для опозиціонерів "попередніми переговорами для налагодження організаційного співробітництва". А її форми повинні були бути взаємно обумовлені після одержання письмової згоди від Бандери.

Крім того, в листі Дарки Ребет висувався й ще ряд вимог, виконання яких ставилося під сумнів умовами того часу й просто розширювало конфлікт, що, зрештою, й сталося невдовзі.

Тим часом підпільна Україна продовжувала кривавитися в боротьбі за незалежність…

БЕРЕЗЕНЬ

1 березня

175 років тому (1846) у Мілюково (нині — Смоленська обл., РФ) народився Василь Докучаєв, російський природодослідник, основоположник наукового ґрунтознавства. Перший з наукових позицій дослідив український чорнозем, на основі чого виокремив його як особливий тип ґрунтів, проаналізував походження та межі розповсюдження, розробив класифікацію видів ("Русский чернозем", 1883). Помер 8 листопада 1903 року в Дегтярях (нині — Чернігівська обл).

75 років тому (1946) народився Олександр Галуненко, український льотчик –випробувач , Герой України.

2 березня

100 років тому (1921) для здійснення агітаційно-пропагандистської діяльності серед українських емігрантів у європейських країнах у Берліні створено Групу комуністів України.

3 березня

210 років тому (1811) у Підгірках (тепер — у складі Калуша Івано-Франківської обл.) народився Антін Могильницький, український поет-романтик. Помер 13 серпня 1873 року в Яблуньці (нині — Івано-Франківська обл.).

160 років тому (1861) у Петербурзі Олександром II був підписаний маніфест і "Загальне положення про селян, звільнених з кріпацтва". Скасування кріпацтва в Російській імперії.

155 років тому (1866) у Києві було засновано публічну бібліотеку. Тепер — Національна парламентська бібліотека України.

4 березня

35 років тому (1986) помер Олександр Поваренних, український і російський мінералог та кристалограф, академік АН УРСР. Розробив основи кристалохімічної теорії твердості, пружності, інфрачервоних спектрів та інших властивостей мінералів. Запропонував кристалохімічну класифікацію мінералів. Народився 3 лютого 1915 року в Петрограді.

5 березня

110 років тому (1911) на Лемківщині народився Михайло Черешньовський, видатний український скульптор. Помер 20 липня 1997 року.

6 березня

150 років тому (1871) помер Василь Черняєв, український ботанік. Досліджував флору України. Заклав основи мікології. Народився у Калитві (Воронезька губ.) 2 квітня 1794 року.

115 років тому (1906) у Миргороді народився Іван Скляр, український бандурист і композитор. З 1944 — концертмейстер групи бандуристів (з 1950 р. — керівник оркестрової групи) Українського народного хору ім. Г. Верьовки. Керував самодіяльними ансамблями бандуристів. Працював над удосконаленням бандури та інших українських народних інструментів, за це його називали "українським Страдіваріусом". Автор книги "Київсько-харківська бандура" (К., 1971). Помер 26 жовтня 1970 року в Києві.

90 років тому (1931) у Градизьку на Полтавщині народився Олександр Білаш, видатний композитор сучасності. Помер 6 травня 2003 року.

70 років тому (1951) у Мужені (Франція) помер Володимир Винниченко, український письменник-драматург, публіцист, громадсько-політичний діяч. У 1917—1918 — перший голова Генерального секретаріату і голова Ради Міністрів УНР, заступник голови Центральної Ради, в 1918—1919 — голова Директорії УНР. Народився 7 серпня 1880 року у Веселому Куті (нині — Кіровоградська обл.).

35 років тому (1986) помер видатний конструктор в галузі танкового дизелебудування, двічі Герой Соціалістичної Праці Іван Трашутін. Народився в Горлівці на Донеччині 18 січня 1901 року.

7 березня

165 років тому (1856) народився Порфирій Мартинович, український художник, фольклорист, етнограф. Помер 15 грудня 1933 р.

115 років тому (1906) народився Леонід Прядкін, український кінооператор, з 1940 працював на Київській студії науково-популярних фільмів, де зняв фільми: "Мова тварин" (1967), "Сім кроків за горизонт" (1968), "Чи думають тварини" (1970), "Добрий і злий" (1976), "Пригоди капітана Врунгеля" (1976—1977). Помер 27 грудня 1986 року.

8 березня

95 років тому (1926) у Харкові народився Сталь Покров-

ський, видатний організатор гірничої справи, зокрема, в галузі видобутку урану. Помер 2 березня 1997 року.

9 березня

210 років тому (1811) у Пушкарівці, що в нинішній Сумській області, народився Олексій Савич, найвизначніший український астроном. Помер 27 серпня 1883 року.

135 років тому (1886) народився Георгій Нарбут, український графік. Перші твори з'явилися з часів навчання у Глухівській гімназії, експоновані 1904. З 1906 до 1917 живе та працює у Петербурзі, з 1917 — у Києві. У творчому доробку — герб УНР, оформлення книжок "Три байки Крилова" (1913). "Малоросійський гербовник" Г. Лукомського, В. Модзалевського, "Герби гетьманів Малоросії" С. Тройницького, "Давня архітектура Галичини", "Старовинні садиби Харківської губернії" Г. Лукомського (1913—14), "Українська абетка" (1917), "Енеїда" І. Котляревського (1919) та ін. Помер 23 травня 1920 року в Києві.

100 років тому (1921) у Горяйстівці, що нині в Охтирському районі Сумської області, народився Олексій Берест, безпосередній учасник підняття Прапора Перемоги над рейхстагом у 1945 році, Герой України (посмертно). Загинув 4 листопада 1970 року.

10 березня

160 років тому (1861) у Петербурзі помер Тарас Шевченко, український поет, прозаїк, драматург, художник, громадсько-політичний діяч. Народився 9 березня 1914 року в Моринцях (тепер — Черкаська обл.).

11 березня

205 років тому (1816) в Ісківцях (тепер — Полтавська обл.) народився Олександр Афанасьєв-Чужбинський (спр. прізв. — Афанасьєв), український і російський письменник, етнограф, історик, мовознавець. Друкувався в "Украинском альманахе", "Современнике", "Основі". На основі експедиційного вивчення звичаїв та обрядів українського народу опублікував двотомну етнографічну працю "Поездка в Южную Русь" (1861—1863): "Очерки Днепра" и "Очерки Днестра". Уклав "Словарь

малоруського наречия" (1855). Помер 18 вересня 1875 року в Петербурзі.

12 березня

140 років тому (1881) народився Валентин Трутенко, український військовий діяч, генерал-хорунжий. Після поразки визвольних змагань емігрував до Німеччини, приєднався до угруповання гетьмана Скоропадського, обирався отаманом Українського Вільного козацтва, був військовим аташе гетьманського екзильного уряду у Німеччині. Помер 30 січня 1953 року в Сант'яго (Чилі).

120 років тому (1901) народився Дмитро Ангельський, український живописець і графік. Помер у 1937 році.

13 березня

155 років тому (1866) народився Олександр Саліковський, український громадсько-політичний і державний діяч, журналіст. Помер у Варшаві 1925 року.

14 березня

305 років тому (1716) народився Олексій Антропов, живописець, автор сюжетів "Успіння Богоматері", "Тайна вечеря", розписів Царських врат Андріївської церкви у Києві (1752—55). Помер 23 червня 1776 року.

130 років тому (1891) народився Амвросій Бучма, український актор, режисер, педагог, народний артист СРСР. Помер 28 лютого 1973 року.

15 березня

100 років тому (1921) у Варшаві створено Українську студентську громаду на чолі з членом Центральної Ради Тимошем Олесіюком.

16 березня

165 років тому (1856) на Полтавщині народився Олександр Кованько, організатор виробництва аеростатів у Російській імперії. Помер 20 квітня 1919 року.

165 років тому (1856) народився Адріан Прахов, мистецтвознавець, археолог, художник, критик. Дослідник історії мистецтва Єгипту, Греції, Київської Русі, церковної архітектури Волині, автор однієї з перших публікацій про мистецьку

спадщину Тараса Шевченка. Відкривач фресок XII ст. у Кирилівській церкві Києва. Керівник будівництва і внутрішніх опоряджувальних робіт у Володимирському соборі в Києві (1885—96). Помер 14 травня 1916 року в Ялті.

145 років тому (1876) народився Микола Бурачек, український живописець, художник театру, заслуж. діяч мистецтв УРСР. Учень Краківської академії красних мистецтв. Один із засновників Української академії мистецтв. Помер 12 серпня 1942 року.

125 років тому (1896) у Ворошилівці (тепер — Вінницька обл.) помер Петро Ніщинський (псевдо. — Петро Байда), поет, перекладач, композитор, педагог. Автор романсів "Порада", "Недуга", перших україномовних перекладів "Антігони" Софокла (1883), "Одіссеї" (1889, 1892) та "Іліади" Гомера (незакінчений). Переклав грецькою мовою "Слово о полку Ігоревім". Записував і обробляв народні пісні. Народився 21 вересня 1832 року в Неменці (тепер — Вінницька обл.).

17 березня

165 років (1856) народився Михайло Врубель, живописець, архітектор, скульптор, кераміст, чия творчість пов'язана з Києвом. Розписував Кирилівську церкву (настінні розписи, ікони) та Володимирський собор (орнаменти у бічних нефах). Помер 14 квітня 1910 року в Петербурзі.

145 років тому (1876) народився Вадим Щербаківський, український мистецтвознавець, етнограф та археолог. Навчався у Київському, Петербурзькому та Московському університетах. 1922 року емігрував до Праги, в 1922—1945 — професор, а з 1945 до 1951 — ректор Українського Вільного Університету в Мюнхені. Основні праці: "Архітектура у різних народів і на Україні" (1910), "Українське мистецтво" (1913), "Основні елементи орнаментації українських писанок та їхнє походження" (1925), "Кам'яна доба на Україні" (1947), "Орнаментація української хати" (вийшла друком 1980 року). Помер 18 вересня 1957 року в Лондоні.

18 березня

110 років тому (1911) у Києві помер Павло Житецький, філолог, педагог, громадський діяч, член-кореспондент Петер-

бурзької АН (1898), член НТШ у Львові (1903). Започаткував і розвинув новий напрям українського мовознавства — історію української літературної мови. Народився 4 січня 1837 року в Кременчуці (тепер — Полтавська обл.).

100 років тому (1921) укладено Ризький мирний договір між РРФСР і II Річчю Посполитою, за яким до складу Польщі прилучилися такі українські етнічні землі, як Західна Волинь, Галичина, Берестейщина, Холмщина, Лемківщина, Надсяння і Підляшшя.

5 років тому помер Лесь Танюк (Леонід Степанович Танюк), український письменник, режисер, політик. Народився 8 липня 1938 року).

19 березня

70 років тому (1951) помер Дмитро Дорошенко, громадський і державний діяч, історик, публіцист, один із засновників і товариш голови Центральної Ради. Народився 8 квітня 1882 року.

20 березня

115 років тому (1906) у Полтаві народився Марк Бельговський, український генетик. Одним з перших застосував математичне моделювання хромосомних перебудов. Помер 15 квітня 1959 року.

90 років тому (1931) президія Далекосхідного крайвиконкому ухвалила рішення про практичне здійснення українізації радянського, господарського, кооперативного апарату й політосвітніх закладів.

21 років тому (2001) помер відомий український фізик Борис Лазарєв. Народився 16 серпня 1906 року в Миропіллі, що на Сумщині.

21 березня

185 років тому (1836) народився Василь Гнилосиров (Гнилосир), український педагог, журналіст, письменник. Помер у Каневі 3 листопада 1901 року.

22 березня

165 років тому (1856) в Іванівці поблизу Катеринослава народився Дмитро Коновалов, один з основоположників вчення про розчини. Помер 6 січня 1929 року.

20 років тому (2001) помер Михайло Ярошевський, український психолог, доктор психологічних наук, професор,

почесний академік РАН, головний науковий співробітник Інституту історії мистецтвознавства і техніки РАН. Автор багатьох наукових праць з психології наукової творчості, історії психології, соціальної та історичної психології. Народився 22 серпня 1915 року в Херсоні.

23 березня

425 років тому (1596) в урочищі Гострий Камінь на Київщині відбулася битва повстанців Северина Наливайка з військом польського гетьмана Станіслава Жолкевського.

85 років тому (1936) у Сасовому (нині — Закарпатської обл.) народився Василь Бідзіля, український археолог, дослідник ранньої залізної доби на теренах Західної України. Автор майже 100 наукових праць.

55 років тому (1966) у Львові розпочався судовий процес над Михайлом Масюткою, Іваном Гелем і Ярославою Менкуш, звинувачених в антирадянській діяльності.

25 березня

45 років тому (1976) народився Володимир Кличко, український професійний боксер. Олімпійський чемпіон з боксу у надважкій ваговій категорії (1996 рік). Чемпіон світу з боксу у важкій ваговій категорії за версіями WBO (2000—2003 роки, 2008—2015 роки), IBF (2006—2015 роки), IBO (2006—2015 роки), The Ring (2009—2015 роки), WBA (2011—2015 роки).

26 березня

180 років тому (1841) народилася Христина Алчевська, українська громадська діячка та педагог. Померла 15 серпня 1920 року.

27 березня

130 років тому (1891) померла Марія Садовська (дівоче прізвище — Тобілевич), українська співачка та драматична актриса. Сценічну діяльність розпочала у 1876 р. У 1876—1883 — артистка трупи М. Кропивницького та деяких російських труп, у 1883—1885 працювала у першій професійній українській трупі М. Кропивницького та М. Старицького, з 1886 — артистка трупи М. Старицького. Мала соковитий голос красивого тембру. Най-кращі ролі: Наталка ("Наталка Полтавка"), Одарка ("Запорожець за Дунаєм"), Панночка ("Утоплена"), Кулина ("Чорноморці"), Варка і Софія ("Безталанна"). Народилась 28 квітня 1855 року в Костуватому (нині — Братського району Миколаївської області).

28 березня

130 років тому (1891) у Канівцевому на Харківщині народився Олекса Слісаренко, український поет, прозаїк. Загинув 3 листопада 1937 року на Соловках.

15 років тому (2006) помер довголітній директор Київського науково-дослідного інституту клінічної та експериментальної хірургії Олександр Шалімов. Народився 20 січня 1918 року.

29 березня

140 років тому (1881) народилася Марійка Підгірянка (Ленерт-Домбровська), українська поетеса і педагог, авторка багатьох творів для дітей. Померла 18 травня 1963 року.

120 років тому (1901) помер Йосафат Бобринський, український громадсько-культурний діяч, засновник і фундатор Народного дому в Коломиї. Народився 28 вересня 1818 року.

25 років тому (1996) помер Вадим Пінчук, український цитолог, радіобіолог та онколог, академік НАН України. Народився 28 грудня 1930 року.

30 березня

135 років тому (1886) народився Михайло Терещенко, український меценат. Разом з братом Артемом зібрав велику колекцію творів мистецтв Київської картинної галереї (з 1931 — Київський музей російського мистецтва). Помер 1 квітня 1956 року.

40 років тому (1981) помер видатний фізик-теоретик українського походження Михайло Леонтович. Народився 7 березня 1903 року.

31 березня

155 років тому (1866) у ст. Каменській (нині — Каменськ-Шахтинський Ростовської обл., РФ) народився Йосип Косоногов, український фізик та геофізик, метеоролог, професор Київського університету, академік ВУАН. Помер 22 березня 1922 року.

У БЕРЕЗНІ

200 років тому (1821) у Тульчині було засновано Південне товариство декабристів, яке очолив Павло Пестель. Членами Тульчинської управи були: П. Пестель, О. Юшневський, І. Аврамов, В. Іванов та ін. Припинило своє існування після арешту П. Пестеля 25 грудня 1825 року.

ВІДМОВИВСЯ СЛУЖИТИ КАТЕРИНІ II
(до 290-річчя від дня народження Андрія Гудовича)

Стародубщина як окраїна українського етнічного розселення в часи козацтва відзначалася тим, що виплекала чимало старшинських династій у багатьох поколіннях. У роду Гудовичів високої посади першим добився Василь, який був генеральним підскарбієм за гетьманування Кирила Розумовського. Його син Андрій (1731—1808), який народився в селі Старі Івайтенки Бакланської сотні Стародубського полку, також вирішив присвятити себе військовій службі, але вже готувався її проходити в російській армії.

Завдяки становищу батька мав можливість здобути освіту в Кенігсберському та Лейпцигському університетах. Після повернення з Європи вступив до гольштинської військової служби спадкоємця російського престолу Петра Федоровича. Тож при вступі на престол останній призначив Гудовича своїм генерал-ад'ютантом. Першим важливим дорученням нового імператора для Гудовича була поїздка до Пруссії з пропозицією миру та нових союзів. Її король Фрідріх II , який після вступу російських армій до Берліна не бачив виходу з цієї важкої ситуації, був надзвичайно вражений місією Гудовича. Відзначаючи роль Гудовича для такого щасливого для Пруссії порятунку, Фрідріх писав нашому землякові: "Я дивлюсь на Вас, як на голубку, яка принесла маслинову гілку до ковчегу…".

Тож після повернення з Пруссії Петро III надав своєму послу 15 тисяч селян у Стародубському та Чернігівському полках. Уже тоді в придворних колах про Андрія Гудовича заговорили як про можливого майбутнього гетьмана України.

Під час перевороту 1762 року Гудович перебував при Петрі III невідлучно і був разом з ним заарештований. На пропозицію Катерини II залишитись на службі Гудович відмовився. Вийшовши у відставку генерал-майором, поїхав за кордон, а повернувшись у 1765 році, прожив безвиїзно в своєму помісті на Чернігівщині аж до смерті імператриці. Є версія про те, що

саме Андрій Гудович був одним з палких прихильників місії Василя Капніста до Прусії 1791 року, де намагався схилити її керівництво в підтримці самостійницьких прагнень українців.

Цінуючи вірність своєму батькові, новий самодержець Павло I викликав Гудовича до Санкт-Петербурга, надав йому чин генерал-аншефа, нагородив орденом Олександра Невського. Тоді ж поширилися чутки, що, користуючись прихильністю імператора Павла I, Андрій Гудович пробував втілити в життя плани відновлення Гетьманства. Зокрема, ними нібито передбачалося, що гетьманом буде Великий князяь Костянтин Павлович, а Гудовича призначать його регентом в Україні. Однак у Санкт-Петербурзі ніхто не підтримав цього проекту Андрія Гудовича.

Відтак звиклий до усамітнення від владних повноважень у часи Катерини II, він повернувся на Чернігівщину до власних українських маєтків на початку 1797 року. Там і помер через 11 років, де і похований.

Його молодший брат Іван (1741—1820), хоч і був заарештований під час перевороту Катерини II, згодом пішов на співпрацю з нею. Став генерал-фельдмаршалом, був генерал-губернатором у різних регіонах Російської імперії. Як і його тесть — останній гетьман України Кирило Розумовський та старший брат Андрій також до кінця свого життя прожив в Україні.

ПІД ПОВНИМ КОНТРОЛЕМ МОСКВИ
(до 100-річчя ратифікації першого договору між РСФРР і УСРР)

Імперіалістична сутність московського погляду на вирішення українського питання була взята російськими більшовиками на озброєння одразу ж після захоплення ними влади в колишній імперії. На перших порах нібито недосвідчені в дипломатії "брати по класу" запевняли наївних малоросів про переваги в спільному союзі, їхні права, які будуть "старшим братом" неодмінно дотримані. Але такі розмови тривали доти, поки силою зброї Леніну та його соратникам удалося ліквідувати Українську Народну Республіку.

Відтоді нові правителі Росії взяли до арсеналу боротьби з українською державністю всі ті засоби, якими їхні ідейні противники з Тимчасового уряду в 1917 році боролися з відродженням свого самоврядування нашого народу на власних етнічних землях. Це особливо впадає у вічі при порівнянні інструкції Тимчасового уряду щодо української автономії з так званим рівноправним союзом, що укладається між двома нібито самостійними радянськими державами наприкінці груд- ня 1920 року.

Насамперед, бачимо повну схожість щодо об'єднання тих галузей народного господарства, які створюють і цементують економічний комплекс — шляхи сполучення і зв'язок. А ще спільним має бути юрисприденція. Військо, зрозуміло, само собою, як і зовнішня політика й торгівля, мали підпорядкову- ватися московському центрові. В ньому могли мати якусь кількість голосів і представники УСРР, що не впливало на ухвалу рішень.

На відміну від білої Росії, червона Москва могла собі дозволити доручити українським більшовикам керувати від її імені далеко більшими регіонами, ніж це могли допустити міністри Тимчасового уряду, котрі хотіли обмежити автономію УНР тільки 5 губерніями. Ленін погоджувався, скажімо, щоб і Таганрог перебував під владою "меншого брата" — коли прийде час, то його заберуть неодмінно до складу РСФРР, а поки що хай українські пролетарі потішаться кордонами своєї держави, що навіть можуть ставити підпис на ратифікаційних грамотах.

Подібне сталося 5 березня 1921 року, коли V Всеукраїнський з'їзд Рад за командою з Москви проголосував ось за цей текст:

"Уряд РСФРР, з одного боку, і Уряд УСРР, з другого боку, виходячи з оголошення Великою Пролетарською Революцією права народів на самовизначення, визнаючи суверенність кожної договірної сторони і усвідомлюючи необхідність об'єднання своїх сил з метою оборони, а також в інтересах їх господарського будівництва, вирішили укласти цей союзний робітничо-селянський договір, для чого призначили своїми уповноваженими:

Радянський Російський Уряд — Голову Ради народних Комісарів Володимира Ілліча Ульянова-Леніна та Народного комісара закордонних справ, а радянський Український уряд —

Голову Ради Народних Комісарів та народного комісара закордонних справ. Вищезазначені уповноважені, перевіривши надані їм повноваження і знайшовши їх цілком достатніми, прийшли до такого висновку:

Російська С Ф Р Р і У С Р Р вступають між собою у військовий та господарський союз.

Обидві держави вважають необхідним оголосити, що всі загальні зобов'язання, які вони в майбутньому будуть брати, можуть обумовлюватися лише спільністю інтересів робітників і селян республік, що уклали цей союзний договір, і що з самого факту старої належності УСРР до колишньої Російської імперії для УСРР не випливає ніяких зобов'язань до кого б то не було.

III

Для кращого здійснення зазначеної в п. I мети обидва Уряди оголошують об'єднаними такі комісаріати: 1) Військових та морських справ, 2) Вищу раду Народного Господарства, 3) Зовнішньої торгівлі, 4) Фінансів, 5) Праці, 6) Шляхів, та 7) Пошт і телеграфів.

IV

Об'єднані народні комісаріати входять до складу Раднаркому РСФРР і мають у Раді Народних Комісарів УСРР своїх уповноважених, які затверджуються і контролюються Українським ЦВК та з'їздом Рад.

V

Порядок і форма внутрішнього управління об'єднаних комісаріатів встановлюється особливими угодами між обома урядами.

VI

Керівництво і контроль об'єднаних комісаріатів здійснюється через всеросійські з'їзди Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, а також В Ц В К, до яких УСРР надсилає своїх представників на підставі постанови Всеросійського з'їзду Рад.

VII

Цей договір підлягає ратифікації відповідних вищих законодавчих установ обох республік.

Оригінал складений і підписаний в двох примірниках російською і українською мовами в м. Москві, грудня 28 дня 1920 р.".

ПОЛЬЩА ЯК АДВОКАТ УКРАЇНИ: НАШІ СПОДІВАННЯ Й РЕАЛЬНА ПОЗИЦІЯ СУСІДА (до 100-річчя четвертого поділу України між Москвою і Варшавою)

Наївні сподівання на підтримку щирого сусіда завжди паралізують нашу історичну пам'ять, вибиваючи з неї те, що мало б завжди застерігати: покладатися можна тільки на власні сили.

Можемо зрозуміти Симона Петлюру, котрий у повному безвиході 1920 року погодився на вимогу поляків відступити західноукраїнські землі за умови військово-політичної підтримки скривавленої УНР — тоді Голові Директорії та Головному отаманові військ УНР було не до аналізу подій другої половини XVII століття, коли Москва й Варшава тричі ділили між собою українські землі, не запитуючи про це власне їхнього господаря.

Та й тоді були в Польщі політики, котрі наважувалися тверезо висловитися в тій атмосфері щодо планів посунення польських кордонів на схід. Варшавський тижневик "Наруд" на початку 1920 року вмістив статтю Тита Заржецького "Хиба перспективи", в якій, зокрема, йдеться: "Право України на незалежність годиться вповні з нашим історичним завданням, обчисленим не тільки на сьогодні, але й на дальшу мету. Є се справа далеко важнійша, ніж навіть спрецизовання наших східних границь. Є се справа нашого істновання, нашого розросту і утвердження нашої державности.

З'єдинена Росія, наш споконвічний ворог, грозить нам вічним неспокоєм. Бо що се, що вона сьогодні слаба? Прецінь відродиться... Бо що се, що вона сьогодні самітня? Прецінь історичний імператив приневолить її знова заключити з Прусами союз проти нас...

Одначе, ми маємо коротку пам'ять. Забули за все. Забули, як нас гноблено, як вичеркувано нас з мапи Европи, як знущанося над нами. Не хочемо думати про досвід віків, про їх пророчисту грозу, а тямимо день вчорашній, хвилю останню.

Одначе ми — короткозорі, і бачимо тільки речі найблизші, що кровавлять від вчера.

І боротьби львівські, і погроми на Україні видаються нам більшим і есенціональнійшим, ніж розділи Польщі, ніж вікові наші поражки, ніж кайдани царату.

Всувається тут в круг оптичних явищ незрозуміннє перспективи; роздувається почуттє вчерашнього дня, затемнюється небосклін.

Та якщо хочемо бути великими, мусимо поконати в собі ту хибу короткозорости. Найвисший час скинути пута думки, накинені нам актуальними переживаннями. Пора зрозуміти, що питання нашого розросту і розквіту, питання буйної долі Речі Посполитої залежить від нашого порозуміння з народами, що на румовищах Всеросії будяться до самостійного життя. Таке порозуміннє є одиноким нашим спасеннєм і рішає про утворення нашого істновання і нашої культурної експанзії. Мусимо тільки зложити жертву з наших переживань, з голосу нервів. Та сеї жертви вимагає від нас Польша завтрішнього дня, і якщо ми не здатні до такої жертви, не гідні були би чуда, яке нам воскресіння Вітчизни принесло".

Здавалося, що польські політики пішли назустріч таким ось вимогам, уклавши 21 квітня 1920 року Варшавський договір з Петлюрою про спільну боротьбу з російськими більшовиками, які загрожували й Польщі. Щоправда, коли спільне українсько-польське військо дійшло до Дніпра, то свого роду адвокатського хисту полякам там забракло, вони тоді воліли парадувати в Києві, у Варшаві, де вулицями обносили гасла на кшталт "Вільно, Міньск, Кіюв, Камєнєц-Подольскі — до Польскі!".

Чотирнадцятого 1920 травня керівник Польщі Юзеф Пілсудський з балкону київського готелю "Континенталь" запевнив українців у вічній дружбі й підтримці, але на Лівобережжя, де кривавилася українська армія в боях проти росіян, поляки вже не пішли, чим посприяли блискавичному контрнаступу більшовиків з-під Яготина, що видихнувся аж під Варшавою.

На відміну від поляків, котрі не виконали до кінця свою роль захисника української державності в травні—червні 1920 року, вояки армії УНР до кінця сповнили свій союз-

ницький обов'язок перед ІІ Річчю Посполитою. Адже це саме вони мужньо стримали армію Будьонного під Львовом і остаточно зупинили її під Замостям. І було б історично справедливо, щоб поляки не забували згадувати, що в так званому "диві над Віслою" є величезна заслуга вояків-українців 6-ї стрілецької дивізії під проводом тоді ще полковника Марка Безручка, яка справді по-мужньому обороняла Замостя.

Між іншим, в диві над Віслою, наголошував відомий знавець військової стратегії, французький генерал Людовик Форі, вирішальними були бої не на самій Віслі, а в Галичині й на Волині, де польські й українські війська вдарили у фланг більшовикам. Особливо він високо оцінював так звану подвійну переправу через Дністер, де особливо вславилися вояки вже згадуваного Марка Безручка. Завдяки саме цьому було розбито стотисячну більшовицьку армію, взявши в полон понад 20 тисяч солдатів, 20 гармат, 300 кулеметів і близько 3 тисяч возів різного військового майна і припасів.

Однак, коли вдалося відкинути війська Тухачевського від Варшави і створилася сприятлива обстановка для широкомасштабного наступу проти більшовиків по всьому фронті аж до Москви — останні резерви Бронштейн-Троцький змушений був кинути проти Врангеля, що якраз вийшов з Криму, поляки хутко погодилися на запропоновані Леніним умови перемир'я, котрі були для Варшави вигіднішими, ніж угода з Петлюрою. І на переговорах з більшовиками в Мінську поляки вже виступили таким адвокатом України, який забажав не бачити присутності свого підзахисного — Варшава все зробила для того, аби не допустити представників Уряду УНР на ці зустрічі.

А яким адвокатом УНР виступала в Латвії на переговорах з червоною Росією Польща — годі й говорити: вона підписала 18 березня 1921 року Ризький договір, який учетверте ділив Україну між Москвою і Варшавою, тобто, наш адвокат забивав гвіздок у домовину української державності.

У нас часто згадують про те, що Польща першою визнала відновлену Українську державу 2 грудня 1991 року, і це підноситься окремими політиками як чи не найважливіша подія

того часу. Але чому цього не сталося одразу ж після проголошення Акта про державну незалежність України: 25 серпня чи 4 вересня, 18 жовтня чи 30 листопада 1991 року?

У Польщі тоді вичікували. Очевидно, дуже ретельно звіряли гасло "Без незалежної України не може бути незалежної Польщі" на відповідність життєвим реаліям. І тільки 2 грудня 1991 року польські політики зрозуміли, що відступати вже нікуди.

Якщо ми приймаємо пропозицію нашого західного сусіда про добровільне представлення ним захисту наших прав перед світом, то маємо оцінити, чи завжди протягом майже 30 років нашої відродженої незалежності Польща залишалася надійним союзником України, чи гасло "Без незалежної України не може бути незалежної Польщі" постійно є альфою і омегою польської політики?

Чому ми не згадуємо, як 20 років тому наша сусідка Росія, аби затягнути на шиї України газовий зашморг, пригрозила побудувати через Польщу спеціальний газопровід до Європи — це позбавляло нас газу за його транзит. І поляки, які нас запевняли, що ніколи не погодяться будь-що зробити на шкоду інтересів України, раптом дають згоду прокласти цей обхідний газопровід через їхню територію.

Хіба це не виявилося свого роду п'ятим поділом України між нашими східним і західним сусідами? І що історія повториться, як і у XVIII столітті — за трьома поділами України між Москвою і Варшавою у XVII столітті Росія тричі ділила Польщу. Після четвертого поділу України між Москвою і Варшавою у 1921 році цей же партнер Польщі поділив її з Гітлером у 1939.

А що, прокладання Північного потоку з Росії до Німеччини Балтійським морем не повторює попередньої згоди поляків на спорудження обхідного газогону поза Україною?

Здається, це передбачав американський часопис "Нешнл", який ще 16 лютого 1921 року вмістив статтю журналіста Джеймса Гонейджа "Як довго проживе Польща", в якій на основі ретельного аналізу є такий висновок: "Польщу заберуть — Росія, або Німеччина. А правдоподобніше — обі з них".

Він, як знаємо, не помилився, бо прийшов трагічний для поляків 1939 рік. Ті з українських політиків, які без аналізу історичних подій продовжують сліпо вірити в щире адвокатство Польщі, — глибоко помиляються. Наші західні сусіди, прикриваючись політичною риторикою, постійно намагаються заробити політичні дивіденди, які не працюють на порозуміння між нами, а поглиблюють протиріччя, завдаючи підступних болючих ударів довірливим українцям. Як найбільш показовий приклад у цьому плані — ухвала Сейму Польщі про нібито геноцид поляків на українській Волині.

"…ДАТЬ ВОЗМОЖНОСТЬ РУССКОЙ РАЗВИНУТЬСЯ" (до 100-річчя прозріння червоних галичан щодо національної політики більшовиків)

Кличі російських більшовиків про рівність і братерство приспали політичну пильність багатьох українців. А ще коли залунали гасла про мир хатам і війну палацам, заводи — робітникам, а землю селянам, то багато українців повірили в них і пішли у фарватері бажаного й омріяного, звідки сипалися найрізноманітніші обіцянки.

Як не дивно, але таких чимало виявилося і серед тих галичан, які, потрапивши з рядів австро-угорської армії до російського полону, відбували заслання на просторах нинішнього Казахстану. Багато з них пішли добровольцями до Червоної армії, аби прискорити побудову комунізму для трудящих усього світу, в що вони щиро вірили, а деякі залишалися в місцях поселення з тим, аби впливати на місцеве російське керівництво щодо забезпечення прав українських хліборобів, що масово прибули розорювати степи.

Одним з таких у Семипалатинську виявився К. Ортинський, який ревно вболівав за право тутешніх українців користуватися своїми національними традиціями, розвиваючи, в тому числі, і власний театр. А оскільки завідуючий губернським відділом народної освіти Запорозький, як характеризує його Ортинський, "сам з походження наш брат", противився розвитку української культури, то це викликало обурення в названого

галичанина. Відтак він звернувся до представника української "Просвіти" з проханням вплинути на Запорозького.

Адресат К. Ортинського, з усього видно, був боротьбістом, відтак звернення до нього означало, що наш галичанин уже розчарувався в комуністах, бо вони, за його виразом, як чорносотенці за царату. І це підтвердив сам Запорозький, коли заявив, що "Украинскую труппу надо ликвидировать потому, чтоб дать возможность русской розвинуться".

Ще більше К. Ортинський зрозумів суть тієї рівності, яку обіцяли російські комуністи, коли почув на запит про відкриття українських шкіл, бо ж населення в основному з Наддніпрянщини: "Почему ламать язык ребенку на малороссийском наречии, когда он великолепно по-русски может учиться".

За таких обставин "наш мужик" вже не міг "сам вилізти з болота", тим паче, що боротьбисти вже влилися в лави комуністів…

Українському представителю нар. просьвіти

Звертаюсь до Вас о поміч українському народові на Сибіри.

Живучи на Сибіри шість літ, бачу добрі і лихі сторони російського народу у відносинах з українським. Сам я галичанин, працював і працюю в укр. організаціях. Часть наших товаришів від'їхала в укр. черв. армію, а часть осталась дальше боротись з всякими недолюдками, бо не дати народу то, що ми повинні, був би великий злочин.

Я позволю собі зхарактеризувати період II-го більшевизма на Сибіри. Тепер обзестує як на Сибіри, так і в центрі, і на Україні клич комунізма, но дивно, чого наші браття тих "хохлів" бояться. Всі народи організуються, а нам все якісь перепони.

Факти такі. В г. Семипалатинську була лише одна нещасна театр. трупа, котру завід. губ. нар. обр. приказав ліквідувати, і сказав так: "Украинскую труппу надо ликвидировать, потому чтоб дать возможность русской развинуться".

Значить ясно, що проти всякого укр. руху, де тут більшість населення по кіргізах українського чим російського. На педагогічних засіданнях, коли приїхав з Омська, де довідався про укр. школи, бідкаючись, як-то він буде закладати укр. нар.

школи, і каже: "Почему ламать язык ребенку на малорос-сийском наречии, когда он великолепно по-русски может учиться".

Дуже лихий комуніст з цього "просвітителя", все одно що чорносотенець за царизму. Пора укр. боротьбистам побачити, що укр. мужик потопає в темряві. Клич комунізма даремний, коли більше буде таких, як т. Запорозький, завід. Семипалат. нар. Образ., і сам він "с происхождения" наш брат. І так: дбайте наші боротьбисти про загальне добро всього народа, а наш мужик сам з болота вилізе.

Просьба одна до Вас. Старайтесь, щоб нам дали спосіб-ність працювати на рідній ниві, або визвіть нас для праці на Україну.

Член укр. громади, б. в/полонений К. Ортинський.

г. Семипалатинськ,
Омская, 85
16 /III.21.

"ВЫПОЛНЯТЬ ТЕХНИЧЕСКИЕ ЗАДАНИЯ УКРАИНСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА"
(до 95-річчя визначення ролі представників УСРР у посольствах СРСР)

Коли наприкінці 1922 року Москва організовувала формальне створення нової держави з нібито рівноправних радянських республік, то тодішня влада УСРР багато говорила про свою важливу роль у здійсненні міжнародної політики СРСР через квоту в посольствах останньої українських представників.

Проте вже в середині 1923 року українські більшовики стали нарікати на неувагу до їхніх дипломатів, котрі рахувалися в посольствах СРСР у деяких європейських країнах. Мовляв, їм не дають розгорнутися в боротьбі з українською еміграцією, що є бойовим завданням для чекістів під прикриттям дипломатичних паспортів.

Ще більше посилилися ці тенденції в подальші роки. Особливо ж з приходом до керівництва КП(б)У вірного соратника Сталіна Лазаря Кагановича. Він чітко поставив на місце так званих українських дипломатів, які, виявляється, не забезпечують повністю інтересів СРСР "в части широкого

использования в соответствующих странах всех возможностей, вытекающих из нашего разрешения национального вопроса. Особенно ярко это выражается в оживлении деятельности украинской эмиграции за последнее время".

І спеціальне засідання політбюро ЦК КП(б)У дорікає союзному Наркомату закордонних справ за те, що боротьба проти української еміграції, зокрема, ще не зайняла належного місця в діяльності радянських посольств.

Стосовно діяльності представників УСРР в них, то Каганович відвів їм належне місце: хай виконують технічні завдання українського уряду…

Особая папка

Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України

Протокол Ч. 15, част. 8 від 26/III-1926 р.

Слухали: О положении украинских представителей при полпредствах СССР заграницей (т.т. Шлихтер и Затонский).

Ухвалили: а) Констатировать, что настоящее положение украинских представителей заграницей (советников и секретарей Полпредств) не обеспечивает полностью интересов СССР в части широкого использования в соответствующих странах всех возможностей, вытекающих из нашего разрешения национального вопроса. Особенно ярко это выражается в оживлении деятельности украинской эмиграции за последнее время.

б) Признать, что вопросы специально украинские (борьба против происков эмиграции и завоевание влияния среди украинской ирреденты и национальных меньшинств) должны занять большое место в политике НКИД СССР.

в) Признавая необходимость обеспечения полного единства иностранной политики СССР и единства проведения ее полпредствами, считая, что необходимо точное урегулирование практических взаимоотношений украинских представителей с Полпредами, с одной стороны, и связи их с Украинским Правительством — с другой.

г) Поручить Уполн. НКИД представить на рассмотрение Политбюро проект положения о взаимоотношениях украинских представителей с Полпредами и связи их с Украинским

Правительством, учитывая необходимость сохранения полного единства работы полпредств, а также расширения их работы на базе максимальной возможности украинским представителям выполнять технические задания Украинского Правительства, направленные к усилению работы Полпредства в области ослабления позиций украинской эмиграции и усиления влияния СССР в кругах украинских масс в той или иной капиталистической стране.

Л. Каганович.

"ВИКОРИСТАТИ НА ПОЛЬОВИХ РОБОТАХ УСІХ НАЯВНИХ КОРІВ…"
(до 75-річчя ініціативи мешканців Чигиринського району запрягти до ярма своїх годувальниць)

Голодомор 1932—1933 років засвідчив українському селянинові, що основною годувальницею для нього в ці страшні роки залишалася корова. Її молоко рятувало тоді виснажених дітей і дорослих.

Подібна роль відводилася для селянської корови і після Другої світової, коли з початком 1946 року над українськими селами виникла примара нового голоду. Однак ідеологи з ЦК КП(б)У бачили іншою роль корови — живого тягла, яке замінить техніку й коней.

А дізнавшись, що в Чигиринському районі (тепер —Черкаська область) з 9.246 корів у 1945 році на польових роботах було використано 7.034, завдяки чому ними було оброблено (у переводі на м’яку оранку) 22.215 гектарів, або 64 проценти всіх робіт у полі, керівник УРСР Микита Хрущов похвалив тамтешніх селян з трибуни республіканської наради передовиків сільського господарства.

Зрозуміло, що в районі "з радістю прочитали в газетах похвалу". А за підказкою комуністичних ідеологів з Києва вирішили загітувати до запряження корів у ярмо всіх колгоспників УРСР, хоч, як визнається в підготовленому в партка-бінетах документі, "було і в нас багато колгоспників, а особливо колгоспниць, які дуже неохоче давали своїх корів" для ярма.

Таким, запевняється в зверненні, роз'яснили: "пошкодуємо

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

86740

ЦІЛКОМ ТАЄМ

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (більшовиків) УКРАЇНИ — ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

К Ст-40/6-оп.
7.III.1946 р.

тт. Литвину, Старченко, Гереденко, Сапронову, Молотному, Мельцеву, Горбатському, Бутенко, обкомам КП/б/У.

Витяг з протоколу № 10 засідання СЕКРЕТАРІАТУ ЦК КП/б/У від 7.III.1

Про лист Чигиринських колгоспників про використання корів на польових роботах

1. Схвалити заклик колгоспників Чигиринського району Кіровоградської області про використання корів колгоспів і колгоспників на сільськогосподарських роботах в 1946 році.

2. Зобов"язати обкоми і райкоми КП/б/У обговорити лист колгоспників Чигиринського району на зборах колгоспників, розробивши конкретні плани використання корів на весняній сівбі, обробітку зернових і технічних культур та збиранні врожаю.

3. Зобов"язати всі обласні і районні газети широко висвітлювати на своїх сторінках про хід підготовки і використання корів колгоспів і колгоспників на польових роботах.

СЕКРЕТАР ЦК КП/б/У Д.КОРОТЧЕНКО

Надіслано повторно до техсекретаріату Особого сектору ЦК КП(б)У через 30 днів з дня одержання.

оп-85

корів, не матимемо доволі хліба, значить, шкоду зробимо собі, своєму колгоспові, своїй державі". Відтак тепер у Чигиринському районі з 9.500 корів мали працювати в ярмі 7.125. Від них також планували одержати в середньому по 1.200 літрів молока…

Це звернення розглянули й схвалили на засіданні Секретаріату ЦК КП (б) У 7 березня 1946 року, зобов'язавши обкоми й райкоми обговорити його на зборах колгоспників, "розробивши конкретні плани використання корів на весняній сівбі, обробітку зернових і технічних культур та збиранню врожаю".

А ще ЦК КП(б)У вимагав від усіх обласних і районних газет широко висвітлювати на своїх сторінках питання про хід використання корів у ярмі.

ДЕРЖАВНИК-ПАТРІОТ І ВЕЛИКИЙ УЧЕНИЙ
(до 70-річчя від дня смерті Дмитра Дорошенка)

Якщо оцінювати патріотизм членів уряду генерала Павла Скоропадського, то найпослідовнішим українським державником серед них був, звичайно, Дмитро Дорошенко (1882—1951), міністр закордонних справ. Ця лінія особливо проявилася ним у вирішенні кримської проблеми, коли саме за наполяганням Дорошенка було введено економічну блокаду півострова через антиукраїнські випади тамтешньої влади на чолі з генералом Сулькевичем. Тоді Києву вдалося досягнути домовленості про об'єднання з Кримом на взаємовигідних умовах, хоч вихід німців з війни і вступ Антанти на півострів перекреслили всі попередні угоди.

У міжвоєнний період Дмитро Дорошенко зайнявся історією України, підготувавши кілька солідних монографій, у тому числі й власне бачення минулого нашого народу. Важлива його роль була при створенні й діяльності Українського наукового інституту в Берліні, який існував до кінця Другої світової.

Окремою сторінкою наукового й громадсько-політичного здвигу Дмитра Дорошенка в повоєнний час було створення вільної української науки на чужині. Саме він уже в листопаді

1945 року очолив ініціативну групу, яка висунула ідею заснування Української Вільної Академії Наук у західних зонах окупації союзників.

І саме доповідь Дмитра Дорошенка "Справи організації української науки" відкривала наприкінці січня 1946 року в таборі "Сомме Касерне" в Авгсбурзі першу наукову конференцію вітчизняних учених, котрі не хотіли повертатися під владу російського більшовицького режиму. Він же і був обраний першим президентом УВАН.

Завдяки його активності та інших подвижників української науки в Авґсбурзі регулярно влаштовувалися конференції на різні теми, видавалися бюлетені УВАН й збірники. З найважливіших доповідей, з якими Дмитро Дорошенко виступав на конференціях УВАН в Авґсбурзі, необхідно назвати такі: "Справи організації української науки", "Спогади про Лесю Українку", "Історичні теми в творах Шевченка", "Праця українських істориків на еміграції", "Історіографія доби гетьмана Івана Мазепи", "Шевченкові роковини" та "Україна і Захід в українській історіографії".

Навесні 1947 року, в зв'язку з виїздом до Канади, Дмитро Дорошенко передав повноваження Президента УВАН спеціальному президіяльному бюро. За океаном видатний учений продовжував утверджувати українську вільну науку. Помер у Мюнхені, куди він повернувся перед смертю.

ПЕРЕКОНУВАВ ВИСОКИМ АВТОРИТЕТОМ
(до 55-річчя від дня смерті Василя Мудрого)

Заради незалежної і демократичної Україні уродженець с. Вікно, що нині в Тернопільській області, Василь Мудрий (1893—1966) жив і працював усе своє свідоме життя. І те, що він зробив для української спільноти ще до Другої світової війни, назавжди закарбується державницьким подвижництвом для нашої нації. Це і участь у національній революції на Наддніпрянщині в 1917—1920 роках, і актив-

ний здвиг в організації Львівського таєм-ного українського університету, в якому з 1922 року секретарював. А поряд з цим діяльність в управі товариства "Просвіта", співробітництво в львівській газеті "Діло", яку очолить з 1927 року. Редагуючи цю газету, Василь Мудрий багато зробить, аби донести світові правду про Голодомор в Україні в 1932—1933 роках.

А ще у міжвоєнний час був одним із засновників Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), головою якого стане з 1935 року. З того часу захищає інтереси українців як депутат польського сейму, у ньому він обирається керівником Української парламентської репрезентації, віце-маршалком.

З середини 1941 року Мудрий повертається до Львова, підтримує український національно-визвольний рух, який у липні 1944 року на установчому зборі Української головної визвольної ради обере його одним із віце-президентів цього передпарламенту вільної України.

Опинившись після воєнного лихоліття в американській зоні окупації Німеччини, Василь Мудрий очолив там Центральне представництво української еміграції. На цій посаді клопотів у нього вистачало, адже насамперед треба було терпляче переконувати західних альянтів у тому, чому українці в таборах ДП не можуть повертатися на Батьківщину. Бо й справді, американці й англійці довго не могли зрозуміти сутності більшовицького людиноненависницького режиму: "Вам не подобається Сталін? — запитує сержант у тих, кого таки депортують силою в радянську зону окупації. — ОК! Оберіть собі іншого лідера!".

Але передвоєнний авторитет Василя Мудрого спрацьовував, і він зумів переконати представників союзницького командування, що між двома тоталітарними режимами різниця не більша, ніж між червоним і коричневим чортами. А ще ж ЦПУЕН займається їжею, одягом, як і найголовнішим — забезпеченням правового статусу емігрантів. Крім того, необхідно знайти країни, які погодяться прийняти сотні тисяч українських біженців.

Василь Мудрий під час перебування в Німеччині відновив діяльність УНДО, яка увійшла до складу Української національної ради та уряду УНР в екзилі.

З 1949 року він і сам виїхав до США, де був у 1953—1966 роках виконавчим директором в Українському конгресовому комітеті Америки, згодом очолив Об'єднання українців в Америці "Самопоміч" і став редактором його друкованого органу "Новий світ". А ще поряд з цією громадською роботою — написання книжок і статей на найрізноманітніші теми з історії українського національного руху XIX—XX ст.: "Боротьба за огнище української культури на західноукраїнських землях" (1923); "Українське національно-демократичне об'єднання і його національне середовище" (1929); "Лихоліття України" (1933); "Український університет у Львові, 1921—1924" (1948); "Іван Франко як громадський діяч" (1957).

Помер у Йонкерсі, неподалік Нью-Йорка.

ПОНАДСТОЛІТНІЙ УКРАЇНЕЦЬ В АМЕРИЦІ
(до 15-річчя від дня смерті Петра Одарченка)

Сто років тому в Гадяцькій гімназії на Полтавщині вчилися два підлітки, імена яких тривалий час будуть невідомими їхнім землякам. Миколу Духова (26 жовтня 1904—1 травня 1964) з сусіднього Веприка не знатимуть десятиліттями, бо був засекречений більшовицькою владою через участь у радянському атомному проекті — тільки після його смерті дізнаються, що тричі Герой Соціалістичної Праці, лауреат Ленінської і п'яти Державних премій СРСР генерал-лейтенант Микола Духов безпосередньо творив конструкції атомної та водневої бомб.

Про долю уродженця Римарівки Петра Одарченка (20 серпня 1903—12 березня 2006) також довго не знатимуть на

батьківщині, бо та ж більшовицька влада утаємничувала від земляків постать видатного українського літературознавця, мовознавця й етнографа, котрий зміг проявити свій талант у західному світі, куди вирвався від постійних політичних переслідувань в СРСР.

А переслідували його за намагання бути вірним сином української нації ще з кінця 1920-х років, коли звинуватили в приналежності до так званої контрреволюційної організації, яка ставила за мету повалення радянської влади. Після ув'язнення молодий викладач Ніжинського інституту народної освіту був засланий до Алма-Ати, звідки перекидали потім до Уральська і Курська.

З наступом Червоної армії на радянсько-німецькому фронті Петро Одарченко відійшов на захід, бо розумів, якою буде його подальша доля під більшовицькою владою. Після закінчення війни опинився в баварському Авґсбурзі, де сповна присвятив себе педагогічній праці. Зокрема, в УВУ викладав спецкурс "Життя і творчість Лесі Українки", читав історію в українській таборовій гімназії в Ляйпгаймі.

З 1950 року переїхав до США, де прийняли на роботу до бібліотеки Конгресу, а потім перейшов на перекладацьку і редакторську працю до "Голосу Америки". Тут Петро Одарченко трудився майже двадцять років, водночас студіюючи наукові проблеми українського літературознавства і мовознавства. Його перу належать монографії про Тараса Шевченка, Михайла Драгоманова, Олену Пчілку, Лесю Українку. Про все тепер знають і земляки на Полтавщині, відомі його праці і серед науковців України.

Помер Петро Одарченко у віці майже 103 років неподалік Вашингтона.

КВІТЕНЬ

1 квітня

175 років тому (1846) помер Петро Загорський, український анатом та фізіолог, академік Петербурзької АН. Увів у систему викладання медицини обов'язкові заняття на трупах. Створив класифікацію каліцтв, встановив, що в еритроцитах знаходиться гемоглобін, що утримує залізо, відкрив ганглій під'язикового нерва та додаткові відвідні м'язи очей. Засновник першої у Російській імперії анатомічної школи. Народився 20 серпня 1764 року в Понорниці (нині — Чернігівська обл.).

65 років тому (1956) у Києві народився Володимир Огризко, український дипломат, міністр закордонних справ України з грудня 2007 по березень 2009 року.

3 квітня

240 років тому (1781) помер Йоган Антон Гюльденштедт (Гільденштедт), латиський природознавець, академік Петербурзької АН. Одним із перших дослідив Південь та Лівобережжя України, першим дав характеристику їхніх грунтів, рослинності та тваринного світу, висунув гіпотезу про походження. Народився 10 травня 1745 року в Ризі.

125 років тому (1896) в Одесі народився Лев Рубенчик, український мікробіолог, чл.-кор. АН УРСР, у 1946—1956 роках — зав. кафедрою мікробіології Київського університету. Досліджував роль мікроорганізмів у геохімічних процесах, у корозії металів та бетонів. Помер 14 грудня 1988 року.

4 квітня

150 років тому (1871) народився Олександр Акерман, український військовий діяч, генерал-майор. Був командувачем Державної варти України, начальником Генерального штабу української армії. Рік смерті невідомий.

5 квітня

95 років тому (1926) помер Іван Долинський, український архітектор (точна дата народження невідома). Викладач Художньо-промислової школи у Львові, автор проектів житлових споруд у стилі модерн у цьому місті.

6 квітня

185 років тому (1836) на Херсонщині народився Микола

Скліфософський, піонер порожнинної хірургії. Сприяв впровадженню у вітчизняну хірургію засад антисептики й асептики. Його ім'я присвоєно Інституту швидкої медичної допомоги (Москва, 1923). Останні роки життя мешкав у Яківцях під Полтавою, де на власні кошти побудував і утримував лікарню. Помер 13 грудня 1904 року.

7 квітня

170 років тому (1851) народився Роман Заклинський, український історик, етнолог. Помер 20 грудня 1931 року.

145 років тому (1876) народився Іларіон Свенціцький (І. Святицький), український мистецтвознавець, філолог. Помер 18 вересня 1956 року.

95 років тому (1926) народився Іван Батечко, український графік. Помер 21 вересня 1981 року.

8 квітня

100 років тому (1921) в Лазірках на Полтавщині народився Іван Шовкопляс, український археолог, музеєзнавець, бібліограф, історіограф. Працював у Інституті археології АН України, Державному музеї історії УРСР, Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського. Автор понад 300 наукових праць, низки підручників і посібників з археології. Помер 13 червня 1997 року.

75 років тому (1946) помер Андрій Сапєгін, український ботанік, цитолог, генетик та селекціонер, академік АН УРСР, її віце-президент (1939—1945). Розробив теорію органогенезу (морфогенезу) сільськогосподарських культур. Вивів ряд високопродуктивних сортів озимої та ярої пшениці. Одним з перших у світі застосував іонізуюче опромінення для отримання штучних мутацій в селекції. Народився 11 грудня 1883 року у Воскресенську (нині — Миколаївська обл.).

11 квітня

35 років тому (1986) помер відомий спеціаліст з космічного зв'язку Євген Орловський. Народився в Махнівці (тепер — Комсомольське) на Вінниччині 13 квітня 1907 року.

12 квітня

90 років тому (1931) народився Станіслав Конюхов,

генеральний конструктор КБ "Південне" в Дніпропетровську. Помер 3 квітня 2011 року.

13 квітня

55 років тому (1966) у Львові розпочався судовий процес над братами Богданом і Михайлом Горинями, Мирославою Зваричевською і Михайлом Осадчим, звинувачених в антирадянській діяльності.

14 квітня

95 років тому (1926) політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення про перейменування Всеукраїнської академії наук "в Академію всесоюзного значення із залишенням її у відданні Наркомосвіти УССР" і підтримку кандидатури Михайла Грушевського в її президенти.

85 років тому (1936) в Києві помер Тимофій Бенець, педагог, освітній діяч, фахівець з торії та методики початкового навчання. Автор багатьох наукових статей про народну освіту в Україні, підручників, методичних посібників. Це, зокрема, "Общеполезный задачник", "Читанка", "Граматка", "Український буквар з малюнками", "Об игрушках", "О наглядном преподавании", "Дети и их воспитатели", "Педагогические беседы" та інші. Народився 21 лютого 1855 року.

80 років тому (1941) народився Роман Балаян, український режисер, заслужений діяч мистецтв України.

75 років тому (1946) народився Андрій Чебикін, український графік, ректор Національної художньої академії, президент Академії мистецтв України.

20 років тому (2001) помер видатний український матеріалознавець Віктор Трефілов. Народився 6 серпня 1930 року.

15 квітня

140 років тому (1881) російським самодержавством був страчений Микола Кибальчич, український вчений-винахідник, революціонер, учасник замаху на царя Олександра II. Першим у світі створив у кресленнях космічний літальний апарат. Народився 31 жовтня 1853 року в Коропі (Чернігівщина).

85 років тому (1936) в Іванові на Вінниччині народився Олег Чорногуз, відомий український письменник.

16 квітня

205 років тому (1816) у Бережанах (тепер —Тернопільська обл.) народився Рудольф Мох, письменник, громадський діяч. Учасник "Собору руських учених" у Львові (1848). У виступах і статтях у пресі закликав до організації народу, захищав його національні й соціальні права, розвиток освіти й культури ("Слово до народа галицько-руського", 1848). Помер 12 лютого 1892 року в Острові (тепер — Івано-Франківська обл.).

95 років тому (1926) в Ульбарові на нинішній Рівненщині народився Борис Возницький— академік Української академії мистецтв, Герой України (2005), лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка (1990), директор Львівської галереї мистецтв, Президент Українського національного комітету Міжнародної ради музеїв (JCOM) від UNESCO.

18 квітня

155 років тому (1866) народився Олександр Санников, український військовий діяч, генерал-лейтенант. За його активної участі було зібрано і систематизовано величезний цінний матеріал про військові події 1914—1918 років. Рік смерті невідомий.

19 квітня

120 років тому (1901) народився Микола Рокицький, український живописець, випускник Київського художнього інституту (1927 р., майстерня М. Бойчука). Помер 11 лютого 1944 року.

70 років тому (1951) в Рівному народилася Наталія Малинська, фольклористка, літературознавець, доктор філологічних наук, професор кафедри фольклористики Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Дослідниця проблеми героїчного в народному епосі; походження, специфіки і поетики народних дум, взаємозв'язку фольклору і літератури.

20 квітня

130 років тому (1891) народився Юрій Тютюнник, український військовий та політичний діяч, генерал-хорунжий. Член Центральної Ради у 1917 році, Отаман Кошу Вільного Козацтва, який у 1918 успішно воював проти більшовиків, вів

бої також і з німцями, і з гетьманцями У лютому 1919-го, об'єднавшись із загонами М. Григоріїва, утворив могутню військову групу, яка разом із більшовицькими військами вела боротьбу проти денікінців. У липні 1919-го повернув зброю проти більшовиків та приєднався до Армії УНР. Після інтернування українських частин у Польщі, не склав зброї, готував Другий Зимовий похід. У 1924 р. переїхав до України, викладав в Харківській школі червоних старшин, написав спогади про Зимовий похід, кілька кіносценаріїв, зіграв роль самого себе у фільмі "ПКП". 1929 році був заарештований, вивезений до Москви і без суду розстріляний.

21 квітня

95 років тому (1926) помер Микола Біляшівський, український археолог, етнограф, мистецтвознавець, громадський діяч, академік ВУАН; член Центральної Ради, голова відділу охорони пам'яток старовини Генерального секретарства (міністерства) освіти УНР, Головного управління мистецтва національної культури уряду УД, Директорії, радянської України. Народився 24 жовтня 1867 року.

23 квітня

130 років тому (1891) в Красному на Донеччині народився Сергій Прокоф'єв, видатний композитор сучасності. Помер 5 березня 1953 року.

95 років тому (1926) народився Петро Басанець, український живописець, народний художник України.

24 квітня

175 років тому (1846) у Більчому (Тернопільщина) народився Іван Верхратський, український філолог, педагог, письменник, природознавець, дійсний член НТШ у Львові. Заклав основи української наукової термінології з природознавства. Створив багатотомний словник природничо-наукової термінології, який грунтувався на українській лексиці. Помер 29 листопада 1919 року у Львові.

45 років тому (1976) в Білій Церкві померла Ольга Коломієць, видатний селекціонер цукрових буряків. Народилася 1 жовтня 1894 року в Липівці на Київщині.

25 квітня

130 років тому (1891) народився Адальберт Ерделі, український живописець. Один із основоположників закарпатської школи образотворчого мистецтва. Помер 19 вересня 1955 року в Ужгороді.

110 років тому (1911) народилася Віра Роїк, майстер художньої вишивки, Герой України.

26 квітня

180 років тому (1841) у Борзні (тепер — Чернігівської обл.) народилася Христина Алчевська, педагог, діяч народної освіти. Заснувала у Харкові жіночу недільну школу, якою керувала в 1862—1919 роках. Упорядниця "Каталогу книг" та "Програм викладання у недільних школах". Установила в своїй садибі перший в Україні пам'ятник Тарасу Шевченку. Учасниця педагогічних виставок у Парижі (1890, 1900), Москві й Нижньому Новгороді (1895, 1896). Була віце-президентом Міжнародної ліги освіти. Померла 15 серпня 1920 року в Харкові.

115 років тому (1906) народилася Антоніна Прихотько, лауреат Ленінської премії, Герой Соціалістичної Праці за досягнення в галузі фізики. Померла 29 вересня 1995 року.

35 років тому (1986) сталася аварія на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС.

28 квітня

145 років тому (1876) у Смілій на Черкащині народився Георгій Проскура, видатний учений у галузі механіки. Помер 30 жовтня 1958 року.

80 років тому (1941) у Києві народилася Ірина Жиленко, українська поетеса, публіцист. Автор поетичних збірок "Соло на сольфі" (1965), "Автопортрет у червоному" (1971), "Вікно у сад" (1978), "Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна" (1979), "Дім під каштаном" (1981), "Ярмарок чудес" (1982), "Чайна церемонія" (1990), "Вечір у старій винарні" (1994) та ін.

29 квітня

140 років тому (1881) народилася Катерина Рубчакова, видатна українська актриса. Померла 22 листопада 1919 року.

50 років тому (1971) у Харкові помер відомий астроном Микола Барабашов. Народився 30 березня 1894 року.

5 років тому (2016) помер Дмитро Гнатюк, український оперний співак (баритон), народний артист України, головний режисер Національного академічного театру опери та балету ім. Шевченка (з 1988 р.), професор. Народився 28 березня 1925 року.

У КВІТНІ

95 років тому (1926) Воронезький губвиконком ухвалив рішення про українізацію низового радянського апарату.

75 років тому (1946) в Північній Америці засновано "Комітет помочі скитальцям, діячам української культури" на чолі з професором Миколою Чубатим.

"ЧТО ПРИВЕДЕТ К БЫСТРОЙ ИХ АССИМИЛЯЦИИ…" (до 100-річчя масової депортації українських залізничників на схід і північ Росії)

Один з найбільших ворогів української державності Лейба Троцький у ході бойових дій проти УНР зрозумів роль патріотів-залізничників, які організовували перевезення від Дону до Збруча. Тож з метою вилучення місцевих залізничників, яких іменували не інакше як саботажниками, він у жовтні 1920 року проводить у життя наказ про переведення їх на східні й північні залізниці Росії. У Харкові була спеціально створена структура на чолі з Дронговським, від якої голова московської надзвичайної комісії з посилення роботи залізниць Півдня Росії Ємшанов вимагав не пізніше 25 листопада 1920 року "представить ЦНКОМ персональные списки лиц, подлежащих снятию с дорог Украины и откомандированию на дороги Севера".

Будь-хто, запідозрений у нелояльності до більшовицької влади, ставав її ворогом. При цьому могли постраждати й невинні люди. Скажімо, 13 січня 1921 року начальник Катерининської залізниці в листі до керівництва Південного округу залізниць дивувався, чому на Північ відправляється начальник комерційної служби К. Труфанов, мовляв, "он не инженер и не украинец".

Українці ж справді, одержували квиток в один кінець далекої дороги. Зрозуміло, на нових місцях вони опинялися в повній національній ізоляції, а відтак це прискорювало процес їхньої асиміляції. Це чітко проглядалося в спеціальній інструкції від 26 січня 1921 року про проведення даних політичних переміщень: "В целях устранения с дорог Украины железнодорожников, способствующих распространению бандитизма, Президиум Цектрана постановил приступить к перемещению с дорог Украины на дороги Центра, Севера и Востока элементов, оказывающих прямое или косвенное содействие бандам и их замене железнодорожниками, могущими быть опорой советской власти и ее борьбе за укрепление Советского строя".

Вказаний циркуляр передбачав також, що "вся работа должна быть проведена с чрезвычайной осмотрительностью". Тому насамперед пропонувалося "составить списки подлежащх перемещению, при чем а) в первый список должны быть внесены лица, активно дезорганизующие транспорт, сознательно наносящие ущерб укреплению Советской системы на Украине и заподозренные в связях с бандитами, и следовательно подлежащие перемещению в первую очередь.

б) Во второй список включаются элементы, вносящие в массы озлобление против Советской власти, ведущие злостную агитации.

в) В третий список включаются все те железнодорожники, кои благодаря коренным социальным причинам, указанным в п. 1 тезисов, подрывают Советскую систему и препятствуют восстановлению транспорта".

Після цього робота перемістилася в низові структури. Так, 19 квітня 1921 року керівництво Катерининської залізниці детально розписало весь процес депортації своїх залізничників до Росії в обмін на бажаний тут великоросійський елемент. 23 травня 1921 року на засіданні відповідальних працівників Харківського вузла розглянули питання про роботу комісії з вилучення неблагонадійних елементів із залізниць України. Було ухвалено рішення: "Предложить комиссии немедленно возобновить свою работу и руководствоваться преподанной ранее инструкцией, впредь до переработки таковой".

А 4 червня 1921 року засідання комісії Донецьких залізниць ухвалило "пересмотреть весь личный состав политработников наиболее угрожаемых по бандитизму участках, как Лиман, Славянск, Попасная и Гришино и слабых и недисциплинированных товарищей заменить более выдержанными и стойкими, возбудив единовременно ходатайство перед Центрсмотрком о командировании с дорог севера на Дон. дорогу надежных товарищей, в которых ощущается острый недостаток на Дон. ж. д.".

Протягом короткого часу на Донецьку залізницю було перекинуто 24 політпрацівники і 35 технічних керівників, на

Південну — 36 технічних працівників, на Катерининську — 10 політпрацівників і 42 технічних, на Києво-Воронезькій політпрацівники змінювалися кожні 1—2 місяці, технічних перекинуто 81. Місцеві ж виїжджали на схід і північ. На Києво-Воронезькій визначено в районах Київ—Полтава—Льгов—Черкаси—Бахмач 32 особи, 30 перекидалися на північні залізниці, 111 — в межах України, на Катериненській відповідно 39, 15, 126, Донецькій з Основ'янського, Лиманського, Слов'янського, Луганського, Дебальцевського й Попаснянського районів відповідно 400, 253, 350, на Південній з Харківського, Мелітопольського, Знам'янського, Полтавського й Лозівського відповідно 2.807, 29, 47.

Усе це дало відповідні результати в недалекому майбутньому: станом на 1 січня 1931 року в керівному складі українських залізниць рахувалося з 115 осіб 35 українців, росіян — 67.

Цього, очевидно, було недостатньо, оскільки в пропозиції ЦК КП(б)У до ЦК ВКП (б) 11 листопада 1931 року щодо кандидатур на посади секретарів партійних організаторів відділків українських залізниць, як правило, були названі росіяни.

ТЕЗИСЫ

о перемещении с дорог Украины железнодорожников, способствующих развитию бандитизма

1. Три фактора определяют наличие анархо-кулацко-шови- нистических настроений среди железнодорожников Украины: 1) Деморализация под влиянием непрерывной смены власти развивает антигосударственные анархические инстинкты, 2) связь большинства железнодорожников с землей, поддерживающая антипролетарские настроения и озлобление против города, 3) национальный состав, дающий почву для антирус-ской и антисемитской агитации.

Развитие в корне надорванного сознания возможно только в условиях твердо налаженного государственного аппарата; расчитывать на создание такового на Украине в ближайшее время нельзя.

Действительная пролетаризация связанных с землей укра-

инских железнодорожников невозможна при оставлении их на территории Украины.

Искусственно созданные шовинистические настроения, неустранимые при оставлении компактных национальных групп на Украине, легко искоренимы путем единичного перемещения малороссов в великорусские области, что приведет к быстрой их ассимиляции.

Указанные обстоятельства ставят НКПС вопрос о решительной и планомерной операции раз и навсегда разрубающей узел создавшихся на Украине отношениях.

2. Проведенная работа по откомандированию с дороги Запада принесла ряд отрицательных последствий, ставящих под сомнение полезность проведенной работы:

а) откомандирование, связанное с отрывом от семьи и от привычных условий быта вызвало резкое сопротивление откомандируемых, непрерывный саботаж, благодаря чему каждый откомандированный выбывал из строя в среднем на 2 месяца. Общая растрата рабочей силы определяется около 160.000 человеко-дней. б) Работа на дороге временного служения чрезвычайно непроизводительна, так как связана со скверными условиями жизни и непрерывными попытками вернуться назад. Нередки просьбы администрации избавить дорогу от политически прикомандированных как безполезный, надоедливый и безпокойный элемент.

3. Временное откомандирование истолковывается массами как ссылка, вызывает острое брожение и недовольство. Сами откомандированные, нередко настроенные до откомандирования сравнительно лояльно, под влиянием чрезвычайных тяжелых новых условий озлобляются и начинают яростную контрреволюционную агитацию.

4. Отсутствие на местах организованного руководства привело к хаотическому состоянию жилищного вопроса. Так как семьи оставались на местах, при замене агентами было невозможно произвести обмена квартирами, благодаря чему все перемещенные попали в невыносимо тяжелые жилищные условия.

5. Благодаря временному характеру командировок командированные не брали с собой ни теплой одежды, ни необходимых для длительного периода вещей, по этой причине значительное количество агентов оказывается неработоспособными и требует отпуска за теплой одеждой.

6. Все эти явления должны быть учтены и на основании этого опыта работа по оздоровлению жел. дорог Украины должна быть поставлена на следующих принципах:

1). Временное откомандирование железнодорожников как система оздоровления железных дорог Украины отвергается. Вместо этого производится перемещение железнодорожников на постоянное служение на новую дорогу.

2). Перемещение производится вместе с семьями и необходимым домашним инвентарем, для чего обеспечивается необходимое количество подвижного состава.

3). Перемещение производится по заранее разработанному плану с предварительным составлением списков перемещаемых и определением дороги, на которую назначается.

4). Замена посылается с дорог Севера и Востока в том же порядке. Возможна замена из числа командируемых с дороги Запада, учитывая безусловную забронированность поляков и латышей от махновского влияния.

5). Квартиры перемещаемых остаются свободными до приезда замены. Таким образом не берутся на учет жилищными органами.

6). Перемещение должно быть подготовлено широкой агитационной работой, разъясняющей производственный смысл перемещения. Политический характер откомандирования ни коим образом не может быть известен перемещаемым. Характера наказание перемещение носить не должно.

Чтобы перемещение не вызвало резкой психологической реакции, необходимо обеспечить за перемещаемыми максимум удобств; перемещение должно превратиться в акт чрезвычайно желательный для железнодорожников.

ЦАР (подпись) Ратнер

Утверждено Президиумом Цектрана
17 / I – 21 г.

Н. К. П. С. *В. срочно*

По политической части.
Совершенно секретно

Управление
Екатерининской
жел. дороги
19/IV 1921 г.
№ 160
г. Екатеринослав

По управлению
Секретарю НКОМА, Зам. НКому, ЗНПВК,
Комиссарам служб и отделов

Копия. Дорпрофсожу, ДКПД, Реввоенжелтрибунал, Нач. ДТЧК, Харьков ОК

Вопрос по откомандированию служащих Екатерининской ж. д. по политическим соображениям по постановлению бывшего Дорсмоткома, а равно и постановлениям фракции Дорпрофсожа настолько децентрализирован, что нет никакой возможности иметь точные и полные сведения по данному вопросу и своевременно отчитываться перед ОК и ЦНКОМОМ. Во избежание дальнейшей путаницы с получением сего приказываю принять к сведению, исполнению и руководству нижеследующее:

ПЕРВОЕ: Изъять со всех служб и отделов все наряд-списки и протоколы и всякую переписку по вопросам перекомандированиям и перемещениям железнодорожников как по постановлениям Дорпрофсожа, так и по постановлениям фракции Дорпрофсожа.

ВТОРОЕ: Изъять копии указанных документов, находящихся в Дорпрофсоже.

ТРЕТЬЕ: Все дело сосредоточить у УКОМА тов. СУСЛИНА и его заместителя тов. КОЗЛОВА и под их личную ответственность завести дело и три ведомости 1-й, 2-й и 3-й группы, приведя такое в порядок не позднее 1-го мая с. г.

ПРИМЕЧАНИЕ 1 – Вся внутренняя переписка по данному вопросу производится АКОМОМ и его заместителем.

2 – Вся работа АКОМА и его заместителя происходит под непосредственным руководством и по резолюциям НКОМА, вследствие чего распоряжения АКОМА являются для всех комиссаров обязательными.

ЧЕТВЕРТОЕ: Всех железнодорожников, откомандированных как по постановлениям Дорсмоткомов, так и по постановлениям фракции Дорпрофсожа, считать перемещенными на новое место и на постоянную службу.

ПЯТОЕ: Все распоряжения по данному вопросу в целях избежания путаницы, сохранения секрета и централизации этого дела, а также установления персональной ответственности за точное и быстрое проведение в жизнь всех распоряжений, относящихся к перемещению служащих, в дальнейшем будут исходить исключительно от НКОМА или АКОМА и его заместителя и никакие распоряжения других лиц для комиссаров служб и отделов не обязательны.

ШЕСТОЕ: Вопросы об отмене тех или иных командировок и перемещений Комиссары возбуждают перед НКОМ, направляя их через АКОМА — для НКОМА, а АКОМ с приложением всех справок представляет НКому или лично докладывает.

Дорпрофсож прошу оказать мне и АКому в данном деле содействие и активную помощь с тем, чтобы с 1-го мая была бы возможность вести это дело как подобает аккуратно с сознанием полной ответственности за безболезненное проведение его в жизнь.

Подписали:

Комиссар
Екатерининской жел. дороги *Славецкий*

Комиссар
Администрат. службы *Суслин.*

"А ДИПЛОМАТ УРСР ДОПОВІВ ПЕРШИМ" (до 50-річчя публікації в США французького видання про Росію)

Ті дипломати УРСР, які працювали за відповідними квотами в різних міжнародних організаціях, звичайно, виконували не тільки свої прямі обов'язки, а й намагалися одержати цікаву інформацію, про яку можна було доповісти як значний успіх у своїй роботі. В 1971 році ось так повезло співробітнику Секретаріату ООН Михайлу Білоусову, якому колеги "довірливо" повідомили про те, що колишній посол США в СРСР Дж. Кеннан передав своєму Президенту Ніксону книгу французького маркіза Кустіна про Росію, написану ним після відвідання цієї країни після 1839 року. Оскільки, на думку Дж. Кеннана, ця книга не втратила актуальності і в другій половині XX століття, то було б добре, аби Ніксон зрозумів, що багато чого не змінилося в традиціях Москви.

Справді, книга Кустіна багато в чому розкривала негативні традиції поведінки й характеру росіян, які не змінилися й через сто з лишком років. І в Москві про це не дуже хотіли чути, і це розумів секретар ЦК КП України з ідеології Федір Овчаренко, відомий учений-хімік і різнобічно підготовлений інтелектуал. Але ж дипломат УРСР першим почув інформації про це, відтак ігнорувати цю "знахідку" не можна було. Тому й адресується таємний лист до ЦК КПРС з анотацією про книгу Кустіна й реакцією на неї Президента США Ніксона.

У Москві могли бути незадоволені змістом книги, але ж бачили, що дипломати УРСР можуть діставати інформацію не гірше колег з союзних інституцій.

Секретно
ЦК КПСС

По сообщению Постоянного представительства УССР при ООН, сотруднику Секретариата ООН т. Белоусову М. М. сообщили в доверительном порядке, что Дж. Кеннан, бывший посол США в СССР, а ныне один из ведущих "советологов", недавно через ближнее окружение Никсона передал прези-

денту США книгу французского маркиза Кустина о России, написанную им после поездки по стране в 1839 году и опубликованную в 1843 г. Кеннан познакомился с этой книгой в 30-х годах в Москве, когда он работал в посольстве. По его словам, посольство "зачитывалось" тогда книгой, находя, что многое там напоминает "практику СССР". Кеннан считает, что книга не потеряла значения "и сегодня", поэтому он ее направил в Белый Дом. Как рассказывает своим друзьям Кеннан, книга "очень понравилась" Никсону. В некоторых неофициальных высказываниях Никсона появились мысли, которые можно считать навеянными книгой Кустина.

Кеннан готовится переиздать книгу Кустина в июне с. г, со своими комментариями.

Краткая аннотация книги прилагается.

СЕКРЕТАРЬ ЦК КП УКРАИНЫ Ф. ОВЧАРЕНКО.

29 апреля 1971 года.

О КНИГЕ МАРКИЗА КУСТИНА "РОССИЯ".

В 1843 году в Париже была опубликована книга французского путешественника и литератора, маркиза Кустина* "Россия в 1839 году". Книга выдержала несколько изданий и "имела успех". Через несколько лет она была переведена на английский язык и издана под названием "Россия",

Книга "Россия" представляет из себя путевые заметки о поездке в Петербург, Москву и Нижний Новгород летом 1839 года. Рассказывая о стране, автор размышляет о государственном устройстве России, о роли России в Европе и на мировой арене.

Описывая свои впечатления о встречах с русскими дворянами, Кустин отмечает, что они производят впечатление людей угрюмых, невеселых, но они де "полностью преображаются и становятся нормальными людьми", когда они

---

* Кустин родился в 1793 г., умер в 1857 году. Его дед и отец были гильотинированы во время французской революции. Помимо книги о России, Кустин описывал свои поездки в Англию, Швей-царию, Швецию, Испанию, а также опубликовал несколько переводов, драм и один богословский роман.

выезжают за границу (стр. 5). Он пишет, что русское самодержавие проводит политику ограничения выезда русских за границу и неохотно допускает иностранцев в свою страну. Россия "изолирована от остального цивилизованного мира могущественными политическими кругами, которых поддерживает религиозный фанатизм" (стр. 494). Кустин описывает строгую процедуру таможенного осмотра на границе, допросы о причинах его туристической поездки и т. д. Его поразило, как он пишет, что многие собеседники в России, включая императрицу, неоднократно интересовались, собирается ли Кустин что-нибудь написать о своей поездке после возвращения во Францию и проявляли явную "заботу" о том, чтобы написанное было благоприятным. Кустин даже утверждает, что всем русским свойственна черта соглашаться с плохими условиями жизни в стране, грязью и т. д., но заботиться лишь о том, чтобы иностранцы о них писали в благожелательном духе (стр. 32).

Автор часто останавливается в своей книге на таких чертах внутренней жизни в России, которые он считает уникальными, непохожими на то, что происходит на Западе. Среди них, например, он упоминает (стр. 77) практику прекращения всякого упоминания в обществе лиц, занимавших ранее высокие посты, но попавших в немилость к царю. Так, например, имя министра Репнина в течение двух лет никто вслух не произносил, хотя до этого "оно было у всех на устах", поэтому "Россия не знает, продолжает ли существовать министр, который правил ею вчера". Описывает Кустин и случай, произошедший с одним католическим писателем, которому удалось, минуя цензуру, опубликовать книгу, в которой он утверждал, что католицизм лучше православия. Вся Россия требовала строго наказать его, но император Николай I нашел свою форму наказания. Он заявил, что автор — душевнобольной, а не преступник, и католика-писателя поместили на три года в дом для душевнобольных, а потом выпустили. После такого наказания, отмечает Кустин, писатель стал сам сомневаться в своих умственных способностях (стр. 496—999).

Правительство, добавляет Кустин, управляет с помощью лжи.

Маркиз Кустин выдвигает версию в книге о том, что русской нации присуще "раболепие", что, хотя до вторжения монголов русские были "самым свободным народом в мире", монгольское иго превратило их в рабов сначала победителей, а потом своих феодалов (стр. 13). Кустин считает характерным для России обвинение восточного деспотизма с налетом западной цивилизации:

"Ужасающее сочетание мелочной утонченности Византии и свирепости пустынных орд, борьба между этикетом восточной римской империи и дикарской сущностью Азии привели к образованию могучего государства, которое стоит сейчас перед Европой, и влияние которого она, возможно, почувствует позднее, не имея в то же время возможности понять, как оно действует" (стр. 30).

Поворотным моментом в истории России автор считает реформы Петра I, в особенности, введение чиновничьей иерархии.

Это, по мнению Кустина, привело к тому, что все классы общества были построены по военному образцу, ввело во всей стране "полковые порядки" (стр. 230. 471).

Чиновники в условиях самодержавной власти "низведены до состояния простой машины" (стр. 38) и превратились в "автоматы" (там же), везде господствует "чин", и сама нация стала "безмолвной" (стр. 53).

Автор много рассказывает о своих встречах с Николаем I и описывает тот дух поклонения императору, который он нашел в Петербурге, Москве.

Хотя его книга посвящена, в основном, внутреннему устройству России, он пытается оценить влияние создавшегося положения и на внешнюю политику России. Кустин выдвигает тезис, согласно которому "экспансионизм" России логически вытекает из ее внутренней структуры, обусловлен ею. Он связывает его с особым положением в России ее руководителей, играющих роль божества:

"У божества есть лишь одна альтернатива: либо разрушить свою собственную власть, проявив себя человеком, либо

повести своих подданных на завоевание мира с тем, чтобы сохранить представление о себе, как о боге" (стр. 203).

Что касается методов экспансии России, то автор считает, что они не обязательно связаны с войнами: "Господство России без действительного завоевания, а ограниченное рамками дипломатических усилий — вот, по моему мнению, чего надо больше всего опасаться всему миру ... В соответствии со своей государственной структурой, эта страна будет выступать за принципы порядка, однако под влиянием характера ее правителей, она попытается распространить свою тиранию под предлогом искоренения анархии" (стр. 22).

Французский аристократ напоминает, что "вечная тирания Востока постоянно угрожает нам" (стр. 208). У русских нет моральных принципов: "С их военными привычками, с их воспоминаниями о вторжениях, они по-прежнему мыслят понятиями завоевательных войн, самих зверских из всех войн" (стр. 22). Касаясь методов внешней политики России, маркиз Кустин пишет, что Россия поощряет анархию и внутреннюю борьбу в странах Западной Европы, чтобы разложить их и подчинить так, как это Россия сделала с Польшей (стр. 439). Кустин сообщает в этой связи, что царское правительство в течение ряда лет "финансировало революционный журнал в Париже".

Кустии считает, что положение в России изменилось бы, если бы возникли "независимые суда и сильная аристократия, которые вселили бы покой и благородство в русский характер и сделали бы эту землю счастливой" (стр.136), а также если на смену православию, подчинившемуся самодержавию, пришло бы католичество.

В целом Кустин создает представление о России, как о стране, которой свойственен дух беспрекословного повиновения самодержцу, с сильным чиновничеством, организованным по военному образцу, и с таким характером единоначальной власти, которая не может существовать без постоянной внешней экспансии, как бы узаконивающей эту власть и оправдывающей дух беспрекословного подчинения власти.

ТРАВЕНЬ

1 травня

155 років тому (1866) народився Ананій Гоминюк, український лірник. Дата смерті невідома.

3 травня

115 років тому (1906) у Казані (тепер — Татарстан, РФ) народився Серафим Субботін, геофізик, академік АН УРСР. З 1944 р. працював в Україні, у 1960—76 рр. — директор Інституту геофізики АН УРСР. Розробив методику гравіметричного картування залізорудних комплексів, котра була застосована при вирішенні проблеми Великого Кривого Рога. Помер 16 січня 1976 року.

4 травня

110 років тому (1911) народився Кирило Щолкін, видатний творець атомної техніки, тричі Герой Соціалістичної Праці, юнацькі роки й навчання котрого пов'язані з Кримом. Помер 8 листопада 1968 року.

5 травня

185 років тому (1836) у Чернівцях народився Сидір Воробкевич, письменник, композитор, редактор, культурний діяч, педагог, диригент. Написав близько ста мелодій на власні тексти ("Над Прутом", "Якби була я зозулею", "Заграй ти, цигане старий"), написав музику до поезій Т. Шевченка, І. Франка, М. Пашкевича, Ю. Федьковича. Був першим головою "Руського літературного товариства", ініціатором заснування журналу "Буковинская зоря", видавцем альманаху "Руська хата" (1877). Помер 19 вересня 1903 року в Чернівцях.

105 років тому (1916) помер перший поширювач української правди на американському континенті отець Агапій Гончаренко. Народився 31 серпня 1832 року в Кривині (тепер — Криве Попільнянського району на Житомирщині).

90 років тому (1931) на Нижньому Поволжі вийшло друком перше число крайової україномовної газети "Шляхом Леніна".

85 років тому (1936) у родині українських переселенців до Казахстану народився Володимир Нечай, видатний організатор атомної промисловості, керівник Федерального ядерного

центру Російської Федерації в Снєжнинську на Уралі. Покінчив життя самогубством в листопаді 1996 року з метою привернути увагу російських властей до проблем атомної науки й техніки.

6 травня

145 років тому (1876) народився Юрій Давидов, музичний та громадський діяч, племінник П. Чайковського. Один з ініціаторів заснування в Києві консерваторії (1913). У 1918 р. заснував товариство "Художній екран", брав участь у створенні в Києві кіностудії. Помер 16 травня 1965 року в Клині Московської обл., де з 1945 працював головним доглядачем будинку-музею П. Чайковського.

40 років тому (1981) помер видатний український хореограф Василь Авраменко. Народився 22 березня 1895 року в Стеблеві, що на нинішній Черкащині.

7 травня

135 років тому (1886) у Києві помер Костянтин Думитрашко, український письменник. Був професором Київської духовної семінарії (1839—1864), з 1870 — секретарем ради Київської духовної академії. У 1859 написав поему "Жабомишодраківка...", переробку старогрецького пародійного твору, до якого внесено багато українського історико-побутового колориту. Народився у 1814 році в Золотоноші.

9 травня

150 років тому (1871) народився Володимир Гнатюк, український фольклорист, етнограф, мовознавець, літературознавець, громадський діяч. Автор праць "Українська народна словесність", "Народна пожива на Бойківщині", "Гаївки", "Колядкі щедрівки", "Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка", "Етнографічні матеріали Угорської Русі" та ін. Член-кореспондент Петербурзької Академії наук, академік Всеукраїнської Академії наук. Помер 6 жовтня 1926 року, похований у Львові.

40 років тому (1981) у Києві було відкрито меморіальний комплекс "Український держави музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років".

10 травня

60 років тому (1961) у Нижньому Березові Івано-Франківської обл. народився Іван Малкович, український поет, видавець, засновник і директор популярного видавництва "А-БА- БА-ГА-ЛА-МА-ГА".

13 травня

75 років тому (1946) помер Олексій Бах, біохімік, революціонер-народник. Дав пояснення хімічним процесам, що відбуваються у ході асиміляції вуглекислого газу рослинами, сформулював перекисну теорію біологічного окислення, розробив теорію клітинного дихання, створив методи використання ферментів, котрі використовуються і дотепер. Засновник школи радянських біохіміків. Народився 14 березня 1857 року в Золотоноші (тепер — Черкаська обл.).

15 травня

5 років тому (2016) Українська співачка Джамала з власною піснею "1944" здобула перемогу на Пісенному конкурсі "Євробачення—2016", що відбувся у Стокгольмі.

16 травня

335 років тому (1686) був підписаний "Вічний мир" між Московською державою та Польщею. Річ Посполита визнавала належність Московії Лівобережної України, Києва, Запорожжя, Чернігово-Сіверської землі з Черніговом і Стародубом. "Вічний мир" остаточно затвердив насильницьке розчленування України.

17 травня

75 років тому (1946) в Києві народилася Зінаїда Турчина (Столітенко), українська гандболістка, дворазова олімпійська чемпіонка.

18 травня

Міжнародний день музеїв.

19 травня

140 років тому (1881) у Вільнопіллі (тепер — Бердичівський район Житомирської обл.) народився Іван Ільчук — священник Української. Свято-Покровської церкви в Харбіні. Помер в роки Другої світової війни.

80 років тому (1941) помер Василь Чаговець, український фізіолог, професор Київського університету, академік АН УРСР. Один з засновників сучасної електрофізіології. Народився 30 квітня 1873 року на хут. Патичіс (нині — Сумська обл.).

80 років тому (1941) у Хмельницькому народився Олег Приходнюк, український археолог, дослідник проблем походження і давньої історії слов'ян, доктор історичних наук. Автор низки робіт з теорії і методології використання археологічних джерел в дослідженнях етногенезу. Помер 31 грудня 2004 року.

20 травня

95 років тому (1926) у Києві народився Володимир Роменець, український психолог, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, дійсний член Академії педагогічних наук України, лауреат премії АПН України та премії імені М. Максимовича (1994), премії імені Г. Челпанова Психологічного інституту Російської академії освіти (1997). Один з фундаторів вітчизняної історико-психологічної науки, вихователь багатьох поколінь українських психологів. Помер 1998 року в Києві.

60 років тому (1961) було засновано Республіканську премію імені Т. Г. Шевченка. Першими лауреатами премії у 1962 стали Олесь Гончар, Павло Тичина і Платон Майборода. На сьогодні нею нагороджено понад 600 діячів культури. З метою піднесення ролі і престижу Державної премії України імені Т. Г. Шевченка як найвищої в Україні премії в галузі культури, літератури і мистецтва Указом Президента України від 27 вересня 1999 року її було перейменовано у Національну премію України імені Тараса Шевченка.

21 травня

190 років тому (1831) у Харкові було видано "Український альманах", перший з подібних в Україні.

80 років тому (1941) у в'язниці помер Володимир Щепотьєв, етнограф, фольклорист, історик літератури, член Етнографічної Комісії при ВУАН. Автор праці "Звичаї, словесна творчість та мова Полтавщини ", рукописної праці "Старе язичество на Україні " Народився 9 жовтня 1880 року в Полтаві.

30 років тому (1991) померла Віра Свенціцька, український мистецтвознавець, автор праць "Різьблені ручні хрести" (1939), "Іван Руткович і становлення реалізму в українському малярстві" (1966). "Спадщина віків. Українське мистецтво 14—18 століть у музейних колекціях Львова" (у співав., 1990). Народилася 28 серпня 1913 року.

22 травня

160 років тому (1861) у Каневі відбулось перепоховання праху Тараса Шевченка на Чернечій горі.

80 років тому (1941) в Опіхаліно Вологодської обл. народився Микола Олялін, відомий український кіноактор, кінорежисер, народний артист УРСР (1979). Помер 17 листопада 2009 року.

23 травня

140 років тому (1881) у Херсоні народився Олександр Житомирський, композитор і педагог. Помер 16 грудня 1937 року в Ленінграді.

90 років тому (1931) на хуторі Валуйськ, що в нинішній Луганській області, народився Петро Балабуєв, видатний український авіаконструктор, творець найбільшого в світі літака «Мрія», Герой України. Помер 17 травня 2007 року.

24 травня

140 років тому (1881) народився Олександр Богомолець, український патофізіолог і суспільний діяч, академік, президент АН УРСР, президент АН БРСР, поч. чл. АН Груз. РСР, акад. АМН СРСР. Організував і очолив у Києві Інститут експериментальної біології і патології (1930) та Інститут клінічної фізіології (1934). Здійснив ґрунтовні дослідження з проблем патологічної фізіології, ендокринології, вегетативної нервової системи, онкології. Створив вітчизняну школу патофізіології, був одним з основоположників геронтології, ініціював закладку Ботанічного саду АН УРСР у Києві. Помер 60 років тому — 19 липня 1946 року, похований у Києві. Його ім'ям названо Київський національний медичний університет, Інститут фізіології НАН України та одну з вулиць Києва.

130 років тому (1891) народився Микола Бенцалі, український актор і режисер, чия творчість пов'язана з Руським на-

родним театром у Львові, "Тернопільськими театральними вечорами", Українським театром в Тернополі, Новим Львівським театром, театрами Й. Стадника, І. Тобілевича та іншими трупами. Помер 9 вересня 1928 року в Коломиї.

25 травня

95 років тому (1926) у Парижі більшовицький агент Шварцбард убив видатного українського державника Симона Петлюру. Народився 22 травня 1879 року в Полтаві.

28 травня

155 років тому (1866) у Житомирі народився Костянтин Пурієвич, український фізіолог рослин. Навчався і все життя працював у Київському університеті. Займався питаннями енергетики фотосинтезу, дихання рослин. Помер 31 серпня 1916 року.

29 травня

140 років тому (1881) народився Андронік Чайка, генерал-майор медичної служби. Під час Другої світової війни — головний хірург евакопункту 3-го Українського фронту, зав. кафедрою урології Київського медичного інституту, головний хірург Київського окружного військового шпиталю (1945—1961). Помер у Києві 19 липня 1968 року.

30 травня

145 років тому (1876) у м. Емсі (Німеччина) царем Олександром II був підписаний Емський акт про обмеження української мови в Російській імперії.

31 травня

90 років тому (1931) у Марківцях (тепер — Чернігівська обл.) народився Петро Кононенко, український літературознавець, критик, директор створеного ним НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України.

У ТРАВНІ

105 років тому (1916) Лесем Курбасом у Києві створено "Молодий театр".

ЛАЗАР КАГАНОВИЧ СКАЗАВ СВОЄ СЛОВО
(до 95-річчя заборони ЦК КП(б)У зносин з Володимиром Винниченком)

Невиліковний соціаліст Володимир Винниченко навіть після того, як не зміг домовитися з Москвою про престижні для нього посади в уряді УСРР, продовжував шукати в еміграції контакти з українськими радянськими дипломатами, намагаючись, очевидно, виторгувати якісь преференції при цьому для себе, зокрема, у виданні власних книг.

З приходом до керівництва КП(б)У Лазаря Кагановича ситуація змінилася: новий "смотрящий" Москви за українськими комуністами вимагав від колишнього керівника УНР "повного виявлення його відношення до радвлади". А оскільки Винниченко продовжував хитрувати, то Каганович поставив питання руба: "визнати ведення переговорів з Винниченком, що відбулися в Парижі, неправильним".

Особая папка
(закрытое заседание)

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ (БІЛЬШОВИКІВ) УКРАЇНИ

Протокол Ч. пакт 2 від 29-V-1926 р.

Слухали: 3. Сообщение тов. Приходько.

Ухвалили: 1. Считаясь с наличием директивы от П.Б. от 11/XI–925 г. — признать ведение переговоров с Винниченко, имевших место в Париже, — неправильным.

2. Считать, что в дальнейшем никакие переговоры с Винниченко не должны вестись — до полного (це слово вставлене Л. Кагановичем. — В. С.) выявления его отношения к Соввласти.

3. Поручить т. Чубарю написать от имени П. Б. ЦК письмо т. Раковскому о нашем отношении к Винниченко.

4. Поставить перед ЦК ВКП, что П.Б. ЦК КП(б)У считает, что всякие конкретные переговоры с крупными деятелями украинской эммиграции должны вестись только после предварительного обмена мнениями в ЦК КП (б) У.

Л. Каганович.

ЗНОВУ НАСТУПИЛИ НА ТІ Ж ГРАБЛІ…
(до 75-річчя депортації лемків до УРСР)

Коли 1939 року відбувався взаємний обмін населення між СРСР і Німеччиною, які поділили міжвоєнну Польщу, то багато автохтонів українського Засяння, знаних у світі і як лемки, повірили в казки більшовицької пропаганди про комуністичний рай в УРСР і тисячами переселялися на схід.

Побувши в цьому "раю" кілька днів, наївні лемки швидко протверезіли й кинулися тікати назад, але кордон уже був закритий. Тож довелося їм чекати більше року, аж поки їх як добровільних переселенців до УРСР на цей раз уже "визволяли" гітлерівці.

Гіркого досвіду з переселенням до УРСР, здавалося, мало б вистачити, аби усім нащадкам нагадувати. Але не так сталося, як мали б робити навчені життям люди. Коли з 1945 року СРСР кинув клич лемкам про переселення до УРСР, то знову знайшлися ті, хто сам поїхав (обіцяли ж до 2 гектарів землі, хату й поселити цілими селами!) і агітував сусідів.

Що ж дісталося лемкам тепер в УРСР? Ті ж самі граблі так влупили кожного по голові, що просвітлення підказало лиш один вихід — поскаржитися на лиху долю одноплемінникам, які знайшлися у США. Щоправда, невідомо, чи цей анонімний лист відправлявся комусь за окаеан з СРСР у 1946 році, бо в колишніх радянських спецхранах лежить ось тільки цей переклад на російську.

От переселенцев с Лемковщины, проживающих в Тернопольском округе

1. Просьба к Вам, дорогие наши братья и сестры, проживающие в Америке. Мы просим Вас не откажите нам в нашей просьбе и поверьте нам, что мы Вас просим — подайте нам руку помощи, нам, страдающим от начала света никому невиданной такой неволи.

2. Дорогие наши земляки! Не думайте, что мы не хотим жить здесь, нет, но когда мы были в наших Карпатах, то мы считались людьми, а теперь считают нас хуже скотины.

3. Когда приехала Украинская комиссия к нам, то нам

говорили, что мы все получим, когда пойдем на колхозы, от одного гектаров до двух гектаров земли на семью и будем поселены целыми селами, так же, как и в Карпатах, и получим каждый свою хату.

4. Когда мы приехали на Великую Украину, то нас развезли по одной—две—три семьи по колхозам, одну от другой за 20—30 километров, и хату дали, только между местных людей расквартировали и земли только давали по 40 соток.

5. Когда мы работали в колхозах, то мы ежедневно зарабатывали, как мужчина, так и женщина, и все другие по 200—300 граммов пшеницы или ржи, в зависимости сколько кто заработал.

6. А когда мы говорили комиссии еще в Польше, что поедем в Западную Украину на самостоятельное хозяйство, то нам сказали так: если пойдем на самостоятельное хозяйство, то через 2 года на нас наложат такой налог, что мы сами лишимся всего.

7. То, что Вы, дорогие братья и сестры, посылали к нам — одежду, обувь, муку, — то они лучшее забрали в районах сами, а что хуже, продавали нам. Мы могли в колхозах заработать за год от 50 до 80 рублей, а они с нас брали за нижнее белье 120 рублей.

8. А теперь, когда мы поехали на Западную Украину, то нам говорят, чтобы мы сами копали землянки. Сейчас мы ходим по людям, плачем и просим на хлеб. Живем в голоде и холоде.

9. Дорогие наши братья и сестры, мы все свои просьбы посылаем к вам и надеемся на вашу помощь. И если вы откажете в нашей просьбе, то наше лемковское племя на веки погибнет.

10. Прошу вас не принимайте во внимание, что плохо написано, так как я не был подготовлен. Если бы мы узнали, где вы, то мы все полетели бы к вам, как дети на великий день в церковь.

Ваш брат лемко по кости и крови из Краковского округа.

ЧЕРВЕНЬ

2 червня

85 років тому (1936) у Сумах народився Володимир Голубничий, видатний український легкоатлет, котрий здобував золоті, срібні й бронзові медалі на п'яти Олімпійських іграх.

3 червня

95 років тому (1926) у Луганську народився Костянтин Ситник, український ботанік, фізіолог рослин, еколог, академік НАН України, довголітній директор Інституту ботаніки НАН України.

7 червня

145 років тому (1876) у Джурині (тепер — Тернопільська обл.), народився Лев Турбацький, літературний критик, журналіст, публіцист. Допомагав редагувати газету "Громадський голос" і журнал "Радикал". Помер 8 лютого 1900 року у Львові.

135 років тому (1886) народився Костянтин Щироцький (Шероцький), відомий історик мистецтва. Помер 13 вересня 1919 року.

95 років тому (1926) народився Анатолій Базилевич, український графік, заслужений діяч мистецтв УРСР (1969), автор численних творів у галузі станкової та книжної графіки, серед яких — ілюстрації до творів: "Пан Халявський" Г. Квітки-Основ'яненка (1959), "Енеїда" І. Котляревського (1968). "Малий "Кобзар" (1969); українських народних казок (1970, 74), казок М. Стельмаха (1980); книги В. Бровченка "Як Мамай до Канади їхав" (1984), "Наталки Полтавки" І. Котляревського (1990), творів І. Франка, Марка Вовчка та ін.

65 років тому (1956) у Нью-Йорку помер відомий український маляр і педагог Мирослав Радиш. Народився 21 жовтня 1910 року в Іллінцях Снятинського повіту (Галичина).

8 червня

120 років тому (1901) в Тобольську в родині українського поета Павла Грабовського, що перебував у засланні, народився син Борис, винахідник електронного телебачення. Помер у 1966 році.

75 років тому (1946) у таборі біженців в Аугсбурзі відбувся Перший український кооперативний з'їзд у Німеччині, на

якому засновано "Об'єднання українських кооператорів" при Центральному представництві української еміграції.

9 червня

120 років тому (1901) народився видатний селекціонер, "пшеничний батько" Павло Лук'яненко, котрий на землях Кубані працював над виведенням нових сортів зернових. Помер 13 червня 1973 року.

95 років тому (1926) народився Олександр Данченко, український графік. Народний художник УРСР з 1985 р., автор численних творів у галузі станкової та книжної графіки, серед яких — широко відомі ілюстрації до "Енеїди" І. Котляревського (1969), "Кобзаря" Тараса Шевченка (1984), "Прапороносців" О. Гончара (1989).

10 червня

140 років тому (1881) народився В'ячеслав Прокопович, український історик, громадсько-політичний діяч, публіцист, член Центральної Ради (1917), голова Ради Народних Міністрів УНР в екзилі (1926—1939), редактор журналу "Тризуб" (1925—1939). Помер у Парижі 7 червня 1942 року.

120 років тому (1901) в Зятківцях (тепер — Вінницька обл.) народився Гнат Танцюра, фольклорист, народознавець, етнограф. Автор фундаментальної праці "Весілля в селі Зятківцях", двотомної монографії "Історія села Зятківці". Записав 5 тисяч пісень, близько тисячі казок, легенд, переказів та ін. У 1930 видав фольклористичну працю "Жіноча доля в народних піснях", у 1955 — збірник "Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра", в 1958 — "Записки збирача фольклору" та ін. Помер у 1962 році.

90 років тому (1931) президія Далекосхідного крайвиконкому ухвалила рішення про практичне здійснення українізації культурно-освітніх закладів.

70 років тому (1951) у Ганжалівці на Черкащині народився Василь Шкляр, український письменник. Автор романів "Праліс" (1986), "Ключ" (1999), "Елементал" (2001), "Кров кажана" (2002), "Чорний ворон" (2009).

11 червня

85 років тому (1936) народився Олексій Порошенко, видатний організатор сільськогосподарського виробництва, Герой України. Помер 16 червня 2020 року в Києві.

12 червня

160 років тому (1861) народився Петро Брандт, український військовий діяч, генерал-майор. В Армії Гетьманату був начальником технічного відділу Головної інтендантської управи Генерального штабу. Рік смерті невідомий.

90 років тому (1931) народилася Євгенія Мірошниченко, видатна українська співачка, Герой України. Померла 27 квітня 2009 року.

70 років тому (1951) народився відомий політик Юрій Костенко, голова Української Народної партії.

12—15 червня

30 років тому (1991) в Пряшеві відбулася Міжнародна наукова конференція україністів, яка підтвердила приналежність південнокарпатських русинів до українства, а їхніх говірок — до української мови.

13 червня

130 років тому (1891) у Катеринодарі (тепер — Краснодар) помер Василь Мова (псевд. — Лиманський), український письменник, педагог, лексикограф, перекладач. Брав участь у роботі недільних шкіл, поширював серед народу книжки-"метелики". Народився 13 січня 1842 року на хут. Солодкий Лиман (тепер — Канівський район Краснодарського краю).

115 років тому (1906) помер Петро Ліницький, український філософ, представник української академічної філософії. Народився у 1839 році.

85 років тому (1936) помер Олександр Ющенко, український психіатр, академік АН УРСР. Народився 2 грудня 1869 року на хут. Вотеч (нині — Сумська обл.).

14 червня

240 років тому (1781) народився Вікентій Беретті, український архітектор, представник класицизму, автор споруд у Києві (головний корпус Інституту шляхетних дівчат, Обсер-

ваторія Київського університету (спільно з сином Олександром Беретті). Помер 18 серпня 1842 року в Києві.

120 років тому (1901) у Бобринці, що на нинішній Кіровоградщині, народився Петро Шумило (Шумилов), один з найвидатніших учених у галузі нафтодобування. Помер 17 серпня 1942 року.

75 років тому (1946) в українському таборі втікачів в Інгольштадті (Німеччина) засновано балетну школу під художнім керівництвом Валентини Переяславець.

15 червня

90 років тому (1931) помер В'ячеслав (Вацлав) Липинський, український історик, соціолог, філософ історії, громадський діяч, ідеолог консервативно-монархічного напрямку української суспільно-політичної думки. Народився 5 квітня 1882 року.

80 років тому (1941) на Буковині народився Іван Миколайчук, видатний український актор, який створив глибокі національні класичні образи на екрані. Помер 3 серпня 1987 року.

40 років тому (1981) помер видатний хімік сучасності Михайло Усанович. Народився 16 квітня 1894 року в Житомирі.

16 червня

155 років тому (1866) у Гандзерівцях (нині — Київська обл.) народився Володимир Ротмістров, український вчений-агроном, академік ВАСГНІЛ. Помер 24 жовтня 1941 року.

30 років тому (1991) помер відомий хімік Василь Атрощенко. Народився 3 липня 1906 року в Донецьку.

16—18 червня

65 років тому (1956) у Варшаві відбувся Організаційний з'їзд Українського суспільно-культурного товариства Польщі.

17 червня

165 років тому (1856) народився Франц Рубо, живописець-баталіст, дійсний член Петербурзької Академії мистецтв, автор станкових картин "Атака запорожців в степу" (1881), "Таврійська губернія" (1883), панорам "Оборона Севастополя" (1902—1904), "Бородинська битва" (1911). Помер 13 березня 1928 року в Мюнхені.

18 червня

120 років тому (1901) помер генерал-майор американської армії Іван Турчин. Народився на українській Слобожанщині 24 грудня 1822 року.

19 червня

55 років тому (1966) у США помер видатний винахідник і підприємець Вільям Джус. Народився 5 січня 1895 року в Чернихівцях на Тернопільщині.

20 червня

100 років тому (1921) у Варшаві відкрився Перший з'їзд українських студентських організацій Польщі.

40 років тому (1981) помер Лук'ян Ткачук, український геолог, академік АН УРСР. Був одним з основоположників літології та петрографії осадових порід України, один з авторів перших тектонічних, геологічних та літолого-палеогеографічних карт України. Народився 28 жовтня 1902 року в Немиринцях (нині — Житомирська обл.).

22 червня

80 років тому (1941) гітлерівська Німеччина та її сателіти напали на Радянський Союз, що призвело до тривалої окупації українських земель.

80 років тому (1941) у Потоках Жмеринського району Вінницької області народився Петро Саблук, директор Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" Української академії аграрних наук, академік УААН, Герой України.

23 червня

65 років тому (1956) у Москві помер Рейнгольд Глієр, український композитор, педагог, громадський діяч. Народний артист СРСР (1938). Серед його учнів — Б. Лятошинський, Л. Ревуцький та ін. Автор симфонічної, оперної, балетної, камер-но-інструментальної музики. Народився 11 січня 1875 року в Києві.

40 років тому (1981) помер Петро Богач, український фізіолог, академік АН УРСР, професор Київського університету, його проректор (1972—1981), директор Інституту фізіології (1979—1981). Народився 30 січня 1918 року в Соколівці (нині — Хмельницька обл.).

25 червня

135 років тому (1886) народився Іван Крип'якевич, український історик, дійсний член НТШ (1911), академік АН УРСР (1958). Помер у Львові 21 квітня 1967 року.

100 років тому (1921) у Самарканді (Узбекистан) народився Віктор Денека, відомий архітектор українських церков у Канаді, урядуючий президент УВАН у Канаді (2005—2008). Помер 3 квітня 2010 року у Вінніпезі (Канада).

90 років тому (1931) у Харкові народився Віталій Русанівський, український мовознавець, академік НАН України.

70 років тому (1951) у США помер видатний винахідник Роман Гонсет. Народився 1891 року в Зеленій у Галичині.

26 червня

150 років тому (1871) народився Андрій Лобода, український фольклорист, етнограф, педагог та літературознавець. Академік УАН. Помер 1 січня 1931 року.

130 років тому (1891) народився Євген Коновалець, український політичний і військовий діяч, соратник В. Винниченка і С. Петлюри. Очолював полк Січових Стрільців, який успішно воював на більшовицькому, денікінському та польському фронтах. У серпні 1920 брав участь у створенні Української Військової Організації для продовження боротьби за незалежність України. У 1929 стає Головою Проводу ОУН. За особистим наказом Сталіна убитий більшовицьким агентом Павлом Судоплатовим у Ротердамі 23 травня 1938 року.

30 років тому (1991) у Сімферополі відбувся Другий (перший після повернення на історичну батьківщину) Курултай кримських татар, на якому обрано Меджліс і проголошено Декларацію про національний суверенітет. Перший Курултай відбувся в 1917 році.

27 червня

50 років тому (1971) помер Павло Копнін, український та російський філософ, академік АН УРСР, засновник сучасної київської філософської школи. Народився у 1922 році.

28 червня

25 років тому (1996) прийнято Конституцію України.

29—30 червня

75 років тому (1946) у Мюнхені відбувся Перший конгрес Ліги українських політичних в'язнів.

30 червня

Акт відновлення Української держави (Львів, 1941).

Червень

100 років тому (1921) відбувся Перший Український з'їзд Холмщини й Підляшшя.

85 років тому (1936) померла відома українська актриса Єфросинія Зарницька. Народилася в грецькій родині 16 лютого 1867 року.

"ВЫСЕЛЕНИЕ ПОД БЕРЕЗКУ"
(до 90-річчя масового вивезення заможних хліборобів України на Північний Урал)

З весни 1931 року розкуркулених українських хліборобів більшовицька влада розпочала масово вивозити на Північний Урал, де планувалося освоїти ще вчора, здавалося, зовсім непридатні землі. Але для створення справді нестерпних умов для виживання нашим землякам постанова колегії Наркомату земельних справ РСФРР наголошувала, що "при отводе с/х угодий для поселков с кулацкими хозяйствами необходимо учесть, что земли должны быть худшего качества".

Як розуміли цю московську директиву на місцях, свідчить протокол закритого засідання при Уральському облвиконкомі: "Необходимо всю кулацкую ссылку поставить в такие материальные условия, при которых она была бы в полной зависимости от государственных промышленных организаций, дающих ей заработок, и устранить всякие возможности для создания ссыльными кулаками собственных хозяйств, могущих существовать самостоятельно и развиваться. Расселение кулаков не должно идти по принципам размещения адмссыльных, живущих временно, а этот кадр должен размещаться в порядке колонизации с расчетом концентрирования, трудоспособные элементы которого превратятся в постоянные кадры местных рабочих".

Це означало, що наших земляків, які звикли господарювати під теплим осонням на чорноземах, кидали на заболочених місцях у тайзі, подальше від залізниць і автомобільних шляхів, де в суворому кліматі доводилося обживати зовсім дикі до їхнього прибуття місця. Це було так зване "выселение под березку".

І з першого дня необхідно було виконувати норми виробітку на лісоповалі. Доповідна записка повноважного представника ОДПУ по Уралу Кирюхина і начальника обласного комендантського відділу Баранова від 13 травня 1931 року свідчить: "по директиве Ураллеса нормы вырубки леса для переселенцев против вольных рабочих были увеличены на 50 %..,

причем при проведении в жизнь этой директивы лесоучастками никакие особенности лесозаготовок по породам и лесонасаждениям не учитывались, а вместе с этим выдача продовольствия производилась в полной мере вольного рабочего только выполнившим эту норму, а так как спецпереселенцы, не обеспеченные вовсе прозодеждой и не имеющие лично таковой, не могли выполнить этих норм выработки, последним продовольствие выдавалось не полностью, с уменьшением его дневной нормы на 50 и даже 75 %.".

Архівні документи засвідчують, що "наступивший продовольственный кризис окончательно ослабил мускульную силу спецпереселенцев, в особенности же в дальных поселках, в связи с наступлением весны и бездорожья отторванных от какого-либо общения с ближайшими населенными пунктами, вследствие чего переселенцы этих поселков буквально голодали, употребляя в пищу: мясо павших животных, мох, березовые листья и другие лиственные суррогаты, не имея возможности приобрести продукты питания за личные средства не только потому, что леспромхоз зарплату установил по низким ставкам и не уплачивал таковую свыше 6-ти месяцев, так что переселенцы оставались постоянными его должниками, но были созданы и такие условия: зам. секретаря Надеждинского райкома ВКП(б) Маслов своей директивой в феврале м-це с. г. категорически запретил торгующим организациям продажу населению продовольствия и промтоваров…".

До чого це призводило можна дізнатися з іншого документа: "За отсутствием надлежащего питания, медицинского контроля и обслуживания большая часть спецпереселенцев, потерявшая трудоспособность, не могла обеспечить выполнения плана лесозаготовок, вследствие чего леспромхоз дал распоряжение о привлечении на лесозаготовки всех без исключения спецпереселенцев, без различия пола и возраста, установив норму выработки даже для детей 12-летнего возраста и стариков по 2—2 ½ кубометра в день, когда как по показанию заведующих продовольственных участками и других работников леспромхоза, по описанию этих лесосек сред-

няя норма выработки для взрослого устанавливалась 3 кубометра в день. По этой причине спецпереселенцы, дабы выполнить норму выработки, оставались для работы в лесу целыми сутками, где зачастую замерзали, обмораживались, подвергались массовым заболеваниям, тогда как с наступлением весны на складах сельпо остались неизрасходованными в значительном колличестве промтовары…" .

Треба додати й таке: директор Надєждинського ліспромгоспу Ареф'єв наказав не випускати переселенців з ділянок до того часу, поки не виконають норм. Тож, як свідчив розкуркулений І. Оліфієр з селища Вагран на Уралі, "ежедневное недоедание, тяжелый труд, плохая одежда и обувь, мороз делали свое дело. Людям оставалось одно — умирать. И умирали…

Урал не то, что Украина,
Урал — суровая чужбина".

Крім того, значна частина спецпереселенців помирала від побоїв десятників і бригадирів. У доповідній ДПУ по Уральській області, наприклад, повідомлялося, що бригадир Ратушняк відверто закликав: "переселенцев надо всех уничтожить", і побив до смерті спецпереселенця Мартиненка, а старший десятник Кривощеков — Самойленка і Сидоренка.

Тимчасом з України за суворим графіком вирушали нові куркульські ешелони, які вивозили на Північний Урал чергові партії наших заможних хліборобів…

Сов. Секретно

ЭШЕЛОН № 102

Станция формирования — Скибнево Юго. Западн. ж. д.

Станция погрузки — Войтовцы, Скибнево, Дунаевцы, Каменец-Подольск. Юго-Западн. ж/дор.

Станция назначения — Надеждинский завод Пермской ж. д.

Количество перевозимых и подвижной состав — Войтовцы — 220 чел.,5 люд.; Скибнево — 100 челов.,2 людск.; Дунаевцы 880 чел., 20 людских, 2 крыт; Каменец-Подольск 920 челов., 1 класн. 2-х осн., 20 людских, 3 крыт., а ВСЕГО: 2120 чел., 1 кл. 2-х осн., 47 людских, 5 крытых.

Начало погрузки — Войтовцы 2/VI 4 ч. 00м., Скибнево 2/VI

10 ч. 00 м., Дунаевцы 2/VI 8 ч. 00 м., Каменец-Подольск — 2/VI 3 ч.00 м.

Погруженные вагоны доставляются на ст. Скибнево распоряжением Юго- Западн. ж/дор.

МАРШРУТ И РАСПИСАНИЕ СЛЕДОВАНИЯ

Наименование станций	Прибытие		Отправление		№ поезда
Скибнево			2/VI	16/36	566
Гричаны	2/VI	17.26	2/VI	18.25	566
Жмеринка	3/VI	00.43	3/VI	4.13	504
Винница	3/VI	5.55	3/VI	7.11	504
Казатин тов.	3/VI	9.29	3/VI	10.24	504
Киев	3/VI	16.40	3/VI	18.35	504
Бахмач тов. хх/	4/VI	00.54	4/VI	1.32	504
Брянск	4/VI	13.56	4/VI	15.30	504
Сухиничи	4/VI	21.06	4/VI	21.57	504
Москва II	5/VI	10.40	х/ х/		
Перово	х/ х/		5/VI	17.59	522
Куровская	5/VI	20.44	5/VI	21..	522
Муром	6/VI	7.10	6/VI	7.35	522
Арзамас хх/	6/VI	13.17	6/VI	15.05	522
Канаш	7/VI	2.54	7/VI	3.30	522
Юдино	7/VI	9.20	7/VI	12.10	522
Агрыз	8/VI	3.14	8/VI	5.52	522
Дружинино	9/VI	5.56	9/VI	6.23	522
Свердловск хх/	9/VI	9.37	— далее до ст. Н. Завод		

следует распоряжением Пермской ж/дор.

х/ От ст. Москва II до ст. Перово эшелон доставляется распоряжением Западн., М. Курск. И М. Казанск. ж/д.

хх/ Пункты питания.

Сов. секретно

ЭШЕЛОН № 106

Станция формирования — Казатин Юго. Зап. ж. д.

Станция погрузки — Зарудинцы, Бердичев Юго-Зап. ж. д.

Станция назначения — Надежд. Завод Пермской ж. д.

Количество перевозимых и подвижной состав — Зарудин-

цы — 1200 чел., 1 кл. 2-х ос., 30 людских 6 кр., Бердичев — 564 чел.,14 людских, 2 крыт., а всего: 1764 чел., 1 кл. 2-х осн., 44 людских, 8 крытых.

Начало погрузки — Зарудинцы 6/VI 1 ч. 00 м., Бердичев 6/VI 1 ч. 00 мин. Погруженные вагоны доставляются на ст. Казатин.

МАРШРУТ И РАСПИСАНИЕ СЛЕДОВАНИЯ

Наименование станций	Прибытие		Отправление		№№ поезда
Казатин тов.			6/VI	10.24	504
Киев	6/VI	16.40	6/VI	18.35	-"-
Бахмач /хх	7/VI	00.54	7/VI	1.32	-"-
Брянск	7/VI	13.56	7/VI	15.30	-"-
Сухиничи	7/VI	21.06	7/VI	21.57	-"-
Москва II	8/VI	10.40	х/ х/		
Перово	х/ х/		8/VI	17.59	422
Куровская	8/VI	20.44	8/VI	21. 00	-"-
Муром	9/VI	7.10	9/VI	7.35	-"-
Арзамас хх/	9/VI	13.17	9/VI	15.05	-"-
Канаш	10/VI	2.54	10/VI	3.30	-"-
Юдино	10/VI	9.20	10/VI	12.10	-"-
Агрыз	11/VI	3.14	11/VI	5.52	-"-
Дружинино	12/VI	5.56	12/VI	6.23	-"-

Свердловск хх/ 12/VI 9.31 — далее распоряжением Пермской ж/дор. до ст. Надеждин. Завод

х/ распоряжением Западн., М. Курск., М. Казанск. ж/д. доставляется до ст. Перово.

хх/ Пункты питания.

Сов. секретно

ЭШЕЛОН № 107

Станция формирования — Киев Юго-Зап. ж. д.

Станция погрузки — Коростень, Малин, Чернорудка Ю-Зап. ж. д.

Станция назначения — Надеждинск. Завод Пермской ж. д.

Количество перевозимых и подвижной состав — Коростень 440 чел., 11 людских, 2 крытых., Малин 688 чел., 1 кл. 2-х осн., 17 людских, 3 крыт., Чернорудка 644 чел. , 7 люд., 2 кр., а всего: 1772 чел., 1 кл. 2-х осн., 44 людских, 8 крытых.

Начало погрузки — Коростень 6/VI 12 ч. 00 м., Малин, Чернорудка 6/VI 11 ч. 00 мин. Погруженные вагоны доставляются на ст. Киев.

МАРШРУТ И РАСПИСАНИЕ СЛЕДОВАНИЯ

Наименование станций	Прибытие		Отправление		№№ поезда
Киев			7/VI	4.20	506
Бахмач /хх	7/VI	10.31	7/VI	12.52	506
Конотоп	7/VI	13.42	7/VI	14.18	506
Брянск	8/VI	1.48	8/VI	2.45	506
Сухиничи	8/VI	8.36	8/VI	9.06	506
Москва II	8/VI	22.37	х/	х)	
Перово	х/ х/		9/VI	0.59	524
Куровская	9/VI	9.71	9/VI	4.35	524
Муром	9/VI	13.48	9/VI	14.35	524
Арзамас хх/	9/VI	19.25	9/VI	22.40	524
Канаш	10/VI	9.47	10/VI	1025	524
Юдино	10/VI	16.11	10/VI	19.40	524
Агрыз	11/VI	11.34	11/VI	12.46	524
Дружинино	12/VI	12.54	12/VI	13.23	-"-

Свердловск хх/ 12/VI 16.31 — далее распоряжением Пермской до ст. Надежд. Завод

х/ от Москвы II до ст. Перово следует распоряжением Зап., М. Курск. И М. Казанск.

хх/ Пункты питания.

Сов. секретно

ЭШЕЛОН № 172/ к

Станция формирования — Казатин Юго -Западной. ж. д.

Станция погрузки — Рудница, Журавлевка, Зятковцы, Оратово, Матейково, Винница, Деражня, Зарудинцы, Староконстантинов, Чуднов Волынский, Житомир, Монастырище Юго-Западных ж. д.

Станция назначения — Соликамск Пермской ж. д.

Подвижной состав — Рудница — 2 конск., 1 крыт., Журавлевка — 2 конск., 1 крыт., Зятковцы — 1 конск., 1 крыт., Оратово — 1 конск., 1 крыт., Матейково — 2 конск., 1 крыт.,

Винница — 3 кон., 1 крыт., Деражня — 4 кон., 1 крыт., Зарудинцы — 2 кон., 1 крыт., Староконстантинов 5 кон., 1 крыт, Чуднов Вол. — 4 кон., 2 крыт., Житомир — 6 кон., 4 крыт., Монастырище — 3 кон., 1 крыт., Казатин — 1 кл. 2-х осн., 1 люд., а всего: 1764 чел., 1 кл. 2-х осн., 35 кон., 16 крыт.

Погруженные вагоны распоряжением Дирекцией дорог доставляются к пункту формирования ст. Казатин к 19 час. 12/VII.

МАРШРУТ И РАСПИСАНИЕ СЛЕДОВАНИЯ

Наименование станций		Прибытие	Отправление	№№ поезда
Казатин			12/VII 20.35	506
Киев		13/VI I 2.50	13/VII 4.20	506
Бахмач		13/VII 10.31	13/VII 12.52	06
Брянск	хх/	14/VII 1.48	14/VII 2.45	506
Сухиничи	Глав.	14/VI I 7.43	14/VII 8.26	506

Москва II Зап. 14/VII 22.45 — распоряжением Запад., М. Кур.и Сев. дорог передается на ст. Лосиноостровскую

Лосиноостровская			15/VII 5.44	502
Всполье		15/VII 17.10	15/VII 18.15	502
Данилов		15/VII 20.48	15/VII 21.28	502
Буй		16 / VII 0.32	16 /VII 2.03	502
Вятка	хх/	16/VII 22.35	16/VII 23.33	502

Пермь II 17/ VII 21.22 — далее распоряжением Пермской ж. д. до ст. Соликамск

хх/ Пункты питания.

"ЯСНИЙ ПРОТИНІМЕЦЬКИЙ АКТ"
(до 80-річчя проголошення Акта про відновлення Української держави)

З 22 червня 1941 року, блискавично просуваючись своїми танковими армадами на схід, Адольф Гітлер почував себе вже володарем світу. Здавалося, вже ніхто не міг стати з ним на справжній герць, а ще вчора всемогутній на одній шостій частині земної кулі Сталін, котрого фюрер Німеччини обвів навколо пальця, вже шукав посередників, аби домовитися з III Рейхом на почесних умовах капітуляції.

Український народ в ході своєї багатолітньої боротьби проти Москви за відновлення національної української держави приніс тисячі і тисячі жертв. Львівський національний Акт стане першим результатом боротьби завдяки підтримці переможного німецького вермахту. Цей факт ніколи не може бути стертим з історії боротьби українського народу проти одвічного ворога Москви та більшовизму.

2. Проголошення відновлення української державності без створення уряду стало б порожньою декларацією. Український уряд — це доказ існування Української держави. Українська державність була проголошена не лише у Львові; державна влада створювалась усюди в країні, де лише було ліквідовано московський режим, в деяких місцевостях навіть раніше, ніж у Львові. Це підтверджує прагнення українського народу до власного державного суверенітету.

Як наслідок встановлення державної влади у селах, містах, районах та областях було перебрання українцями усього управління.

Те ж відбулося і у Львові.

3. Під московською окупацією в Україні існував єдиний носій політичного волевиявлення українського народу — Організація Українських Націоналістів — ОУН — з її організаційним проводом та мережею.

При відновленні держави тим самим можна було застосувати два методи: організація державного життя зверху і одночасно знизу. Уряд розпочав з організації усього життя в країні, побудивши обласні управління до діяльності, координуючи їх роботу та спрямовуючи їх. Урядом було організовано управління, господарство, міліцію, охорону здоров'я, все, що було необхідно українському народу, а також німецькій окупаційній армії на самому початку.

Чому ж тоді через непризнання праці українському уряду послаблювати ентузіазм до праці та охоту до відбудови українських народних мас, які в цілій країні ширилися через лозунги самостійної української держави, яка діяла б у тісній співпраці з Німеччиною?

І раптом серед щоденних переможних реляцій до Берліна надходить повідомлення: у Львові "волею українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України".

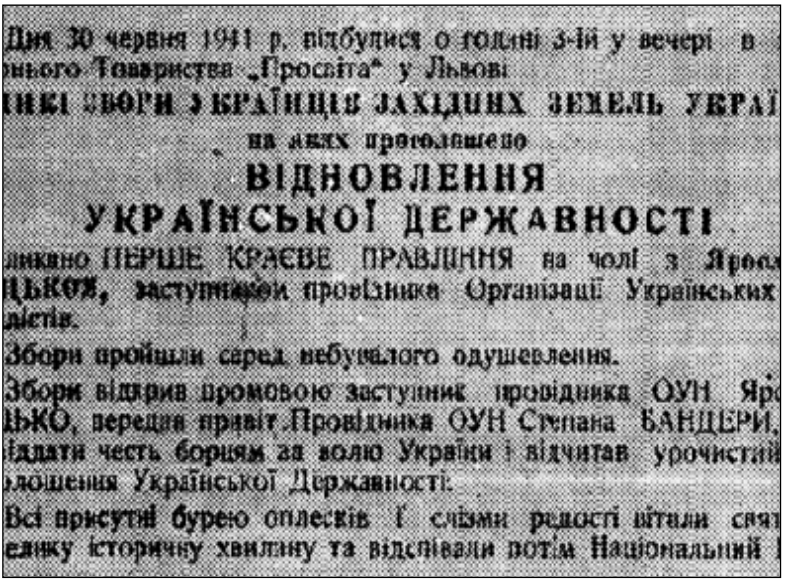
Дня 30 червня 1941 р. відбулися о годині 3-ій у вечері в
нього Товариства „Просвіта" у Львові
ЛИКІ ЗБОРИ УКРАЇНЦІВ ЗАХІДНИХ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇ
на яких проголошено
ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ
ликано ПЕРШЕ КРАЄВЕ ПРАВЛІННЯ на чолі з Яро
ЦЬКОЯ, заступником провідника Організації Українських
ністів.
Збори пройшли серед небувалого одушевлення.
Збори відкрив промовою заступник провідника ОУН Яро
ЦЬКО, передав привіт Провідника ОУН Степана БАНДЕРИ,
віддати честь борцям за волю України і відчитав урочистий
лошення Української Державності.
Всі присутні бурею оплесків і сльзами радості вітали свят
елику історичну хвилину та відспівали потім Національний

Виявляється, не Гітлер має вирішити долю цього краю, а "суверенна Українська Влада запевнить українському народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння всіх його потреб".

А ще ті бандерівці сміють хизуватися, що "відновлена Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Велико-Німеччиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Европі й світі та допомагає українському народові визволитися з під московської окупації".

Більше того, вони готові долучити до цього "Українську Національно-революційну Армію", що буде "боротись дальше спільно з Союзною німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий лад у цілому світі".

А коли це все проголосили в присутності офіцерів гітлерівської розвідки, то відспівали й свій гімн "Ще не вмерла Україна".

Далі фюреру Великонімеччини поклали доповідну під грифом "Секретна справа Райху!", в якій наголошувалося на спробі проголошенням Української держави та створенням її міліції поставити німецькі власті перед доконаним фактом. Крім того, додавалося, що група Бандери в своїх листівках визнає, що готова до переслідувань німецькими каральними органами.

Звичайно, такого в Берліні не очікували. Тож уже 3 липня в Кракові гітлерівські власті покликали на допит Степана Бандеру та членів Українського Національного комітету, котрі видали від себе інформаційний бюлетень, у якому йшлося про події у Львові.

Відповідаючи на претензії нацистів щодо самовільного проголошення Акта про відновлення Української держави, Бандера заявив: "Я ще раз хочу відзначити і пояснити, що із усіх наказів, які я віддав, я в жодному не покликався на погодження із будь-якою німецькою службовою інстанцією, чи на погодження німецьких службових інстанцій, а лише на мандат, який я отримав від українців. Розбудова і творення українського життя, в першу чергу, можливі через українців на території, де живуть українці, і це може, звичайно, лише тоді статися, коли до цього будуть залучені українські фактори. Я стою на тій точці зору, що поки що це може відбуватися лише в порозумінні з німцями".

Ці слова коштували йому примусового вивезення до Берліна, де провідник Революційної ОУН був посаджений під домашній арешт з тим, аби одумався і відкликав неузгоджений з новими окупантами українських земель Акт від 30 червня 1941 року.

Не мали також успіху спроби міністра східних територій Розенберга поставити перед Гітлером на нараді 16 липня питання української державності в будь-яку площину. У Берліні однозначно заявили, що йдеться "про самовільний

вчинок відомої честолюбивої та активної групи Бандери. Інсценізований ними у Львові акт, з нашої точки зору, не має жодного державно-правового значення. Ця позиція була недвозначно виражена зі сторони військових та внутрішніх органів керівним особам групи Бандери".

Але українські націоналісти залишалися вірними своєму обов'язку перед рідним народом і сподівалися, що їхні аргументи все-таки зуміють переконати зарозумілих німців, спрямовуючи до Берліна роз'яснення своєї позиції":

"1. Проголошення відновлення української державності 30 червня 1941 р. у Львові стало уже історичним фактом, який стане одною із славних традицій українського народу. Так само, як державні акти від 22 січня 1918 року в Києві і від 1 листопада 1918 у Львові стали символом української визвольної війни 1917—1921 рр., так і Акт від 30.6.1941 стане символом сучасної визвольної боротьби української нації.

4. Які відгуки мало створення уряду у Львові по країні свідчать збори по всіх місцевостях Західної України, на яких українське населення безумовно віддало себе в розпорядження українському уряду. Далі послідує зіставлення про цей відгомін.

Проголошення української державності, а також існування українського уряду робить позитивний вплив на українців в Червоній армії і в регіоні потойбіч ріки Дніпра, які тепер не лише усвідомлюють проти кого, а й за кого і чому вони мають боротися, коли піднімуть зброю проти Москви.

Проголошення українського уряду недійсним може створити негативне враження на ще не звільнених українських територіях.

Слід теж врахувати, що проголошення української державності і створення уряду у Львові уже відомі українській еміграції в Америці, і вона буде дуже розчарована, якщо б цей факт втратив силу, що у наслідку може викликати зворотну політичну реакцію.

5. Хоча ОУН і створила уряд, її членами зайняті лише деякі урядові пости, більшість керівників виконавчих структур не

члени ОУН, а фахівці, або відомі українські політичні особистості. Уряд має підтримку таких авторитетів, як митрополит уніатської Церкви граф Шептицький, архієпископ православної Церкви Полікарп, колишній президент Національної ради Західної України д-р Кость Левицький та ін.

Носій українського державного мислення ОУН, яка покликала до життя уряд у Львові, була завжди вираженим ворогом Москви і Польщі і завжди представляла на противагу іншим політичним поглядам свою зовнішньополітичну концепцію дружби, співпраці і союзу з Німеччиною.

Удар проти уряду, тим самим проти ОУН, стане, отже, ударом по зовнішньополітичній концепції, яку ОУН представляла перед українським народом і представляє далі. Це безсумнівний факт, що ОУН в ході здійснення цієї концепції уже до війни теперішньої, а також до війни з Радянським Союзом, принесла великі жертви задля співпраці з Німеччиною. Цей удар по українському уряді буде трактуватися українським народом як ворожий акт Німецького Райху проти ідеї української державності. Якщо Німеччина потребує чесних і вірних союзників, то таким союзником стане Україна, але лише як незалежна держава...".

Наприкінці цього документа Революційна ОУН чітко викладала свої плани, не відступаючи з уже завойованих позицій.

"1. Проголошення Української держави у Львові — це вже існуючий і довершений факт. Всі акти із цього моменту виконуються від імені Української держави. Це торкається усієї Української держави. Це торкається усієї української, уже визволеної, національної території.

2. Створений у Львові уряд під керуванням Ярослава Стецька, заступника провідника ОУН, зберігається і надалі для українського народу.

3. Оскільки український уряд у Львові досі ще не визнаний Німеччиною і оскільки ОУН хоче налагодити дружню співпрацю з німецькими військовими установами в Україні, і не хоче перешкоджати ситуації, до її кінцевого прояснення у Рад. Україні, то український уряд скликає Українську крайову

раду для співпраці з німецькими військовими установами у Львові. База співпраці повинна погодитись із німецькими військовими установами. Українські установи нижчого рівня — обласна і районна адміністрації і т. д. — уже створені у всій Західноукраїнській країні і всюди функціонують. Крайова рада підзвітна голові українського уряду, який тимчасово існує лише для української громадськості. Німецькі військові установи будуть співпрацювати з Крайовою радою і поки що не будуть виявляти свого відношення до уряду.

4. Крайова рада повинна будуватись за фаховим принципом із відділеннями управління, міліції, господарства, охорони здоров'я і ін., чия компетенція поширюється у всій країні. Члени уряду, які стоять в уряді на чолі відповідних ресортів, повинні виконувати їх і в Крайовій раді.

Таке рішення, з одного боку, може заспокоїти українців, з другого боку — воно не буде протирічити вичікуючій позиції Німеччини по відношенню до розвитку подій в Радянській Україні і в Києві. Остаточно, припустимо, пізніше визнати український уряд, замість сьогодні його касувати, особливо тоді, коли розвиток в Східній Україні лише підтвердить нашу сьогоднішню позицію.

Таке рішення дуже важливе тому, що державна самостійність України для обох сторін не підлягає дискусії…".

У відповідь з боку гітлерівців лише посилилися репресії проти українських націоналістів. Зокрема, була спроба вбивства у Львові Голови Українського Державного Правління Ярослава Стецька, після чого його також депортували до Берліна.

Негайно реагував на всі нові обставини, що їх готувало життя, Крайовий Провід Революційної ОУН, який працював під керівництвом Івана Климіва-Легенди. На засіданні 14 липня, з'ясувавши політичне становище та німецьку політику поневолення України, він запропонував ухвалити постанову про негайний перехід до загального національного збройного спротиву. А починати його необхідно було з активної "роз'яснювальної акції різними засобами, вказуючи на ворожу політику Німеччини у відношенні до української державної

незалежності, на безпощадну економічну експлуатацію, грабіж і насильницькі контингенти, масові вивози української молоді на примусові роботи до Німеччини, жахливий терор гестапо, яка скоро переконала все українське населення, що самооборонна боротьба проти німецького окупанта — це єдиний шлях виходу з трагічного положення".

На переговорах з двома представниками революційної ОУН Миколою Лебедем та Іваном Климівим-Легендою гітлерівські політичні речники "погрозами-порадами" також закликали їх скоритися рішенням фюрера і відкликати Акт 30 червня. Але обидва вони дали таку саму відповідь, яку вже раніше окупанти почули від Степана Бандери та Ярослава Стецька: цей Акт є виявом державницьких прагнень українського народу ї його заперечити ми не сміємо!

Коли ж один з гітлерівців іронічно запитав, на якій збройній силі вони базують свою негативну відповідь, Климів-Легенда без вагання відповів: "На силі 44 тисяч 357 збройних людей!". Помітно збентежені цією заявою німецькі представники перейшли на спокійніший тон, оскільки зрозуміли, що навіть їхня самовпевнена Великонімеччина не може дозволити собі на спричинення будь-яких повстанських ударів по лініях постачання армій, які ще не досягли Києва.

Тимчасом станом на 22 липня Українську державність було проголошено на всіх українських землях, звільнених від більшовиків, у тому числі в Житомирській й у частині Київської. Услід за цим на виконання наказу ОУН скрізь організовано місцеву адміністрацію — сільську, міську, районну, окружну й обласну.

Сільські й міські управи на вказану дату вже було організовано на терені Станіславівської, Тернопільської, Львівської, Дрогобицької, Рівненської, Волинської, Житомирської і частинно на Київщині. В областях створено в усіх районних пунктах за схемою більшовицького адміністративно-територіального поділу українські управи.

Тож рахуючись з можливою кількістю українського вояцтва, про що заявив Климів-Легенда гітлерівцям, ті відклали ма-

совий удар по мережі революційної ОУН аж поки, очевидно, не переконалися в своїх силах. Тільки з 15 вересня 1941 року вони провели масові арешти українських націоналістів, створені ними органи української влади розпустили, а Степана Бандеру з найближчими соратниками кинули до підвалів гестапо.

ГІДНИЙ УЧЕНЬ ДМИТРА ДОРОШЕНКА
(до 65-річчя від дня смерті Бориса Крупницького)

Серед тих студентів Київського університету, яким Перша світова війна обірвала навчання через мобілізацію до російської армії, був і уродженець Чигиринщини Борис Крупницький (24.07.1894—5.06.1956). У надзвичайно складних умовах чужини, куди він змушений був емігрувати, молодий дослідник зумів не тільки продовжити перервані на батьківщині історичні студії, а й зацікавив дослідами про минуле рідного народу науковців Німеччини.

Здобувши освіту в Берлінському університеті, Борис Крупницький став співпрацювати з професором Дмитром Дорошенком в Українському науковому інституті, що знаходився в столиці Німеччини, а з 1932 року вже був габілітований на професора Українського вільного університету в Празі. Працюючи в цих обох українських інституціях, молодий науковець досить швидко завойовує авторитет серед істориків як українських, так і німецьких, оскільки чимало його розвідок друкувалося в перекладі.

Однак несподівано для всіх Борис Крупницький визначає ще один напрямок своїх історичних студій — українсько-шведські відносини. А щоб знати фахово шведські архіви — вивчає досконало шведську мову, що, за його висловом, "мало переломове, можна сказати значення для моїх наукових дослідів". Про це свідчила і його перша праця про шведського короля Карла XII на основі нових архівних матеріалів, що

з'явилася в Берліні німецькою мовою в 1933 році. Затим він регулярно друкує розвідки на різну тематику українсько-шведських відносин, ретельно студіюючи архіви Стокгольма.

Після закінчення Другої світової війни Борис Крупницький добирається до Авґсбурга, де в таборі біженців "Сомме Касерне" зустрічається зі своїм учителем Дмитром Дорошенком, з яким визначає свої наукові досліди на майбутнє. Через деякий час, з огляду на брак помешкання, родина Крупницького оселяється неподалік Авґсбурга в Гіммельпфортені, звідки він періодично приїжджає до цього осередку української еміграції в Баварії для участі в наукових конференціях, диспутах чи для лекцій.

Важливо й те, що Авгсбург стає для Бориса Крупницького своєрідним видавничим центром. Уже з 1946 року тут регулярно з'являються його публікації в періодичних виданнях і окремими брошурами. Зокрема, в "Українському літописі" друкується його розвідка "Михайло Драгоманів і Вячеслав Липинський (спроба порівняльної характеристики)", в "Заграві" — стаття "Шляхи української культури", а щойно створена УВАН видає його працю "До методологічних проблем історії України".

У 1947 році в уже згаданому "Українському літописі" Борис Крупницький уміщує цікаву розвідку "Карл XII. Наполеон і німці на Сході", через рік у тутешньому календарі –альманасі друкується його стаття "Гетьман Кирило Розумовський в світлі характеристики його нащадка графа Камілла Розумовського", а УВАН випускає в світ окремим виданням його монографію "Гетьман Данило Апостол і його доба (1727—1734). Треба також наголосити, що і в першому науковому збірнику УВАН "Мазепа та його доба", який побачив світ у 1948 році в Авґсбурзі, також є стаття Бориса Крупницького — "Мазепа в світлі психологічної методи".

Коли ж Борис Крупницький через хворобу не міг приїжджати до Авґсбурга на конференції УВАН, він надсилав свої доповіді, які хтось з організаторів зачитував. І так аж до самої смерті.

Борис Крупницький увійшов в українську історіографію як сумлінний дослідник європейських архівів, відкривач справді важливих сторінок нашої вітчизняної історії. Зрештою, він був гідним учнем Дмитра Дорошенка.

ЛИПЕНЬ

1 липня

105 років тому (1916) у Глухові, що на нинішній Сумщині, народився Йосип Шкловський, світової слави астроном. Помер 3 березня 1985 року.

70 років тому (1951) у Торонто (Канада) відкрито пам'ятник Т. Шевченкові. Скульптори М. Вронський, О. Олійник, архітектор В. Гнєздилов.

55 років тому (1966) у Мельніку (Чехо-Словаччина) померла Наталена Королева, українська письменниця, літературознавець, мистецтвознавець, археолог. Народилася 3 березня 1888 року в Сан-Педро-де-Карденья, поблизу Бургоса (Іспанія).

4 липня

155 років тому (1866) народився Сергій Дельвіг, український військовий діяч, генерал-лейтенант. За Гетьманату — головний інспектор артилерії Генерального штабу, член Головної шкільної управи. У 1919 року очолив Українську військову місію, яка підписала у Варшаві договір про встановлення демаркаційної лінії Дельвіга, якою розділялися позиції військ ЗУНР і Польщі. В еміграції очолював Товариство колишніх вояків Армії УНР, Українську громаду в Румунії. Помер у 1949 році.

140 років тому (1881) народився Василь Зіньковський, український та російський філософ-неокантіанець, історик філософії, політичний діяч. Помер у 1962 році.

130 років тому (1891) народився Іван Іщенко, член-кор. АН УРСР, заслужений діяч науки УРСР, генерал-майор мед. служби, 1943—1954 — Головний хірург Київського військового округу. Визнаний піонером нейрохірургії в Україні; одним з перших рекомендував застосування інкубаційного потенційованого наркозу. Помер у Києві 22 листопада 1975 року.

115 років тому (1906) у Немирові на Львівщині народився Богдан П'юрко, диригент, піаніст, громадський діяч. Помер 23 жовтня 1953 року в Дітройті (США).

5 липня

130 років тому (1891) у Рафалівці на Волині народився Петро Смородський, полковник Армії УНР, начальник штабу

"Поліської січі" в 1941 році. Помер 1 квітня 1982 року в США.

6 липня

170 років тому (1851) народився Іван Левинський, український архітектор, автор низки споруд у стилі українського модерну у Львові. Помер 4 липня 1919 року у Львові.

140 років тому (1881) народився Іван Даньків, український військовий діяч, генерал-хорунжий. В українській армії з 1917, служив у Галицько-Буковинському курені Січових Стрільців Є. Коновальця, у 1919 призначений Головним начальником постачання армії УНР. Рік смерті невідомий

110 років тому (1911) народився Петро Кравчук, письменник, публіцист, літературознавець, журналіст, діяч прорадянських українських організацій у Канаді. Помер у 1997 році.

110 років тому (1911) на хут. Мотронівка (тепер — Чернігівська обл.) померла Ганна Барвінок (Олександра Білозерська-Куліш), українська письменниця. Авторка оповідань з народного життя, найбільша їх збірка "Оповідання з народних уст" (1902 р.), мемуарних творів. Завдяки Ганні Барвінок побачили світ праці П. Куліша, а саме: його переклади українською мовою творів Святого Письма (Біблії), Шекспіра, Байрона, Шіллера, Гете. Народилася 5 травня 1828 року.

8 липня

145 років тому (1876) у Житомирі народився Володимир Арциховський, український ботанік та фізіолог рослин. Вивчав вплив отрути на насіння, водний режим деревних порід, заклав теоретичну основу фізіології деревних порід, розробив методи визначення всмоктуючої сили різних органів рослин, метод повітряного культивування рослин (аеропоніка). Помер 13 червня 1931 року.

9 липня

95 років тому (1926) в Белзі (Галичина) народився Зиновій Соколюк, знаний науковець української діаспори. Як член рейдуючої групи УПА 1947 року перейшов до Німеччини. Усе подальше життя було пов'язане з Українським Вільним Університетом, де він навчався, був проректором, деканом. Помер 2 січня 1998 року в Мюнхені, де і похований.

35 років тому (1986) у Канаді помер відомий діяч української еміграції Павло Юзик. Народився 24 червня 1913 року.

28 червня—10 липня

370 років тому (1651) відбулася Берестецька битва української армії на чолі з Богданом Хмельницьким з польськими військами. Наслідком нещасливого поєдинку стало підписання важкого для України Білоцерківського мирного договору.

10 липня

90 років тому (1931) у Харкові народився Ігор Бичко, доктор філософських наук, Заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

85 років тому (1936) в Оришківцях нинішнього Гусятинського району Тернопільської області народився Ростислав Пилипчук, український театрознавець і літературознавець, заслужений діяч мистецтв України. Помер 22 серпня 2014 року в Києві.

11 липня

165 років тому (1856) народився Петро Левченко, український живописець-пейзажист. Помер 21 січня 1917 року.

12 липня

155 років тому (1866) народився Антін Синявський, український історик, географ, економіст, громадсько-політичний діяч, педагог. Помер у Сімферополі 2 лютого 1951 року.

130 років тому (1891) помер Сергій Подолинський, український соціолог та економіст. Був одним із попередників Володимира Вернадського — заклав основи нового підходу до аналізу розвитку людства, пов'язавши його зі збереженням та нагромадженням енергії, першим у світі проаналізував конкретні форми і складні процеси взаємозв'язків та взаємодії між людством, суспільством і природою. Народився 31 липня 1850 року.

75 років тому (1946) останній збірний ешелон з Володавщини був відправлений до УРСР, чим закінчувалося примусове виселення із теренів післявоєнної Польщі українського автохтонного населення.

13 липня

150 років тому (1871) народився Борис Баженов, українсь-

кий військовий діяч. За Гетьманату — голова Української надзвичайної дипломатичної місії в скандинавських країнах Рік смерті невідомий.

15 липня

25 років тому (1996) помер Володимир Забігайло, український геолог, академік НАН України. Народився 28 червня 1934 року.

16 липня

125 років тому (1896) у Руських Тишках на Харківщині народився Андрій Кіпріанов, один з авторитетних українських хіміків. Помер 29 вересня 1972 року.

105 років тому (1916) помер Ілля Мечников, український біолог та патолог, почесний член Петербурзької АН. Відкрив явище фагоцитозу та створив теорію фагоцители (походження багатоклітинних), один із засновників порівняльної ембріології, вітчизняної мікробіології. Здійснив низку класичних досліджень інфекційних хвороб. Створив вчення про цитотоксини. Народився 15 травня 1845 року в Іванівці (нині — Панасівка, Харківська обл.). Перший з українців лауреат Нобелівської премії (1901).

17 липня

175 років тому (1846) у Рождєственскому (нині — Новгородська обл., Росія) народився Микола Міклухо-Маклай, видатний мандрівник та вчений, українець за походженням Помер 14 квітня 1888 року.

150 років тому (1871) народився в Піщаному на Львівщині Філарет Колесса, український композитор, музикознавець, фольклорист, засновник українського етномузикознавства, професор Львівського університету, академік Всеукраїнської Академії наук (1929). Автор праць "Мелодії українських народних дум", "Ритміка українських народних пісень", "Про генезу українських народних дум". Записав велику кількість народних пісень та інструментальних мелодій. Помер 4 квітня 1947 року.

18 липня

85 років тому (1936) у Черкасах народився Юрій Іллєнко,

український кінооператор і режисер, народний артист УРСР (з 1987), лауреат Державної премії Т. Г. Шевченка (1991). У творчому доробку — "Тіні забутих предків" (1965, оператор), "Криниця для спраглих" (1965, у прокаті 1987), "Вечір на Івана Купала" (1968), "Білий птах з чорною ознакою" (1972), "Легенда про княгиню Ольгу" (1982), "Лебедине озеро. Зона" (1990), "Молитва за гетьмана Мазепу" (2001). Помер 2010 року.

19 липня

50 років тому (1971) у Біловодському в Киргизії народився Віталій Кличко, видатний український спортсмен, неодноразовий чемпіон світу з боксу, Герой України.

20 липня

210 років тому (1811) народився Володимир Караваєв, один з організаторів медичного факультету Київського університету і перший його декан (1843—1847). Першим в Україні зробив операцію під ефірним наркозом (1847), першим в Росії зробив пункцію перикарда. Засновник київської хірургічної школи Помер в Києві в 1892 році.

21 липня

95 років тому (1926) у Дніпропетровську народився Сергій Свєчников, один з провідних учених у галузі напівпровідникової електронної техніки.

70 років тому (1951) у Вінніпезі засновано Інститут дослідів Волині.

65 років тому (1956) у Києві відкрився Український державний цирк.

55 років тому (1966) у Торонто помер видатний громадський діяч, науковець і педагог Іван Велигорський. Народився у Серафинці на Станіславівщині 9 червня 1889 року.

24 липня

120 років тому (1901) у Харкові народився Анатолій Жуков, український лісівник, академік АН УРСР. Розробляв питання ведення лісового господарства у дубових лісах, агротехнічні прийоми створення захисних лісів у степу. Помер 21 вересня 1979 року.

100 років тому (1921) в Острожці на Львівщині народився

Володимир-Юрій Данилів, відомий правник української діаспори, організатор Міжнародної комісії юристів для оцінки Голодомору 1932—1933 років в Україні. Помер 13 квітня 2002 року в Торонто (Канада).

25 липня

155 років тому (1866) у Вихилівці (тепер —Хмельницька обл.) народився Модест Левицький, український письменник, перекладач, лікар. Автор підручника "Граматика української мови". Помер 16 червня 1932 року в Луцьку.

45 років тому (1976) помер Петро Погребняк, український лісівник та ґрунтознавець, академік АН УРСР, її віце-президент (1948—1952). Розроблювані ним теоретичні основи порівняльної екології, лісової типології та фітоекології знайшли широке застосування, зокрема — при облісненні Олешківських пісків. Народився 10 липня 1900 року у с. Волохів Яр (нині — Харківська обл.).

26 липня

90 років тому (1931) у Миколаївці (тепер — Донецька обл.) народився Іван Дзюба, український літературознавець, публіцист, громадсько-культурний діяч, академік НАНУ (1992). Герой України (2001). Серед найвідоміших творів — "Інтернаціоналізм чи русифікація?" (опублікована в Україні тільки 1990 року), "Бо то не просто мова, звуки..." (1990), "Застукали сердешну волю: Шевченків "Кавказ" на тлі непроминального минулого" (1995).

27 липня

145 років тому (1876) в Одесі народився Володимир Воробйов, український анатом, академік АН УРСР, один з основоположників функціональної анатомії. Помер 31 жовтня 1937 року.

90 років тому (1921) народилася Ада Рибачук, український живописець, автор графічних та монументально-декоративних робіт, у тому числі проекту меморіально-поховального комплексу на Байковому кладовищі (1968—1971 року, в співавторстві з В. Мельниченком).

28 липня

100 років тому (1921) у Попелюхах на Вінниччині народив-

ся Данило Дудка, відомий вчений у галузі електрозварювання.

30 липня

150 років тому (1871) у Києві помер Анатолій Свидницький, український письменник, етнограф, педагог, громадський діяч. Підготував підручник "Російська азбука"; написав філологічну розвідку "Вимова наша українська і потреби нашого орфографовання" (не надрукована). На основі спостережень підготував фольклористично-етнографічні нариси: "Злий дух", "Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж Примхи і примхливі оповідання люду українського", "Великдень у подолян". Народився 13 вересня 1834 року в с. Маньківі (тепер — Вінницька обл.).

35 років тому (1986) померла видатна українська актриса Наталія Ужвій. Народилася 8 вересня 1898 року.

У ЛИПНІ

130 років тому (1891) на могилі Тараса Шевченка у Каневі національно свідомими студентами було засновано таємне товариство "Братство Тарасівців" ідеологами і лідерами якого були Іван Липа, Борис Грінченко та Михайло Коцюбинський.

85 років тому (1936) у Києві в системі АН УСРР було створено Інститут історії.

ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА
(до 135-річчя від дня народження Костя Широцького)

Коли 1916 року в Петрограді організувалося Українське літературно-художнє товариство, то членський квиток першим числом одержав відомий пропагандист української культури Кость Широцький (1886—1919). Він закінчив у російській столиці Археологічний інститут (1911) та університет (1912), в якому викладав як доцент кафедри історії мистецтва. Був уже автором монографій про портрети Тараса Шевченка (1911) та історію декоративного мистецтва України (1914). В останній, зокрема, розглядав питання художнього оздоблення житла в минулому в порівнянні до тогочасного. Тоді ж з-під його пера вийшли такі оригінальні розвідки, як "Український художник Тропінін", "Дещо з української творчості артиста-маляра Тропініна", "Життя і діяльність Григорія Кириловича Левицького" (1914).

Після російської революції 1905 року брав активну участь у діяльності санки-петербурзького українського клубу "Громада", де регулярно читав лекції з історії українського мистецтва. Своє життя в тодішній російській столиці описував так: "Столичне життя своєю різносторонністю не дає можливости людям мати між собою об'єднання на якомусь іншому полі, крім наукового. Усі гуртуються коло своїх катедр та коло наукових товариств. Щодо мене, то я яко українець, окрім наукових російських закладів, беру участь у деяких громадських інституціях українських, яких у Петрограді є більше, аніж у Києві, бо жити тут вільніше та й Україну здалеку виднійше".

1917 року його слухали вже студенти Київського університету, де він читав курс лекцій з історії мистецтва. У столиці відродженої України опублікував ілюстрований мистецькими пам'ятками путівник "Київ". Встиг підготувати двотомник історії українського мистецтва. Водночас Широцький був організатором секретаріату освіти в уряді УНР.

Улітку 1918 року обирається професором по кафедрі мис-

тецтва Кам'янець-Подільського державного українського університету, де важко захворів. Сподівання на те, що вдасться вилікуватися в рідному селі, не виправдалися: на 33-році Кость Широцький 13 вересня 1919 року помер, не встигнувши здійснити багато творчих задумів, які були під силу тільки йому.

"НЕ МЕНЕЕ 74 ВАГОНОВ ХЛЕБА ЕЖЕСУТОЧНО"
(до 100-річчя масового вивезення українського хліба до Росії)

Коли наприкінці 1920 року Москва нав'язала УСРР так званий рівноправний союзний договір, ще не всі українські націонал-комуністи зрозуміли, чим це обернеться для нашого товаровиробника, особливо для хліборобів.

Зрештою, якби цього договору й не було, то російські більшовики мали інші важелі впливу на своїх "братів по класу", адже останні були повністю залежні від московської комуністичної ієрархії, підпорядковуючись їй по вертикалі. Тому й невипадково, що 2 липня 1921 року ЦК РКП (б) ухвалює рішення про щоденне вивезення з УСРР щонайменше 74 вагони хліба.

У телеграмі до Харкова Ленін і Молотов особливо наголошують, що вказана кількість зерна має бути мінімальною, і це завдання є "винятково політичного значення".

Тимчасом в Україні вже поширювався голод…

ХАРЬКОВ МОСКВЫ КРЕМЛЯ 109/0736 ЛИТ. А 112, 8/7, 12/7

ХАРЬКОВ 3 адреса

По трем адресам дежурн. комиссару для немедленной передачи.

Принята 8/VII-1921 г.

Ввиду исключительной остроты продкризиса парализующего возможность хозяйственную жизнь республики зпт исключающего возможность снабжения самых важных ударных потребителей зпт угрожающего осложнения второго июля принято постановление обязать ЦК Украинской партии принять все меры вывозу Укрнаркомпродом на базы РСФСР не менее семидесяти четырех вагонов хлеба ежесуточно тчк Указанная цифра является крайним минимумом необходимым /для/ экстренного облегчения создавшегося положения тчк Учитывая всю необходимость точного вы-

полнения настоящего задания просьба напрячь усилия правлением партийных рабочих организаций проведению полном объеме постановления ЦК РКП являющегося задачей исключительного политического значения тчк Ходе выполнения просьба ежедневно осведомлять прямому проводу ЦК РКПзпт Совнарком зпт Наркомпрод тчк

НР С736 ПРЕДСОВНАРКОМ ЛЕНИН ЦК РКП МОЛОТОВ.

ТАЛАНТ МІЖ РИЛЬСЬКИМ І СОСЮРОЮ
(до 100-річчя від дня народження Бориса Олександріва)

Він ніколи не дізнається, що намальовані ним поетичні образи сприймалися нами, його набагато молодшими земляками, саме так, як йому вбачалися рідні краєвиди над Роставицею. Саме в другу половину 1960-х років, коли Борис Олександрів виписував з уяви у далекій Канаді картини золотої осені на батьківщині, ми її бачили наяву в його рідному Ружині, поспішаючи щодня до школи, до якої прокладалася і його стежина:

Все це прийде хутчій, ніж здається.
Одсіяє, осиплеться день.
Сумно промінь косий відіб'ється
На брунатній корі черешень;
Позолотою бризне по полю
На осіннє потемрене тло
І погасне. І чітко до болю
Ти відчуєш, що все відійшло;
І ця осінь, некликана, рання,
Ця журлива притишеність рік —
Мов примарні човни сподівання,
Що хитнулись — і зникли навік…

Ми все це бачили, але не знали, що та реальність уже описана так влучно і вміло, і що коли ми дізнаємося про це, — зупинимося шоковані талантом нашого великого земляка, про якого ніколи ніхто тоді не чув. І вчителі української літе-

ратури Ружинської середньої школи також не могли нам сказати про нього, бо ж цілком очевидно, що нічого не знали про цього уродженця Ружина, випускника нашої десятирічки.

А хіба могли ми знати про діаспорного поета Ігоря Качуровського, який "виділив" поетичному таланту Бориса Олександріва місце між Рильським і Сосюрою?

З проголошенням незалежності України ми дізналися про Бориса Олександріва, його творчість і життєвий шлях. Виявляється, його поезіями захоплювався не тільки Качуровський — збереглися гарні відгуки Юрія Клена, Юрія Шевельова, багатьох інших відомих літературознавців.

Зрештою, самі можемо читати й оцінювати те, що приховувалося залізною завісою. Хоча б рядки про матерів 1933-го:

Це остання хлібина, остання.
Очі горем налиті вщерть.
Батько й діти не їли зрання…
Це остання хлібина, остання
Після неї — голодна смерть
Плаче й крає, мов соломинку
Пильно дивиться дітвора:
"Тату, їжте ось цю шкуринку
Майте жалю до нас краплинку —
Умирати вже вам пора".
Взяв шкуринку дідусь і плаче.
І стареча рука тремтить…
Сиве око, сліпе, незряче,
Але серце його козаче
Б'ється рівно і хоче жить.
Встали кожному крихти в горлі
Спазми в горлі. Немає слів.
А над хатою клекіт орлій
А на вигоні трупи чорні.
Там, де саваном сніг білів…

Це все було в нас, на ружинській землі, на очах Бориса Олександріва, який мав з дитинства прізвище Грибінський.

Але невідомо, чи народилися б ці поезії, якби він як син

без-підставно заарештованого в 1937 році "ворога народу" зали-шився б в Україні. Чи зміг би він у 1946 році випустити на батьківщині збірку "Мої дні", в яких розкрив трагедію українства?

Правду, яку Борис Олександрів передавав поетичним словом з власних споминів, він міг оприлюднити спочатку в Австрії й Німеччині, а з 1948 року — в Канаді. У Торонто, зокрема, він заснував і протягом десяти років редагував журнал "Молода Україна". А ще зібрав і видав дві збірки гуморесок, головним героєм яких був Свирид Ломачка. Перекладав українською класиків багатьох народів.

Він завжди наголошував: "Я хворію тільки за рідним краєм: він визволиться — і я одужаю".

Про це тепер нагадують і в Ружині, де вже вшановують Бориса Олександріва як видатного поета й патріота-земляка.

ГІДНА ПОСТАВА ЮРІЯ ПОЛЯНСЬКОГО
(до 75-річчя відновлення в правах євреїв Львова українською владою)

Людина з глибокими знаннями й досвідом завжди має власну гідність й поважає право на неї для інших. Саме таким був відомий у Львові до Другої світової війни професор-геолог Юрій Полянський. Але проголошення в місті Акта про відновлення Української Держави 30 червня 1941 року різко змінює його життя: відтепер знаний учений стає головою Тимчасового управління міста Лева.

У складний час війни нелегкою була ця посада. Але Юрій Полянський проявив себе як умілий керівник, зумівши налагодити функціонування великого міського господарства. Також був одним з активних меценатів щодо матеріальної підтримки обездолених, особливо студіюючої молоді.

Але є ще одна обставина цієї публічної діяльності професора-геолога, яку воліли б не згадувати ті, хто приписує укра-

їнцям погроми євреїв і поляків у Львові на початку гітлерівської окупації.

Так-от, справді дякувати йому мають ті ж львівські євреї, яких він обстоював у силу можливостей перед гітлерівськими окупантами. Свідченням цього є і розпорядження, підписане Полянським як головою управи Львова 26 липня 1941 року, про звільнення євреїв, які зайняті працею в установах і на підприємствах міста, від примусових робіт.

Крім того, Юрій Полянський як провідник української влади вимагав від усіх керівників підприємств і організацій вручити кожному євреєві міста належний документ про його особу, що врівноважувало б його в правах. Голова міста потурбувався і про потрібну кількість бланків таких необхідних за умов воєнного часу документів.

Ч. През. 35 / 41

Львів, дня 26. липня 1941 р.

Усім п. п. начальникам Відділів

Управи м. Львова

В місці

Звертаю увагу, що жиди, які є заняті в установах і підприємствах м. Львова в якому-небудь характері, є звільнені від примусових робіт. Їх характер працівників у тих установах і підприємствах мусить бути стверджений.

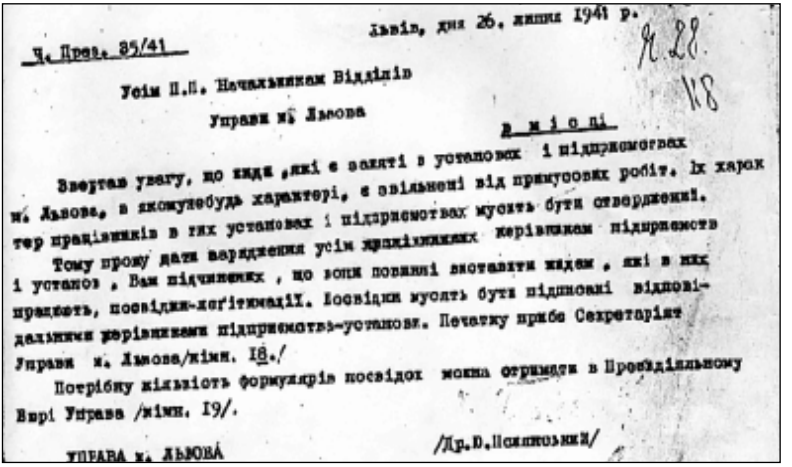

Ч. През. 35/41

Львів, дня 26. липня 1941 р.

Усім П.П. Начальникам Відділів

Управи м. Львова

в місці

Звертав увагу, що жиди, які є заняті в установах і підприємствах м. Львова, в якомунебудь характері, є звільнені від примусових робіт. Їх характер працівників в тих установах і підприємствах мусить бути стверджений.

Тому прошу дати зарядження усім підпідлеглим керівникам підприємств і установ, Вам підчинених, що вони повинні зареєструвати жидів, які в них працюють, посвідки-легітимації. Посвідки мусять бути підписані відповідальними керівниками підприємств-установ. Печатку прибє Секретаріят Управи м. Львова/жіми. 18./

Потрібну кількість формулярів посвідок можна отримати в Провідільному Бюрі Управи /жіми. 19/.

УПРАВА м. ЛЬВОВА /Др.Ю.Полянський/

Тому прошу дати зарядження усім керівникам підприємств і установ, Вам підчинених, що вони повинні виставити жидам, які в них працюють, посвідки-легітимації. Посвідки мусять бути підписані відповідними керівниками підприємства-установи. Печатку приб'є Секретаріят Управи м. Львова (кімн. 18).

Потрібну кількість формулярів-посвідок можна отримати в Президіяльному Бюрі Управи (кімн. 19).

УПРАВА м. ЛЬВОВА (Др. Ю. Полянський).

"ТЕЛЕГРАМИ МУСЯТЬ БУТИ ВИСЛАНІ НЕГАЙНО"
(до 75-річчя розчленування гітлерівцями України)

Як і кожний окупант, гітлерівці розглядали зайняті ними території з огляду на власні політичні чи економічні інтереси. Зокрема, так вони поставилися в 1941 році до завойованих нових українських земель на сході. На глибоке розчарування тих, хто справді вірив про справедливий новий лад у Європі, нацисти не тільки не дозволили нашому народові власне самоврядування, але й не об'єднали українську етнічну територію в єдиний народногосподарський комплекс, який міг би успішніше розвиватися з огляду на багатостолітні традиції.

Так, вони проголосили про створення райхскомісаріату "Україна" аж до Волги, приєднавши до нього й етнічно українську Берестейщину. Та при цьому відшматовували окраїни наших теренів, аби не відбулася соборна Україна навіть під чужим пануванням.

Закарпаття, як відомо, ще в березні 1939 Гітлер погодився передати своїм союзникам угорцям, а українське межиріччя між Прутом і Південним Бугом — ще одним співучасникам походу на схід — румунам.

Наприкінці липня 1941 року стало відомо, що Гітлер вирішив приєднати Галичину до Генеральної губернії, яка складала терени колишньої Польщі, відділивши її від Поділля і Волині облаштованими кордонами. Відтак це був ще один удар по ідеї єднання українських земель, що не могло не насторожити активних діячів української політичної еміграції.

Особливо боліло це колишньому депутату польського сей-

му Мілені Рудницькій, яка намагалася підняти все українство на захист його соборного єднання. Її лист до свого колеги по польському довоєнному парламенту Василя Мудрого —свідчення того, що ця жінка шукала будь-яких можливостей для розв'язання українських проблем.

ВПоважаний

Берлін, 30 липня 1941 р.

Пан Василь Мудрий

Краків

Звертаюся до Вас у дуже важній і спішній справі. Вам, певне, вже відомо, що Галичина (а може й ціла Західна Україна, себто, крім Галичини, теж і Волинь) має бути прилучена до Ґенерал-Губернаторства. Зайва річ подавати оцінку того факту, бо всі ми розуміємо, що значить для нас це нове розшматування України. Галичина, яка мала бути, бодай в перший час, базою всякої національної роботи і мала премінювати на зазбручанську Україну, буде відірвана від рідного пня і влучена в чужий організм.

На жаль, цей факт не викликує відповідного відгомону серед українського громадянства і його провідних кол. Масові протести, зглядно протести провідних людей, які очолювали в Зах. Україні українські організації, або очолюють їх на еміграції, могли би ще може відвернути небезпеку і були би підтримкою для тих німецьких кол, що не погоджуються з цією розв'язкою. Тому за порозумінням з тутешніми громадянами пропоную Вам зробити все, що лежить у Вашій силі, щоб спонукати відповідний вияв української опінії.

Дуже бажана була би протестаційна телеграма від Вас окремо, або евентуально спільна від Вас, Палієва і Стахова, до яких пишу рівночасно. Не знаю, чи маєте змогу негайно порозумітися з ними телефонічно. Прошу Вас теж спонукати висилку телеграм інших чільних діячів (напр., проф. Раковський, як б. голова НТШ, Павликовський, як провідник кооперації, і всі інші, які колись займали провідні становища). Може, зорганізуєте збори краківської кольонії та ухвалите там відповідну заяву.

Безумовно, найбільшу вагу мав би спротив громадянства на Рідних Землях, але не знаю, чи маєте змогу що-небудь в цьому напрямі зробити.

Телеграми треба спрямовувати до Гітлєра (Берлін, Райхсканцляй), до Рібентропа (Берлін, Аусвертігес Амт) і до Розенберга (Берлін, Аусценполітішес Амт дер НСДАП).

Телеграми мусять бути вислані негайно, найдальше в найближчу неділю 3.VIII. Досі наспіла протестаційна телеграма від Митрополита зі Львова. Ідуть заходи, щоб довести до спільного виступу гетьмана Скоропадського, Андрія Мельника й Андрія Лівицького. Два перші вже дали свою згоду.

З правдивою пошаною Міляна Рудницька.

Reichkanzlei Vostr. 6.

Aussenpolitiches Amt der NSDAP Reischleiter Adolf Rosenberg Margantenstr. 17.

Auswertiges Amt Wilhelmtr 75.

ВИРІЗАТИ І СКЛЕЮВАТИ СТОРІНКИ
(до 70-річчя заборони вірша Володимира Сосюри "Любіть Україну")

З часів Другої світової війни вірш Володимира Сосюри "Любіть Україну" набув значної популярності не тільки серед громадян УРСР та українців на розселеннях — перекладений на російську мову такими відомими московськими літераторами, як Олександр Прокоф'єв і Микола Ушаков він був відзначений також високими преміями. А це, здавалося, вже було надійним захистом від спроб недоброзичливців шукати в словах цієї поезії щось націоналістичне.

Але 2 липня 1951 року центральний орган ЦК ВКП(б) "Правда" друкує статтю "Проти ідеологічних викривлень в літературі", в якій Володимир Сосюра звинувачується в українському націоналізмі за давно всім відомий вірш "Любіть Україну".

Після цього московського "ату" київські наглядачі за літературним процесом вирішили розгорнути справді широкий фронт проти кількох строф вірша "Любіть Україну". Ці два слова настільки налякали тоді перестрахувальників з ке-

рівництва КП(б)У, що його політбюро 26 липня 1951 року ухвалило спеціальну таємну постанову про вилучення вірша з усіх опублікованих книг. А Головліт УРСР в її розвиток розробив і запропонував особливу методику вирізання, склеювання чи взагалі вилучення видань з віршем "Любіть Україну".

Інквізитори з компартійного апарату організували тоді такий шквал критики на творчість Володимира Сосюри, ніби намагалися наверстати упущене з часу написання твору до московської вказівки про його безідейність: поету взагалі відмовляли на громадське й літературне життя, заперечувався його вклад в українську літературу…

Два роки до смерті Сталіна Володимир Сосюра змушений був жити в атмосфері постійного цькування з щоденним можливим арештом.

Вижив. А його вірш залишився вічним маніфестом для кожного українця: "Любіть Україну"!

Українська Радянська Соціалістична Республіка
ГОЛОВНЕ УПРАВЛ1ННЯ В СПРАВАХ
ЛІТЕРАТУРИ ТА ВИДАВНИЦТВ
при Раді Міністрів *СЕКРЕТНО*
7 августа 1951 г. *экз. 1.*
ЗАВ. ОТДЕЛОМ ПРОПАГАНДЫ И АГИТАЦИИ ЦК КП(б)У
тов. ПАШКО Я. Е.

Во исполнение Постановления ЦК КП(б)У № ПБ-74/59 от 26 июля 1951 г. об изъятии стихотворения В.Сосюры "Любіть Україну", Главлит УССР составил библиографию украинских книжных изданий, в которых помещено это произведение, и просит разрешить органам цензуры произвести необходимые вмешательства в следующих изданиях, находящихся в библиотеках Республики:

1. В. СОСЮРА. "Щоб сади шуміли", издательство "Радянський письменник", Киев, 1947 г., стр. 164.

Предлагаемый способ изъятия: склеить стран. 40 с 41.

2. Сборник "Поэты Советской Украины" (1941—1945). Государственное издательство художественной литературы Украины", Киев, 1946 г., стр. 198.

Предлагаемый способ изъятия: вырезать страницы 135 и 126.

3. В. СОСЮРА. "Поэзии". Издательство "Радянський письменник", Киев, 1950 г., стр. 328.

Предлагаемый способ изъятия: склеить стр. 288 с 289.

4. Сборник "Слався, Вітчизно!". Читець-декламатор для молоді (з творів радянських письменників). Издательство "Молодь", Киев, 1946 г., стр. 276.

Предлагаемый способ изъятия: склеить стр.166 и 167.

5. Сборник "Українська радянська поезія". Збірка творів лауреатів Сталінських премій. Державне видавництво художньої літератури. Киев, 1949 г., стр. 386.

Предлагаемый способ изъятия: вырезать страницы 141 и 142, склеив стран.140 с 143.

6. Сборник "Декламатор". Бібліотечка агітатора. Издательство "Радянська Україна", 1945 г., стр. 31.

Предлагаемый способ изъятия: изъять весь сборник.

7. Владимир СОСЮРА. "Избранное", Государственное издательство художественной литературы. Киев, 1951 г., стр. 181.

Предлагаемый способ изъятия: вырезать стр. 85 и 86, склеить стр. 84 с 87.

8. Володимир СОСЮРА "Вибрані поезії". Держлітвидав України. Киев, 1951 г., стр. 352.

Предлагаемый способ изъятия: вырезать страницы 107, 108, 109, 110.

9. Сборник "Українська радянська поезія". Держлітвидав України. Киев, 1951 г., стр. 674.

Предлагаемый способ изъятия: вырезать страницы 131, 132. 133, 134.

10. Сборник "Пісні братерства" (вірші українських радянських поетів). Издательство "Радянський письменник". Киев, 1951 г., стр. 368.

Предлагаемый способ изъятия: вырезать страницы 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62.

Предлагаемые цензурой операции должны коснуться всех экземпляров указанных выше изданий, находящихся в библиотеках Украины и приобретенных до получения приказа Главлита УССР об исправлениях. Приказ Главлита УССР

может быть издан только по получении санкции ЦК КП(б)У.

Что же касается еще не реализованного тиража изданий 1951 г., выпущенных к Декаде Украинского искусства и литературы и находящегося в книготорговой сети, то здесь Главлит УССР предлагает осуществить следующее:

1. Обязать Укрполиграфиздат УССР, издательства "Радянський письменник" и Гослитиздат Украины отозвать из книготорговой сети Республики все остатки тиража книг, перечисленных в настоящем письме под № 7, 8, 9 и 10.

2. В остатке тиража указанных книг произвести выдирку страницы со стихотворением В. Сосюры "Любіть Україну" и на ее место вклеить страницу с новым стихотворением того же автора и с таким же количеством строк.

3. Выдирка и вклейка должны быть произведены под личную ответственность директоров Гослитиздата Украины и издательства "Радянський письменник" в Киеве.

Докладывая об вышеуказанных предложениях Главлита УССР, прошу санкции ЦК КП(б)У на издание приказа о внесении исправлений в книжные издания со стихотворением В. Сосюры "Любіть Україну", находящиеся в библиотеках Республики.

НАЧАЛЬНИК ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ
ПО ДЕЛАМ ЛИТЕРАТУРЫ И ИЗДАТЕЛЬСТВ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР (К. ПОЛОННИК).

СЕРПЕНЬ

2 серпня

80 років тому (1941) в Чернігові народився Юрій Малєєв, археолог, який досліджує пам'ятки доби бронзи і раннього залізного віку України. Автор словника археологічної термінології.

3 серпня

90 років тому (1931) відбулася перша Нижньоволзька крайова нарада українського партійного і радянського активу.

4 серпня

65 років тому (1956) помер видатний астроном сучасності Григорій Шайн. Народився 19 квітня 1904 року в Одесі.

5 серпня

155 років тому (1866) на хут. Оріхівщина (тепер — село Полтавської обл.) народився Володимир Леонтович, український прозаїк, літературний критик, політичний і громадсько-культурний діяч, історик, мемуарист, словникар. Належав до київської "Старої громади", організовував народні бібліотеки, дбав про шкільне викладання українською мовою. Був головою "Товариства підмоги українській літературі, науці й штуці" (1911—1919), заступником голови Товариства українських поступовців. З 1917 — член Центральної Ради, з 1918 — міністр земельних справ, з 1919 — на еміграції. Помер 10 грудня 1933 року в Празі.

80 років тому (1941) на Волині під командуванням Тараса Бульби-Боровця розпочалося формування повстанських загонів "Поліська Січ".

7 серпня

115 років тому (1906) народився Леопольд Левицький, український живописець, графік, учень Краківської академії красних мистецтв. Помер 14 травня 1973 року.

9 серпня

135 років тому (1886) народився Богдан Заклинський, український фольклорист. Помер 12 квітня 1946 року.

10 серпня

150 років тому (1871) помер Микола Закревський, український історик, етнограф, фольклорист, мовознавець, дійсний

член Московського археологічного товариства, автор фундаментальних праць "Опис Києва", "Словарь малоросійських ідіомов", збірки "Старосвітський бандуриста". Народився 21 червня 1805 року.

130 років тому (1891) народився в Купєвасі (нині — Харківська область) Олександр Попов (Попів), освітній діяч, теоретик української педагогічної науки 20-х років XX ст. Автор праць "Декларації прав дитини" (1920), "Українознавство в школі" (1917), "Соціальне виконання — захист дітей" (1920), "Етапи соціального виховання" (1922), "Актуальні справи дитячої літератури як педагогічного чинника" (1930) та ін. Помер 1958 року.

90 років тому (1931) у Харкові народився Юрій Барабаш, український і російський літературознавець, критик. Дослідник творчості Г. Сковороди, О. Довженка, О. Гончара, М. Гоголя, Т. Шевченка. Лауреат Національної премії ім. Тараса Шевченка (2004).

90 років тому (1931) у Харкові народився Володимир Зінченко, організатор першої в СРСР лабораторії інженерної психології (керував нею в 1961—1970 роках), фундатор кафедри психології праці та інженерної психології у Московському університеті (очолював її протягом 1970—1982 років), Директор Центру наук про людину та директор-організатор Інституту людини РАН (1989). Член-кореспондент АПН СРСР (1974), дійсний член АПН РАН (1992), почесний член Американської академії мистецтв і наук (1998), академік Відділення освіти і культури РАО (2001). Має понад 200 публікацій, зокрема понад 10 монографій, продовжує розробляти питання загальної, інженерної, вікової, експериментальної, культурно-історичної психології та історії психології.

90 років тому (1931) Секретаріат ВУЦВК ухвалив рішення про взяття культурного шефства над дев'ятьма українськими районами Далекосхідного краю.

11 серпня

85 років тому (1936) у Радивилові на Волині народився Ярослав Лучкань, відомий експерт з безпеки польотів на

Місяць. Трагічно загинув в авіакатастрофі 22 вересня 1973 року в Массачусетсі (США).

12 серпня

125 років тому (1896) у Лебедині (нині — Сумська обл.) народився Михайло Клоков, український ботанік. Один з авторів і головний редактор окремих томів "Флора УРСР" (1936—1955), "Визначника рослин УРСР" (1950). Описав понад 380 нових видів квіткових рослин. Помер 4 жовтня 1981 року.

95 років тому (1926) мешканці Берестейщини висловили масовий протест проти тверджень соціалістичної газети "Народна справа" щодо приналежності Берестя до Західної Білорусі.

14 серпня

440 років тому (1581) в Острозі Іваном Федоровим було видано Острозьку Біблію у перекладі староукраїнською мовою.

16 серпня

30 років тому (1991) помер Богдан-Ярослав Цимбалістий, український психолог, публіцист, філософ, громадський діяч української діаспори. Народився 1919 року.

18 серпня

185 років тому (1836) на хут. Переходівка (тепер — село Чернігівської обл.) народився Олександр Кониський, український письменник, журналіст, громадський діяч, педагог, один із фундаторів НТШ у Львові. Автор слів гімну "Боже великий, єдиний, нам Україну храни". Уклав "Російсько-український словник" (виданий 1918). Оборонець української культури, мови, наполягав на відміні Валуєвського та Емського указів. Один із ініціаторів єднання і спільної праці східноукра-їнських і західноукраїнських культурно-освітніх організацій, налагодження видавничої справи. Автор популярних книжок і підручників для недільних і вечірніх шкіл — "Українські прописі" (1862), "Перша граматика, або Читання" (1883). Брав участь у заснуванні журналів "Зоря", "Правда". Помер 12 груд-ня 1900 року в Києві.

85 років тому (1936) народився В'ячеслав Шестопалов, український гідрогеолог, академік НАН України.

65 років тому (1956) у Караганді (Казахстан) народився Василь Герасим'юк, український поет. Автор збірок "Смереки"

(1982), "Поток" (1986), "Діти трепети" (1992), "Серпень за старим стилем" (2000) та ін. Лауреат Національної премії ім. Тараса Шевченка (2003).

23 серпня

135 років тому (1886) народився Григорій Махов (Махів), визначний вітчизняний ґрунтознавець, один з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в УРСР. Автор першої детальної карти грунтів України (1927), першого підручника "Ґрунтознавство" (1925), редактор монументального видання "Матеріали дослідження грунтів України". Помер 22 серпня 1952 року в Бірмінгені (штат Мічіган, США).

24 серпня

День незалежності України

25 серпня

25 років тому (1996) помер Микола Семененко, український геохімік, петрограф, академік НАН України. Першозасновник Інституту геохімії та фізики мінералів НАНУ. Створив єдину класифікацію метаморфічних гірських порід, заклав теоретичні підвалини сучасного вчення про метаморфізм рухливих зон, розробив геохімічну киснево-водневу модель Землі, вніс значний вклад у геохронологію та теорію історії земної кори. Уперше склав структурні плани та розрізи рудних покладів Кривбасу. Народився 16 листопада 1905 року в Маріуполі.

26 серпня

45 років тому (1976) помер організатор першого танкового КБ на Харківському паровозобудівному заводі Іван Олексенко. Народився 30 січня 1904 року.

27 серпня

165 років тому (1856) у Нагуєвичах (нині —Львівська обл.) народився Іван Франко, український поет, прозаїк, драматург, перекладач, вчений, громадсько-політичний діяч. Автор поетичних збірок "З вершин і низин" (1887, 1893), "Зів'яле листя" (1896), "Із літ моєї молодості" (1914), романів "Для домашнього вогнища" (1897), "Перехресні стежки" (1900), драм "Украдене щастя" (1894), "Кам'яна душа" (1895). У своїх літературознавчих працях "Пам'ятки української мови й літе-

ратури", "Задачі і метод історії літератури", "Теорія і розвій літератури", "Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року" подає власну концепцію творчого процесу, сформовану на засадах естетико-соціологічних критеріїв та з урахуванням тогочасних європейських методів наукових досліджень. В творчій спадщині Франка переклади і переспіви з Гомера, Софокла, Данте, Шекспіра, Гете, Гюго, Міцкевича, Пушкіна. Був одним із засновників радикальної партії в Га-личині, що згодом переросла в національно-демократичну, за його участю видані альманахи "Ватра", "Веселка", "Перший вінок", тижневики "Народ", "Хлібороб". Став теоретиком і прак-тиком новітнього реалізму. Помер 28 травня 1916 року у Львові.

30 серпня

100 років тому (1921) у Харбіні вийшов український часопис "Вимоги життя".

35 років тому (1986) помер Павло Жолтовський, український мистецтвознавець. Автор фундаментальних розвідок з історії українського мистецтва ("Український живопис XVII—XVIII ст." та ін.). Народився 5 грудня 1867 року в Пинську (нині — Брестська область Білорусі).

31 серпня

140 років тому (1881) у Баку народився Іван Омелянович-Павленко, український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Помер 8 вересня 1962 року в Денвері (США).

100 років тому (1921) розпочався пастирський візит Митрополита Андрея Шептицького до Америки.

"ЩАСЛИВА НЕВДАЧА ЦІЄЇ ЗАТІЇ"
(до 30-річчя протестів діаспори поневолених народів проти оновлення СРСР через спробу державного перевороту)

Наприкінці XX століття, відчуваючи неспроможність свого подальшого існування через падіння економічного розвитку, одна з останніх світових імперій — СРСР вдалася до облудних спроб представити себе демократичною країною, проголосивши курс на нібито перебудову. Водночас цей процес у Москві ухвалили контролювати через створення так званого Державного комітету з надзвичайного становища, чим припинялося і плановане підписання нового союзного договору. Останній мав бути прикриттям творення третьої, начебто оновленої, московської імперії.

Однак в СРСР уже вийшли на політичну арену сили, які не змирилися з цим заколотом, виступивши на підтримку незворотності справжніх демократичних змін. Морально підтримали їх і представники діаспор поневолених Москвою народів, які були об'єднані в еміграції Антибільшовицьким блоком народів. Його звернення до поневолених народів СРСР у дні державного перевороту було вчасною підказкою подальших дій у національних республіках, де ще вагалися щодо наступних рішучих дій революційних мас.

Але на цю рішучість, особливо України, — чекав увесь світ. Бо самі поневолені народи мали вирішувати: бути чи не бути їм самостійними і вільними. А якщо вони й далі підтримуватимуть центральну імперську владу Москви (якою вона б не була), а не переконають світ фактами свого державницького поступу, на власне вільне майбутнє їм годі розраховувати.

Саме з метою активізації революційного процесу в поневолених Москвою радянських республіках очолюваний українкою Славою Стецько АБН і закликав їх проголосити "самостійність, негайно перебрати владу у свої руки, приступити до її забезпечення шляхом творення національних збройних сил та побудови самостійних, суверенних держав з демократичним устроєм, що запевнить всецілий розвиток цих народів та людські, громадянські права і добробут для усіх її громадян".

ЗВЕРНЕННЯ ДО ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ В СССР

Вас большевицька Москва збройно здавила, зруйнувавши вашу відновлену після Першої світової війни національну самостійність і державність, і насильно загнала у т. зв. СССР — совєцьку російську імперію. Цим союзом імперська Москва обдурювала світ, що це ви — поневолені народи — цей горезвісний "союз" добровільно створили і у нього увійшли.

І хоч теоретично статті конституцій СССР і т. зв. союзних республік "гарантували" народам великі права, включно з виходом із СССР, імперська Москва при помочі яничарів вас винищувала фізичним, культурним і екологічним геноцидом, а права націй і людини топтала на цілому просторі імперії. Вона це теж робила мимо нею "урочисто" підписаних Хартії ООН, Декларації ООН про деколонізацію і людські права за Гельсінських угод.

Тепер знову імперська Москва, але уже в ім'я т. зв. демократичних перетворень намагається вам нав'язати новий Союзний договір для створення "Союзу Суверенних Республік" — тобто уже втретє "оновленої" імперії (у минулому царем Петром І, а у нашому столітті — В. Леніним і М. Ґорбачовим).

Але навіть і можливість створення цієї "перебудовної", і "демократичної" імперії большевицько-сталінська реакція не є готова толерувати. Вона, рятуючи за всяку ціну большевицьку тоталітарну суть імперії, хотіла замінити існуючий імперський режим хунтою "Державний Комітет з Надзвичайного Становища" (ДКНС). Це їм не вдалося завдяки заавансованим національно-визвольним процесам, тискові і непокорі поневолених народів, які, разом зі своїми синами, які ще змушені служити в імперських збройних силах, вийшли на барикади з народами захищати уже завойовані здобутки на шляху до волі і самостійности. Ці сьогоднішні здобутки зароблені ціною прометеївських зусиль, жертовности і крови мільйонів синів і дочок поневолених народів, не є здобутком жодної "перестройки", продуманої імперським центром для перебудови загниваючої імперії на модерних основах. Переворот ДКНС при помочі машин насильства КГБ—МВД—КПСС хай послужить за приклад,

а щаслива невдача цієї затії, є, мабуть, останньою пересторогою, що єдиним гарантом волі народам і людині є власна самостійна держава — а не жодні "союзи суверенних республік" під контролею імперського центру та відомств.

Поневолені наради представляють могутню силу, коли вона буде дальше діяти як один ідейний моноліт боротьби проти імперії.

Сьогодні народи колишнього Варшавського Пакту (т. зв. сателіти) вперше після визволення закріплюють свою суверенну владу на своїй землі. Вони можуть послужити позитивним прикладом і прихильністю до змагань за волю і самостійність поневолених народів СССР, бо самі пройшли пекло большевицької неволі.

Діяспора поневолених народів, об'єднана у міжнародній політичній організації, Антибольшевицькому Бльоці Народів (АБН), від закінчення Другої світової війни по сьогодні віддає усі свої можливі зусилля, щоб серед народів вільного світу мобілізувати для поневолених народів якнайширшу моральну і політичну допомогу. Про успіх дії АБН хай послужить факт, що про вашу боротьбу за волю і самостійність сьогодні уже свідомі численні держави по всіх континентах світу.

Але остаточне бути чи не бути самостійними і вільними лежить у руках самих поневолених народів. На вашу поставу, на вашу рішучість, особливо України — чекає увесь світ. Бо він доти буде підтримувати центральну імперську владу Москви (якою вона б не була), доки поневолені народи своїми державницькими доконаними фактами не переконають держави світу, що вам важливі не номінальні декларації про суверенітет, але наповнення їх конкретним змістом і дійсна державна самостійність з усіма її атрибутами.

Провал большевицько-сталінського перевороту ДКНС критично послабив владу імперського центру, створюючи неповторні сприятливі умови для успішного завершення національно-визвольних процесів поневолених народів на території імперії.

Настав час, щоб поневолені народи, проголосивши самос-

тійність, негайно перебрали владу у свої руки, приступили до її забезпечення шляхом творення національних збройних сил та побудови самостійних, суверенних держав з демократичним устроєм, що запевнить всецілий розвиток цих народів та людські, громадянські права і добробут для усіх її громадян.

Здобувши повну самостійність і закріпивши державність, поневолені нації тоді рано увійдуть у всестороннє і взаємокорисне спілкування із усіма народами світу, як рівноправні члени світової спільноти вільних націй.

Спільно здійснюймо гасло Організації Українських Націоналістів і Антибольшевицького Бльоку Народів:

Воля людині! Воля народам!

Звернення до поневолених народів підписали: Президент АБН — мгр. Слава Стецько, голови крайових організацій АБН та численні представники держав і організацій, які є членами і учасниками 23 конференції Світової Ліги за Свободу і Демократію.

22 серпня 1991 року.

УСУПЕРЕЧ ІНТЕРЕСАМ СРСР І ДЕЯКИХ "ДЕМОКРАТІВ" ЗАХОДУ

(до 30-річчя проголошення незалежності України)

Світова громадськість, яка спостерігала за подіями 24 серпня 1991 року в Україні, цікавилася також реакцією на них і дипломатів так званої самостійної УРСР, які представляли її в різних міжнародних організаціях, зокрема, при ООН.

Так, ці представники з дипломатичним паспортом СРСР (подібного свого УРСР не мала) мали визначитися: вони підтримують волю рідного народу чи залишатимуться й надалі у фарватері Москви. Природно, своє рішення з цього приводу мав ухвалити насамперед Постійний представник УРСР при ООН Геннадій Удовенко.

Він, одержавши інформацію про прийняття Акта про державну незалежність України, одразу ж розробив план заходів, який залишився для історії в оригінальній чернетці. Цей документ — також свідчення процесу відродження Української державності, бо в ньому є пункт про заміну червоно-лазуревого прапора УРСР при ООН на синьо-жовтий.

І того ж дня в Нью-Йорку на вході до Представництва тепер уже України було вивішено синьо-жовтий. Він ще не був офіційно прийнятий Верховною Радою України, але уже мав традицію символу самостійної Української держави, починаючи з 1917 року. Відтак багато країн світу, які визнавали УНР в 1918—1923 роках, тепер могли пересвідчитися, що всупереч інтересам СРСР, про що заявляли представники останнього в ООН, самостійна Українська держава знову існує.

Хоч і за океаном не поспішали вітати відродження української державності, про що відкрито заявляв у виступі перед депутатами Верховної Ради УРСР президент США Джордж Буш-старший у своїй так званій "курячій промові".

По все це свідчить і тодішній Постійний Представник УРСР при ООН Геннадій Удовенко, який свого часу залишив власноручні спогади на прохання автора цих рядків:

"…Під час свого перебування на посаді Постійного Представника України при ООН я постійно виступав за встановлення безпосередніх торговельно-економічних, культурних і гуманітарних контактів між Києвом і Вашингтоном безпосередньо, а не через Москву. Цьому сприяла в якійсь мірі перебудова, але головне — хвиля національно-демократичного піднесення в Україні, яка щойно народжувалася і набирала сили. Я неодноразово звертався відповідно до вказівок, які одержав з Києва, встановити контакти з Державним департаментом США. Пригадую, що коли я звертався вперше до Держдепартаменту з проханням прийняти мене, мені після внутрішніх консультацій відповіли приблизно таке: "Ви є представником України при ООН, і всі питання, які у Вас є до американської сторони, Ви маєте вирішувати з Постійним представником США при ООН".

Таким чином, американські дипломати не хотіли мати зі мною справу, особливо після візиту Президента США Буша-старшого до Радянського Союзу і його виступу у Верховній Раді України, в якому він закликав "зберегти" Радянський Союз і підтримувати М. С. Горбачова.

Проте, на вимоги Києва, я продовжував "тиснути" на Держдепартамент, який внаслідок погодився прийняти і вислухати

мене. Зустріч в Держдепартаменті була призначена мені на п'ятницю 23 серпня 1991 року. У ній взяло участь приблизно 15 осіб на чолі з директором відділу Радянського Союзу Наппертом.

Першим питанням до мене було, чи погодив я свою зустріч з послом Радянського Союзу. Я відповів щось на кшталт, що я звернувся з проханням про зустріч на виконання вказівки Міністерства закордонних справ України.

Бесіда в основному стосувалася внутрішнього становища України, її відносин з Москвою. Нагадаю, перед цим в Україні відбулися важливі події: прийняття Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України, перший з'їзд Народного Руху України і, нарешті, заколот в Москві.

Слід сказати, що вона була досить тривалою і дещо агресивною. Мені було прикро, що американські дипломати не виявляли якоїсь зацікавленості у встановленні відносин з Україною. Наприкінці Напперт запитав мене, а що зараз відбувається у Верховній Раді України. Я нічого не знав, у мене не було ніякої інформації з Києва. Але щоб якось відреагувати на підсумки моєї зустрічі, я сказав приблизно таке: "О! Верховна Рада завтра ухвалить історичні і доленосні рішення для України". На цьому зустріч і закінчилась.

Вранці в суботу, 24 серпня 1991 р. мені зателефонував наш працівник в Посольстві радянського Союзу в США (Україна мала своїх представників у посольствах США, Канади і Німеччини) і повідомив, що щойно почув по радіо, що "Україна проголосила свою незалежність". На мої запитання Ігор сказав, що він більше нічого не почув.

За таких умов я приймаю рішення повернутися до Нью-Йорка. Протягом всього часу від Вашингтона до Нью-Йорка, а це годин 4—5, я крутив радіоприймач в машині, але нічого не почув. Проте в голову прийшла думка "а що маю я зробити за таких обставин? Адже я практично єдиний український посол за кордоном — представник при ООН".

Лиш весь час непокоїла думка: "А чи не введе війська Радянський уряд чи політбюро ЦК КПРС?".

Визріло рішення, що я повинен використати Організацію

Професору Сергійчуку В.Л.

Шановний Володимире Івановичу,

Не знаю, я не знаю зміїтю в своїх справах
план дій Представництво України при
ООН в зв'язку з Актом проголошення
незалежності України, прийнятого
Верховною Радою 24 серпня 1991р., тому
я по-людськи попросив його книгу.
Історія цього плану такі
Під час свого перебування на посаді
постійного представника України при
ООН я постійно висилав за вказів-
ленням безпосередніх керівників і міністер
економічних, політичних і культурних
них контактів між Київом і
Нарешті ми безпосередньо, а не через
Коли повернувся з відрядження в
вперше, взяв до себе в службовий
кабінет (моя квартира була в приміщ
представництва України при ООН).
Один, ніхто мені не заважав, і я
попросив план ~~своїх~~ дій щодо
заходів, яких я міг вжити, щоб
довести до світової громадськості,
інформації, що на карті
світу з'явилася нова велика
держава світу — Україна.

Г. Удовенко

15 червня 2008р.

Об'єднаних Націй, щоб негайно довести до всього світу інформацію про доленосне рішення Українського парламенту.

Після повернення з Вашингтона, вже ввечері, пішов до себе в службовий кабінет (моя квартира була в Постпредстві України при ООН). Один, ніхто мені не заважав, і підготував план дій щодо заходів, яких я мав вжити, щоб довести до світової громадськості інформацію, що на мапі світу з'явилася нова велика держава світу — Україна.

Чернетка

ПЛАН

заходів Представництва України при ООН в зв'язку з прийняттям Акта Верховною Радою України про проголошення незалежності України

24 серпня (субота) 1991 року

I. Генеральний Секретар ООН Перес де Куельяр:

1. Домовитися про термінову зустріч і повідомити про Акт Верховної Ради України.

2. Вручити ноту Генеральному Секретарю ООН про Акт Верховної Ради України і звернутися до нього з проханням поширити ноту як документ Генеральної Асамблеї ООН і Ради Безпеки ООН.

II. Постійні представництва країн-членів при ООН:

1. Направити всім постійним представництвам країн-членів при ООН ноту з повідомленням про Акт Верховної Ради України.

2. В ноті постпредствам проінформувати про звернення до Генерального Секретаря ООН.

III. Українська діаспора:

1. Проінформувати українську діаспору про Акт Верховної Ради (лідерів громадських організацій, ЗМІ, духовенство та ін).

IV. Інші заходи:

1. Звернутися до відповідних підрозділів Секретаріату ООН з пропозицією про заміну прапора (з'ясувати, що потрібно).

2. Провести прес-конференцію 26 серпня ц .р. в штаб-квартирі ООН для журналістів, акредитованих при ООН.

3. Погодити план з Міністерством закордонних справ України.

Постійний представник України при ООН Г. Удовенко.

ВЕРЕСЕНЬ

2 вересня

210 років тому (1811) у Ясені (тепер — Івано-Франківська обл.) народився Іван Вагилевич, український поет, фольклорист, етнограф, громадський діяч. Був одним із ініціаторів створення гуртка "Руська трійця" та видання альманаху "Русалка Дністровая" (1837), в якому вмістив як передмову до публікованих народних пісень свою статтю "Передговор к народним руським пісням" і власні романтичні балади. Підготував цінну лексикографічну працю "Словар южно-руського язика", який умістив понад 10 000 українських лексем, однак вона так і лишилася в рукописі. Помер 10 травня 1866 року у Львові.

130 років тому (1891) у Кайтанівці (тепер — Черкаська обл.) народився Павло Филипович, український поет, літературознавець. Незаконно репресований 1935. Розстріляний 3 листопада 1937 року на Соловках.

3 вересня

150 років тому (1871) у Харкові народився В'ячеслав Залєський, український фізіолог та біохімік рослин, чл-кор. АН УРСР. Довів можливість утворення вищими рослинами білкових речовин з нітратів та вуглеводів у темряві, без участі сонячної енергії. Розробив методи боротьби з головнею пшениці. Помер 10 листопада 1936 року.

6 вересня

80 років тому (1941) на Вінниччині народився Феодосій Гуменюк, видатний художник сучасності, один з організаторів українського громадського життя в Ленінграді в 1960—1980-х роках.

8 вересня

170 років тому (1851) народився Максим Ковалевський, український історик, етнограф, правознавець, громадсько-політичний діяч, академік Петербурзької АН (1914). Помер 5 квітня 1916 року.

10 вересня

55 років тому (1966) помер Віктор Дроботько, український мікробіолог, академік АН УРСР. Досліджував розповсю-

дження у природі бактеріофагів, розробив методики їхнього виділення. Народився 23 листопада 1885 року.

11 вересня

80 років тому (1941) у Борзні на Чернігівщині народився Іван Плющ — український державний діяч, двічі голова Верховної Ради України, Секретар Ради національної безпеки і оборони, Герой України. Помер 25 червня 2014 року.

12 вересня

45 років тому (1976) помер перший начальник ракетного полігону в Капустиному Яру (Астраханська область. Росія) генерал-полковник Василь Вознюк. Народився в Гайсині, що в нинішній Вінниччині, 1 січня 1907 року.

13 вересня

155 років тому (1866) відбулося відкриття першої в Україні залізничної магістралі Одеса—Балта.

14 вересня

55 років тому (1966) у Клівленді (США) помер відомий український літературознавець, педагог і письменник Володимир Радзикевич. Народився 17 жовтня 1886 року у Вишеньці Малій на Львівщині.

45 років тому (1976) помер директор Міжнародного бюро часу в Парижі Микола Стойко. Народився 2 травня 1894 року в Одесі.

17 вересня

120 років тому (1901) народився Микола Глущенко, український живописець. Помер 31 жовтня 1977 року.

18 вересня

200 років тому (1821) народився Михайло Башилов, російський художник, котрий разом з Я. Бельманом ілюстрував рукописний "Кобзар" Тараса Шевченка (1844). Серед творів — портрети Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, картини "Наймичка" (1857), "Три покоління" (1858). Помер 10 грудня 1870 року в Боцині (Австрія).

19 вересня

295 років тому (1726) помер видатний український учений Феофан Прокопович. Народився 1681 року.

130 років тому (1891) до Канади прибули перші українські переселенці. Початок української масової еміграції до Канади.

90 років тому (1931) керівники Українського театру "Жовтень" (Ленінград) звернулися до заступника наркома освіти УСРР М. Полоцького з проханням надати матеріальну підтримку, оскільки власті РСФРР ігнорували його існування.

20 вересня

30 років тому (1991) за нез'ясованих обставин помер крайовий провідник Революційної ОУН в Україні Зеновій Красівський. Народився 12 листопада 1929 року у Витвиці на Прикарпатті.

21 вересня

155 років тому (1866) на Київщині народився Олексій Галкин, український військовий діяч, генерал-лейтенант. У 1917 році брав активну участь в творенні української армії, зокрема, українізації військ Південно-Західного фронту, а в період Гетьманату очолював Головний Штаб Армії Української Держави, згодом був Військовим міністром УНР. Восени 1939 року закатований органами НКВС у Львові.

100 років тому (1921) у Києві народився Микола Бондар, дослідник давніх культур Наддніпрянщини епохи міді і бронзи. У 1971—1985 роках завідував кафедрою археології, етнографії та музеєзнавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Помер 31 грудня 2000 року.

23 вересня

135 років тому (1886) у Сумах народився Павло Зайцев, український літературознавець, дійсний член НТШ, член Центральної Ради та начальник канцелярії Генерального секретаріату освіти (1917—1918), директор Департаменту загальних справ Міністерства освіти УНР (1919), член кількох комісій при Академії наук. Відомий насамперед працями з шевченкознавства. Помер у Берліні 1965 року.

24 вересня

220 років тому (1801) у Пашенній на Полтавщині народився видатний математик Михайло Остроградський. Помер 1 січня 1862 року.

165 років тому (1856) у Києві народився Феодосій Чернишов, видатний геолог та палеонтолог, академік Петербурзької АН. Був організатором геологічної зйомки Донбасу (1892) та одним з авторів детальної геологічної карти цього району. Помер 15 січня 1914 року.

50 років тому (1971) помер Семен Московець, український фітопатолог, чл.-кор. АН УРСР. Виявив збудників ряду захворювань бавовни, сприяв організації робіт з вивчення вірусних хвороб сільськогосподарських культур в Україні. Народився 16 січня 1900 року в Санджарівці (нині — Запорізька обл.).

25 вересня

165 років тому (1856) у Києві народився Сергій Виноградський, видатний мікробіолог, який вікрив явище хемосинтезу. Помер 24 лютого 1953 року.

26 вересня

85 років тому (1936) народився Євген Пронюк, голова Українського товариства політичних в'язнів і репресованих, Герой України.

80 років тому (1941) закінчилася тривала Київська оборонна операція військ Південно-Західного фронту, що відіграла важливу роль у зриві плану "блискавичної війни" гітлерівської Німеччини й водночас призвела до величезних людських втрат з радянської сторони.

28 вересня

370 років тому (1651) було укладено Білоцерківський мирний договір між гетьманом України Богданом Хмельницьким і польським урядом. Анульований Б. Хмельницьким у травні 1652 року.

110 років тому (1911) у Києві народився Юрій Різниченко, український геофізик, чл.-кор. АН СРСР. Запропонував низку наукових розробок, що мають важливе значення для сейсморозвідки, вивчення будови Землі та прогнозування сейсмонебезпеки. Помер 1 січня 1981 року.

95 років тому (1926) у Харкові народилася Кіра Шахова, український літературознавець, мистецтвознавець, літератур-

ний критик, почесний професор КНУ ім. Тараса Шевченка. Працювала над дослідженням широкого спектру проблем західноєвропейської та американської літератур XIX—XX ст. Померла 30 грудня 2003 року в Києві.

29 вересня

155 років тому (1866) народився Михайло Грушевський, український історик, громадсько-політичний і державний діяч, голова Української Центральної Ради. Помер 25 листопада 1934 року.

29—30 вересня

80 років тому (1941) у Києві в Бабиному Яру німецько-фашистські окупанти розстріляли понад 100 тисяч мирних жителів (євреїв, українців, росіян).

30 вересня

180 років тому (1841) у Гадячі (тепер — Полтавська обл.) народився Михайло Драгоманов, український публіцист, літературознавець, історик, педагог, фольклорист, громадсько-політичний діяч, економіст, філософ. Брав участь у діяльності Південно-Західного відділення Російського географічного товариства та київської "Старої громади". З 1876 — в еміграції. У 1878—1882 заснував у Женеві вільну безцензурну українську друкарню, де видавав збірник "Громада", потім — журнал "Громада", а також твори Т. Шевченка, П. Мирного та ін. Виступав з доповідями на захист переслідуваної російським царизмом української літератури на Літературному конгресі у Парижі (1878), Міжнародному літературному конгресі у Відні (1881). Один із ініціаторів (разом з І. Франком, М. Павликом) створення Русько-української радикальної партії. Автор понад 2 тисяч творів. Помер 2 липня 1895 року в Софії.

95 років тому (1926) народилася Надія Бабенко, український майстер художнього ткацтва, заслужений майстер народної творчості УРСР.

ВИДАВЕЦЬ ШЕВЧЕНКА НА ЧУЖИНІ
(до 135-річчя від дня народження Павла Зайцева)

Одним з найвидатніших дослідників Великого Кобзаря по праву можемо називати уродженця Сум Павла Зайцева (23.09.1886). Після закінчення в 1909 році юридичного факультету Санкт-Петербурзького університету до 1913 продовжував навчатися на історико-філологічному цього ж вищого навчального закладу. Тоді ж почав досліджувати творчість і життя Тараса Шевченка, видавши книги "Російські поеми Т. Г. Шевченка" (1913) і "Перше кохання Шевченка" (1914). У 1915—1917 роках викладав українську літературу на українських курсах у Петрограді, які мали статус нелегального Українського університету.

З початком Лютневої революції 1917 року доклав багато зусиль для збереження української культурної спадщини в Петрограді. Зокрема, за допомогою академіка Олександра Шахматова Зайцеву вдалося врятувати від мародерів архів Митрополита Шептицького, вивезений російською окупаційною владою 1915 року зі Львова до жандармського відділення в Петрограді.

Улітку 1917 виїхав до Києва, де був обраний до складу Центральної Ради, водночас працював начальником канцелярії Генерального Секретаріату освіти (1917), директором департаменту загальних справ Міністерства освіти (1918). У 1918—1919 роках редагував журнал "Наше минуле", з лютого 1919— помічник головного редактора всіх видань історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук. У 1920 році призначається начальником культурно-освітнього відділу Армії УНР.

З 1921 року Павло Зайцев перебуває у вигнанні. Спочатку був у Тарнові, де розмістився осідок Уряду УНР, потім переїхав до Варшави — там обійняв посаду секретаря дипломатичної місії УНР, потім — секретаря Українського Центрального комітету.

Водночас він викладав українську мову та історію мови у Варшавському університеті, також латинську і українську в

"Studium Teologie Ortodokse". Але найважливішу працю в столиці Польщі Павло Зайцев виконав у ролі співробітника Українського наукового інституту, який доручив йому підготувати академічне видання творів Тараса Шевченка в 16-ти томах (до початку Другої світової війни встигло вийти лише 13). Крім цього видання, він підготував ще й монографію "Життя Тараса Шевченка", його обрали головою комісії шевченкознавства Наукового товариства імені Шевченка.

З 1941 році Зайцев залишив Польщу, переїхав до Німеччини та оселився в Берліні, де брав участь в часописах "Український вісник", і в тижневику для українських робітників, вивезених до Німеччини на роботи "Українець", що виходив у 1942—1945 роках.

Після закінчення війни опинився в таборі депортованих в Авґсбурзі, де продовжив наукову і громадську діяльність. Тут Павло Зайцев був обраний членом Української Вільної Академії наук, яка з 1948 року довірила йому посаду директора Інституту шевченкознавства. А з 1958 року він долучається до викладацької праці в Українському вільному університеті, де в 1963 його обрано деканом філософічного факультету. Потім був тут і протодеканом, організатором літніх курсів українознавства, куди приїжджали на навчання українці з усіх куточків світу.

Водночас з 1963 року Павло Зайцев представляв Український національно-державний союз в Українській національній раді — світовому об'єднанні українських організацій за кордоном.

Помер 2 вересня 1965 року в Мюнхені, де й похований.

УМІВ ЗНАЙТИ ПРОСТЕ СЛОВО ДЛЯ УХВАЛИ ДЕРЖАВНОГО РІШЕННЯ

(до 80-річчя від дня народження Івана Плюща)

Коли невдовзі після початку роботи Верховної Ради України першого демократичного скликання автор цих рядків був запрошений до секретаря Президії Миколи Хоменка, то не сподівався, що в цьому кабінеті доведеться познайомитися з тодішнім головою Київського облвиконкому, а водночас і першим заступником голови українського парламенту Іваном Степановичем Плющем.

Оскільки обраний головою перший секретар ЦК КПУ Володимир Івашко вибрав собі політичну кар'єру в Москві, на Івана Плюща лягла вся відповідальність за організацію роботи й життєдіяльності парламенту, то він і зайшов до секретаря Президії порадитися щодо можливих змін у порядку денному. Ось за таких обставин і відбулося наше знайомство.

Звичайно, того дня автору не могло й спасти на думку, що через кілька днів цей міцно збитий чоловік, якого частенько вже цитують за смачні парламентські вирази не тільки депутати, а й рядові громадяни, візьме на себе справді історичну місію — замінюючи компартійного втікача до Москви, Іван Плющ зуміє поставити на обговорення, а відтак і ухвалити перший вагомий документ нашого національного відродження — Декларацію про державний суверенітет УРСР.

Наступна моя зустріч з Іваном Степановичем відбулася вже після проголошення незалежності України, коли життя вимагало кожної хвилини ухвалення нових рішень, без яких не могла розвиватися самостійна Україна. Одна з таких проблем виникла вже в День проголошення незалежності — комуністи, котрі дружно проголосували за цей доленосний для нашого народу акт, відмовилися підтвердити національну символіку державною. Не підтримали вони пропозицію про узаконення синьо-жовтого прапора, тризуба і гімну "Ще не вмерла Україна" і 4 вересня того ж року. З огляду на вимогу величезної маси людей, що зібралася тоді біля приміщення Верховної Ради України, її Голова Леонід Кравчук узяв на себе відповідальність за підняття над куполом синьо-жовтого прапора без ухвалення будь-якого рішення.

А ухвалювати його негайно вимагало саме життя, тим паче, що перша зарубіжна поїздка Голови Верховної Ради Леоніда Кравчука — до США і Канади у вересні мала супроводжуватися узаконеними державними символами.

Проте 18 вересня 1991 року комуністична більшість Комісії з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин, очолювана на той час Альбертом Корнєєвим (єдиним, до речі, хто проголосував проти неза-

лежності України), заблокувала обговорення й прийняття цього питання. Вихід із ситуації полягав у тому, що після закінчення сесійного тижня це питання зможе розглянути увечері Президія Верховної Ради України, що допускалося тодішнім чинним законодавством. І я був запрошений на це історичне засідання, на якому головував перший заступник Голови Іван Плющ.

Протокол цього засідання зафіксував такі слова Івана Степановича: "Перший візит Голови Верховної Ради з додатковими повноваженнями, які ми йому дали, до таких розвинених країн, як Канада і Сполучені Штати Америки, пройти повинен і відкрити ж те перше вікно у Західну Європу і в світ з тим, щоб за ним поїхали цілі місії від Уряду та інші формування для укладення ряду договорів…

Я скажу вам відверто, що ця символіка у нас сприйнята діаспорою, іншими колами, іншими демократичними силами як серйозні демократичні зміни в Україні по радикальних реформах — і в політичних, і в економічних, що ми стали на шлях незалежності і побудови незалежної ринкової економіки. Сприйнята так… Але якщо ми тут не приймемо символіку, а приїде Голова Верховної Ради завтра до Канади і цієї символіки на автомобілі не буде, я не знаю, в яке ми становище поставимо Голову Верховної Ради і в яке становище нас ті, що будуть пікетувати».

Після нетривалої дискусії між депутатами, Іван Степанович дав слово автору цих рядків, наголошуючи про регламент до 10 хвилин. Говорив я більше наданого часу, принаймні в стенограмі засідання мій виступ викладено на чотирьох сторінках. На закінчення сказав таке: "Якщо ми сьогодні говоримо про суверенну Україну, то повинні повторювати її традиції. Вся суверенізація України і той національно-визвольний рух за цю суверенну Україну був наприкінці XIX— початку XX століття, і коли відбулося об’єднання і сходу, і заходу, і Криму — всього українського народу, то це відбулося під цим прапором".

Після мене знову виступив Плющ, ще кілька народних депутатів. Погодилися ухвалити таке рішення: "До прийняття

нової Конституції України використовувати синьо-жовтий прапор і тризуб у протокольних заходах".

Ставлячи це питання на голосування вже пізнім вечором, головуючий у притаманній йому манері жартома заявив: "Хто проти — поіменно". Таких виявилося четверо — В. Євтухов, В. Сухий, М. Білоблоцький і В. Рябоконь.

Третя зустріч наша з Іваном Степановичем відбулася на панахиді пам'яті Михайла Грушевського в Софійському соборі. Він сам, упізнавши мене, підійшов і тепло привітався. Я ж, згадавши дискусію на тому також таки історичному засіданні Президії Верховної Ради України, показавши йому синьо-жовті кольори Оранти, запропонував запросити сюди тих чотирьох депутатів, аби пересвідчилися в історичній традиції нашого народу щодо поєднання цих кольорів. Іван Степанович знову ж таки з гумором відповів: "На них уже ніяка діва Марія не вплине…".

Потім я ще багато разів зустрічався з Іваном Степановичем Плющем у різних ситуаціях. Але запам'яталася особливо наша остання розмова, коли ми вийшли зі студії Українського радіо після чергової передачі "Українське державництво". І раптом мій співбесідник чомусь згадав про Майдан 2004 року, трибуну, на якій він стояв поряд з матір'ю вбитого Георгія Гонгадзе.

Стояв і чув розмову Віктора Ющенка з Лесею Гонгадзе, яка просила майбутнього Президента — саме так до нього і зверталася! — аби дозволив їй поховати сина. Почувши обіцянку, що це станеться через два тижні після інавгурації, Іван Степанович дуже захвилювався — чи ж можна буде це зробити?.

А ще тоді заговорив про смерть свого сина Вадима, що сталася невдовзі після прийняття Декларації про Державний суверенітет УРСР. З сумом повторив слова сина, який після цієї події сказав батькові: "Тобі цього ніколи не простять…".

Чому про ці дві події Іван Степанович заговорив під час нашої зустрічі, важко сказати. Можливо відчував, що вона остання, а хотів, щоб відоме йому залишилося для історії…

"СКЕРОВУВАТИ СВОЇ СИЛИ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ВОЛІ"

(до 75-річчя від дня створення Українського координаційного комітету в середовищі повоєнної еміграції)

Велика кількість українців, котрі не хотіли повертатися "на родіну", незважаючи на домовленості між союзниками, становили постійний клопіт для більшовицьких спецслужб, котрі мали завдання якраз повернути всіх на батьківщину. І чим далі від війни, то все більше й більше, скажімо, американська окупаційна влада в західних зонах Німеччини й Австрії відсторонювалася від видачі неповоротців до СРСР. Їхніх представників приймали високопоставлені чиновники американської адміністрації, з'ясовуючи й вирішуючи нагаль-ні потреби українських емігрантів.

Скажімо, в лютому 1946 року командир І дивізії Української національної армії генерал Павло Шандрук був на прийомі в нового командувача американськими окупаційними військами Мокпернея, котрий змінив на цьому посту генерала Ейзенхауера. Це оживило діяльність українських емігрантів, зокрема, 9 березня в Авгсбурзі була скликана нарада відомих українських військових діячів, на якій, крім Шандрука, взяли участь Садовський, Омелянович-Павленко, Петрів, Бульба-Боровець.

А 12 березня у Франкфурті-на-Майні відбувся з'їзд українських емігрантів, на котором буули присутні представники всіх політичних груп, які висловили вотум довіри Уряду УНР в екзилі. Завдяки об'єднаним зусиллям вдалося здійснити ще один крок до консолідації політичної еміграції, коли 14 липня було засновано Український координаційний комітет для узгодження планів боротьби за відродження державності.

Повідомляючи про цей перший крок на шляху до консолідації, УКК закликав усіх українців підтримати його зусилля на шляху визволення рідного народу від чужоземного поневолення.

КОМУНІКАТ Ч. 1
КООРДИНАЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОМІТЕТУ

Українські політичні партії і організації:

1) Українське Національно-Демократичне Об'єднання,

2) Українська Соціялістично-Радикальна Партія,

3) Українська Соціял-Демократична Робітнича Партія,

4) Партія Українських Соціялістів-Революціонерів,

5) Організація Українських Націоналістів,

6) Український Національно-Державний Союз,

7) Союз Гетьманців-Державників,

8) Українська Революційно-Демократична Партія

дня 14 липня 1946 р. створили КООРДИНАЦІЙНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ для погодження своїх плянів і починів у веденні визвольної боротьби, ухваливши при тому однозгідно такі резолюції:

"І. Українські політичні організації, маючи на оці найвище національне добро, увійшли між собою в контакт з метою переводити внутрішнє упорядкування українського політичного і громадського життя та координування національно-визвольних зусиль.

ІІ. Передумовою успішности цієї акції; прийнято на конференції 12.3.46. р. такі засади:

Теперішні складні і несприятливі для нас міжнародні відносини, важке становище нової української еміґрації і, зокрема, її неозначений та неоформлений під правним оглядом стан, промовляють переконливо за необхідність об'єднатися всім зорганізованим українським національно-політичним групам до спільної, чесної та лояльної співпраці над внутрішнім консолідаційним процесом нашої еміґрації на демократичних підставах і над узглядненням цього процесу на закордонному (зовнішньо-політичному) відтинку.

За передумову практичного переведення в життя дійсної консолідації зібрані представники політичних груп уважають однозгідно такі засади:

а) Здорове громадське і політичне життя нації має базуватися на твердих принципах права і християнської моралі.

б) Усі політичні чинники осуджують як суперечні з правом і мораллю та як шкідливі у житті нації, зокрема, для її нормального розвитку, всякі прояви морального та фізичного терору.

в) Усі політичні групи якнайрішучіше відкидають усякі тотально-монопартійні тенденції, як фашистівського і націонал-соціялістичного, так і большевицького характеру, та спільними силами поборюватимуть у кожній ділянці українського жнття.

г) Українські політичні чинники визнають у публичному житті нації такі основи для реалізації Консолідації: свобода думки і слова, взаємна лояльність, чесна критика відмінних поглядів та порозуміння в справах одностайних політичних виступів назовні. Одночасно виключають поборювання осіб, ідей і рухів засобами клевети, інсинуації, очорнювання та денунціаціі.

III. До цієї акції можуть приступити тільки такі українські національно-політичні організації, які повнотою приймають постанови з дня 12 березня 1946 р. і зобов'язуються їх виконувати.

IV. Усі політичні організації чи групи, учасники цієї акції, мають повну свободу організаційної праці, поширювання та популяризації своїх програм і ідеологій, не порушуючи засад постанов із 12.3.1946 р.

V. Усі політичні організації, що беруть участь в цій акції, зобов'язуються не переводити жадної акції загальнонаціонального значення без попереднього повідомлення і порозуміння з іншими організаціями в спільному координаційному органі, та дбатимуть про те, щоби цю засаду прийняли й ті організації та установи, в яких учасники цього порозуміння працюють, чи які вони підтримують.

VI. Усі учасники акції визнають, що обов'язок кожної суспільної та політичної організації української — скеровувати свої сили для здобуття державної волі українського народу та повернення йому народоправного ладу і соціяльної справедливости.

VII. Учасники порозуміння вважають за конечне плекати і підтримувати добросусідські взаємини з демократичними визвольними рухами народів середньої і східньої Европи, щоб спільними зусиллями прямувати до мирного полагоджування господарських і політично-державних проблем цієї частини Европи на основах демократичної національної рівности в етнографічних межах.

VIII. Усі політичні організації ставлять собі за дальше завдання, після успішного переведення координації, довести до консолідації українського політичного життя в спільному керівному осередку.

IX. Для виконання цих завдань покликується до життя Український Координаційний Комітет, зложений з уповноважених рівних представництв усіх політичних організацій, що беруть участь в цій акції.

X. Вищенаведені засади координаційної акції учасники її зобов'язуються подати до відома і виконання всім своїм членам.

Ці постанови ухвалено після низки нарад, започаткованих 12.3.1946 р. представниками згаданих у вступі організацій, за почином і за співучастю делегата об'єднаних організацій Канади і США — о. д-ра Кушніра.

У всіх вищезгаданих нарадах брали участь представники ОУНС (С. Бандери). Дня 4.9.46 р. на першому засіданні Координаційного Українського Комітету (КУК) представники ОУНС (С. Б.) заявили, що вони не візьмуть участи в працях КУК.

Повідомляючи український народ про цей перший крок на шляху до консолідації, закликаємо всіх українців, без огляду на партійну приналежність і переконання, приєднатися до цього почину та підтримати його, а разом з тим взяти активну участь у боротьбі за здійснення нашого незмінного і найвищого ідеалу.

КООРДИНАЦІЙНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ

11 вересня 1946 року.

"ВЕРХОВНА РАДА ТА УРЯД НЕ МАЮТЬ ЧІТКОЇ ПРОГРАМИ ДІЙ"

(до 30-річчя застереження депутатів Народної Ради)

Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, зрозуміло, вже наступного дня не могло змінити життя наших громадян. Але мали відбуватися зміни в органах влади, принаймні, мали бути усунуті ті, хто підтримав московських заколотників як у компартійному апараті в Києві, так і в регіонах.

Однак, оговтавшись від переляку через рішучі дії керівника РФРСР Бориса Єльцина, номенклатура вчорашньої УРСР не бралася будувати незалежну Українську державу, яку проголосила, аби вберегтися від можливих арештів. Усі гекачепісти залишалися на своїх місцях, а осмілілі депути з комуністичної групи 239 розпочали саботувати ухвалення Верховною Радою доленосних для молодої держави законів.

Зокрема, відхилявся проект про затвердження державної символіки, що виставляло Україну в непривабливому світлі перед іншими країнами — ніхто з них не знав, за яким прапором і гербом можна ідентифікувати новий суб'єкт міжнародних відносин. Тобто, Україна не могла навіть розпочати контакти з близькими й далекими сусідами. Ситуацію ускладнювало й те, що не здійснювалися ніякі реформи, продовжувала панувати командна економіка, яка завела в глухий кут радянське народне господарство.

Таке становище непокоїло депутатів демократичної Народної Ради, яка була створена у Верховній Раді. Отож у їхньому середовищі й виникла ідея застерегти керівництво нової держави, яке в абсолютній більшості залишилося на своїх старих посадах, від саботування розвитку незалежної України. Зрештою, зачитана на сесії Верховної Ради України 19 вересня 1991 року народним депутатом Віталієм Мельничуком заява має не тільки історичне значення, багато її положень залишаються актуальними й нині.

ЗВЕРНЕННЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ

24 серпня Верховна Рада прийняла Акт проголошення незалежності України. Практична реалізація цього документа вимагає енергійних дій від Верховної Ради, її Президії та Уряду. Але сьогодні таких дій немає. В той же час економічна і громадсько-політична ситуація на Україні ускладнились і характеризуються наступним:

1. Повним домінуванням в народному господарстві абсолютно неефективної командної економіки над ринковою. Командна економіка рухається за інерцією і от-от має зупинитись. Ринкова економіка не набрала сили і не має достатньої підтримки державних структур. В найближчі два місяці Україну чекає параліч народного господарства, розвал економіки.

2. У світі, в тому числі в Європі і країнах колишнього Союзу, Україну сприймають як комуністичну, недемократичну напівдержаву, що є наслідком не тільки позиції Голови та Президії Верховної Ради у дні путчу 19—21 серпня, а й відсутності практичних кроків по реформі державних структур після проголошення незалежності.

3. КДБ, МВС, інші структури, що уособлюють тоталітарний режим, не тільки не реформовано, але й залишено без кадрових змін, що є вкрай небезпечним для демократії та незалежності України. Ведеться робота по реанімації структур КПРС.

4. Соціальна демагогія, що характеризується безперервними виступами та розмовами вищих посадових осіб про перехід до ринку, захист прав людей, визнання незалежності України і т. д., наблизилась до критичної точки. Одночасно росте невдоволення людей, в першу чергу, їх економічним станом. Формуються умови для соціального вибуху.

5. Верховна Рада та Уряд не мають чіткої програми дій в цій кризовій ситуації.

6, Існує реальна загроза дискредитації проголошеної незалежності України. Усвідомлюючи свою відповідальність і виходячи із аналізу громадсько-політичної ситуації на Україні, вважаємо за необхідне заявити:

найважливішими питаннями, від яких залежить сьогодні доля України, є питання прискореного проведення економічної реформи. У зв'язку з цим терміново необхідно;

1. За рахунок структур командної економіки максимально посилити діючі та створити нові структури Кабінету Міністрів, які займаються питаннями економічної реформи. Підпорядкувати їм структури командної економіки, а не навпаки, як це має місце сьогодні.

2. Лібералізувати ціни, зняти контроль над заробітною платою, ввести індексацію доходів; перейти до прямих господарських зв'язків і ринкового розподілу товарно-матеріальних ресурсів. Лібералізувати зовнішньоекономічні зв'язки, зняти квоти, заборони, ліцензії і т. д. на ввезення товарів, створити найкращий режим для приватних та кооперативних господарств та посередницьких підприємств. Відкрити валютні рахунки України за кордоном... Одночасно вводити власні гроші та забезпечити ефективну дію механізму антиінфляційного регулювання. Паралельно здійснити заходи із роздержавлення та демонополізації економіки, приватизації державної та комунальної власності. Запровадити найсприятливіший режим іноземним інвестиціям та підприємництву.

3. Створити сприятливі умови для вільного підприємництва на території України, включаючи оподаткування, соціальне страхування, митні тарифи, доступ до матеріальних, науково-технічних, природних, інформаційних ресурсів. Створити систему інститутів ринкової інфраструктури.

Розуміючи абсолютну необхідність термінового вирішення цих питань, ми в той же час усвідомлюємо, що вирішити їх можливо лише за наявності політичної волі з боку Верховної Ради, її Президії, Уряду. Такої волі, вкрай необхідної народу України, сьогодні немає. І тому ми вимагаємо:

1. Зупинити повноваження депутатів Верховної Ради, які прямо чи побічно підтримали ГКЧП. Питання довіри цим депутатам, винести на розгляд їх виборців і вирішити шляхом місцевих референдумів.

2. Вимагаємо відставки членів Президії: Коцюби, Печерова, Білоблоцького, Матвієнка.

3. Відставки керівництва Секретаріату Верховної Ради України. Проведення кардинальної реформи Секретаріату.

4. Відставки державного міністра економіки Мінченка; міністра фінансів Коваленка; державного міністра з питань промисловості, транспорту, зв'язку Гладуша; керуючого зовнішньо-економічним банком Терпила; державного міністра юстиції Бойка; керівника держтелерадіокомпанії Охмакевича.

5. Відставки Колегії КДБ та Колегії МВС. Проведення радикальної структурної реформи цих відомств.

6. Розформувати Комітет з питань оборони, державної безпеки та надзвичайних ситуацій. Прискорити процес створення Української армії та формування Міністерства оборони.

7. Переобрати склад Верховного Суду.

8. Розпочати підготовку нової структури державного управління та місцевого самоврядування з урахуванням Президентської форми правління.

9. В умовах паралічу виконавчої влади вважаємо необхідним перехід до Президентської форми правління. Проте нинішня складність громадсько-політичної ситуації, необхідність термінового проведення структурних та кадрових змін, обумовлених висновками Тимчасової комісії Президії Верховної Ради з розслідування діяльності посадових осіб, органів влади, правління, громадських об'єднань та організацій у зв'язку з державним переворотом, ставлять перед нами питання про необхідність перенесення Президентських виборів на весну 1992 року.

В іншому випадку передвиборна президентська кампанія закамуфлює реальність економічної катастрофи. В політичній боротьбі за президентський мандат буде прогаяно час, знівельовано політичну волю людей, яка має бути спрямована сьогодні на закладання основ державності України і вирішення невідкладних соціально-економічних проблем.

10. Прийняти чітку концепцію участі України в розпуску Союзу. Створити повноважну делегацію для вирішення і

узгодження питань двосторонніх відносин України з колишніми республіками Союзу. Відкликати нинішнього представника України в Союзі.

11. Провести радикальну реформу засобів масової інформації. Прискорити розробку та прийняття Закону про засоби масової інформації.

12. Підтримуємо заяву 30-ти народних депутатів України — промисловиків — про необхідність термінового проведення економічних реформ.

Вважаємо за необхідне прийняти найактивнішу участь у підготовці законопроекта та проектів рішень Верховної Ради з усіх порушених нами питань. Україна сьогодні перед вибором. Або вона піде шляхом глибоких реформ до демократії та незалежності, або нескінченні розмови про демократію та незалежність і надалі будуть прикривати неспроможність Верховної Ради та Уряду вивести наш народ з історичного тупика.

Народні депутати України:

Віталій Мельничук, Яків Зайко, Федір Свідерський, Степан Хмара, Володимир Щербина, Генріх Алтунян, Сергій Семенець, Тетяна Яхеєва, Лариса Скорик, Олександр Сугоняко, Леонід Білик, Ірина Калинець, Павло Мовчан, Андрій Бондарчук, Сергій Конєв (народний депутат СРСР), Лесь Танюк, Михайло Батіг, Михайло Горинь, Олександр Воробйов, Олександр Піскун, Катерина Завадська.

Підтримали звернення в повному обсязі народні депутати України:

Віктор Бедь, Володимир Севастьянов, Іван Бойко, Володимир Московка, Мирослав Мотюк, Володимир Сметанін, Богдан Козарський, Любомир Пиріг, Олександр Костюк, Левко Горохівський, Тарас Нагулка, Ярослав Кендзьор, Степан Пушик, Богдан Горинь, Олександр Нечипоренко, Іван Герц, Орест Влох, Василь Романюк, Юлій Мазур, Павло Пулінець, Петро Лебедик, Володимир Панченко, Володимир Следнєв, Микола Коробко, Богдан Ребрик, Петро Осадчук, Маркіян Чучук, Зіновій Дума, Дмитро Захарчук, Володимир Слободенюк, Олек-

сандр Костюк, Анатолій Кінах, Андрій Сухоруков, Володимир Філенко (за винятком п. 2 по А. Матвієнку), Тарас Стецьків. Валерій Івасюк, Василь Червоній, Сергій Колесник, Василь Васильєв, Володимир Крижанівський, Ігор Гринів, Віктор Шишкін, Євген Гринів, Валерій Баталов, Іван Макар.

Депутати, які приєдналися до звернення за винятком пункту 9:

Анатолій Ткачук, Степан Волковецький, Іван Драч, Володимир Шовкошитний, Андрій Мостиський, Михайло Косів, Михайло Голубець, Юрій Костенко.

Депутати, які приєднались до звернення, за винятком п. 2:

Олександр Ємець, Юрій Гнаткевич.

"Я ДОВГО БУВ ТАМ, ДЕ СОНЦЕ ХОВАЄТЬСЯ ЗА ОБРІЙ І БІЛЬШЕ НЕ СХОДИТЬ…"

(до 30-річчя від дня смерті Зеновія Красівського)

Ще не минуло й місяця після проголошення незалежності України, а вона вже прощалася зі своїм видатним сином, борцем за її визволення Зеновієм Красівським, який до самої смерті залишався Крайовим провідником Революційної ОУН.

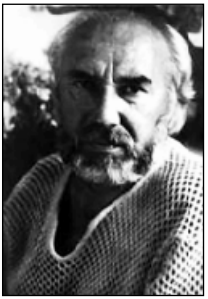

З молодих літ присвятив себе цій боротьбі, пішовши до її лав за прикладом старших братів, котрі воювали в УПА. Відсидів 21 рік, ставши інвалідом.

Десятки років у більшовицькій неволі могли б підштовхнути до еміграції, але не пішов на цю пропозицію. Повернувшись у 1985 році на рідну землю, продовжив боротися за українську справу.

До останнього подиху був гордий з того, що він — український націоналіст! Це й давало йому моральне право кинути слово правди тим, хто сповідував пристосуванство, вів свій народ на манівці:

Скрижалі правди не у вас!
Кривавий прапор, брудні руки,
Оскал голодної звірюки

І на устах ідейний сказ.
О, дипломовані раби!
Чого вас мати, борзописці,
Не задушила у колисці?!
Не знав би наш народ ганьби.
Якби не ваш брехні покров —
Була би видна кров проллята!
Були б плачі!
Були б прокляття!
Лунало б нині:
"Кров за кров!"
Та ви народ як тлін, як міль,
Як шашіль дерево — роз'їли,
Брехнею душі напоїли,
І слава вам: проріс кукіль.

ЖОВТЕНЬ

2 жовтня

150 років тому (1871) в Ялті народився Михайло Іванов, російський та український вчений в галузі тваринництва, академік ВАСГНІЛ. У 1925 р. організував Зоотехнічну та племінну станції в Асканії-Новій (нині — Український НДІ тваринництва степових районів "Асканія-Нова"), де здійснював роботи з акліматизації диких копитних та домашніх сільськогосподарських тварин, створив декілька нових гібридних порід коней. Помер 29 жовтня 1935 року.

130 років тому (1891) народився Йосип Бокшай, український живописець, автор жанрових картин, пейзажів, портретів, ініціатор разом з А. М. Ерделі першої на Закарпатті виставки митців у Мукачевому, а також спільно з останнім — засновник першої на Закарпатті приватної художньої школи. Один із фундаторів в Ужгороді "Товариства діячів образотворчого мистецтва на Підкарпатській Русі" (1931). Викладач Ужгородського художнього училища та Львівського інституту декоративно-прикладного мистецтва. Народний художник СРСР, чл.-кор. АН СРСР. Помер 9 жовтня 1975 року в Ужгороді.

115 років тому (1906) у Кузьмині (тепер — Сумська обл.) народився Іван Багряний (спр. прізв. — Лозов'яга), український письменник, публіцист, громадський діяч. У 1932— репресований. З 1944 — на еміграції (Німеччина). За кордоном побачили світ памфлет "Чому я не хочу вертатись на "родіну?" (1946), романи "Тигролови" (1944), "Сад Гетсиманський" (1950), "Людина біжить над прірвою" (1965), п'єси "Генерал" (1947), "Розгром" (1948). Брав участь у створенні організації МУР (Мистецький український рух), очолював Українську революційно-демократичну партію, заснував ОДУМ (Об'єднання демократичної української молоді). Помер 25 серпня 1963 року у ФРН.

3 жовтня

140 років тому (1881) у Вільках-Мазовецьких (тепер — Волиця Львівської обл.) народився Михайло Возняк, український літературознавець, історик театру, академік АН УРСР (з

1929). Досліджував історію давнього українського письменства ("Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти й замітки" (1913—1925), "Початки української комедії. 1619—1819" (1919), "Історія української літератури" (1920—24), творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка. Опублікував недруковані твори І. Франка, реконструював "Лель і Полель", "Не спитав-ши броду", "Іригація". Упорядник тритомника "Українські народні казки" (1946—48). Помер 20 листопада 1954 року у Львові.

95 років тому (3—7 жовтня 1926) під головуванням відомого вченого Івана Горбачевського у Празі відбувся І Український науковий з'їзд в еміграції.

80 років тому (1941) у концтаборі поблизу Котласа (тепер — Архангельська обл. РФ) помер Остап Луцький, український поет, критик, перекладач. Один із організаторів (1906) літературної групи "Молода муза". Народився 8 листопада 1883 року в Луках (тепер —Львівська обл.).

4 жовтня

80 років тому (1941) у Миргороді на Полтавщині народився Леонід Губерський — ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, Герой України.

6 жовтня

180 років тому (1851) народився Федір Лизогуб, український громадський і державний діяч, голова Ради Міністрів Української Держави за часів Павла Скоропадського. Помер на еміграції в Югославії у 1928 році.

140 років тому (1881) у Носівці (тепер — Чернігівська обл.) народився Іван Кочерга, український драматург, театральний критик. Помер 22 грудня 1952 року в Києві.

8 жовтня

150 років тому (1871) народився Іван Піддубний, український спортсмен, борець. Помер 8 серпня 1949 року.

30 років тому (1991) прийнято закон "Про громадянство України".

9 жовтня

65 років тому (1966) помер видатний фізик, один з творців радянського "Уранового проекту" Євген Завойський. Народився 28 вересня 1907 року в Могилеві-Подільському на Вінниччині.

10 жовтня

75 років тому (1946) помер видатний математик Георгій Пфейфер. Народився в родині німецьких колоністів у Сокиринцях на Прилуччині.

11 жовтня

150 років тому (1871) у Єйську на Кубані народився Григорій Передерій, один з основоположників будівельної механіки. Помер 14 грудня 1953 року.

125 років тому (1896) у Серафинці на Станіславівщині народилася Марія Велигорська, учасниця національно-визвольного руху, громадська активістка української еміграції в Канаді. Померла 7 вересня 1976 року в Торонто.

80 років тому (1941) у Перекалах (Рівненська обл.) народилася Антоніна Листопад (спр. прізв. — Нікітіна), українська поетеса.

15 жовтня

100 років тому (1921) в Березовій Рудці на Полтавщині народився Дмитро Луценко, видатний український поет-пісняр. Помер 16 січня 1989 року в Києві.

95 років тому (1926) у Києві відкрився Російський драматичний театр (з 1939 — ім. Лесі Українки).

16 жовтня

80 років тому (1941) закінчилася оборона Одеси військами Приморської армії та частиною сил Чорноморського флоту за активною підтримкою населення міста.

15 років тому (2006) загинув відомий український державник Юрій Оробець, народний депутат України, Герой України (посмертно). Народився 19 червня 1955 року.

17 жовтня

85 років тому (1936) у Теліжинцях на Київщині народився Іван Драч, поет, кінодраматург, літературний критик, перекладач, громадсько-політичний діяч. Голова Товариства "Ук-

раїна-Світ". Один із організаторів та перший голова Народного Руху України. Лауреат Державної премії імені Т. Г. Шевченка (1976). Депутат України кількох скликань. Помер 19 червня 2018 року.

18 жовтня

145 років тому (1876) народився Сергій Єфремов, політичний, громадський і державний діяч, письменник, журналіст, дійсний член ВУАН, член Центральної Ради. Помер 10 березня 1939 року.

85 років тому (1936) у Новій Слободі Сумської області народився Іван Черняков, український археолог, дослідник давніх культур Надчорномор'я.

18—22 жовтня

425 років тому (1596) у Бересті на соборі більшою частиною православної ієрархії на чолі з Київським Митрополитом Михайлом Рогозою було проголошено унію й визнано главенство Папи Римського.

19 жовтня

95 років тому (1926) у Коропці, що в нинішній Тернопільщині, народився Богдан Гаврилишин, відомий економіст сучасності. Помер 24 жовтня 2016 року.

75 років тому (1946) народився Ігор Пасічник, ректор Національного університету "Острозька академія", Герой України.

22 жовтня

130 років тому (1891) у Сербинівці (тепер — Вінницька обл.) народився Юрій Клен (спр. — Освальд Бургардт), український поет, літературний критик, перекладач, науковець. З 1931 — на еміграції. Написав поеми "Прокляті роки", "Попіл імперії", збірку віршів "Каравела". З 1943 — викладач у Німецькому університеті та Українському Вільному Університеті в Празі. Залишив книгу есе "Спогади про неокласиків". Помер 30 жовтня 1947 року в Аугсбурзі (Німеччина).

85 років тому (1936) на Волині народився Ярослав Федорчук, один з творців партії "Батьківщина", народний депутат України кількох останніх скликань, автор художніх книг.

23 жовтня

20 років тому (2001) помер видатний український історик Михайло Брайчевський. Народився 6 вересня 1924 року в Києві.

24 жовтня

170 років тому (1851) помер Лук'ян Кобилиця, керівник національно-визвольного руху на Буковині в 40-х роках XIX ст. Народився у 1812 році.

27 жовтня

345 років тому (1676) було підписано Журавненський мирний договір між Річчю Посполитою і Османською імперією, який завершив польсько-турецьку війну 1672—1676 років. Поділля залишалося у складі Османської імперії, значна частина Правобережної України (за винятком колишніх Білоцерківського і Паволоцького полків) визнавалася козацькою територією під управлінням гетьмана П. Дорошенка.

245 років тому (1776) народився Яків Маркович, український історик, автор праці "Записки про Малоросію, її жителів та виробництва". Помер 1804 року.

165 років тому (1856) у Сокалі на Львівщині народився Іван Кипріян, музикант, диригент, капелан УГА. Загинув у більшовицькому концтаборі в Сибіру в 1924 році.

28 жовтня

140 років тому (1881) у Львові засновано українське педагогічне товариство "Рідна школа".

135 років тому (1886) народився Всеволод Змієнко, український військовий діяч, генерал-хорунжий з 1917 року. Був начальником штабу Одеської гайдамацької дивізії. Під час антигетьманського повстання Директорії очолював Південно-Східну групу українських військ в районі Одеси. В еміграції займався громадською діяльністю. Автор спогадів з історії українських визвольних змагань. Помер 30 жовтня 1938 року.

85 років тому (1936) помер відомий український діяч Кубані, професор Українського Вільного Університету та Української Господарської Академії Федір Щербина. Народився 13 лютого 1849 року.

29 жовтня

130 років тому (1891) помер Олександр Потебня, український мовознавець, філософ, етнограф, літературознавець, психолог, педагог, громадський діяч. Член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1875). Основоположник психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві й творець лінгвістичної поетики, вивчав проблеми загального мовознавства, фонетики, граматики, семантики, наголосу, етимології, теорії літератури, фольклору, етнографії, історії мов. Автор фундаментальних праць "Думка і мова", "Мова і народність", багатьох рецензій, наукових статей та ін. Вивчав також проблеми психології творчості, етнічної психології, герменевтики. Народився 10 вересня 1835 року на хуторі Манів (тепер — Гришине Сумської області).

30 жовтня

145 років тому (1876) помер видатний геолог Олександр Чекановський. Народився 24 лютого 1833 року в Кременці, що в нинішній Тернопільській області.

140 років тому (1881) у Великих Будищах на Полтавщині народився Володимир Костенко, видатний суднобудівник. Помер 1966 року.

110 років тому (1911) на Прикарпатті народився Григорій Крук, видатний український скульптор. Помер 15 грудня 1988 року.

85 років тому (1936) у Дніпропетровську народилася Поліна Астахова, українська гімнастка, багаторазова олімпійська чемпіонка. Померла 5 серпня 2005 року.

80 років тому (1941) розпочалась оборона Севастополя силами гарнізону міста, Чорноморського флоту і військами Приморської армії. Закінчилася 4 липня 1942 року.

65 років тому (1956) помер Володимир Філатов, російський та український офтальмолог, академік АН УРСР. З 1903 року жив та працював в Одесі. Створив українську школу офтальмологів. Запропонував низку оригінальних хірургічних методів відновлення зору, зокрема, уперше запровадив для

пересадки рогівку очей трупів. Народився 27 лютого 1875 року в Михайлівці (нині — Пензенська обл., РФ).

31 жовтня

110 років тому (1911) народився Олександр Ахієзер, один з видатних фізиків сучасності. Помер 4 травня 2000 року в Харкові, де працював усе життя.

У ЖОВТНІ

190 років тому (1831) у Харкові засновано альманах "Український вісник".

90 років тому (1931) українські організації Москви звернулися до наркома освіти РСФРР Андрія Бубнова з вимогою забезпечити нормальне функціонування Українського театру в столиці.

85 років тому (1936) у Харбіні вийшов альманах "Далекий Схід", який присвячувався життю українців на Зеленому Клині.

СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ СИЛИ — НА ВІКИ
(до 150-річчя від дня народження Івана Піддубного)

Україну можна пізнавати за золотою пшеницею, за ніжною піснею, за чарівним краєвидом… А ще можна оцінити її, коли назвати імена видатних учених і поетів. А також тоді, коли згадати Івана Піддубного. Цей символ української сили не тьмяніє ось уже більше століття, він залишається прикладом для майбутніх переможців світових чемпіонатів і олімпіад.

Справді, славетний богатир Іван Піддубний став своєрідним символом української сили та вправності, природного хисту й уміння перемагати. Чверть століття він був непереможним борцем на спортивних аренах, уже з 1904 року встановивши свій перший світовий рекорд з важкої атлетики, піднявши 122,8 кілограма. А потім ще шість разів ставав чемпіоном світу, виступаючи на іменитих аренах світу: 1905 — Париж, 1906 — Париж, Мілан, 1907 — Відень, 1908 — Париж, 1909 — Франкфурт.

Цієї сили набрався з козацької снаги предків, що вкорінилися на благословенній Полтавщині (народився 8 жовтня 1871 року в селі Красенівці (тепер — Черкаської області) в селянській родині. З дитинства вирізнявся серед земляків статурою та міццю, дивуючи їх легкістю, з якою міг закидати на віз вщерть наповнені мішки із зерном.

Але визнання справжнього силача одержав з 20-річного віку, коли став заробляти на прожиття вантажником у севастопольському порту. За те, що міг по 16 годин на добу носити по хитких трапах важкі товари, для всіх свідків цієї витривалості став іменуватися Іваном Великим.

Таким Іван Піддубний залишався і у Феодосійському порту, куди перебрався через п’ять років. Але там він уже почав самотужки займатися різними гімнастичними вправами та гирьовим спортом, щоб відповідно виглядати на змаганнях, де здобував свої перші перемоги. Відтак стали запрошувати для

виступів у цирках Одеси, Москви, Санкт-Петербурга, Києва, а також столиць держав Західної Європи (Париж, Берлін).

Гучна слава про силу Івана Піддубного дійшла і за океан, де наш земляк також здобув спортивні перемоги. Але, залишаючи поміст, славетний борець оселився на Кубані, куди наприкінці XVIII століття переселилися його предки-козаки. Там довелося витримати репресії більшовицької влади, яка спочатку кинула його до в'язниці, а згодом нагородила орденом Трудового Червоного Прапора й ушанували званням заслуженого артиста Росії.

Однак він себе не мислив без рідної України. Хоч і проживав в українському поселенні Єйську, перед смертю просив приятелів, аби похоронили його "на тому березі, за морем", тобто, в Україні. Відійшов у засвіти 8 серпня 1949 року в Єйську, де і похований у землі, що з часів Русі належала нашим предкам, яку потім розорювали запорозькі козаки.

ПІСНІ ДЛЯ ЩИРОЇ НАРОДНОЇ ДУШІ
(до 100-річчя від дня народження Дмитра Луценка)

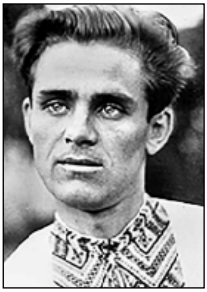

Щодня люди ідуть за межу. Відійшов у визначений Всевишнім час і Дмитро Луценко, видатний український поет, який залишив для українства, зрештою, і для всього світу такі ліричні роздуми, що стають народними.

Справді, скільки стоятиме Київ, стільки й лунатиме неперевершене поетичне "Як тебе не любити, Києве мій". Це не тільки вершина почувань киян до рідного міста, але й усіх, хто завітає до нього. Бо слова Дмитра Луценка дають можливість усвідомити значення Києва не тільки українству, а й усьому світу. З яким геніальним розмахом поет зумів розширити враження про місто над Дніпром нашого Великого Кобзаря, котрий сказав лаконічно, але безсмертно: "Святий Київ наш великий…".

А хіба слова пісні "Зачарована Десна" не зачеплять найтонші струни душі українця з будь-якого розселення? І співають її по всьому світу, де знайшлися українці.

А хто краще передав красу золотої осені з водночас глибоким роздумом про останній поклик молодості до активного життя?

Знаменита пісня "Осіннє золото" — це теж слова Дмитра Луценка. Як і ще один витвір його таланту, що існуватиме доти, поки батьки виряджатимуть у життєву дорогу своїх дітей — "Мамина вишня".

Про історію її написання я чув розповідь самого Дмитра Луценка, коли він приходив до своїх колишніх колег у "Сільські вісті", де працював з повоєнного часу. І я, ще молодий журналіст на той час, слухав про те, як на кухні в Анатолія Пашкевича вони удвох відшліфовували кожне слово, кожний акорд. А коли потім незабутня Раїса Кириченко додасть свого голосу — пісня залишиться навіки для кожної матері, для кожної дитини, що прощається з рідною хатою. Бо вічно плаче "білим цвітом мамина вишня в саду".

Дмитра Луценка справді дуже часто тягнуло до "Сільських вістей". За спогадом його дружини Тамари, саме там вона побачила восени 1945 року "стрункого солдатика, на худеньких грудях якого висів, як на вішаку, вицвілий потертий кітель з бойовими нагородами, а на ногах — грубезні кирзові чоботи". Дмитро Луценко тоді щойно прибув до столиці з військового шпиталю, де півроку лежав після важкої контузії в Берліні 8 травня, за день до Перемоги.

А наступного ранку уже приніс їй ще "гарячі" поетичні рядки:

Як я люблю тебе,
Хай розкажуть тобі вечори голубі
Про мою любов...

А потім було одруження, багаторічна праця в "Сільських вістях" з постійними відрядженнями, нічними чергуваннями. А паралельно писалися вірші, більшість з яких ставали піснями. Понад триста їх полетіло в простір з-під пера Дмитра Луценка: "Хата моя, біла хата", "Гуси летіли", "Любисток", "Батькове серце", "Батьківщино кохана", "Ой ти, ніченько"…

Їх співають, і цим найбільше тішився за життя Дмитро Луценко, бо ж писав для щирої народної душі.

ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО ЛАДУ (до 90-річчя чергового траншу Москви на підривну роботу проти України)

З початком 1930-х років сталінський режим добивався збільшення валютних надходжень, що зрозумілим було для всіх — необхідно оплачувати закордонні технології, устаткування та працю інженерів-іноземців, котрі контролюють спорудження об'єктів важкої та машинобудівної промисловості. Американські долари і німецькі марки можна було придбати насамперед за хліб, у першу чергу, український.

Але ж ті американські долари Сталін та його оточення виручали за українське збіжжя не тільки для індустріалізації. Одним з важливих напрямів використання іноземної валюти була підтримка багатьох комуністичних організацій, які творилися Москвою в різних європейських країнах. Комуністична партія Західної України була чи не найважливішим об'єктом асигнувань іноземної валюти, оскільки необхідно було показати широкомасштабний робітничий рух, який спрямовується нібито місцевою політичною інституцією, ідеологія якої повністю співпадає із завданнями комуністичного будівництва в усьому світі.

Щоб Західна Україна відчувала принаймні видиму присутність місцевої комуністичної партії, реалії життя вимагали регулярно фінансувати її діяльність. Бо хто ж повірить в існування цієї організації, якщо вона не скликає вчасно своїх з'їздів, а її політбюро регулярно не розглядає поточні питання.

Так-от, найбільша цікавинка полягала в тому, що ці інституції, виявляється, існували й регулярно відбували на західноукраїнських теренах свої заходи. Щоправда, кожного разу, скажімо, десь під Львовом збиралися не місцеві робітники чи активні селяни, а, як правило, прибульці з радянської України, які лише відповідно до графіка перебували нелегально за Збручем.

Ось на ці поїздки до Галичини чи Волині й необхідні були валютні кошти з компартійної каси, в тому числі і на нелегальний перехід радянсько-польського кордону.

Тов. СТАЛИН.

В течение ряда лет ЦК Украины вел широкую политическую работу в Западной Украине, оказывая при этом материальную поддержку, как КПЗУ /для усиления ее работы/, так и поддерживая связи и использовывая в своих интересах некоторые круги интеллигенции и органы печати. Теперь ПБ постановило всю эту работу прекратить /без некоторого минимума средств ее явно вести невозможно/. Особенно теперь в период дела СВУ прекращение нашей работы вредно отзовется на деле. Без нашей материальной поддержки ни КПЗУ, ни некоторые органы печати /напр. "Рада" Петрушевича/ не смогут вести той широкой работы которая нам необходима. Кроме того мы политически поставлены в очень неудобное положение. Все знают, что у нас нет никаких оснований прекращать свою работу, оказывая и дальше поддержку КПЗУ. ~~[illegible]~~ Тов. Хаткевич эти дела очень хорошо знает, он вам может все это рассказать более подробно. Я только хочу обратить ваше внимание на самое главное.

Первое: в наших общих интересах мы ни в коем случае не можем прекращать своей работы в Западной Украине. Нити связи с довольно широкими общественными кругами рвать невозможно, это было-бы только на руку полякам. КПЗУ без особой помощи не может вести той большой работы, которую ведет сейчас, это вам подтвердит и Пятницкий, которого в "расточительстве" никак заподозрить нельзя.

Второе: полное прекращение всяких денежных ассигнований и по линии КПЗУ и по другим линиям ставит ЦК КП/б/У и высшие правительственные органы УССР в очень неудобное положение.

Поэтому я настойчиво вас прошу поддержать пересмотр в ПБ этого вопроса. Мы готовы итти на серьезные сокращения этих расходов, но обойтись без них невозможно.

Я лично говорил уже об этом с Молотовым и Хатаевичем, а с вами не смог, поэтому пишу.

З.П-30г.

Однак кошторис ЦК КПЗУ в сумі 120 тисяч доларів передбачав не лише фінансування КПЗУ, більшість функціонерів якої постійно перебували на території УСРР. Москва доручала українським більшовикам продовжувати вести розкладницьку роботу серед українських емігрантів у Європі, зокрема, у Берліні, Варшаві, Празі.

КОШТОРИС КПЗУ НА ОДИН РІК.
(з І.Х-30 р. по 1.Х-31 р.).

І. З'їзд КПЗУ.

а) Дорога туди і назад на 35 чоловік по 40 доларів.

40х35 = 1.400 дол. і по 140 крб. радзнаками. 140х35 = 4.900 крб.

б) Добові (харчування, житло) 10 крб. на чоловіка в розрахунку 15 день.

10х35х15 = 5.250 крб.

в) Технічне обслуговування — 3.000 крб.

Разом коштує з'їзд — 1.400 дол. та 12.900 крб.

ІІ. З'їзд молоді.

а) Дорога туди і назад на 30 чоловік по 40 доларів. 40х30 = 1.200 дол. і по 60 крб. 60х30 = 1.800 крб.

б) Добові з розрахунку 10 крб. на чоловіка протягом 10 днів.

10х30 х 10 = 3.000 крб.

в) Технічне обслуговування — 3.000 крб.

Разом коштує з'їзд молоді — 1.200 дол. та 7.800 крб.

ІІІ. Пленуми ЦК.

а) 3 пленума ЦК на рік — 17 членів ЦК, 11 кандид., разом — 28 чоловік.

Дорога туди й назад по 24 дол. на чоловіка. 28х24 = 672 дол.

б) Добові на 10 день по 2 долара у день. 20х28 = 560 дол.

Видатки зв'язані з пленумом: помешкання, їжа на самому пленумі в розрахунку 5 день по одному долару на чоловіка.

5х28 = 140 дол.

Разом коштує один пленум — 1.260 доларів.

На рік — 3780 доларів.

IV. Політбюро.

а) Засідання Політбюро 1 раз на місяць:

Поїздка 4-х чоловік з краю і назад, добові, залізничні квитки і інше — 70 доларів на одного чоловіка.

70х4 = 280 доларів.

На рік —3.360 доларів.

V. Особистий склад Політбюро (Б) (Д).

а) ..... 100 доларів.

б)……..100 -"-

в) .....100 -"-

г) ..... 100 -"-

д) .....100 -"-

е) .....60 -"-

Місячна вартість — 560 доларів.

На рік — 6.720 доларів.

VI. Секретаріат.

а).....50 доларів.

б).....50 -"-

в).....50 -"-

г).....50 -"-

д) Роз'їзди Секретаріяту 4 чол. на місяць по 10 дол. 10х4 = 40 дол.

На місяць — 240 доларів.

На рік — 2.880 доларів.

VII. Оргвідділ.

а) 2 платних функціонери — 100 дол.

б) Роз'їзди та інші видатки —50 -"-

На місяць — 150 дол.

На рік — 1.800 доларів.

VIII. Професійний відділ.

а) Один платний функціонер — 50 дол.

б) Український двотижневик — 100 -"- І Професійні

в) Польський двотижневик — 100 -"- І Вісти.

г) Помешкання, платня
редактору та інше — 75 -"-

д) Відозви й роз'їзди — 50 -"-

На місяць — 375 доларів.

На рік — 4.500 доларів.

IX. Селянський відділ.
а) 2 платних функціонери — 100 доларів.
б) Газета "Кооп. Думка" та "Просвіта" — 200 дол.
в) Роз'їзди та інші видатки — 100 дол.
На місяць — 400 доларів.
На рік — 4.800 доларів.
X, Жидівський відділ.
а) 1 платний функціонер — 50 доларів.
б/ Сторінка в жидівській
газеті — 42 -"-
в) Роз'їзди та інші — 60 -"-
На місяць — 150 доларів.
На рік — 1.800 доларів.
XI. Жінвідділ.
а) 1 платний функціонер — 50 доларів.
б) Відозви й роз'їзди — 60 -"-
На місяць — 110 доларів.
На рік — 1.320 доларів.
XII. Військовий відділ.
а) 1 платний функціонер — 50 доларів.
б) Роз'їзди — 50 -"-
в) Видавнича робота. — 100 -"-
На місяць — 200 доларів.
На рік — 2.400 доларів.
XIII. Молодь...
а) 2 платних функціонери — 100 доларів.
б) Легальний орган "СЯЙВО" — 100 -"-
в) Відозви й роз'їзди — 150 -"-
г) 6 платних функціонерів — 120 -"-
д) "Спартак" (нелегальн.
1 раз на місяць. — 50 -"-
На місяць — 520 доларів.
На рік — 6240 доларів.
XIV. Агітпроп. легальний.
а) "Сільроб" — 500 доларів.
б) Польський двотижневик — 100 -"-

в) "Освіта" — 100 -"-
г) "Нове Слово" — 300 -"-
д) Легальна редакція — 200 -"-
На місяць — 1.200 доларів.
На рік — 14.400 доларів.
XV. Агітпроп нелегальний.
а) "Наша Правда" — 300 доларів,
б) "Земля і Воля" — 200 -"-
в) Відозви нелегальні — 300 -"-
г) МОДР один раз на місяць — 100 -"-
д) Нелегальна редакція — 100 -"-
На місяць — 1.000 доларів
На рік — 12.000 доларів.
XVI. Техніка.
а) Розподільча та Секретаріятська — 1.000 доларів.
На рік — 12.000 доларів.
XVII. Прибудівки.
а) "Єдність Сельроба", "Нове Життя" — 1.300 доларів.
б) ППСЛ — 500 -"-
На місяць — 1.800 доларів.
На рік — 21.600 доларів.
XVIII. Округи.
1. Львів (місто).
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка, гектограф — 50 -"-
100 доларів.
2. Дрогобич. Борислав.
а) Функціонерів 2 — 100 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
150 доларів.
3. Стрий.
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.
4. Перемишль.
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.

б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.

5. Станіслав.
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.

6. Коломия.
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.

7. Львів (округа).
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.

8. Тарнопіль.
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.

9. Самбір.
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.

10. Хелм.
а) Функціонерів 1 — 50 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 50 -"-
100 доларів.

11. Волинь.
а) Функціонерів 1 — 200 доларів.
б) Техніка роз'їзду — 150 -"-
350 доларів.

На рік — 16.800 доларів.
РАЗОМ :
З'їзд КПЗУ .....1400 доларів.
З'їзд Молоді .....1200 -"-
Пленуми ЦК……3780 -"-
Політбюро……3360 -"-

Склад Політбюро.....6720 -"-
Склад Секретаріяту…..2880 -"-
Оргвідділ.....1800 -"-
Професійний відділ .... 4500 -"-
Селянський відділ .....4800 -"-
Жидівський відділ……1800 -"-
Жінвідділ……1320 -"-
Військовий відділ……..2400 -"-
Молодь……6240 -"-
Агітпроп легально .....14.400 -"-
Агітпроп нелегально.....12.000 -"-
Техніка.....12.000 -"-
Прибудівки.....21.600 -"-
Округи .....16800 -"-
120.000 доларів.
З'їзд КПЗУ — 12.900 крб.
-"- Молоді — 7.800 крб.

ИСПРАШИВАЕТСЯ НА 1930/31 год

Назначение расхода	Доллары сумма за год:	Объяснение и обоснование
1) БЕРЛИН		
Издание газеты-двухнедельника "Украинска Газета" и Редактору "Украинской Газеты", из рассчета ставок, существующих в Берлине	600	Газета"безпартийная", советофильская. Первоначально была создана преимущественно для обслуживания сезонних сельскохозяйственных рабочих с Западной Украины, каких бывает в Германии по несколько десятков тысяч. Часть таких рабочих осаживается в Германии, большинство же возвращается по миновении сезона на родину. Кроме того, в Берлине концентрируются силы гетманщины, а также имеется представительство

		Петлюры. В Берлине же организован Украинский Институт во главе с Дорошенко. Газета крайне нужна как средство связи непрерывающейся и тянущейся за рабочими на Западную Украину. Газета распространяется по реальной подписке в Западной Украине, Германии, Австрии, Чехословакии. Она проникает теперь во Францию и Бельгию и играет там организующую роль для советофильских элементов в среде тоже сезонных сельхоз. и индустриальных рабочих с Западной Украины. До сих пор вышло 25 номеров "Украинской Газеты".
а) Петрушевичу в Берлине.	1000	На содержание Петрушевича и его берлинского аппарата, продолжающих играть руководящую роль для У.П.П. Края — расход бесспорный.

А ВСЕГО НА ГОД 19200

2) ВАРШАВА

а) На субсидии:		В качестве оценки политических результатов, упомянутой ниже прессы можно сослаться на нижеследующее:
1) Газета "СИЛА"	500	Газета "СИЛА" очень хороший советофильский еженедельник. Имеет, большое число корреспондентов, в особенности селькоров. Ведет безпощадную борьбу с украинскими националистами и фашистами.
2) Журнал "НОВІ ШЛЯХИ"	600	Единственный толстый журнал в Западной Украине. "Нові Шляхи" в группе этой

		прессы занимают важное место. Несмотря на то, что "Нові Шляхи" берутся в штыки польской и украинской прессой — журнал этот успел сгруппировать вокруг себя значительные группы авторов как из числа молодежи,так и из более старых писателей. Это дает возможность привлечь к сотрудничеству более широкие круги интеллигенции, отрывая их от сотрудничества в антисоветских журналах, каким в первую очередь является "Л.Н.В.". Кроме того, противопоставляя "Нові Шляхи" "Л.Н.В.", мы отрываем у последнего определенный круг читателей из т. н. широких кругов интеллигенции.
3) Журналу "ВІКНА"	250	"Вікна" журнал, издающийся литературной группой того же названия. Группа состоит из целого ряда молодых пролетарских писателей. Отмежевываясь от буржуазно-совефильской интеллигенции, эта группа популяризует на Западной Украине достижения пролетарского искусства и культуры УССР и сумела завоевать значительную аудиторию не только во Львове, но и в провинции, в частности, в деревне организовала немало рабкоров и селькоров. "Вікна" внедряют в читательские массы сознание, что такое развитие возможно исключительно при советском строе. Журнал расходится не только в Польше, но и далеко за пределами ее, всюду, где сконцентрированы значительные группы украинцев.

4) Газете У.П.П. "РАДА"	500	Средства расходуются на содержание обоих газет и и журналу "ПРАЦЯ" партийного аппарата. УПП расценивается нами как резервная легальная организационная форма, способная при соответсвующей реорганизации заменить собой Сельроб, если последний окажется разгромлен поляками, что вероятно при дальнейшем обострении внутреннего положения в Польше. Рост УПП нами задерживается, ибо жизнь показала, что он мог иметь место в значительной мере за счет именно Сельроба. Отсюда такая относительная скромность субсидии на 2 газеты и партапарат. Последний ний получает абсолютно гроши. Все идет на газеты. Газеты "Рада" и "Праця", в особенности первая, являются теми боевыми органами, которые, помимо хорошего освещения жизни УССР, ведут все время боевую кампанию против ундовской и клерикальной прессы, ведущей с ними в силу этого все время ожесточенную полемику.
б) Разные расходы, связанные со специальными поручениями для Львова по линии отдельных "ПРОСВІТ", уездных кооперативов и друг.	500	
в) На издание кооперативного журнала	200	
ИТОГО	2550	
А ВСЕГО НА ГОД —	30600	

3) ПРАГА

а) Союз студентов и граждан УССР	100	Этот союз сыграл крупнейшую роль в эпоху, когда для нас крайне важно было разложить эмиграцию, нашедшую у чехов гостеприимный приют. Тогда союз сыграл роль аккумулятора элементов сменовеховского типа, затем изжил и сменовеховство, как таковое, и превратился полностью в советскую организацию с воспитательными функциями. Его задача сейчас воспитывать учащихся в чешских высших школах студентов, восстановленных в правах гражданства и возвращающихся в УССР по окончании школ. И действительно союз дает в УССР политически грамотных советских людей с высшим образованием. Поскольку возвращение этих людей в силу востановления в гражданстве неизбежно, постолько необходимо через союз воспитывать в нашем духе и смысле, что безусловно удается. Деятельность эта скоро прекратится за исчерпанием кадров, но сейчас ее прекращать еще нельзя.
б) Украинский студенческий союз (галичан)	100	Преследует те же задачи, но среди студентов с Западной Украины. Его деятельность еще важнее, поскольку его члены возвращаются по окончании школы на родину. Союз имеет кружки политграмоты, изучения УССР, устраивает публичные лекции и диспуты на хозяйственные, политические и культурные темы в связи с УССР и СССР. Его светофильский характе ярко выражен. Значительную роль играет

		его борьба против петлюровщины, шаповаловщины. Союз имеет тенденцию к росту и в будущем необходимо будет перераспределить средства между ним и "Союзом студентов граждан УССР" за счет уменьшения субсидии последнему.
в) "Жовтнево Коло"	25	Орган упомянутого выше "Украинского Студенческого Союза", при незначительности затрат на него играет большую роль и имеет проникновение за границу в Польшу.
ИТОГО	225	
А ВСЕГО НА ГОД —	2700	
Парт. орг. ЗАК. УКРАИНЫ	3600	
А ВСЕГО —	6300	
4) ПРЕССБЮРО УПРАВЛЕНИЯ Уполномоченного НКИД при Правительстве УССР	200	Работа Прессбюро за истекший период расширилась. Число информационных бюллетеней выросло с 35 до 74 за год. Помимо Западной Украины приступлено к освещению вопросов положения украинского населения в Закарпатской Украине, Буковине и Америке.

Выписка переодических изданий из-за границы.Украинская пресса в Польше, Америке и др. странах. Польская пресса основных политических группировок.
Главные органы мировой разработки прессы.
Несколько сновных иностранных журналов.
Справочники, ежегодники, отд. издания.

Кроме того, Прессбюро выпустило ряд секретных бюллетеней на основе информационного материала, поступающего от заграничных представительств.
В целях усиления информации о западноукраинских землях в советской Преосбюро приступила к составлению ежедневного бюллетеня, передаваемого через РАТАУ для всей прессы. Таких бюллетеней вышло уже 142 номера.
Кроме того, Прессбюро снабжало

ПР	-4-	151
ные расходы связан- ...ого специальными ...учениями для ...ова.	6.000	
Итого	33. 600	
3. ПРАГА.		
...ез студентов граждан ...СР".	1.200	Этот союз сыграл крупнейшую роль в эпоху, когда для нас крайне важно было разложить эмиграцию, имеющую у чехов прит. Тогда союз сыграл роль аккомуля тора элементов сменовеховского типа, затем исчез и семновеховщина, как таковая, и превратился полностью в совет скую организацию с воспитательными фу нкциями. Его задачей сейчас воспитыв ать учащихся в чешских высших шко лах студентов восстановленных в правах гражданства и возвращающихся з УССР по окончании школ. И действительно союз дает в УССР политически грамотных советских людей с высшим образованием Поскольку возвращение этих лиц в ст ну восстановления в гражданства, необ ходимо, постолько необходимо через со юз воспитывать в нашем духе и смысле, что безусловно удастся. Деятельность союза года через два прекратится за неимением кадров, но сейчас ее пре кращать нельзя.
Украинский студенческий ...з "(галичан).	1.200	Преследует те же задачи, но среди студентов с Западной Украины. Его дея тельность еще важнее, поскольку его члены возвращаются по окончании школы на родину. Союз имеет кружки политгра моты, изучения УССР, устраивает публи чные лекции и диспуты на хозяйственны политические и культурные темы в свя зи с УССР и СССР. Его советофильский характер ярко выражен. Значительную роль играет его борьба против петлюров цы. Союз имеет тенденцию к росту и в будущем необходимо будет перераспре делить средства между ним и "Союзом Студентов Граждан УССР" за счет умень шения субсидии последнему.
"Зонтиково Коло"	300	Орган упомянутого выше "Украинского студенческого союза", при незначитель ности затрат на него играет большую роль и имеет проникновение за границ в Польшу.
Итого	2.700	
...РО ПРЕССЫ при Управле- ...ии Уполномоченного НКИД ...ри Правительстве УССР.		Работа Пресбюро за истекший период расширилась. Число информационных бюл летеней выросло с 12 до 35 за год. По мимо Западной Украины приступлено к освещению вопросов положения украин ского населения в Закарпатской Украине Буковине и Америке. Предположено до чести число бюллетеней до 100 за год. Кроме того Пресбюро выпустило ряд секретных бюллетеней на основе разро ботки информационного материала поту пающего от заграничных представитель ...ьств.
...писка периодических ...даний из-за границы. ...ранинская пресса в Поль ..., Америке и др. странах. ...льская пресса основ- ...ых политических груп- ...ировок. Главные органы ...ировой прессы. Несколь ...о основных иностранных ...урналов. Справочники, ...егодники, отдельные ...дания.	2.520	В целях усиления информаций о Запад но-Украинских землях в советской пресс е на чем настаивали т.т. Коцюбинский

регулярно,

а также выполняло ряд

внеочередных заявок заграничных представительств на снабжение их информационными материалами о жизни УССР, материал по отдельным кампаниям, материал для заграничной прессы и т. д.

Наконец, Прессбюро выполняло ряд заданий по подготовке материалов для выступления ряда ответственных товарищей на конференциях, съездах по международным вопросам, а также проводило освещение вопросов в местной прессе.

А ВСЕГО НА ГОД		2400
ВСЕГО:		
Берлин	—	19200
Варшава	—	30600
Прага	—	6300
Пресс-бюро	—	2400
ИТОГО на ГОД	—	58500

ЛИСТОПАД

1 листопада

170 років тому (1851) народився Іван Манжура, український поет, фольклорист, етнограф. Автор збірки "Народні пісні в записах Івана Манжури". Помер 15 травня 1893 року в Катеринославі (тепер — Дніпро).

160 років тому (1861) у Карлівці (тепер — Зелений Яр Миколаївської обл.) народилася Дніпрова Чайка (спр. — Людмила Василевська), письменниця, перекладачка. Брала участь у роботі київської "Просвіти". Друкувалася у журналах "Зоря", "Киевская старина", "Літературно-науковий вістник", "Дзвінок" тощо. Дніпрова Чайка — автор лібретто опер М. Лисенка "Коза-дереза", "Пан Коцький", "Весна-красна" та ін. Померла 13 березня 1927 року в Германівці (тепер — Красне Друге Київської обл.).

95 років тому (1926) в Гарбузах Зборівського повіту (нині — Тернопільська обл) народився Іван Шевців — відомий діяч української діаспори в Австралії, довголітній парох церкви Святого Андрія в Сіднеї.

70 років тому (1951) в Києві народилася Любов Копаниця, фольклористка, літературознавець, професор Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка.

30 років тому (1991) прийнято Декларацію прав національностей України.

2 листопада

100 років тому (1921) у родині українських емігрантів народився Василь Мосієнко, один з найвідоміших канадських хокеїстів.

3 листопада

50 років тому (1971) помер Григорій Бей-Бієнко, російський та український ентомолог, чл.-кор. АН СРСР. Виявив закономірності зміни фауни при освоєнні цілинних земель та обґрунтував принцип зміни місцепроживань наземних організмів. Народився 7 лютого 1903 року.

4 листопада

45 років тому (1976) помер Ілля Поляков, український біолог та історик науки, член-кореспондент АН УРСР. Народився 16 вересня 1905 року.

4—29 листопада

100 років тому (1921) відбувся Другий зимовий похід армії УНР під командуванням Ю. Тютюнника.

5 листопада

155 років тому (1866) народився Михайло Іванів, український військовий діяч, генерал-майор. В українському війську з 1917 року. Член Центральної Ради, член Українського Генерального Військового Комітету. Помер у 1926 році.

6 листопада

210 років тому (1811) у Підлиссі (тепер — Львівська обл.) народився Маркіян Шашкевич, український письменник, громадсько-культурний діяч, етнограф, фольклорист, один із організаторів і керівників культурно-освітнього гуртка "Руська трійця". Стараннями Шашкевича і його товаришів у 1837 році побачив світ альманах "Русалка Дністровая", який мав популяризувати українську мову та нести знання в народ. Уклав "Читанку" (1836), яка стала найпопулярнішим твором для народного читання. Йому належить також перша інтерпретація "Слова о полку Ігоревім" (дійшов тільки фрагмент "Плач Ярославни") сучасною українською мовою. Помер 7 червня 1843 року в Новосілках (тепер — Львівська обл). Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

85 років тому (1936) народився Ігор Турчин, легендарний тренер жіночої гандбольної команди „Спартак” з Києва, яка під його керівництвом здобула 20 перемог поспіль у чемпіонатах СРСР і 13 — в Кубку європейських чемпіонів. Помер 4 листопада 1993 року.

7 листопада

110 років тому (1911) у родині переселенців з Чернігівщини до Сибіру народився Михайло Янгель, видатний творець ракетної техніки. Помер 7 листопада 1971 року в Дніпропетровську, де тривалий час очолював конструкторське бюро "Південне".

85 років тому (1936) у Первомайську Миколаївської обл. народився Микола Вінграновський, поет, письменник, сценарист, кінорежисер. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка

(1984). Автор поетичних збірок "Атомні прелюди" (1962), "На срібнім березі" (1978), повістей "Сіроманець" (1977), "Літо на Десні" (1983) та ін. Помер 27 травня 2004 року в Києві.

70 років тому (1951) у Києві розпочав роботу перший в Україні телевізійний центр.

8 листопада

130 років тому (1891) у Вовчанську (тепер — Харківської обл.) народився Олесь Досвітній (спр. — Олександр Скрипаль), український письменник. Був членом організацій "Гарт", ВАПЛІТЕ. Незаконно репресований 1933 року. Помер 9 червня 1934 року в Києві.

25 років тому (1996) помер довголітній директор Інституту фізики АН УРСР Митрофан Пасічник. Народився 17 червня 1912 року в Журківцях на Полтавщині.

9 листопада

100 років тому (1921) в Червоноармійському Донецької області народився Віктор Чукарін, видатний український гімнаст, абсолютний чемпіон Олімпійських ігор (1952, 1956), світу (1954), СРСР (1949—1951, 1953, 1955). Помер 25 серпня 1984 року.

10 листопада

95 років тому (1926) у Берліні засновано Український науковий інститут, який очолив Дмитро Дорошенко.

45 років тому (1976) в Оссінгу (США) помер Роман Купчинський, український письменник, критик, композитор. Один із творців літературної групи "Митуса". З 1944 — на еміграції. Народився 24 вересня 1894 року в Розгадові (нині — Тернопільська обл.).

40 років тому (1981) у Москві помер Олександр Запорожець, український та російський психолог. Учень і колега Леся Курбаса. Доктор психологічних наук (1958), один із засновників Харківської школи психології. Директор Інституту дошкільного виховання АПН РРФСР (1960—1981). Розробляв основи загальнопсихологічної теорії діяльності в онтогенетичному аспекті, а також проблеми розвитку особистості. Висунув і розробив теорію перцептивних дій, на основі якої була розроблена

цілісна система сенсорного виховання. В останні роки свого життя розробляв теорію емоцій як особливої ланки смислової регуляції діяльності. Народився 12 вересня 1905 року в Києві.

15 років тому (2006) у США помер видатний актор українського походження Володимир Палагнюк (Джек Паланс), котрий ніколи не відрікався від своєї нації.

11 листопада

140 років тому (1881) у Лемішівці на Полтавщині народився Ілля Самойлович, археолог, автор численних розкопок і знахідок на теренах міста Києва та його околиць. Знайшов і дослідив чимало скарбів і давніх могильників, досліджував історію давньоруського міста Коростеня. Помер у 1973 році.

125 років тому (1896) народився Іван Левицький, український археолог. Працював у Житомирському краєзнавчому та Харківському історичному музеях, відкрив багато стоянок первісної людини на Волині, у Дніпровському Надпоріжжі, в Харківській області. Помер 1952 року.

85 років тому (1936) у Києві народилася Галина Пашкевич, дослідниця археології та палеоекології України. Авторка майже 100 наукових праць з палеогеографії, палеоботаніки, палеоекономіки.

85 років тому (1936) в Вербі Рівненської області народився Ярослав Ісаєвич, дослідник історії і культури Галицько-Волинської Руси (XI—XIV ст.). Помер у 2010 році.

80 років тому (1941) народився Михайло Гладких, український археолог, дослідник давньокам'яної доби (палеоліту). З 1987 по 2001 очолював кафедру археології Київського університету ім. Т. Шевченка. Автор праць з методології дослідження знахідок доби палеоліту, історії економіки та соціального ладу палеолітичного суспільства.

12 листопада

115 років тому (1906) у Києві народився Євген Жарковський, композитор, заслужений діяч мистецтв РРФСР (1968), Народний артист РРФСР (1981). В 1927 р. закінчив Київський музичний технікум. Написав понад 300 пісень, значна кількість яких присвячена морю. Помер у Москві в травні 1985 року.

105 років тому (1916) на Підгаєччині народився Аполлінарій Осадца, видатний архітектор, талант якого розкрився в США.

80 років тому (1941) помер Кость Левицький, український громадсько-політичний і державний діяч, адвокат, публіцист, дійсний член НТШ і "Просвіти", голова уряду ЗУНР — Державного Секретаріату ЗУНР — ЗО ЗУНР, член закордонного уряду Є. Петрушевича (1920—1923). Народився 18 листопада 1859 року.

14 листопада

55 років тому (1966) помер Микола Шлемкевич, український публіцист, філософ, редактор, видавець, громадсько-політичний діяч. Народився у 1894 року.

15 листопада

105 років тому (1916) у Ростові-на-Дону народився Мікулаш Неврлий, словацький літературознавець, україніст, критик, бібліограф. Жив і працював у Словаччині (з 1933). Відомий своїми працями про І. Франка ("Іван Франко і чеська культура", "Іван Франко і словаки", "Мойсей" І. Франка в контексті світової культури") та про діячів "розстріляного відродження" ("Михайло Семенко. Український футуризм і словацькі давісти", "Хвильовий і хвильовизм"). Помер 18 серпня 2019 у віці 102 роки.

16 листопада

120 років тому (1901) у Великих Новосілках (нині — Донецька обл.) народився Володимир Касьяненко, український зоолог та анатом, академік АН УРСР. Помер 17 січня 1981 року.

19 листопада

105 років тому (1916) у Відні було проголошено указ імператора Австро-Угорщини Франца-Йосипа про автономію Галичини.

22 листопада

220 років тому (1801) у Луганську народився Володимир Даль, який створив для росіян і донині невичерпне джерело їхньої мови, уклавши в 1863—1866 роках "Тлумачний словник живої великоруської мови" в чотирьох томах і видавши російські приказки й прислів'я. Помер 4 жовтня 1872 року.

23 листопада

150 років тому (1871) народився Антін Кравс, український військовий діяч, генерал-хорунжий. Очолював групу об'єднаних армій УНР і ЗУНР, яка 31 серпня 1919 року вступила до Києва. Помер 13 листопада 1945 року.

130 років тому (1891) народився Федір Ернст, український історик мистецтва. Навчався у Київському університеті, працював у Всеукраїнському історичному музеї (1922—1933). Автор відомих праць з українського мистецтвознавства, зокрема — "Український портрет Х—ХХ ст." (1925), "Георгій Нарбут: Посмертна виставка творів" (1926), "Українське малярство XVII—ХХ ст." (1929), "Київ: Путівник" (1930). Помер 17 серпня 1949 року.

100 років тому (1921) в Базарі (нині — Житомирщина) було розстріляно котовцями 359 бійців Ю. Тютюнника, учасників Другого Зимового походу Армії УНР, захоплених у полон 17 листопада в бою під Малими Міньками.

24 листопада

215 років тому (1806) народився Олекса Стороженко, український письменник, публіцист, мемуарист. Автор двотомної збірки "Українські оповідання" (1863). Помер 18 листопада 1874 року в Бресті.

65 років тому (1956) у Москві помер Олександр Довженко, письменник, сценарист, кінорежисер. Народився 10 вересня 1894 у Сосниці (тепер — Чернігівської обл.)

25 листопада

90 років тому (1931) президія Далекосхідного крайвиконкому ухвалила рішення про практичне здійснення українізації політосвітніх закладів.

26 листопада

215 років тому (1806) у Шостовиці народився Пилип Морачевський, поет-романтик, переклад лексикограф. Уклав "Словарь малороссийского языка по полтавскому наречию" (1853 р., не надрукований), писав для шкіл і широкого народного читача підручник "Священна історія". Помер у Шняківці (тепер — Чернігівської обл.) 29 квітня 1879 року.

28 листопада

100 років тому (1921) представники УНР і Азербайджанської Республіки підписали в Стамбулі протокол намірів про політичну і економічну підтримку.

70 років тому (1951) у бою з енкаведистами загинув крайовий провідник революційної ОУН Осип Дяків ("Горновий").

30 років тому (1991) у Москві помер довголітній керівник атомної промисловості СРСР, тричі Герой Соціалістичної Праці Юхим Славський. Народився 26 жовтня 1898 року в Макіївці на Донеччині.

20 років тому (2001) помер у Москві Гліб Лозино-Лозинський, конструктор аерокосмічних систем, в тому числі комплексів "Буран", "Макс". Народився у Києві 25 грудня 1909 року.

30 листопада

70 років тому (1951) народився Назарій Яремчук, видатний український співак. Помер 30 червня 1995 року.

У ЛИСТОПАДІ

100 років тому (1921) у лісах нинішньої Житомирщини розпочалося формування Волинської Української Повстанської Армії.

45 років тому (1976) у Києві було створено українську групу сприяння виконанню Гельсінських угод на чолі з Миколою Руденком.

УСВІДОМЛЮЮЧИ ВЛАСНІ ПОМИЛКИ
(до 100-річчя Другого Зимового походу)

Наприкінці вересня 1921 року дані розвідки з повстанських районів України свідчили, що більшовицькі сили на Правобережжі, стали збільшуватися. На початок жовтня тут уже налічувалося 15 піхотних і 13 кінних дивізій (загалом до 250 тисяч багнетів і 60 тисяч шабель, не рахуючи різних місцевих підрозділів і військ спеціального призначення). В районі Кам'янець—Хмільник—Сквира—Черкаси—Умань—Ямпіль на Дністрі противник сконцентрував 6 піхотних і 7 кінних дивізій, а в чотирикутнику Балта-Вознесенськ-Херсон-Одеса 4 піхотних і 3 кінні дивізії. Найменше більшовицьких військ було в північному районі майбутніх бойових дій. Розвідка армії УНР виявила підтягування на Правобережжя, в район Канів—Сміла—Черкаси, 4-ї, 6-ї і 14-ї кінних дивізій, перехід 7-ї піхотної через Кременчук, 43-ї, 13-ї та інтернаціональної піхотних, а також курсантських шкіл і 13-го понтонного батальйону до Кам`янця-Подільського, 2-ї і 7-ї кінних дивізій і частин 51-ї піхотної — до Балти—Тирасполя, 9-ї кінної — до Жмеринки—Брацлава, 15-ї піхотної — до Єлисаветграда. В район Вінниця—Бар—Хмільник висовувалися 25-а і 45-а піхотні і 8-а та 17-а кінні.

У той же час чисельність особового складу повстанських сил внаслідок репресивних акцій більшовиків дещо зменшилася. Виступи мали місцевий характер. Населення, незважаючи на своє вороже ставлення до більшовиків, поводилося доволі пасивно, особливо в північних прикордонних повітах. Щоб підняти народні маси на боротьбу необхідний був поштовх якоїсь зовнішньої сили. Якраз збройна акція регулярних українських збройних сил з-за меж УСРР, до котрої готувався Петлюра з бойовими соратниками на теренах польської держави, і могла бути тим необхідним поштовхом.

У цьому особливо завзято переконував вище керівництво УНР генерал Юрко Тютюнник, котрому було доручено розробити і здійснити дану операцію. Незважаючи на спротив окремих військовиків, насамперед Сокири-Яхонтова, який нещодавно нелегально дістався з окупованих більшови-

ками теренів Наддніпрянщини, Тютюннику вдалося переконати Симона Петлюру, що похід буде успішним.

Але коли три групи армії УНР вирушало в похід на Наддніпрянщину, Головний Отаман ще не знав: через зраду окремих українських емігрантів у Празі Москва вже навесні 1921 року знала про існування розгалуженої повстанської мережі на теренах України. У липні 1921 року харківські більшовики мали ще детальніші відомості про підготовку всенародного повстання в Україні. Саме тоді нарком закордонних справ більшовицької Росії одержав і переслав до Харкова Християну Раковському повідомлення від представника УСРР у ЧСР Левицького, в якому зазначалося, "що в Києві організований центральний комітет з п'яти членів, куди надходять всі розпорядження від Тютюнника. Комітет розміщується в школі червоних старшин. Членом комітету Думін. Крім того, в Звенигородці на чолі стоїть Бичковський. В Умані — Саврій. Між ними і Тютюнником — постійний зв'язок. Усі розпорядження надходять до Києва, звідки йдуть по районах. Кур'єром цього комітету з Умані прибув у Прагу Горянський, який має тримати зв'язок з Іваном Абраменком у Києві. Прошу звернути увагу на галицьких офіцерів у Києві та Умані".

Того ж самого дня всі названі в цій депеші особи були заарештовані чекістами, які почали ретельну розробку своїх планів у майбутній повстанській акції. Тим паче, що схоплений ними колишній білогвардійський офіцер Яковлєв, котрий встановив і підтримував зв'язок з місцевим українським підпіллям Одещини, також пішов на співпрацю з чекістами. Саме він вказав на співробітника особливого відділу штабу Київського військового округу Зеленкевича. Завдяки стеженню за останнім було викрито підпільну одеську організацію як одну з ланок розгалуженої загальноукраїнської повстанської мережі.

Одеські чекісти запустили кількох своїх агентів до керівного ядра місцевого повстанського комітету, ввійшли в їхню довіру, а невдовзі стали навіть "виконувати" відповідальні доручення. Через них більшовицькій владі стало відомо, що місцева організація ділиться на райони, а ті, в свою чергу, — на дільниці. Всією політичною і організаційною роботою в Одесі займалася так звана центральна п'ятірка, до складу якої

входили Осмоловський, Дубовицький, Грінченко та інші підпільники. Окремо діяли п'ятірки водників, залізничників, а також на всіх великих заводах.

Як свідчать документи, провал одеської повстанської організації стався через зв'язок з місцевими врангелівцями. В ніч на 6 липня 1921 року було заарештовано 70 підпільників, завдяки чому чекістам вдалося встановити мережу повстанських організацій майже всієї України. На Одещині, зокрема, виявилося, що колишній командир кавалерійського полку дивізії Косовського Кіршул і кавалер ордена Червоного прапора Крюковський мали зв'язок з відомим повстанським отаманом Заболотним, котрому вони передавали всі оперативні накази, паралізуючи таким чином спроби більшовицької влади розгромити українське підпілля. Крім того, було встановлено, що начальник кінної розвідки 26-го кавалерійського полку Гаркуша насправді є колишній начальник 45-ї дивізії Савицький. А командир 26-го полку Байла в петлюрівській армії служив ад'ютантом військового міністра УНР.

Шокований голова губернського чека Дейч свідчив у своєму донесенні, що це досі небачене для них. І хоч Заболотний поки що розсіяв свої загони на невеликі групи, проте вони продовжують представляти грізну силу, оскільки в будь-який момент можуть знову об'єднатися. Тому одеські чекісти поспішали з арештами. 26 липня в Балті було затримано 60 осіб, Кривому Озері — близько 50, в селі Гольми Ананьївського повіту — 16, у населених пунктах Первомайського — понад 100 підпільників.

А показання одного із зв'язкових повстанського штабу "Мамонтова", затриманого чекістами Подільської губернії, дали початок їхньої операції проти петлюрівського підпілля в Єлисаветградському повіті. Секретний співробітник більшовицьких спецслужб Петренко, що діяв під вигаданим прізвищем Петра Кравченка, дізнався від службовця управління народної освіти Єлисаветградського повіту Федора Новицького про нелегальне прибуття його брата Володимира від петлюрівського штабу для організації повстанського комітету

в навколишній місцевості. Довірившись Петренку-Кравченку, якого вже встигли прийняти до членів повстанського штабу Єлисаветградщини, Володимир Новицький попросив його, аби він підшукав кандидатуру кур'єра за кордон. Той порадив використати для виконання цього завдання "випробуваного петлюрівця" Даниленка, який був секретним співробітником Єлисаветградського повітового ЧК під псевдо "Карін" — його теж, як і Петренка-Кравченка, включили до складу повстанського комітету. Так чекістами було встановлено весь склад повстанського комітету, район його діяльності, до якого входили Єлисаветградський і частини Звенигородського і Первомайського повітів, озброєння й амуніція, а також підпорядковані підпільники. Сам же Даниленко-Карін, очевидно, не викликав підозр у Володимира Новицького, оскільки чекісту довірили поїздку до головного повстанського штабу для доповіді і за інструкціями.

Зрозуміло, що, повернувшись від головного повстанського штабу, Карін-Даниленко приніс дуже важливу інформацію для більшовиків. Зрештою, це й дало їм можливість стягнути свої підрозділи до кордону, хоча термінів переходу кордону українськими підрозділами йому не вдалося вияснити, що й було несподіванкою для чекістів. Але, маючи заздалегідь інформацію про підготовку петлюрівців до загального повстання, більшовики мали вже достатньо сил на захід від Києва, аби зупинити Другий Зимовий похід.

Це стало трагедією для українського національно-визвольного руху. Але що важливо: не тільки в Головному штабі вже на початку грудня 1921 року детально було проаналізовано прорахунки запланованої операції. В наступні роки учасники цього походу також висловилися з приводу планування і здійснення Другого Зимового походу. Якраз твереза оцінка Іллі Котовича, якому вдалося вирватися з більшовицького оточення біля Базару, дозволила в майбутньому ретельніше готуватися до нових акцій у боротьбі за відродження української державності.

Ілля КОТОВИЧ

ПОВСТАННЯ В УКРАЇНІ В ЛИСТОПАДІ 1921 РОКУ

В січні 1921 р. при Головній Команді військ УНР заснувався "Партизансько-повстанський штаб", завданням якого було підготувати загальне повстання в Україні проти її окупантів. На чолі цього штабу став генерал-хорунжий Тютюнник, відомий партизан.

Як ішла підготовча праця по організації цього повстання, від січня до листопада 1921 р., не знаю. На цю справу урядом УНР була відпущена величезна сума грошей в різних валютах; крім цього, як довідуємося з певних джерел, гроші на організацію цього повстання давалися і другими урядами. Не дивлячись на те, що ця справа була таємна, все ж про неї дехто знав. Старшини, що працювали в цьому штабі, декому із своїх людей казали, що "справа стоїть дуже гарно. Скоро побачите наслідки нашої праці і повертатися в Польщу вже більше не прийдеться".

В жовтні в штабі вже були відомості, що в Україні все готове для загального повстання, Україна поділена на бойові райони, селянство в більшості вже підготовлене і чекає лише "сигналу".

Завданням організацій було: зривати мости, залізниці, телеграфи, телефони, нищити чекістів, комісарів і ту більшовицьку силу, яка буде чинити збройний опір.

Таким чином, большевики не будуть мати жадної змоги щось вивезти з України. Крім цього, в деяких большевицьких військових частинах командний склад теж, нібито, вже був підготовлений і по загальному сигналу повинен був зі своїми частинами перейти на сторону повстанців. Місця розташування в Україні більшовицьких військових частин у штабі теж були відомі.

Читаючи на папері все вищезазначене, здавалося, що ліпшого чекати не треба. Майже всі, що зголосились до участи в цьому повстанні, ознайомившись з такою справою, були переконані, що Різдво вже будемо проводити в Києві; але багато було таких, котрі були проти повстання. Звичайно, вони не поїхали і казали, що все це неправда і лише будуть зайві жертви.

Навіть були чутки, шо генерального штабу генерал-поручник Сокира-Яхонтов (псевдонім Рубан), який прибув літом до

Польщі з большевицької сторони, теж був рішуче проти цього повстання, наводячи Головному Отаманові, ген.-хор. Тютюнникові і ще декому конкретні дані на підтвердження свого погляду. Генерал Сокира-Яхонтов нібито сказав, що випускати на ту сторону ту кількість людей, котра вже була призначена в той час, коли там абсолютно нічого не підготовано, буде великою зрадою і тому він вживе всіх заходів, аби не допустити до цього повстання. Наскільки мені відомо, ген. Сокира-Яхонтов був абсолютно в курсі всіх справ.

Нарешті, ген.-хор. Тютюнникові вдалося переконати в правдивості своїх відомостей, одержаних від повстанців на великій Україні, і вирішено було підіймати повстання — про шо був виданий відповідний наказ. З жовтня місяця, як казали, іде спішно кінцеве приготування,

Я, одержавши наказ, негайно вирушив до штабу Повстанчої Армії. Ніхто мене, як також і всіх тих, що вирушили на цю велику справу, не силував, а всі ми виїхали добровільно. Прибувши до Штабу, побачив, що дійсно іде спішна праця: грузять зброю, набої і все це відправляють до збірного пункту. Повинен зазначити, що багато дечого брали з собою зайвого, але ж все це тільки ще раз підкреслювало, що ми дійсно ідемо в далеку певну дорогу. Були й такі особи, що над цим трохи підсміхувались, вони залишилися, не поїхали.

В самому штабі цю справу вже не тримали в таємниці, крім цього, помічалася в декотрих співробітників, котрі, безумовно, були в курсі всіх справ, велика нервозність. Стороння особа (шпигун) могла тоді вільно перебувати в приміщенні штабу і все записувати, бо навіть не було відповідного контролю впуску в штаб прохачів. Закінчивши всю відправку, Штаб групами вирушив зі Львова. Збірний пункт був у м. Костополі, що по лінії Рівне—Сарни на Волині Туди ж прибували військові частини з таборів. Кількість війська, яке прибуло на пункт, мені невідома, але коли вони пробули щось зо два дні голодними (особисто цього не знаю, а чув) і після промови, з якою звернувся до них начальник штабу дивізії, полковник Генштабу Лушненко, значна кількість старшин і козаків відмовилась іти.

Точну причину цієї відмови було трудно встановити, бо одні казали, що багато в цьому допомогла большевицька про-

паганда (особисто я цього не допускаю), другі не вірили в повстання і т. ін.

Весь наш відділ називав себе "робочою артіллю для рубання лісу". Простоявши на збірному пункті декілька днів і закінчивши все групування, вирушили до кордону похідним порядком.

Першого листопада в дорозі ген.-хор. Тютюнник як командуючий Повстанчою Армією, звернувся до частин з промовою, якою ознайомив, куди і для чого ми йдемо. В цій промові, і між іншим, було зазначено, що Україна горить у повстанні: мости, залізниці, телеграфи, телефони вже зривають повстанці-селяни, зв'язку большевики не мають жодного, у них паніка, все біжить, ні одного потяга не перепускають в Московщину і т. д.

Стосовно зброї й одягу ген. Тютюнник зазначив у цій же промові: "У нас багато зброї нема, але ж набоїв — хто скільки донесе. Решту зброї, одяг і взуття ми дістанемо зараз на тій стороні. Що у мене є, то зараз вам видадуть. Мені прикро, що дехто з малодушних, довгий час працювавши зі мною, сьогодні мені не повірили і залишились. Я завжди був і буду з вами. Ніколи неправди не казав, а добре чи погане завжди освітлював так, як воно є в дійсності. Підемо бити і гнати сволоту".

Звичайно, ця промова не лише козаків, а всіх, хто її слухав, переконала і підбадьорила до того, що ніяка вже сила не могла нас зупинити на цій стороні. Всі бажали скоріше перейти кордон і влитись в лаву тих, хто вже там працює і гине за визволення Батьківщини. І так, після цієї промови, зброю, яка була, роздали козакам, і ми вирушили далі.

4-го листопада о 4-й год. ранку ми перейшли польсько-большевицький кордон. Відділ наш складався з 900 чоловік, з них 400 були озброєні рушницями, 100 козаків біля 15-ти кулеметів, що були в нас, 18 кіннотників були на конях, котрих забрали на кордоні в польської кордонної охорони, а решта чекала на майбутнє; крім цього, в склад відділу входило до 50 підвід, реквізованих у місцевих селян, і багато штабівців та урядовців — майбутніх кандидатів на різні адміністраційні посади. Одно інтендантство мало до 50 осіб. Саме головне, що майже всі козаки і більшість старшин були босі й голі, але ж ніщо, як я вже зазначив, не могло примусити їх залишитись на польській стороні.

Пішов, як бачимо, найкращий елемент. Ішли ми одною колоною, висилаючи вперед відповідні авангарди, приблизно на пів-верстви. Большевики, як видно, нас не сподівались, бо прикордонна охорона — одна чота в 20 чоловік спокійно спала по хатах і була захоплена без жодного пострілу. В канцелярії цієї чоти був знайдений наказ вищого большешщького командування, що на випадок якого б то не було наступу по мірі можливости відступати до центральних міст (не пам'ятаю, які були зазначені міста). Тут же, на кордоні, теж сплячими були захоплені один комісар і чекіст. Всіх захоплених у полон большевиків, комісарів і чекістів доставляли в розвідочний відділ штабу Армії, де їх допитували, роздягали, і тоді вже видавався відповідний наказ, кого розстріляти, а кого лишити.

Безумовно, всіх комісарів і чекістів розстрілювали, а червоноармійців, котрі казали, що вони українці, що до війська взяті примусово і совєтську владу ненавидять, залишали і залічували до складу командантської штабової сотні. Між іншим, такі червоноармійці чесно служили і чудово виконували всі бойові накази. Наприклад, самі ж вони розстрілювали чекістів і комісарів.

Чудова тепла погода, настрій у всіх надзвичайно гарний. Ми йдемо тим же порядком далі. Йдемо без бою 4, 5 й 6 листопада. Ідемо величезним маршем по 40 верстов на добу. Проходячи села, захоплювали в них відділи й різних комісарів та чекістів, котрі роз'їжджали по службових справах. В селах і містечках, крім місцевої міліції, постійних гарнізонів не було. Оскільки йшли ми не фронтом, а колоною, то, звичайно, сусідні села залишалися без відповідної розвідки, але чутка про нас почала розноситись і про нас казали: "Іде величезна кількість до 10,000", і тому із всіх тих сіл, в котрі ми не мали змоги зайти, все в страху тікало.

Кіннота наша мало-помалу збільшувалася. Кіньми користувалися ми виключно більшовицькими, а взагалі, необхідно зазначити, що не було ні одного випадку насильної реквізиції чи грабунків, не дивлячись на те, що були босі й голі. Самі козаки підтримували надзвичайну дисципліну й порядок.

Після трьох днів маршу, багатьох з нас цікавило, а коли ж то нас вже будуть зустрічати місцеві бойові організації,

повстанці і коли ж ми від селян почуємо й побачимо "загальний пожар", бо видно, що селяни зовсім не в курсі справи, навіть не знають, хто ми, куди і для чого йдемо, і надзвичайно підозріло на нас дивляться; їх надзвичайно вражав наш зовнішній вигляд: босі, голі, враження не бойового відділу, а якоїсь банди. Приходилося багато доказувати селянам, що ми українці, ідемо визволити Україну від більшовицької окупації. На це вони нам відповідали: "Ну, дай вам, Боже, якнайскоріше досягнути своєї мети", але ж самі до нас не приставали.

Ми чекаємо загального "сигналу"; не знаємо, коли і де його генерал Тютюнник оголосить, і йдемо далі. В ніч на 7 листопада ідемо вже по коростенському шосе і догадуємося, що, мабуть, ми прямуємо на самий Коростень.

Так воно і вийшло. По дорозі на Коростень (ніч і з 12 год. дощ), ми зустріли вже один кінний роз'їзд з 22 кіннотників, котрі, не знаючи, що йдуть повстанці, вступили з дозорами в балачки, але, не добалакавшись, наші відкрили по них рушничний вогонь, яким було забито й ранено трьох, — решта втекли. Ми примушені були звернути на другу дорогу, де теж наткнулися на заставу; розбивши її і взявши частину в полон, ми знов звернули з дороги. Взагалі для нас дорога була всюди: розбираємо пліт, ідемо через городи, поля, канави і т. ін. Перешкод чи перегород для нас не було.

Перевтомившись, перемокши і після добового переходу о 3-й год. ми вже були біля самого Коростеня, на який покладалося багато надій, бо в ньому були великі склади зброї, набоїв і одягу. Таким чином, взявши Коростень, ми мали б можливість прийняти військовий вигляд і чудово всіх озброїти. Наступ на Коростень повели двома групами; першою керував полковник Ступницький. а другою — генерал-хорунжий Янченко. Штаб Армії на чолі з ген. Тютюнником, а також обоз, який вже встиг збільшитися до цього часу до 120 підвід, був при групі ген. Янченка.

Полковник Ступницький, зайнявши без бою залізничний двірець, перерізавши телеграф, захопив у повному складі комітет "чека" (я ввесь час був при групі ген. Янченка, а тому передаю це зі слів самовидця, що був у тій групі) і, замість розіслати відповідну розвідку по всіх шляхах, яких на корос-

тенському залізничному двірці дуже багато, зайнявся ловлею окремих осіб і пішов відчиняти тюрму. Ген. Янчснко спізнився приблизно на півгодини. У Коростені вже стало відомо, що нападають "бандити", і піднялася стрілянина — (бій) з місцевою залогою, а також з ешелоном в 300 чол. червоних курсантів, які напередодні прибули на станцію Коростень і тепер, розсипавшись під вагонами в лаву, відкрили гураганний рушничний і кулеметний вогонь.

Якби полк. Ступницький, захопивши станцію, зробив був відповідну розвідку по всіх шляхах, то, безумовно, цих курсантів можна було схопити несподівано у вагонах без бою. Але почався бій, і прийшлося вже й нам наступати лавою. Появилися з нашого боку забиті й ранені. Дощ не перестає. Необхідно надіслати резерву, а її немає, бо треба стежити навкруги, аби хто-небудь несподівано не наскочив на нас — залізнична колія з обох сторін двірця була нами зірвана. Бій затягується; в Коростені ми й большевики. Таким в чином, тими складами, на які ми покладали велику надію, скористуватися не можемо.

Козаки, побачивши, що резервів нема і нема місцевих повстанців на допомогу, а той елемент, котрий був випущений з тюрми, розбігся (не дивлячись на те, що між ними було багато людей, котрі посаджені були за відмовлення платити продналог), почали падати духом. Навіть не допомогла присутність самого ген. Тютюнника, котрий особисто був з лавою. Залишатися довго було неможливо, а тому після 6-годинного бою ми відступили в ліс, що був у 3-х верстах від міста.

Тут ми взяли більше 100 полонених. Наскільки наш прихід був страшним для большевиків (бо вони рахували нас великою озброєною силою) — свідчить навіть те, що до залишеного біля міста нашого обозу, підвезений був вагон з сотнею червоних курсантів, котрі, розсипавшись в лаву, повели наступ (в обозі зробилась паніка, бо там не було озброєних людей), але коли декотрі, прийшовши до себе, зібралися в гурток під командою сотника Миколи Тобілевича, кинулися на цих же большевиків без одного пострілу — з голими руками, але з криком: "Слава", то большевики, не прийнявши цієї атаки,

спішно вскочили у вагон і втекли. Лише по нас, відступаючих, коли ми вже дійшли до лісу, відкрили частий гарматний вогонь, який, крім паніки, шкоди нам не приніс, бо були великі перелети й недолети. Випадково два гарматні розірвалися близько, легко поранило старшого лейтенанта Вілінського і контузило начальника штабу Армії полковника Отмарштейна. Ми вже в лісі і спішно втікаємо в другому напрямку. Між іншим, всі ми рахували, що бій у Коростені буде тим загальним сигналом ДЛЯ ПІДНЯТТЯ загального повстання в Україні, про який я зазначив раніше, але бачимо, що нічого подібного не сталося. Ніхто ні з організацій, ні з повстанців до нас не приєднується, ми їх не бачимо і про них не чуємо. Звичайно, я не рахую окремих випадків, яких було біля 20.

Бій у Коростені зайвий раз підкреслив нам, що такою силою, як ми, у відкритий бій вступати і наступати неможливо, а можна лише робити большевикам великі шкоди й переполохи — "скорими наскоками" і то лише на короткий час, а для цього необхідно мати всіх добре озброєних, одягнених, менше штабів і небоєздатних урядовців (були урядовці, котрі там і загинули зі зброєю в руках), а також — що саме головне — не обзаводитися величезним обозом.

Невдача в Коростені, а також і те, що ми не бачили того пожару, про який говорив у своїй промова 1 листопада ген. Тютюнник, надзвичайно кепсько відбилась на настрої всієї колони, всі впали духом, але не втратили надії, хоч залишилися і далі босі та голі.

Залишивши Коростенський повіт, ми тим же порядком, себто одною колоною, маючи перед собою авангард, перейшли в Радомишльський повіт 8-го листопада. На що покладав надії командир ген. Тютюнник — не знаю, але коли ми побачили, що йдемо вперед, а не назад, то в нас і була надія денебудь спіткати ті бойові організації і повстанців, про котрих ми чули з промови самого командира.

В Радомисльському повіті умови для нас були вже не ті, що в Коростенському: випав великий сніг, мороз, завірюха, а тут вже не пам'ятаю, — з 8-го чи з 9-го листопада нас починає

переслідувати більшовицька кіннота силою в один ескадрон. При першій зустрічі вони переслідували нас всю ніч, тримаючись від нас на 500—700 кроків, підтримуючи ввесь час рушничний і кулеметний вогонь.

Порядок в колоні гарний, наш ар'єргард ввесь час відстрілювався; втрати в нас малі, а у ворога великі, але ж уявіть собі почування неозброєних, котрі стоять обличчям до ворога і з часу-на-час чекають відкритого бою.

Завданням цієї кінноти було потопити нас в р. Тетереві, через яку вдосвіта ми щасливо перебрались. Большевицьку кінноту ми розбили й далі переслідувати нас вона не могла. Вранці наступного дня, після тригодинного відпочинку, по наказу ген. Тютюнника, на дорозі в лісі була залишена "засідка", котра дощенту знищила недобитки ворожої кінноти, що, оправившись, хотіла була нас дігнати; але це нам не помогло, бо замість неї появилися нові відділи. Поблукавши по Радомишльському повіті, побувши в багатьох селах і містечках, перейшли ми в Київський — прийшли на залізничну станцію Трубецька біля Києва.

В Радомисльському і Київському повітах, не дивлячись на те, що ми проходили через багато сел і містечок, до нас ні бойові організації, ні повстанці не приєднувались і далі ми залишаємось самі. Набої з кожним днем все зменшуються, ранені прибувають! Ми їх возимо з собою на підводах. Не дивлячись на те, що наш шпиталь був чудово обладнаний, ліків було досить, але ж не було теплої одежі й ковдр, якими треба б було вкривати на підводах ранених; цих ранених вкривали соломою, але цього не вистачало, бо були сильні морози і завірюхи, а тому кожний ранений стогнав, просив допомоги. Все це надзвичайно, погано відбивалося на козаках, і, я б сказав, на старшинах.

Зробивши деяку шкоду на станції Трубецька і не маючи ні від кого допомоги, ми круто повернули назад на захід. Ми вже догадувалися, що йдемо до кордону. Йшли надзвичайно великими маршами і з надзвичайно малими відпочинками, бо більшовицька кіннота не давала нам спокою. Були випадки, що

ми зупинялися на ніч в селі, та через 3—4 гол. більшовицька кіннота появлялася вже в тому самому селі, відкривала кулеметний вогонь, і ми, як непрошені гості, примушені були негайно вирушати далі. Все це нас дуже втомлювало. Хто не був з нами, тому тяжко уявити наше положення. Більшовицькій кінноті, не дивлячись на чудові маневрування ген. Тютюнника, — було занадто легко нас переслідувати по снігу, бо ми після себе завжди залишали втолочену дорогу, і це було великим нашим нещастям.

Перетомилися ми до того, що в одному селі, зупинившись на ніч 15 листопада. ми, як завжди, виставили сторожу, але вона, очевидно, заснула, бо в село до хати, в котрій ночував штаб Армії з ген. Тютюнником, під'їхав большевицький кінний роз'їзд і навіть постукав у вікно (не знаючи, мабуть, що там ген. Тютюнник і взагалі, що там відпочивають повстанці). Довідавшись, що тут повстанці, роз'їзд втік. Наступного дня рано ми вирушили далі, але не встигли проїхати верству, як в село в'їхала ворожа кіннота, й чоловік вісім козаків, котрі були залишені по службових справах (для реквізиції підвод) попали в полон. Такий випадок був перший раз. О 12 годині дня ми зупинилися на деякий час в одному селі, бо нас почала переслідувати ворожа кіннота і піхота, а тому що навкруги було чисте поле, то переночувати ми не мали можливости й тому вирішено було перечекати до вечора. Ворожа кіннота й піхота ввесь час підтримувала рушничний і кулеметний вогонь по селу, але перейти в наступ не відважувалася. Ворога ввесь час стримували наші виставлені застави. Вечором 16 листопада ми вирушили далі, ворожа кіннота і піхота кинулись було за нами, але будучи розбитими нашим ар'єргардом, вони змушені були залишитись; таким чином, ніч ми йшли спокійно, лише о 4 год. ранку 17 листопада ми зупинились на відпочинок в селі Малі Мінки. Вирушати далі ми повинні були о 12 годині дня, бо об 11 годині застави донесли, що за селом появився великий кінський роз'їзд — дехто казав, що їдуть з українським прапором — але, не дивлячись на те, колона спішно почала виїжджати. Помітна

була мала паніка, бо кожний, хто мав підводу, старався проїхати наперед, таким чином дорога в селі була забита.

При виїзді з села начальник штабу армії полковник Отмарштейн, з деякими старшинами штабу армії, почав наводити порядок, пропускати вперед підводи, але колона ще не встигла вийти за село (я ще залишався в селі), як за селом з лісу на горбку від нашої дороги кроків 300—400, появилася велика лава большевицької кінноти, котра почала нас обстрілювати кулеметним вогнем.

В цей час ген. Тютюнник прислав до ар'єргарду авангард, але в колоні вже почалася велика паніка, яку, між іншим, підняли неозброєні люди і великий обоз, а тому все це мало надзвичайно великий вплив на неозброєну частину.

В обозі появились забиті візники, коні, а також і козаки. Озброєна наша піхота відійшла від дороги в болото кроків на 300 вліво і почала обстрілювати ворога. Таким чином обоз і неозброєні опинились посередині між нашими і ворогом.

Паніка не зменшувалась, а навпаки збільшувалась, бо неозброєні люди старались як можна скоріше пробратись наперед. Оскільки дорога була вже запруджена підводами, де буди забиті коні, то хто уцілів, звертав на поле і, не звертаючи ні на що уваги, гнав як тільки можна було до другого села, яке було в 3-х верствах (село Звіздаль).

Тим часом більшовицька кіннота почала всюди нас обходити, аби загородити всі ходи, гадаю, що сим маневром ворог мав на меті з'ясувати нашу бойову силу. Бачачи, що в нас слабий огонь і велика паніка, настрій у ворога підбадьорився. Обхопивши деяку кількість наших в кільце. — бо велика кількість все ж таки вспіла втекти — ворог перейшов в атаку, й почалася рубка. Що дальше було, я не знаю, бо не бачив. Втік я під час бою випадково, але наскочив у другому місці на цю ж кавалерію, котра спішила зайняти переправу через річку (большевики, мабуть, гадали не випустити ген. Тютюнника). Зі мною були: поручник Рутковський, урядовець Ковальський і один ранений козак, котрий все ж таки попав до большевиків, бо не послухав мене. Нас троє врятувалися тим, що залягли в болоті у воду по саму шию.

Просидівши до вечора, поки не стемніло й тоді вже при допомозі місцевих селян добралися ми до польського кордону лише 23 листопада в 7 годині вечора. Якби в нас був збережений спокій і порядок, то я переконаний, що ворожа кіннота для нас не була б страшна і ми її розбили б.

От так скінчився наш листопадовий похід в Україну. Що ж торкається відношення до нас селян, то вони ставились надзвичайно гарно, бо тяжко було спіткати між ними людину, яка була б задоволена большевицькою владою. Всі селяни були надзвичайно обурені большевицькими декретами, котрі вже до них добрались, і збирали "продналог". Крім того, золоті обіцянки большевиків селянам не здійснились і як хто був бідним за старих часів, таким він залишився і понині: не мав ні хліба, ні землі. Терор над селянами надзвичайний. Якби селяни були такими в 18—19 рр., то нам не прийшлось би емігрувати, і проливати стільки крови.

Ви, напевно, запитаєте — чого ж селяни, відносячись до нас надзвичайно гарно і співчуваючи нашій ідеї, а також будучи проти большевиків, не приєднувалися до наших відділів? На це я скажу, що причиною були три роки партизанської боротьби, якій селяни спочатку дуже допомагали й приєднувалися до неї, але, переконавшись, що ця боротьба затяжна і кінця їй не видно (так кажуть селяни) і, крім страшного терору й знущань від большевиків селяни нічого не бачили, бо партизани після боїв втікали, а їм завжди приходилося все відпокутувати на своїх спинах. Тому вони тепер до цих відділів не приставали, бо не вірили в успіх. Так селяни дивились на нас. Якби наступала велика сила фронтом і мала з собою відповідні резерви, а також якби ми везли необхідний для домашнього господарства інвентар, який селянин міг би купити за гроші від наступаючих, то безумовно, таку силу чи владу селяни підтримали б. Добровільно селяни теж не підуть, необхідно оголосити мобілізацію: потрібно це на той випадок, що коли б наступальна сила не втрималась, то селяни могли б виправдуватися перед большевиками, що їх змобілізовано.

Причини невдачі нашого походу в Україну, на мій погляд, були:

1) Неправдиві інформації тих, що прибували з України до штабу ген. Тютюнника, в які він вірив і старався всіх переконати в їх правдивості (якщо такі люди посилалися в Україну).

2) Пізній час нашого виступу. Зима, холод, а головне — сніг не давав можливости заховати слідів від ворога.

3) Неможливо випускати на таку справу людей, даючи їм фальшиві інформації про події в Україні, а також беззбройних, босих і голих.

4) Неможливо в такому малому відділі мати величезну кількість штабів, котрі не відповідають дійсному стану бойових частин, а також неможливо набирати в такий відділ немуштрових урядовців, майбутніх кандидатів на адміністраційні посади. Всі особи повинні бути в строю зі зброєю, а по мірі необхідности можна їх використовувати за відповідними фахами.

5) Неможливо й шкідливо мати величезний обоз, бо він не дає можливости скоро пересуватися.

6) Велика перевтомленість людей з-за браку резерви.

7) Не потрібно було (це я забув зазначити раніш) після відступу від станції Трубецька на другий день вранці ген. Тютюнникові розвантажувати в лісі обоз — всі зайві речі, як, наприклад, власні валізки, скрині з кокардами, списи й інші господарські приладдя і т. ін. були скинуті на купу й запалені. Ми рушили далі, а большевикам, що їхали вслід за нами, було ясно, що ми вже безсильні й спішимо скоріше втекти, тому й розвантажили обоз. Це, напевно, примусило большевиків вступити з нами у відкритий б|й.

Закінчуючи свій спомин-звіт про похід в Україну в листопаді 1921 р., хочу додати, що, якби людей, які вирушили в Україну, ще в Польщі були добре озброїли, одягнули і обули, то з ними ми протримались би щонайменше до Різдва і наробили б значно більше шкоди, як то зазначилось у свій час в "Українській Трибуні", газеті, що виходила у Варшаві.

ГРУДЕНЬ

1 грудня

30 років тому (1991) відбувся Всеукраїнський референдум на підтримку Акта про державну незалежність України і вибори Президента України. За незалежність України проголосувало 90,32 відсотка учасників референдуму. Президентом обрано Леоніда Кравчука.

2 грудня

30 років тому (1991) Польща і Канада визнали незалежність України.

3 грудня

95 років тому (1926) у Білій Церкві (нині — Київська обл.) народився Андрій Гродзінський, український ботанік та фізіолог рослин, академік НАН України. Розробив схему та розкрив механізми хімічної взаємодії рослин у природних та штучних екосистемах, розробив класифікацію та діагностику ґрунтостомлення та способи його подолання. Обґрунтував використання рослин в ергономіці.

30 років тому (1991) Угорщина визнала незалежність України.

4 грудня

155 років тому (1866) народився Станіслав Дембицький, польський графік і маляр, який жив та працював у Коломиї (1885—1891) та Львові (1891— 1909). Автор монументальних розписів у Львові (фойє оперного театру (1900) та каплиця кафедрального костьолу (1904); численних творів на українську тематику — "Купання у Пруті" (1887), "Гуцульський похорон" (1890), "На ярмарку" (1900), "Молодий гуцул" (1890), "Портрет різьбяра Шкрібляка" (бл. 1894); скульптури "Гуцул" (1897); оформлення книги "Гуцульщина". В. Шухевича (1904). Помер 12 серпня 1924 року в Кракові.

45 років тому (1976) у Ленінграді помер Олесь (Олександр) Чишко, композитор, співак (тенор) і педагог. Співав у Харківському, Київському, Одеському театрах опери і балету. Написав опери "Яблуневий полон" (за п'єсою І. Дніпровського, 1931), "Броненосець "Потьомкін" (1937), "Леся і Данило" (1958), "Суперники" (1964), вокально-симфонічну сюїту "Шахтарі"

(1955), "Українську сюїту" (1944), твори для оркестру народних інструментів, хори, романси (близько 50), пісні на слова О. Пушкіна, Т. Шевченка, обробки українських російських, казахських, узбецьких народних пісень. Народився 1895 року у Дворічному Куті під Харковом.

30 років тому (1991) Латвія, Литва і Російська Федерація визнали незалежність України.

5 грудня

140 років тому (1881) у родовому помісті на Вінниччині помер Микола Пирогов, засновник військово-польової хірургії та хірургічної анатомії. Член-кор. Петербурзької АН. Після смерті тіло забальзамоване і зберігається в його садибі, перетвореній на Національний музей-заповідник. Народився 25 листопада 1810 року.

90 років тому (1931) у Шилівці Полтавської обл. народився Григір Тютюнник, український письменник. Лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1989). Покінчив життя самогубством 7 березня 1980 року.

50 років тому (1971) помер Антон Задонцев, український рослинник та фізіолог, чл-кор. АН УРСР, академік ВАСГНІЛ. Розробив систему агротехнічних заходів з підвищення зимостійкості та врожайності озимої пшениці в степових районах України, найбільш доцільне поєднання двох провідних зернових культур країни — кукурудзи та озимої пшениці. Народився 16 серпня 1908 року в Ставидлі (нині — Кіровоградська обл.).

30 років тому (1991) Болгарія і Хорватія визнали незалежність України.

6 грудня

150 років тому (1871) народився Микола Юнаків, український військовий діяч, генерал-полковник Армії УНР. У 1919 — начальник штабу Головного Отамана об'єднаних українських армій УНР та ЗУНР. В еміграції перебував на посадах Військового міністра та члена Вищої Військової ради УНР при Головному Отамані С. Петлюрі. Голова Українського військово-історичного товариства. Помер 1 серпня 1931 року.

30 років тому (1991) Естонія визнала незалежність України.

7 грудня

210 років тому (1811) у Миколаєві (тепер —Львівська обл.) народився Микола Устиянович, український письменник, громадський діяч, священик. Виступав оборонцем української культури, мови. Його вірші "Верховинець" і "Пісня опришків" стали народними піснями, музику до першого створив М. Лисенко. Помер 3 листопада 1885 року в Сучаві (тепер — Румунія).

85 років тому (1936) народився Олександр Масельський, відомий організатор сільськогосподарського виробництва, голова Харківської обласної державної адміністрації в 1995—1996 роках, Герой України (посмертно). Помер 12 квітня 1996 року.

8 грудня

190 років тому (1831) у Миколаєві народився Федір Бредихін, один з найвидатніших астрономів свого часу. Помер 14 травня 1904 року.

145 років тому (1876) у Ульгівці (тепер — Польща) народилася Марія Крушельницька, українська актриса і письменниця. Брала участь у громадсько-культурному житті, укладала читанки для сільських шкіл, створювала театральні гурти тощо. Померла 28 серпня 1935 року в Харкові.

30 років тому (1991) Чеська і Словацька Федеративна Республіка визнала незалежність України.

9 грудня

160 років тому (1861) народився Євген Чикаленко, український громадський і культурний діяч, меценат, член Центральної Ради. Фінансував видання щоденних українських газет "Громадська думка" (1906), "Рада" (1906—1914), журналу "Селяни". Помер на еміграції у Празі 20 червня 1929 року.

10 грудня

30 років тому (1991) Нігерія визнала незалежність України.

11 грудня

100 років тому (1921) в родині українських емігрантів народився Едвард Бабин, відомий військовий діяч Канади.

30 років тому (1991) Словенія визнала незалежність України.

12 грудня

30 років тому (1991) Грузія визнала незалежність України.

14 грудня

30 років тому (1991) Ліван визнав незалежність України.

15 грудня

130 років тому (1891) народився Микола Голубець, український мистецтвознавець, письменник, публіцист. Помер 20 травня 1942 року.

95 років тому (1926) у Сяноку на Лемківщині народився Олекса Біланюк, один з найвидатніших українських фізиків сучасності. Тривалий час очолював Українську Вільну Академію Наук у США. Помер у 2008 році.

65 років тому (1956) у Києві народився Геннадій Боряк, відомий історик і організатор архівної справи в Україні, з жовтня 2002 по вересень 2006 року — голова Державного комітету архівів України.

16 грудня

220 років тому (1801) у Барі, що в нинішній Вінницькій області, народився видатний математик Віктор Буняковський. Помер 12 грудня 1889 року.

35 років тому (1986) у Парижі помер видатний хореограф Сергій Лифар. Народився 2 квітня 1904 року в Києві.

30 років тому (1991) Ірак визнав незалежність України.

17 грудня

150 років тому (1871) народився Микола Вороний, український поет, театрознавець, перекладач. Помер у 1942 році.

18 грудня

145 років тому (1876) у Переяславі народився Петро Холодний, український маляр і один з організаторів освітньої справи в добу УНР. Автор картин "Похід Ігоря на Царгород", "Катерина" (1908), "Колядка про дівчину і паву" (1916), "Ой у полі жито" (1924), вітражів Успенської церкви у Львові (1924) та розписів каплиці Духовної семінарії (1924) у Львові. Помер 7 червня 1930 року у Львові.

90 років тому (1931) у Вінниці народилася Михайлина Коцюбинська, літературознавець, перекладач, громадський діяч. Лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка (2005). Померла у Києві 7 січня 2011 року.

30 років тому (1991) Вірменія визнала незалежність України.

19 грудня

165 років тому (1856) народився Степан Ерастов, один з чільних організаторів українського національного відродження на Кубані. Помер 13 квітня 1933 року.

160 років тому (1861) в Одесі народився Микола Андрусов, видатний геолог та палеонтолог, професор Київського університету, академік ВУАН, один із основоположників палеоекології. Відкрив на дні Чорного моря залишки післятретинної фауни каспійського типу та встановив "зараженість" глибинних шарів моря сірководнем. Помер 27 квітня 1924 року.

30 років тому (1991) Швеція визнала незалежність України.

20 грудня

155 років тому (1866) помер Ілля Буяльський, український і російський анатом та хірург. Одним з перших у Росії запропонував наркоз та асептику. Запропонував ряд нових хірургічних операцій. Один з основоположників топографічної анатомії у Росії. Основоположник вчення про індивідуальну мінливість організму (типова анатомія). Народився 6 серпня 1789 року у Вороб'ївці (нині — Чернігівська обл.).

100 років тому (1921) у Білках на Львівщині народився Остап Парасюк, який розв'язав ряд важливих теоретичних завдань квантової теорії поля, математичної фізики. Помер 22 листопада 2007 року.

30 років тому (1991) Коста-Ріка, Туркменістан і Еритрея визнали незалежність України.

21 грудня

695 років тому (1326) помер Павло Ратенський — Митрополит усієї Русі. Перебував у Дворецькому монастирі на Львівщині. Його вважають автором ікон із зображенням Богоматері, що були в Успенському соборі у Володимирі-Волинському, Софійському соборі в Новгороді, Успенському соборі Московського Кремля, Крехівському монастирі на Львівщині. Рік народження невідомий.

220 років тому (1801) в Іллінцях (тепер — Вінницька обл.) народився Тимко Падура, український і польський поет,

представник польської школи в українській літературі. Помер 20 вересня 1871 року в с. Козятині на Вінниччині.

180 років тому (1841) народився Володимир Іконников, український і російський історик, джерелознавець, бібліограф, археограф; дійсний член (з 1890), а потім голова (з 1904) Київської комісії для розгляду давніх актів, голова Археографічної комісії УАН (1918-1923). Помер 26 листопада 1923 року в Києві.

50 років тому (1971) помер Дмитро Зеров, український ботанік, академік АН УРСР. Вивчав флору сфагнових та печінкових мохів України та інших регіонів, розробив стратиграфію та класифікацію боліт, уперше запропонував схему поділу голоцену на ранній, середній та пізній та подав характеристики клімату та рослинності кожного з них. Народився 20 вересня 1895 року в Зінькові (нині —Полтавська обл.).

22 грудня

70 років тому (1951) у бою з енкаведистами загинув головний ідеолог Революційної ОУН Петро Федун ("Полтава").

23 грудня

95 років тому (1926) в Лузанівці (нині —Черкаська обл.) народився Микола Іщенко, український прозаїк і публіцист, доктор філологічних наук. З 1961 до 1973 року був головним редактором газети "Сільські вісті". Помер 20 січня 2013 року.

135 років тому (1886) у Славгороді (нині — Могилівська обл., Білорусь) народився Данило Воронцов, український фізіолог, академік АН УРСР. Визначив часові характеристики електричного потенціалу дії нервів та м'язів, з'ясував походження зубців електрокардіограми, встановив іонні механізми збуджуваності, відкрив та проаналізував слідкову електровід'ємність, що розвивається після потенціалу дії нерва. Помер 12 липня 1965 року.

30 років тому (1991) Швейцарія і Казахстан визнали незалежність України.

24 грудня

30 років тому (1991) Білорусь, Монголія, Афганістан, Лівія і Норвегія визнали незалежність України.

25 грудня

120 років тому (1901) у Петербурзі народилася Галя Мазуренко, українська поетеса і художниця. З 1923 — на еміграції. Померла 27 травня 2000 року в Лондоні.

95 років тому (1926) у Львові помер Олександр Барвінський, громадсько-культурний діяч, педагог, редактор, публіцист, історик літератури. Народився 8 червня 1847 року в Шляхтянці на нинішній Тернопільщині.

60 років тому (1961) помер Павло Свириденко, український зоолог, академік АН УРСР. Вивчав сарану та ряд видів сільськогосподарських шкідників. Розробив наукові підстави біологічного методу боротьби із шкідниками. Народився 20 березня 1893 року в Путивлі (нині — Сумська обл).

30 років тому (1991) Таджикистан, Мексика, Іран та Ізраїль визнали незалежність України.

25 років тому (1996) у Києві помер відомий хімік і один з ідеологів українського духовного відродження серед компартійної номенклатури Федір Овчаренко. Народився 8 лютого 1913 року у Василевщині, що на нинішній Сумщині.

26 грудня

30 років тому (1991) США, Таїланд, КНДР, Перу, Бразилія, Туніс, Німеччина, Австралія, Туреччина і Уругвай визнали незалежність України.

27 грудня

125 років тому (1896) у Кошелеві на Львівщині народився Василь Гриник, незламний діяч Української греко-католицької церкви на теренах Польщі. Помер 23 травня 1977 року в Перемишлі.

105 років тому (1916) у Мужиловичах на Львівщині народився Пилип Демус, відомий лікар і діяч української еміграції у США. Помер 18 листопада 2002 року в Чикаго.

85 років тому (1936) народився Віталій Розстальний, український актор, народний артист України. Помер 3 квітня 2006 року.

30 років тому (1991) Франція, Китай, Камбоджа, В'єтнам, Алжир і Молдова визнали незалежність України.

28 грудня

155 років тому (1866) у Чоботарці (нині — Заболотне, Вінницька обл.) народився Данило Заболотний, український мікробіолог й епідемолог, академік АН УРСР. Вивчав інфекційні хвороби, головним чином чуму, холеру та сифіліс, розробив методи боротьби з ними. Ініціатор та розробник планомірних державних заходів з вивчення та запобігання епідемій. Помер 15 грудня 1929 року.

30 років тому (1991) Сирія, Італія, Індонезія, Йорданія і Японія визнали незалежність України.

29 грудня

200 років тому (1821) у Білій на Слобожанщині народився Дмитро Журавський, видатний механік XIX століття. Помер 30 листопада 1891 року.

145 років тому (1876) в Одесі народився Микола Стражеско, український терапевт та патофізіолог, академік АН СРСР, АН УРСР, АМН СРСР, засл. діяч науки УРСР. У 1936 році організував Український НДІ клінічної медицини (нині — Інститут кардіології імені М. Д Стражеска). Вперше у світовій медицині разом з Василем Образцовим описав різні клінічні форми інфаркту міокарда (1910). Заснував одну з провідних терапевтичних шкіл у світі Помер 27 червня 1952 року в Києві.

130 років тому (1891) народився Володимир Симиренко, український генетик, вчений-садівник, селекціонер, перший директор заснованого ним Всесоюзного науково-дослідного інституту південного плодового і ягідного товариства (тепер — Інститут садівництва УААН). Розстріляний 17 вересня 1938 року.

30 років тому (1991) Бангладеш і Колумбія визнали незалежність України.

30 грудня

115 років тому (1906) у Коломиї народився Святослав Гординський, поет, перекладач, художник, мистецтвознавець. Один із засновників Асоціації незалежних українських митців (1931—1939). З 1944 жив у Мюнхені, з 1949 — в США.

Перекладав Горація, Овідія, В. Гюго, ІІІ Бодлера, Й. Гете, Ф. Міллера та ін. Здійснив художнє оформлення ряду літературних видань, зокрема "Книги Лева" Б.-І. Антонича (1936). Помер 20 травня 1993 року у Вероні (Нью-Джерсі, США).

40 років тому (1981) помер один з активних діячів українського повстанського руху в роки Другої світової війни Максим Скорупський. Народився 15 серпня 1915 року в селі Антонівці Шумського району Тернопільської області.

30 років тому (1991) Республіка Корея визнала незалежність України.

31 грудня

425 років тому (1596) у Яссах народився Петро Могила, релігійний, культурно-освітній діяч, фундатор Києво-Могилянської Академії. Будучи противником унії, домігся у короля легалізації православ'я в Україні, повернув Св. Софію, Видубицький монастир. Його твори "Євангеліє учительноє" (1616), "Анфологіон" (1636), "Євхологіон" (1646) використовувалися як підручники в духовних школах до поч. XIX ст. Помер 11 січня 1647 року в Києві.

30 років тому (1991) Велика Британія, Данія й Ірландія визнали незалежність України.

ТЕОРЕТИК І ПРАКТИК МОСТОБУДУВАННЯ
(до 200-річчя від дня народження Дмитра Журавського)

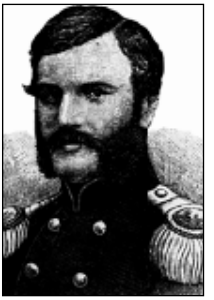

Кожна українська земля може гордитися своїми видатними синами й дочками. Один регіон уславився піснярами, інший — видатними селекціонерами, а з сусіднього вийшли геніальні вчені й конструктори…

З села Мрин на Чернігівщині походить рід Журавських, який дав світові Дмитра Журавського, справді талановитого вченого й конструктора, котрий розв'язав ту проблему світового масштабу, над якою билися найвидатніші інженери й механіки: він створив теорію мостобудування, підвів під неї міцну наукову базу, озброївши проектантів цих споруд строгою системою й методами розрахунків.

Народився Дмитро Журавський (29.12.1821—30.11.1891) в селі Біла (тепер — Курщина), де тоді перебувала в своїх родичів його мати. Потім вона повернулася в Мрин. Тут майбутній учений виховувався перед вступом до Ніжинського ліцею, який блискуче закінчив у 1838 році.

Ті виняткові математичні здібності, які проявилися в юнака ще під час навчання в Ніжині, особливо розвинулися в Петербурзькому інституті корпусу інженерів шляхів сполучення під впливом лекцій наших видатних земляків Михайла Остроградського та Віктора Буняковського.

Після блискучого закінчення цього вузу ім'я Дмитра Журавхського було занесене на почесну мармурову дошку. Його направили на будівництво Петербурзько-Московської залізниці. Там доручили спочатку підготовку проектів мостів. А пізніше Дмитро Журавський призначається будівником одного з найвідповідальніших на цій трасі мостів — Вереб'їнського, на той час найбільшого в світі. При спорудженні цього об'єкта Дмитро Журавський уперше в світі застосував одну нерозрізну ферму на дев'ять прольотів, довжина кожного з яких дорівнювала 54,3 метра. А довжина прольотів залізничного моста через річку Мста вже сягала 61,17 метра.

За період 1843—1851 Дмитро Журавський не лише побудував велику кількість мостів на Петербурзько-Московській залізниці, а й провів багато теоретичних розрахунків та практичних досліді щодо випробування різних конструкцій та матеріалів, з яких вони виготовлялися. Цей нагромаджений ним досвід виклав у спеціальній монографії "О мостах раскосной системы Гау" (1855), яка була по суті першою в світі науковою теорією мостобудування.

Як зазначають спеціалісти, ця книга Дмитра Журавського стала тоді незамінним компасом для мостобудівників на багато років.

А 1856 року Дмитро Журавський опублікував ще одну свою працю — "Замечания относительно сопротивления бруса, подверженного силе нормальной к его длине". Новим у цьому дослідженні було те, що автор довів уперше в світовій науці: при згинанні балка розривається не лише в місці закріплення, а й розколюється вздовж. Запропонований ним метод розрахунку взаємодії верхньої та нижньої частин балки ввійшов у курс спротиву матеріалів як "теорема Журавського".

До оригінальних проектів Дмитра Журавського слід також віднести і побудову металічного шпиля на дзвіниці Петропавловської фортеці у Санкт-Перебурзі в 1876 році. За блискуче розв'язання цієї проблеми, що супроводжувалося одночасно і створенням теорії наскрізних пірамідальних отворів, учений одержав звання полковника й був відряджений до США вивчати залізничну справу.

Після повернення з-за кордону Дмитро Журавський сім років очолював департамент залізниць Росії. За цей час, до речі, в Російській імперії було побудовано 4800 верст нових колій. Крім того, Журавський також займався проблемами водних шляхів сполучення портових споруд. 1880 року він опублікував ще одну свою важливу працю, яка присвячувалась спротиву рейок зламам за умов низької температури.

30 листопада 1891 року, через два роки після виходу у відставку, Дмитро Журавський помер. На відзначення наукового подвигу Дмитра Журавського в колонному залі Петербурзь-

кого інституту корпусу інженерів шляхів сполучення було встановлено його мармуровий бюст. А Міністерство шляхів сполучення Росії в квітні 1902 року встановлено премію імені Дмитра Журавського, яка присуджувалася за дослідження в галузі будівельної механіки та мостової справи, - золоту медаль та грошову винагороду в сумі 2500 рублів золотом. Всесвітньовідомий український учений Євген Патон так оцінював діяльність Дмитра Журавського: "Інженер Журавський вперше в світі в середині XIX ст. підвів серйозну теоретичну основу під практику будівництва залізничних мостів, створив першу наукову методу розрахунку ферм і не тільки розробив теорію, а й блискуче застосував її при будівництві всіх мостів Петербурзько-московської залізниці. Прославлені чужоземні фахівці не раз потім зверталися до теоретичних праць і практичного досвіду талановитого інженера й ученого та чимало дечого запозичили в нього".

ОСТАННЯ ПРАВДА ПРО УКРАЇНСТВО НА РОЗСЕЛЕННЯХ (до 95–річчя Всесоюзного перепису населення 1926 року)

Останні переписи населення, які проводяться в Російській Федерації, свідчать, що в місцях колись компактного розселення українців їхня частка тепер сягає, як правило, 2—3 відсотки. Подібні результати маємо не тільки з Кубані чи Нижнього Подоння, а й зі Слобожанщини, Поволжя, Сибіру та Далекого Сходу. Таким чином, ті мільйони українців, які століттями жили на своїй батьківській землі, або переселилися на колонізаційні землі, зникли як представники великої європейської нації, що продовжує боротьбу за своє існування.

Тож тільки історичні документи можуть підтверджувати, що ми таки були в тому чи іншому регіоні сусідньої держави, де нам і сьогодні не створені умови для цивілізованого розвитку. І одним з таких основоположних джерел для уконституювання українців у Росії, є Всесоюзний перепис населення 1926 року, який ще був проведений чесно.

Його матеріали свідчать, що у сільських місцевостях Владивостоцького округу, наприклад, росіян нараховувалося 109.578, а

українців — 133.663. Компактні маси українства тоді ще мешкали і в Західному Сибіру. Скажімо, в Славгородському окрузі росіян тоді нарахували 175.156, а українців — 202.748, у тому числі у сільській місцевості відповідно 164.368 і 198.657 осіб.

Потребу в українцях російські власті відчували і на Поволжі. Так, коли 1717 року татари вторглися в Саратовський край і спустошили його, Петро I наказав влаштувати від Царицина до Дону сторожову лінію і поселити в ній винятково українців. Це було перше організоване вселення українців в Поволжя. Пізніше воно посилилося ще більше, коли почалося освоєння озера Ельтон і вивезення звідти солі до Воронезької, Тамбовської й інших губерній.

Перепис 1926 року показав, що на Нижній Волзі більшість українців населяли Єланську (24.116 осіб) і Самойлівську (33.346) волості в Балашовському повіті. У Камишинському найбільш українською залишалася Красноярська (21.069). У Сталінградському більшість їх була в Аксайській волості — 12.752, а Ленінському — в Капустиноярській (12.454). У Миколаївському повіті майже повністю були заселені українцями сам його центр (14.897), Миколаївська (10469), Троцька (8.247), а в Усть-Медведівському — Данилівська волості (16.255).

А в конкретних населених пунктах картина виглядала так: Колобовщина (1034 українців з 1053 жителів), Капустин Яр (3624 і 3704), Пологе (1003 і 1020), Миколаївка (6890 і 7539), Владимирівка (2464 і 2554).

Подібне і в селах Астраханського повіту: Карантинне, або Хохлацьке (330 і 345), Васинське (229 і 300), Михайлівське (176 і 189), Павлівка (139 і 168), Яндихівка (373 і 395), Промислове (418 і 422), Оленичеве (217 і 222), Приютне (365 і 404), Кормове (457 і 459), Хрестове (431 і 472), Ремонтне (468 і 490), Бахтемир (242 і 298).

Зрештою, приналежність умєтів (постоялих дворів. — *В. С.*) уздовж Миколаївського солевого тракту від озера Ельтон каже саме за себе, хто освоював цей сухий заволзький степ: Івана Крохмаля, Миколи Крохмаля, Данила Чумака, Прокопа Грека, Сидора Чоботаря, Олексія Стрільця, Василя Крохмаля, Івана Тимофійовича Крохмаля, Михайла Тригуба, Петра Тригуба,

Михайла Вакуленка, Пилипа Чумака, Івана Хуртини, Максима Чумака, Михайла Семененка, Федора Бондаренка, Петра Нікуйка, Олександра Осадчого, Петра Чумака, Григорія Заїкіна, Івана Коцаря.

А терени Центрально-Чорноземного краю ще з часів Русі тяжіли до Києва. На початку XVIII ст. до Київської губернії були віднесені Бєлгород, Брянськ, Трубчевськ, Курськ, Сівськ, Путивль, Рильськ, Лівни, Карачев, Орел, Кроми, Новосіль, Короча, Белєв, Мценськ, Старий Оскол, Обоянь, Хотмижськ, Карпів, Яблунів. У 40-х роках XVIII ст. слобідські полки формально звітують канцелярії Гетьманщини, що засвідчує в січні 1742 р. "Генеральная Перечневая табель Малоросійских й Слободских полков..." про присягу Єлизаветі. З цього документа, зокрема, довідуємося, що в найбільшому слобідському полку — Острогозькому — великоросіян "рядових і разного званія людей" — 444. У той же час українців — 2242 особи.

Перепис 1897 року свідчив, що у Воронезькій губернії з 1.967.054 осіб українці становили майже половину — 854.093, у Курській — 523.277 із загальної кількості 1.604.515. В Острогозькому повіті, скажімо, тоді мешкало 90 відсотків українців, Богучарському — 80, Бірюченському — 70, Грайворонському — 60.

Незважаючи на лихоліття Першої світової і більшовицьку вакханалію в 1917—1920 роках темпи зростання українців, порівняно з росіянами були значно вищими. У Воронезькій губернії 1926 року росіян зафіксовано 2.211.092, українців — 1.078.552. В окремих повітах, незважаючи на різні катаклізми й цілеспрямовану політику російських властей на відречення тутешнього корінного етносу від рідної нації, українці на Дону і поза Доном продовжували домінувати:

Богучарський повіт: усього населення — **328.498** осіб, росіян – 88.278, українців — **239.424**.

Місто Богучар: **7.958**, 1.464, **6.418.**

Богучарська волость: **33.749**, 6.164, **27.524**.

Верхнємамонська: **32.196**, 32.113, **70**.

Калачівська: **28.145**, 4.445, **23.562**.

Кантемирівська; **35.328**, 2160, **32.953**.

Манинська: **21.591**, 4209, **17.369**.

Монастирщинська: **18.581**, 11.404, **7.121**.

Новоміловатська: **36.293**, 7.036, **29.219**.

Петропавлівська: **30.885**, 3.303, **26.939**.

Старокриушанська: **26.810**, 11.177, **15.626**.

Староміловатська: **18.712**, 41, **18.607**.

Талівська: **20.806**, 1.774, **19.016**.

Шуринівська: **17.444**, 2.388, **15.000**.

Переважали представники нашого етносу тоді ще у Валуйківському повіті, особливо в сільській місцевості: усього **291.503 осіб**, росіян 135468, українців **155.173**.

Валуйки: **10.243**, 9.045, **951**.

Валуйківська волость: **44.781**, 40.492, **4.692**.

Вейделевська: **31.411**, 13.312, **17.944**.

Волоконівська: **32.020**, 7.494, **24.428**.

Ливенська: **35.067**, 16.354, **18.687**.

Микитівська: **34.070**, 11.109, **22.936**.

Миколаївська: **25.899**, 2.198, **23.983**.

Погромська: **40.282**, 21.063, **19.145**.

Уразівська: **36.890**, 14.401, **22.407**.

Зрозуміло, що традиції українства міцно трималися в колишніх поселеннях Острогозького козацького полку.

Острогозький повіт: **426.235**, 205.934, **217.360**.

Острогозьк: **22.990**, 5.310, **17.039**.

Лиски: **7.016**, 6108, **695**.

Олексіївська волость: **60.466**, 21.340, **39.001**.

Будьонівська: **50.730**, 24.240, **26.337**.

Давидівська: **28.278**, 27.733, **520**.

Кам'янська: **36.278**, 514, **35.701**.

Коротояцька: **24.157**, 22.379, **1.680**.

Лисківська: **33.831**, 14.694, **19.108**.

Луценківська: **37.992**, 4.510, **33.321**.

Острогозька: **37.231**, 12.563, **23.312**.

Реп'ївська: **52.593**, 39.728, **12.719**.

Уривська: **34.673**, 26.815, **7.837**.

Окрема розмова про давньоруські терени Тмутараканського князівства, куди наші предки повернулися 1792 року, коли Катерина II переселила сюди залишки запорозьких козаків, котрі не пішли за Дунай, а вирішили залишитися вірними російському самодержавству. Вони й розселилися за козацькою традицією куренями на Правобережжі Кубані — 38 прийшли з власними запорозькими назвами, а ще два додалися вже на місці, в тому числі Катерининський, на честь імператриці.

Проте переселення українців на Кубань після цього не припинялося — рік у рік сюди напливали селяни з Наддніпрянщини, які хотіли обжитися на родючих землях поміж козацькою вольницею. Проте в дійсності добитися цього було не просто через байдужість до переселенців російської імперської влади. Підкорювач Кавказу генерал Єрмолов згадував: "В Черномории нашел я переселяемые из Малороссии семейства в ужаснейшей бедности. Войско без всяких средств вспомоществования им. В одно время выслано из Малороссии вдвое большее число, нежели распоряжено было правительством. На прежних местах жительствах своих продавали они имущество за бесценок, ограблены были земской полиции чиновниками и многие, лишившись в дороге скота своего, без средств идти дальше не могли, остались зимовать по разным губерниям, выпрашивая для существования милостыни. В такой нищете нашел я их разбросанных по дороге, возвращаясь из Петербурга".

До цього можна додати й те, що багато наших земляків гинули в дорозі. Наприклад, за свідченням кубанського дослідника В. Шкуро, з 51.072 осіб 15.848 або третина всіх прибулих до 1 травня 1826 року померли.

Ті, що вижили, селилися, як правило, в нових станицях, як тепер називали колишні курені Війська Запорозького. До речі, переселенці з України становили більшість у багатьох новозаснованих населених пунктах, які мали неукраїнські назви: Бакинська, Бородинська, Воронцовська, Дербентська, Єреванська, Калузька, Кутаїська, Смоленська, Суздальська…

Більшість тих українців, котрі облаштовувалися на Кубані, переносили сюди свої традиції з батьківщини й продовжували

себе ідентифікувати з нашою нацією, як це спостерігалося серед нащадків запорожців. За переписом 1897 року в Кубанській області українців нараховувалося 47,36 відсотків, росіян — 42,56.

У кількісному вираженні це становило: Катеринодарський відділ — українців 101.829, росіян — 49.067, Баталпашинський — росіян 79.855, українців —58.900, Єйський — українців 87.577, росіян — 38.546, Кавказький — росіян 120.090, українців — 113.235, Лабинський — росіян 219.618, українців — 46.980, Майкопський — росіян 120.410, українців — 67.866, Темрюцький — українців 242.054, росіян — 39.302.

Порівняно невелика перевага українців пояснювалася тим, що царські перепищики 1897 року, як і багато мешканців, байдуже ставилися до визначення національності, відтак чи-мало хто з українців ставав великоросом. Зовсім інша ситуація склалася під час першого радянського перепису населення 1926 року. В цей час відбувалася українізація, яка підняла свідомість широким народним масам на всіх розселеннях. Це справді впливало на українців Кубані, які тепер більш відповідально поставилися до власної національної самоідентифікації.

Так, якщо 1897 року в станиці Слов'янській росіян рахувалося 7.652 осіб, українців — 7.345, то 1926 співвідношення було зовсім іншим: українців тепер тут заявило про себе 18.933, а кількість росіян зросла тільки до 11.290. Подібна ситуація склалася і в станиці Уманській: українців з 9.748 стало 17.008, а росіяни з 1.303 збільшилися лише вдвічі.

Зрештою, матеріали перепису 1926 року, коли ще можна було розраховувати на достовірні результати, однозначно засвідчують про абсолютну перевагу українського населення в кубанських станицях. І його кількість і далі збільшувалася, а національна свідомість зростала завдяки широкомасштабній українізації.

Більшовицька Москва не могла допустити національного відродження Кубані, відтак вона вдалася не тільки до кривавих репресій проти волелюбного українства цього регіону — саме тут жорстокий україножер Лазар Каганович розпочинає

запроваджувати чорні дошки, саме за його підказкою Сталін і Молотов підписують 14 грудня 1932 року постанову про припинення українізації на Північному Кавказі й поголовне виселення найбільш українськи свідомої станиці Полтавської в заметені сніговіями казахські степи. А щоб нічого не нагадувало про її українське походження, то назву замінюють на Красноармєйську. До речі, і ще двоє українських станиць — Уманська та Поповичівська були перейменовані відповідно на Лєнінградську і Кагановицьку…

Терор депортаціями й Голодомором упокорив нащадків запорозьких козаків — під час перепису 1937 року в межах нинішнього Краснодарського краю тільки 173 тисячі їх записані українцями, в той час коли в 1926 — 1.583 тисячі осіб. І ця наша присутність на Кубані стверджується записами по кожній станиці:

Абинська (13.557 усього, 8.846 українців),
Азовська (2.852, 1.847),
Александровська (1.684, 1.566),
Анастасіївська (8.883, 7.944),
Андріївська (3.801, 3.126),
Атаманська (3.492, 3.127),
Ахтанизовська (4.526, 4.324),
Ахтирська (7.804, 6.408),
Бакинська (2.871, 2.446),
Батуринська (7.086, 5.034),
Березанська (10.885, 9.297),
Бородинська (2.044, 1.892),
Бриньківська (5.965, 5.350),
Брюховецька (12.466, 9.698),
Варениківська (8.155), 6.459),
Васюринська (10.443, 9.142),
Весела (3.732, 3463),
Виселківська (5.227, 2.597),
Вищестебліївська (3.251, 2.400),
Воронцовська (1.678, 1.626),
Георге-Афіпська (5.854, 3.902),

Голубинська (1.432, 1.156),
Гривенська (9.690, 5.206),
Дербентська (1.410, 1.131),
Дінська (12.525, 10.316),
Дніпровська (2.753, 2.467),
Должанська (10.317, 9.448),
Дядьківська (7.324, 6.665),
Єлизаветинська (10.981, 9.992),
Єреванська (1.541, 1.371),
Журавська (4.039, 3.520),
Запорозька (1.426, 1.228)
Іванівська (14.209, 12.983),
Ільська (9.471, 5.946),
Калузька (3.957, 3.405),
Кальниболотська (10.998, 8.606),
Канівська (17.248, 13.878),
Катерининська (13.391, 11.824),
Кисляківська (13.112, 11.416),
Комишуватська (9.543, 8.010),
Конелівська (8.712, 7.824),
Коренівська (15.548, 9.313),
Ключевська (1.971, 1.426),
Кріпосна (1.409, 1.145),
Кутаїська (1.661, 1.308),
Кущівська (11.865, 9.364),
Ладозька (11.801, росіян 9.039, українців 2.002),
Мар'їнська (13.375, 10.756),
Медведівська (18.146, 15.222),
Мінгрельська (11.783, 10.476),
Незамаївська (12.133, 10.150),
Нововеличківська (12.732, 11.674),
Новодерев'янківська (12.481, 10.507),
Новоджереліївська (10.306, 9.221),
Новоіванівська (3.608, 3.314),
Новокорсунська (5.878, 5.238),
Новоменська (15.926, 14.528),

Новомихайлівська (3.526, 2.974),
Новомишастівська (16.364, 15.018),
Новопашківська (3.255, 2.680),
Новопетрівська (2.218, 2.179),
Новопластунська (2.319, 2.071),
Новорогівська (3.155, 2.808),
Новорождественська (12.023, 11.550 росіян),
Новосергіївська (903, 875),
Новотитарівська (15.755, 14.341),
Новощербинівська (12.522, 11.476),
Ольгинська (7.984, 6.287).
Павлівська (12.123, 8.227),
Пашківська (18.000, 14.166),
Пензенська (2.399, 2.250),
Переяславська (8.781, 7.552),
Пластунівська (12.375, 10.528),
Платнирівська (13.925, 11.628),
Плоска (2.334, 1.934),
Полтавська (14.306, 10.985),
Поповичівська (10.715, 7.762),
Привільна (6.281, 5.574),
Придорожна (1.470, 1.180),
Приморсько-Ахтарська (11.252, 7.253),
Рогівська (12.475, 10.806),
Саратовська (2.969, 2.512),
Сергіївська (4.714, 4.127),
Сіверська (7.956, 3.728),
Слов'янська (18.933, 11.290),
Смоленська (4.678, 2.753),
Ставропільська (1.474, 1.028),
Старовеличківська (14.508, 12.226),
Стародерев'янківська(7.230, 6.529),
Староджереліївська (5.413, 5.158),
Старокорсунська (12.273, 10.477),
Старолеушківська (6.521, 5.857),
Староменська (22.604, 19.736),
Старонижчестебліївська (12.273, 11.356),

Старощербинівська (17.001, 14.453),
Степова (3.973, 3.629),
Суздальська (2.100, 1.669),
Старомишастівська (9.826, 8.171),
Темиргоївська (12.626, 10.716 росіян),
Тимашевська (12.112, 8.961),
Троїцька (6.128, 5.192),
Убинська (1.227, 953),
Уманська (20.727, 17.008),
Урупська (13.182, 8.190 росіян, 4.592 українців),
Хмельницька (1199, 1085),
Холмська (10.063, 8.025),
Шкуринська (9.749, 8.864),
Челбаська (12.127, 10.616),
Чепігинська (4.044, 3.452),
Чорноморська (1.503, 761),
Ясенська (6.565, 5.985),

Це та наша історична пам'ять, яка в епохи великих перемін повертає прозріння й усвідомлення приналежності до свого коріння.

ПАМ’ ЯТНЕ

У 2021 РОЦІ

1060 років тому (961) до Києва прибув посол германського імператора Отона І єпископ Адальберт.

1040 років тому (981) відбувся похід руських дружин київського князя Володимира в Побужжя. Приєднання до Русі "Червенських градів" — Червена, Грубешева та ін.

1005 років тому (1016) завершено укладання на Русі першого юридичного кодексу — "Правда Ярослава".

990 років тому (восени 1031) відбувся спільний похід Ярослава Мудрого і чернігівського князя Мстислава Володимировича разом з військами германського імператора проти Польщі. Повернення Русі "Червенських градів".

960 років тому (1061) відбувся перший (за літописом) напад половців на руські землі. Поразка дружини переяславського князя Всеволода.

905 років тому (1116) завершено укладання ігуменом Видубицького монастиря Сильвестром останнього списку Літопису "Повість минулих літ".

870 років тому (1151) народився князь новгород-сіверський, путивльський і чернігівський Ігор Святославович — герой "Слова о полку Ігоревім". Помер у 1202 році.

820 років тому (1201) народився Данило Романович (Галицький) — галицько-волинський князь, король з 1253 року, політичний діяч і полководець. Помер близько 1264 року.

780 років тому (1241) відбулося вторгнення монголо-татар у Галицько-Волинське князівство.

665 років тому (1356) було надано польським королем Казимиром III Магдебурзьке право Львову.

600 років тому (1421) було здійснено подорож через українські землі Гільбером де Ланца — послом французького короля Карла VI.

550 років тому (1471) було ліквідовано Київське князівство та створено Київське воєводство.

495 років тому (1526) народився Костянтин-Василь Острозький, український і культурний діяч, князь, засновник шкіл у Турові (1572), Володимирі-Волинському (1577),

академії (бл. 1576—1580) і друкарні (1578) в Острозі Помер у 1608 році.

465 років тому (1556) на о. Мала Хортиця було засновано Запорозьку Січ.

465 років тому (вересень 1556) відбувся козацький похід на Очаків Дмитра Вишневецького. Взяття фортеці Іслам-Кермен.

455 років тому (1566) помер Станіслав Оріховський-Роксолан, український та польський публіцист, історик, філософ, мислитель-гуманіст. Народився у 1513 році.

455 років тому (1566) відбувся переїзд з Москви до Великого князівства Литовського Івана Федорова і Петра Мстиславця.

435 років тому (1586) у Львові було засновано Успенське православне братство — громадсько-політичну організацію українського населення, що відстоювала їхні національно-релігійні права, дбала про поширення освіти та книгодрукування.

425 років тому (1596) у Вільно було видано Віленською братською друкарнею підручники відомого педагога, проповідника, перекладача Лаврентія Зизанія (Тустановського): "Граматика словенська", буквар "Наука ко читаню і розумінню письма словенського", словник "Лексис".

405 років тому (1616) у Києві було видано друкарнею Києво-Печерського монастиря першу книгу — Часослов.

405 років тому (1616) відбувся похід запорозьких козаків, на чолі з Петром Сагайдачним на Туреччину, в ході якого було взято Кафу і звільнено невільників.

390 років тому (1631) помер Федір Сенькович, український іконописець та портретист, автор розписів іконостасу та плащаниці для Успенської церкви у Львові (1630), ікони "Богоматір з пророками" (1599, з с. Ріпнів на Львівщині), портрету І. Даниловича. Народився у с. Щирець, що нині на Львівщині (точна дата невідома).

365 років тому (серпень—жовтень 1656) Московська держава і Польща уклали Віленське перемир'я, яким було вперше за спиною України поділено її землі.

360 років тому (1661) у Львові було засновано університет.

310 років тому (весна, 1711) відбувся похід козацьких загонів Пилипа Орлика разом з татарами на Правобережну Україну. Облога Білої Церкви.

310 років тому (1711) у гирлі Дніпра на землях Кримського ханства запорожцями було засновано Олешківську Січ.

295 років тому (1726) народився Іван Калинович, живописець. Серед творів — портрети відомих польських магнатів, зокрема, М. Потоцького. Помер у Щеплотах на Львівщині.

290 років тому (1731) народився український маляр Данило Пічентов. Помер 30 березня 1776 року.

285 років тому (1736) народився Захарія Голубовський, живописець, один з останніх представників українського бароко в малярстві (світське ім'я — Голубничий Зиновій Петрович). 1761 постригся в ченці Києво-Печерської лаври. Очолював Лаврську іконописну майстерню. Розписи іконостасу Хрестовоздвиженської церкви на Ближніх печерах. Керував роботами з оновлення розписів Успенського собору (1772—1777). Створив образи шести пророків на царських вратах Миколаївської шпитальної церкви (1803), ікони "Успіння", "Антоній та Феодосій Печерські", "Свята мучениця з квіткою в руці". Помер 1810 року.

280 років тому (1741) на Полтавщині народився Іван Гудович, перший бойовий фельдмаршал російської армії. Помер 1820 року.

270 років тому (1751) у Глухові (нині — Сумська області) народився Дмитро Бортнянський, український і російський композитор, диригент і реформатор церковного співу. В 1758 запрошений до Петербурзької капели, де навчався вокалу та теорії музики. В 1769—1779 вдосконалював свою музичну освіту в Італії, де були поставлені його перші опери. З 1779 — капельмейстер, а з 1796 — директор вокальної музики та керуючий Придворної співочої капели. Автор клавірних сонат, ансамблів, романсів та хорових творів. Він написав понад 100 церковних творів, які за своїм рівнем належали до найкращих

здобутків європейської музичної культури і втілюють риси української релігійності. В його оперних, хорових, симфонічних, камерно-інструментальних творах відбились мотиви та інтонації української народної пісенності. Твори Бортнянського видано у 1881—1882 у 10 томах. Помер 10 жовтня 1825 року в Петербурзі.

255 років тому (1756) гетьманом Кирилом Розумовським заснована Суконна мануфактура в Батурині.

255 років тому (1766) народився Андрій Меленський, з 1799 до 1829— головний архітектор Києва, брав участь у створенні першого генерального плану міста. Будівлі: перший міський театр (ймовірно, 1806), пам'ятник на честь Магдебурзького права (1802—08), Миколаївська церква-ротонда на Аскольдовій могилі (1810), церкви Миколи Доброго (1802) та Різдва (1812), розібрані у 30-х рр. XX ст., новий корпус Київської духовної академії (1822—25), споруди у Флорівському монастирі (1824). Помер у 1833 у Києві.

245 років тому (1776) народився Михайло Амвросимов, у 1802—17 — полтавський губернський архітектор, автор генерального плану Полтави, зокрема, проектів ансамблю Круглої площі, театру та ін. Помер у 1825 році.

215 років тому (1806) народився Орест Новицький, український філософ, перший професор філософії Київського ун-ту. Помер у 1884 році.

205 років тому (1816) народився Іван Головацький, поет, журналіст, видавець, один із діячів гуртка "Руська трійця". Помер 9 лютого 1899 року у Відні.

190 років тому (1831) скасовано Магдебурзьке право в містах Лівобережної України і Києві.

175 років тому (1846) у Москві опубліковано О. Бодянським "Історію Русів"—найвизначніший історичний твір в Україні наприкінці XVIII—поч. XIX ст. Автор "Історії Русів" невідомий, хоча авторство приписувалося багатьом особам (Г. Кониський, Г. Полетика, кн. О. Безбородько, кн. М. Рєпнін).

175 років тому (1846) у Житомирі народився Олександр

Клосовський, український геолог, член-кор. Петербурзької АН. Викладав у Новоросійському університеті в Одесі (1880—1907), ініціатор організації на теренах України мережі метеорологічних спостережувальних пунктів. Створив українську школу метеорологів. Помер 13 червня 1917 року.

175 років тому (1846) побачив світ літературно-науковий альманах "Вінок русинам на обжинки". Вийшов у Відні 1846 і 1847 двома книгами. Укладач І. Головацький. У першій книзі опубліковано цикл віршів М.Шашкевича та його переклади "Сербських пісень", стаття Я. Головацького про М. Шашкевича, історико-наукові розвідки А. Добрянського та І. Даниловича. У другій — вміщено твори І. Вагилевича, М. Устияновича, вірші, статті з етнографії, записи народних казок Я. Головацького тощо. Альманах відіграв важливу роль у розвитку української літератури й мови на західноукраїнських землях.

170 років тому (1851) народився Георгій Галицький (справжн. прізвище — Васюченко), актор та антрепренер російсько-українських труп. Помер 22 січня 1907 року.

160 років тому (1861) у Петербурзі видано урядовий указ про перейменування Чорноморського козачого війська в Кубанське.

160 років тому (1861) у Петербурзі видано "Букварь южнорусский" Тараса Шевченка.

160 років тому (1861) у Кузьминому Полтавської губернії відкрито початкове училище з українською мовою навчання.

160 років тому (1861) народився Григорій Павлуцький, мистецтвознавець, випускник (1886), а пізніше професор (з 1897) Київського університету. Дослідник історії української архітектури та народно-декоративного мистецтва, автор праць "Дерев'яні та кам'яні хрести на Україні" (1905), "Історія українського орнаменту" (1927 р.). Помер 27 березня 1924 року в Києві.

140 років тому (1881) в Галичині народився Остап Грицай, літературознавець, критик, перекладач, письменник. Виступав зі статтями про творчість В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Коцюбинського. Переклав німецькою "Слово о полку Іго-

ревім", уривки з "Енеїди" І. Котляревського, твори Т. Шевченка "Кавказ", "Пророк", "Муза" тощо. Помер у 1954 в Німеччині.

135 років тому (1886) у Харкові народився Григорій Алчевський, український педагог-вокаліст, співак, композитор. З 1907 працював музичним рецензентом у Харкові. Пізніше спеціалізувався в галузі вокальної педагогіки. Автор обробок багатьох українських і російських народних пісень та кількох навчальних посібників: "Вокальная техника в ежедневных упражнениях" (М., 1907), "Таблицы дыхания для певцов и их применение к развитию основных качеств голоса" (М., 1908).

125 років тому (1896) організовано "Академічну громаду", українське студентське товариство, яке діяло з перервами до 1921 у Львівському університеті. Товариство утворило Допомоговий фонд для незаможних українських літераторів (1897), організувало святкування 25-річчя літературної діяльності І. Франка (1898), влаштовувало вечори, присвячені М. Драгоманову. Заборонене польським урядом за участь в організації українського таємного Львівського університету.

125 років тому (1896) було опубліковано працю Юліана Бачинського "Поновлена Україна" з обгрунтуванням історичної правомірності прагнення українців до створення самостійної держави.

120 років тому (1901) помер генерал-фельдмаршал Йосип Гурко-Ромейко, котрий походив з Борзни на Чернігівщині, де народився 1828 року.

115 років тому (1906) у Петербурзі вийшла перша українська газета "Вільна Україна".

115 років тому (1906) утворилася у Львові літературна група "Молода муза", яка об'єднувала українських письменників-модерністів. До неї належали О. Луцький, М. Яцків, П. Карманський, Б. Лепкий, В. Пачовський. Група проіснувала до Першої світової війни.

115 років тому (1906) у Києві вийшов друком літературно-художній збірник поетичних і прозових творів українських письменників — "Досвітні огні", упорядкований Б. Грінченком, відкривався однойменним віршем Лесі Українки. Друге

(1918) і третє (1914) видання "Досвітніх огнів" вийшли з доповненнями.

110 років тому (1911) у Києві помер Григорій Шерстюк, український громадський і педагогічний діяч, засновник педагогічних видань "Український учитель" (1907), "Світло" (1910). Народився на Полтавщині у 1822 році.

105 років тому (1916) у Харбіні (тепер — Китай) відкрилася перша українська школа на Далекому Сході.

105 років тому (1916) відбулися перші гастролі української мандрівної трупи в Японії.

100 років тому (1921) у Львові засновано колишніми бійцями УСС та УГА кооперативне видавництво "Червона калина", яке спеціалізувалося на виданні літератури, пов'язаної з історією української революції, визвольних змагань 1917—1921 роках.

100 років тому (1921) у Києві утворилася літературна організація "Аспанфут" ("Асоціація панфутуристів"). Засновник — М. Семенко. Маніфест підписали Гео Шкурупій, М. Семенко, Ю. Шпол, Мирослав Ірчан, О. Слісаренко. У квітні—травні 1924 р. організацію перетворено на "Асоціацію комункульту", що проіснувала до 1925 року.

100 років тому (1921) створено Інститут української наукової мови на базі Правописної термінологічної комісії ВУАН і Термінологічної комісії Українського наукового товариства в Києві. 1930 реорганізований в Інститут мовознавства. 1945 присвоєно ім'я О. О. Потебні. Першим директором був академік А. Кримський.

100 років тому (1921) розпочався голод в УСРР та в місцях компактного проживання українців (Поволжя).

95 років тому (1926) розпочав діяльність Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка. Сучасну назву має з 1952 року.

90 років тому (1931) засновано Одеський театр юного глядача ім. М. Островського.

85 років тому (1936) засновано Херсонський український музично-драматичний театр ім. М. Г. Куліша.

85 років тому (1936) вийшов друком "Альманах підкар-

патських українських письменників", збірка поетичних і прозових творів. У ній взяли участь письменники Закарпаття, що писали українською мовою, — В. Гренджа-Донський, Ю. Боршом-Кум'ятський, О. Маркуш та ін.

80 років тому (1941) створено Луганський український музично-драматичний театр.

75 років тому (1946) розпочався голод в Україні, спричинений сталінським режимом.

50 років тому (1971) створено Запорізький театр ляльок.

50 років тому (1971) засновано Запорізький художній музей.

40 років тому (1981) в Києві створено Київський театр класичного балету під керівництвом В. Ковтуна.

"УКРАИНСКИЙ ВОПРОС ЕСТЬ, И ОН НУЖДАЕТСЯ В НЕОБХОДИМОМ РАЗРЕШЕНИИ"
(до 90-річчя посилення українізації в Казахстані)

У другій половині 1920-х років у радянському Казахстані звертають увагу на українську проблему. Зокрема, в офіційному виданні "Казахстан на пути к социалистическому строительству" зазначалося: "Нам кажется, что в условиях Казахстана, где среди русского переселенческого населения значительная часть является выходцами с Украины, вопрос о необходимости развертывания дела народного образования на их родном языке также назрел. Рассуждения некоторых т. т. о том, что украинцы, выходцы из Украины, уже русифицировались и совершенно не нуждаются в преподавании в своих школах на родном языке — есть нездоровое отношение к делу, есть попытка отвернуться от разрешения вопроса, есть попытка взять под сомнение существование украинского вопроса со всеми вытекающими отсюда последствиями. Нам кажется, что украинский вопрос есть, и он нуждается в необходимом разрешении".

Виділення в 1926—1927 роках сімнадцяти українських населених пунктів у самостійні адміністративні управління (ради) уже вважалося деяким вирішенням українського питання. П'ятий Пленум Казкрайкому ВКП(б) у грудні 1929 року з цього приводу зазначав: "Необходимо сделать решительные шаги в направлении обслуживания на родном языке нацменшинств, в частности украинцев. Считать необходимым в трехлетний срок обеспечить школы в украинских селах учителями, знающими украинский язык, и пособиями на украинском языке. СНК обеспечить в этот же срок перевод делопроизводства в украинских сельсоветах на украинский язык".

Станом на 1 січня 1930 року в Казахстані на українську мову викладання переводилося 400 шкіл. Відповідно готувалися підручники, переходила на українську мову преса. Зокрема, в Октябринському районі всі щколи мали стати українськими.

За даними оргвідділу КазЦВК, до рад Казахстану було на той час обрано 14.968 українців, або 15,8 відсотка від загаль-

ного складу. Так, серед членів ЦВК українців було 10, окрвиконкомів — 32, райвиконкомів — 178 (з них 9 — голови), міськрад — 47 і до сільрад — 14.285 (397 — голови).

Однак наявність такої кількості українців у радах не внесла істотних змін до обслуговування представників нашої нації рідною мовою. Жодна українська рада в діловодстві на той час її не вживали (там само).

21 березня 1930 року Президія КазЦВК ухвалило спеціальну постанову, в якій, зокрема, йшлося:

"1. Запропонувати Окрвиконкомам у місячний термін урахувати сільради і райони, де українці становлять найбільшу частину населення, ведучи облік українських рад окремо від російських. При майбутньому районуванні, виходячи із загально-установлених принципів цього районування, особливо урахувати потребу залишення і вирізнення національно-однорідних українських рад і районів.

2. У селищах та районах, де українці становлять найбільший відсоток населення, всім радянським, кооперативним органам, що обслуговують населення, вжити практичних заходів, які б забезпечили перехід до 1-го січня 1931 р. до обслуговування цього населення українською мовою не пізніше 1-го січня 1933 р. Окрвиконкомам забезпечити виконання цього пакту.

3. Окрвиконкомам та райвиконкомам з населенням росіян та українців забезпечити більше залучення й висування українців як до складу, так і на керівні посади до виборних органів та апарату радянських, кооперативних, колгоспних органів і організацій, максимально використовуючи для цієї мети звітно-перевірчу (роботу) й часткове переобрання Рад, а також перевиборчу кампанію споживчої кооперації, які проводяться у сучасний момент.

4. Наркомосу проробити конкретний план, який втілив би 1933 учбового року в українських селищах та районах викладання по школах українською мовою, забезпечивши до цього часу створення потрібних для цієї справи кадрів учителів-українців, або таких, що знають українську мову, під-

ручників та учбових приладь українською мовою, а також спеціальних шкіл або відділів при школах для українців.

5. Окрвиконкомам та відповідним Наркоматам і Краєвим установам та організаціям забезпечити Х. Ч. (художню частину — *В. С.*), бібліотеки, ради, колгоспи, кооперативні органи газетами, літературою, довідковим матеріалом загального характеру українською мовою.

Наркомосу, філіям Держвидаву та Казвидаву вжити заходів до широкої популяції й розповсюдження в українських районах Казакстану відповідних видань України.

6. З метою забезпечення термінової підготовки кадрів з українців-батраків, бідняків по різних галузях будівництва — при організації різних курсів підготовки та перепідготовки робітників, зокрема, робітників низового радянського апарату, в районах та округах, де українське населення складає більшість, набрати на загальні курси більший відсоток українців.

7. Звернутися до ВУЦВК з проханням узяти шефство над українськими районами Казакстану та надати всебічну допомогу й підтримку в справі швидшого здійснення накреслених заходів по лінії вербовки можливої кількості вчителів, робітників-українців для радянської та колгоспної роботи, постачання підшефних районів виданнями українською мовою".

25 липня 1930 року голова Казахстанського Центрального Виконавчого Комітету Ерназаров та т. в. о. секретаря Орумбаєв звернулися з таким листом до ВУЦВКу: "На території Казакстану живе 860.978 українців, що складає 13,2% до загальної кількости населення КАСРР (за даними перепису 26—27 р.). Округи, в яких живуть найбільш компактні маси українців, такі: Актюбинський (92.298 чол.), Кустанайський (164.068 чол.), Петропавлівський (184.333 чол.), Акмолинський (110.350 чол.), Сир-Дар'їнський (40.500 чол.), Уральський (20.438 чол.).

Президія КазЦВК накреслила низку заходів у галузі посилення обслуговування українського населення рідною мовою, як потрібну умову, що забезпечує дальшу активнішу участь українців поруч з іншими нацменшостями, що заселяють КАСРР, у соціалістичній перебудові Казакстану.

Здійснюючи ці заходи, ми натрапляємо на цілу низку труднощів, швидше розв'язання яких можливо за умови сприяння й допомоги братської Української СРР.

Ми не маємо достатніх кадрів із українців для переведення викладання по школах рідною мовою. Наші кадри низових радянських колгоспних та інших робітників надто малі, потребують перепідготовки тоді, коли матеріальна база для організації спеціальних курсів для українців надто обмежена.

Занадто малого пролетарського прошарування взагалі та дуже малої кількості українських робітників у Казакстані, зокрема, ми не можемо зміцнити українські сільради, колгоспи і т. п. робочими-українцями.

Величезні завдання в галузі переведення культурно-освітньої роботи серед корінного місцевого населення (казаків), а також східних нацменшин, що є найбільш культурно відсталими, змушують нас зосередити всі наші матеріальні ресурси на розгортанні заходів у справі цих національностей і не дозволяють нам розгорнути видавничої роботи (газети, література, підручники та учбові приладдя і т. п.) українською мовою.

У зв'язку з цим Президія КазЦВК звертається до Президії ВУЦВК з проханням про сприяння й допомогу в справі постановки обслуговування українського населення Казакстану рідною мовою.

Нам здається, що ця допомога може здійснюватись у формі шефства ВУЦВК або окремих округ чи Наркоматів України, встановленного над Наркомосом Казакстану, аби всіляко допомагати останньому в справі виконання завдань КазЦВК по обслуговуванню українців.

Практично форми допомоги можна звести до такого:

1. Командирування робітників або колгоспних бригад в українські райони Казакстану для участі в переведенні важливіших політично-господарчих кампаній (засівна, хлібозаготівлі, переобрання Рад і т. п.) та надсилка делегацій українців з Казакстану для ознайомлення в зразкові райони і села України.

2. Командирування для довготривалої або постійної робо-

ти до українських р-нів КАСРР (до рад, колгоспів, кооперацію) відповідних кадрів українських робітників, зокрема, вербовки відповідної кількости українських-вчителів і робітників Х. Ч. та ін. для роботи в Казакстані.

3. Командирування відповідних робітників-українців для керівництва курсами підготовки та перепідготовки, що організовуватимуться в Казакстані для українців.

Надання на відповідних курсах та в школах України відповідної кількості місць для українців-казакстанців.

Постачання культустанов українських районів (Х. Ч., шкіл, рад, колгоспів, кооперативів) газетами, підручниками, учбовим приладдям, літературою, довідковими матеріалами загального характеру українською мовою. Популяризація й розповсюдження цих видань в українських р-нах.

Президія КазЦВК запевнена, що ВУЦВК, обміркує висунуті нами вимоги й знайде належні форми для сприяння та допомоги в цьому, що має для нас велике політичне значення".

Народний комісаріат освіти УСРР відгукнувся на прохання казахських колег про шефство у проведенні культурно-освітнього обслуговування земляків, розробивши низку заходів.

Постановою його колегії на доповідь члена колегії НКО КазАСРР В. Горба передбачалося:

"1. Покладаючи на себе шефство над Казакстаном щодо культурно-освітнього обслуговування української людности на терені його, справу шефства над відповідними культурно-освітніми установами розгорнути по всіх культ.-науково-літературних установах України: з боку технікумів, Виш'ів, організацій масової комуністичної освіти, літератури, мистецтва.

2. Ураховуючи відкриття Українського Педагогічного технікуму і Українського відділу ІМП'роса в Казакстані, визнати за можливе відрядити на роботу в цих учбових установах певну кількість потрібних спеціалістів — педагогів з робітників України, поклавши виконання цього на сектор кадрів НКО УСРР.

3. З метою забезпечення найкращого переведення первісної підготовки учителів-українців, що її намічено НКО Каз.

АСРР, вважати за можливе доручити науково-методичному сектору та Всеукраїнському Заочному Інстутові в належній формі задоволити прохання в цій справі з боку НКО Каз. АСРР, прийнявши разом з цим до уваги командирування для цієї мети (період роботи курсів перепідготовки) двох-трьох фахівців-лекторів.

4. Доручити секторові кадрів визначити можливу кількість місць для українців Казакстану у технікумах і ВИШ'ах України.

5. Погоджуючись цілком з потребою відкриття в м. Алма-Аті представництва ДВО вважати за потрібне, аби ДВО з сектором масової комун. освіти НКО обговорив справу надіслання в порядкові шефства тридцяти бібліотек для українських районів Казакстану.

6. З метою ознайомлення трудящих українців Казакстану з пролетарським Українським театром, доручити т. Горбу з'ясувати в НКО Каз.АСРР можливості і термін відрядження одного з театрів України до найбільших центрів людности Каз. АСРР.

7. Визнати за доцільне командирування трьох культурних бригад в українські райони для допомоги в практичному здійсненні намічених заходів культурного обслуговування українців Казакстану.

8. Висунути перед відповідними органами питання в справі шефства органів преси над українськими газетами, що видаватимуться в Казакстані.

9. Всім секторам НКО у розвиток цієї постанови завести до плянів роботи питання культобслуговування українців КазАСРР.

10. Для ознайомлення зі станом українського населення Казакстану культ-наукових та літературних кол Харкова вважати за потрібне на відкритому засіданні кафедри по національному питанню Укр. інст. марксизму в присутности представників науково-літературних кол заслухати доповідь тов. Горба про стан української людности в Казакстані. На цьому засіданні визначити організації, що можуть взяти шефство над секцією української пролетарської культури в Алма-Аті.

Про підписання додаткового культурного договору між УСРР і КАСРР широко повідомлялося в українській пресі. При цьому, зокрема, вказувалося, що "в листопаді 1930 р. українські організації командирували до Казахстану для ро-боти серед української людности понад 250 культурних працівників, прислали 122 стаціонарні українські бібліотеки, устаткування для 28 політехнічних майстерень, 2 кіностаціо-нарки і 3 кінопересувки.

За минулий рік КСРР дістала понад 250 місць у різних ВИШах та технікумах УСРР, частина яких взяли шефство над відповідними навчальними закладами Казахстану.

З свого боку, організації КСРР здійснили українізацію понад 300 шкіл, що обслуговують українську людність, відкрили 3 педагогічні технікуми і 1 вечірній робфак. Утворено крайову українську радіогазету і проведено місячник пролетарської української літератури.

За новою угодою Наркомос КСРР за сприяння Наркомосу УСРР утворює в Казахстані державний український національний театр і організовує 4-й український педагогічний технікум. Наркомос УСРР дає Казахстанові 15 місць для підготовки аспірантів у ВИШах та науково-дослідних інститутах.

Термін виконання угоди річний, починаючи з 20 липня цього року".

У наступному році ці плани поступово втілювалися в життя. Скажімо, станом на 10 жовтня 1931 року із заявлених 156 педагогів з УСРР 82 прибули до Казахстану й приступили до роботи в районах, які підлягали українізації:

Назва району	Вимоги	Задоволення
Урджерський	5	-
Максимогорьковський	10	9
Чикментський	8	9
Кустанайський	5	-
Пресновський	8	-
Калінінський	3	-
Есільський	5	-
Темирський	8	8
Актюбінський	15	14

Рузаївський	10	8
Талдикурганський	5	5
Атбасарський	8	1
Цюрюпінський	12	2
Буконський	3	-
Булаївський	5	-
Акмолінський	5	-
Акбуланський	8	8
Сталінський	6	-
Іртишський	8	7
Джувалінський	4	2
Алакульський	3	2
Федоровський	12	7
Р А З О М —	156	82

Одночасно в порядкові самомобілізації було командировано ще 46 педагогів — разом 130 осіб, що складало 83 відсотки виконання вимоги Казахстану. Крім того, для шкіл ІІ-го концентру було командировано 8 викладачів та для українських педтехнікумів — 7.

Проте виникали проблеми з підручниками. У листі від українських учителів Казахстану від 13 листопада 1931 року до заступника наркома освіти УСРР О. Карпеко йдеться якраз про необхідність допомогти підручниками й методичними розробками: "Ми, українці, що працюємо в Казакській республіці в кількости 14 осіб, командировані цього року на роботу по українізації, до цього часу не маємо жодного українського підручника і навіть українського чи будь-якого програму і працюємо без керма і вітрил, становище наше, безумовно, негарне. І ті величезні завдання, що покладає на нас партія, ми, безумовно, повинні і виконаємо за умов, коли ви нам допоможете. Дуже просимо Вас, щоб Ви нам якнайскоріше допомогли".

Влада УСРР, звичайно, робила все, що могла. Але 15 грудня 1932 року в Москві вирішили по-іншому: припинити українізацію, в тому числі і в Казахстані. Відтак тільки для історії залишилася постанова колегії Наркомату народної освіти КАРСР від червня 1931 року про розгортання українізації

Федорівського району, де справді хотіли задовольнити запити місцевого українське населення на використання рідної мови:

Своєчасно підготуватись до хлібозбирання–запобігти втрати врожаю

Зараз же підібрати й відремонтувати весь необхідний інвентар негайно приступити до відгрузки вугілля. погодьтеся ж. знайдіть гарт. уставт. - нувать-перевозчиння

Хлібозаготівельні організації, ще досі не готуються до хлібозаготівель вимагаємо прийняти до відповідальности

Більшовицький штурм

5 Липень 1932 року Ч 56 (295)

Газета РНВНТ(б) РІК, РПР та райколгосспілки Федорівського району

Передплата

Хлібозаготівельники ще не готові

Про підготовку до хлібозбиральної кампанії та її переведення

Перевідення в життя нацполітики-зміцнення національної формою, пролетарськоі змістом українськоі культури

Пролетарсько-колгоспні маси-мусять обслуговуватись на їх рідній мові

Відмітити, що Федорівський район за останній час розгорнув роботу в галузі українізації, внаслідок якої українізовано 8 шкіл масового навчання, введена укр. мова в 2 ШКМ, зорганізовані українські групи в при 5 місячних курсах по підготовці вчителів, провадиться робота по просуненню української книги, газети, радіо і українського пролетарського мистецтва.

Для майбутнього посилення й зміцнення роботи в справі розвитку української пролетарської культури серед працюючих українців Федорівського району Народний Комісаріят освіти ухвалює:

1. Перевести в центр Федорівського району Кустанайський педагогічний технікум. Доручити сектору кадрів і плян-економичному сектору забезпечити проведення в життя цього ухвалення не пізніше 1 липня цього року.

2. Весь склад 5 міс. курсів повністю залишити в роспорядженні Федорівського району, продовжив (ши) термін навчання на один місяць.

3. Передати району одну кінопересувку й одну радіоустановку, одержані в порядкові шефства від Наркомосвіти УРСР.

4. Приймая на увагу маючіся місьця, представлені Федорівському району в різних ВУЗах УРСР, технікумах і курсах УРСР, пропонувати сектору кадрів задоволити прохання Федорівського району про відпуск 15 літерів на безкоштовний проїзд.

Рахувати необхідним у кінці учбового року заслухати спеціяльну доповідь райОНО Федорівського району на колегії НКО.

НЕПОВНОЦІННІ ПЕРШОВЕРЕСНІ
(до 85-річчя чергового недобору першокласників в українські школи після Голодомору-геноциду 1932—1933 років)

Ті втрати дітей, яких Таращанський район Київської області зазнав під час Голодомору-геноциду 1932—1933 років, будуть нагадувати про себе кожного наступного першовересня, коли шкільний дзвоник кличе за парти першокласників. Тобто, так буде не тільки восени 1933, а й кожного наступного року, бо всі населені пункти району зазнали величезних втрат, у першу чергу дітей.

Не минула ця біда, до речі, і Таращанський дитячий будинок, де, здавалося, радянська держава повинна була б забезпечити харчуванням сиріт, яких взяла під свою опіку. Але й вони від недоїдання масово помирали, хоч причиною смерті записували в свідоцтва різні хвороби. Зокрема, такий запис (запалення легенів) буде внесений у документ про відхід у засвіти дворічної Ніни Лісовенкової, яка, зрозуміло, вже ніколи не сяде за шкільну парту.

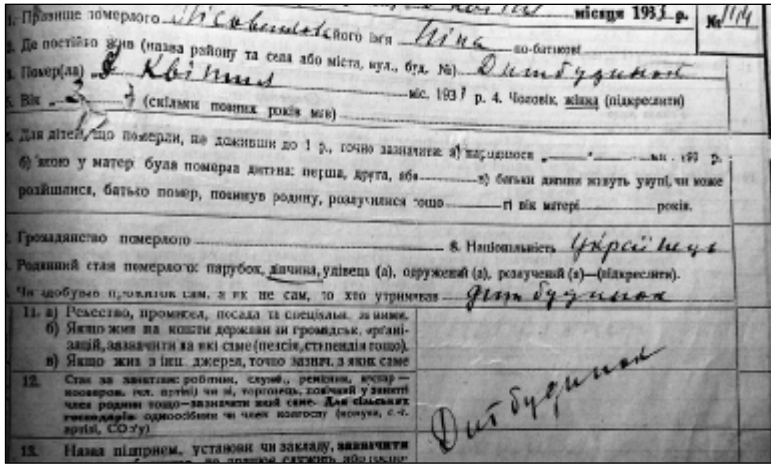
місяця 193 р. №

Прізвище померлого

його імя Ніна по-батькові

Де постійно жив (назва району та села або міста, вул., буд. №)

Помер(ла)

Вік (скілами повних років має)

мс. 193 р. 4. Чоловік, жінка (підкреслити)

Для дітей, що померли, не доживши до 1 р., точно зазначити: а) народився ... 193 р.

б) якою у матер була померла дитина: перша, друга, або ... в) батьки дитини живуть укупі, чи може розійшлися, батько помер, покинув родину, розлучився тощо ... гі вік матері ... років.

Громадянство померлого ... 8. Національність

Родинний стан померлого: парубок, дівчина, удівець (а), одружений (а), розлучений (а)—(підкреслити).

Чи здобуває прожиток сам, а як не сам, то хто утримував

11. а) Ремесло, промисел, посада та спеціяльн. заняття.

б) Якщо жив на кошти держави ан громадськ. організацій, зазначити на які саме (пенсія, стипендія тощо).

в) Якщо жив з інш. джерел, точно зазнач. з яких саме

12. Стан за занятям: робітник, службовець, ремісник, кустар — власник, гел. артілі) чи ін. торговець, ловчий у занятті чиєї родини тощо—зазначити який саме. Для сільських господарів: одноособник чи член колгоспу (комуни, с.-г. артілі, СОГу)

13. Назва підприєм., установи чи закладу, зазначити

А скільки уродженців 1928 року в кожному селі Таращанського району у восьмирічному віці, як того вимагав тодішній закон, не змогли сісти за парти, можна довідатися з таблиці про наслідки прийому дітей до перших класів середніх (с), неповносередніх (нс) і початкових (п) шкіл 1 вересня 1936 року:

	Народ. 1928	1 к	8 р.	2 к	3 к	4 к	Разом
Поточанська п	40	36	22	-	20	24	80
Станишівська п	54	20	15	23	24	18	85
Лісовицька п2	193	27	24	29	28	32	116
Лісовицька п3		14	14	23	22	23	82
Лісовицька нс		58	29	42	42	67	209
Крив»янська п	40	30	20	18	20	20	88
Червоноярська п	51	23	20	24	-	21	68
Маковецька п	-	17	17	-	17	-	34
Красючанська п	-			13	-	12	25
Антонівська п		16	15	15	-	-	31

Косяківська п	94	31	24	26	29	36	122
Бовкунська п	40	30	24	30	28	24	112
Крутогорбська п	75	40	37	42	32	39	153
М. Березянська п	42	36	21	29	25	26	116
Ріжецька п	147	31	29	20	20	29	100
Ріжецька нс		36	30	45	38	51	170
Улашівська п	40	29	29	37	49	33	148
Лучанська п	208	64	56	71	69	45	249
Лучанська с		68	35	39	49	69	225
В. Березянська нс	165	83	52	41	55	53	232
Кислівська нс	65	48	18	47	50	49	196
Ківшоватська нс	203	87	63	83	78	45	293
Ківшоватська с		42	42	40	47	42	171
Петрівська нс	137	56	50	56	56	53	221
Площанська нс	78	54	41	54	61	41	210
Таращанська п6	323	31	31	41	38	37	147
Таращанська с1		39	36	43	46	45	173
Таращанська с2		51	34	51	46	45	193
Затонська с	234	97	82	85	86	107	375
Чернинська нс	98	48	33	45	42	32	167
Северинівська нс	136	62	44	36	36	36	170
Дубівська нс	54	49	46	35	36	31	151
В. Вовнянська	118	46	25	39	77	44	206
Ясинівська нс	-	36	30	31	36	42	145
Володимирівська нс	42	31	27	34	25	35	125
Кирданська нс	69	42	34	45	37	37	161
Лук»янівська нс	80	46	39	40	37	43	166
Степківська нс	61	38	34	28	34	24	124
Веселокутська нс	70	61	48	38	63	29	191

Проблема з наповненням перших класів залишалася тоді і в інших районах Київщини. Зокрема, у Ставищенському:

	Народ. 1928	1 к	8 р.	2 к	3 к	4 к	Разом
Антонівська нс	74	38	29	-	39	36	113
Богатирська п	259	30	20	-	32	32	94
Бесідська нс	-	75	46	46	59	81	261
Брилівська нс	106	49		77	65	60	251
Василівська нс	79	35	35	44	-	31	110
Винарівська нс	67	35	35	40	-	31	106
Гейсихська нс	130	42	40	42	62	43	189
Гостромогилівська нс	103	70	36	46	45	75	236
Журавлиська нс	-	42	40	67	63	72	244
Красилівська нс	149	43	42	44	65	34	186
Кривецька нс	80	40	28	47	48	33	168
Оддайпільська п	-	-		30	28	30	88

Олександрівська нс-		38	19	42	46	41	167
Полковничо-Хутірна нс -		25	20	30	40	31	126
Попружанська нс	92	40	40	40	38	49	167
Розкошівська нс	192	41	35	33	47	45	166
Розкошівська с		37	33	37	50	36	160
Розумницька нс	48	39	31	41	67	50	197
Сніжецька нс	-	36	24	38	32	41	147
Ставищанська єп	-	-	-	8	7	11	26
Ставищанська п хут		-		27	29	-	56
Ставищанська п		42	37	37	39	43	161
Ставищанська с		79	74	68	68	82	297
Станиславівська с	119	43	41	50	46	61	200
Стрижівська нс	-	25	9	33	43	39	140
Сухоярська п	58	9	6	21	-	11	41
Тихохутірська с	-	57	48	44	50	50	195
Торчицька нс	118	31		36	34	46	147
Торчицько-Степівська п -		13	8	-	12	15	40
Юрківська нс	76	25	10	27	38	33	123

"Є ВИСЛОВОМ НАЙВИЩОЇ ВОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ"
(до 75-річчя відповіді УПА польському суспільству)

Ухвала Сейму Польщі про нібито геноцид поляків на українській Волині — не плід тільки сьогоднішніх настроїв у польському суспільстві. Вона готувалося підспудно протягом багатьох років. Зокрема, вкрай негативною реакцією поляків на проголошення Акта про відновлення Української держави 30 червня 1941 року у Львові, шалений спротив польського підпілля зусиллям щодо організації нашого самоврядування, в тому числі й на Волині. Цей спротив проявлявся як через допомогу гітлерівській окупаційній владі в поборюванні українського національно-визвольного руху, так і більшовицьким партизанам, які масово прийшли зі східних областей на ту ж Волинь для знищення створеної тут УПА.

У роки Другої світової війни польське націоналістичне підпілля, керуючись інструкціями свого емігрантського уряду з Лондона, всіляко намагалося таврувати борців за самостійну Україну. З приходом до влади в Польщі комуністів ця кампанія продовжувалася. Тому керівництво УПА в 1946 році спеціальним зверненням вирішило відкрити очі полякам на справжню ситуацію, застерегти їх від нових помилок у ставленні до українців.

Головним лейтмотивом цього звернення була спроба довести нашим сусідам, що український національно-визвольний рух "є висловом найвищої волі української нації". Це є наше право бути господарями на своїй землі.

Чи зрозуміли це в Польщі? Як свідчать останні події, розуміють тільки через бачення своїх політичних інтересів, позбавляючи нас навіть права самим вирішувати, яких своїх героїв вшановувати.

Але, як бачимо, і в міжвоєнний час, і в роки Другої світової, та й нині поляки відмахуються від цих застережень. Не прислухаються вони і до вже згаданого звернення УПА, яке було поширюване в польській мові між польським населенням Закерзоння в 1946 році. А історія, як відомо, повторюється.

Польська преса, керована інструкціями й наказами большевицької пропаганди, дуже часто подає статті й інформації, повні наклепів на УПА і взагалі на український визвольний рух. Найбільш заяложена брехня большевицької пропаганди в польській пресі, зводить наклепи на українських повстанців такими вигадками:

1. Нібито український визвольний рух є фашистський;

2. Нібито він був зорієнтований на гітлерівську Німеччину та співпрацю з нею;

3. Нібито теперішніми військовими операціями УПА керують німецькі старшини;

4. Нібито українці помагали придушувати Варшавське повстання;

5. Нібито українські повстанці вбивають поляків, палять польські села, гноблять польське цивільне населення.

Хто знає ближче нашу діяльність і політичну літературу, для того справа ясна. Одначе не всі читачі польської преси знають дійсний стан речей, тому дозвольте дати такі короткі вияснення.

І. Український визвольний рух, у формах діяльности УПА і репрезентований УГВР (Українською Головною Визвольною Радою), не є і ніколи не був рухом фашистівського типу. Він у своїй ідеології, політичній і соціальній структурі, в своїй ді-

яльності є національно-визвольним рухом, соціально прогресивним, антиімперіалістичним, протидиктаторським і з цих причин протибольшевицьким. УПА бореться, в першу чергу: проти імперіалістичної політики Москви, проти її зажерливости, проти невільництва диктатури, тиранії, експлуатації, нужди, терору — за волю для України і всіх інших червоним імперіалізмом поневолених націй, за волю народів і лю-дини, за рівність і соціяльну справедливість.

Це все є демократичні антифашистські гасла, що висловлюють найкращі людські ідеали. А в більшовизмі бачимо російський націоналістично-фашистський, імперіялістичний, диктаторський, тоталітарний, соціально-реакційний рух, що без уваги на свої заклики до соціального прогресу, приносить у практиці нужду і невільництво широких народних мас.

2. Український визвольний рух ніколи не орієнтувався на гітлерівську Німеччину. Від початку німецької окупації України він боровся проти гітлеризму. Вже 30-го червня 1941 р. український визвольний рух проклямував відновлення Української Незалежної Держави та утворив уряд з п. Я. Стецьком на чолі. Це був ясний протинімецький акт, що розпочав трирічну героїчну боротьбу українського народу проти німецької окупації. Саме в цій боротьбі виросла й організувалась у поважну силу Українська Повстанча Армія (УПА). Вона зліквідувала десятки тисяч гітлерівських окупантів і визволила цілком з-під німців декілька областей України. Німецькі окупанти, в свою чергу, криваво переслідували український визвольний рух. Найвизначнішого його керівника С. Бандеру ув'язнили німці у концтаборі, а його двох братів замордували в концтаборі Освєнцім, вони розстріляли десятки тисяч українських патріотів. У всіх селах і містах України висіли плакати з повідомленнями про розстріли за приналежність до УПА, до "збройних банд", до українського руху спротиву. Десятки тисяч інших українців згинули в німецьких концтаборах. Гітлерівська пропаганда запевнила під час війни, що український визвольний рух — це замаскований, підтримуваний Москвою, комуністичних рух. Сьогодні большевицька, а з нею і варшавська, пропаганда говорять, що ук-

раїнський визвольний рух був зв'язаний з німцями. В обох випадках це велика брехня, бо він був і є зовсім незалежний від яких-будь зовнішніх впливів, не орієнтується на жодну зовнішню потугу, але є висловом найвищої волі української нації, що позитивно бореться проти всіх загарбників. Так було під час німецької окупації, так є сьогодні під совєтською кормигою.

Питання українців-"коляборантів", що співпрацювали з німцями, є зовсім відсепароване й не має нічого спільного з УПА і взагалі з українським визвольним рухом. Були такі українці, але їх було менше, як між росіянами, поляками чи французами, де вони перебували в постатях т. зв. фольксдойчів. Український визвольний рух плямував їх і поборював як національних зрадників так, як сьогодні поборює нових зрадників — большевицьких коляборантів.

3. Не відповідають правді й вістки большевицької пропаганди, що, мовляв, німецькі старшини керують ще тепер частинами УПА. Жодний німецький старшина не був і не є командиром будь-якого відділу УПА. Большєвицьким, і як і деяким польським, чинникам соромно, що в боях проти УПА зазнають неславних поразок, тому й намагаються виправдати свої невдачі видуманою наявністю добре вишколених німецьких старшин в рядах УПА.

4. Версія про здогадну участь українського відділу в придушенні варшавського повстання — не відповідає реальним фактам і не спирається на конкретні докази, Український нарід вважає таке твердження за одну з найбільш злостивих брехень. Нікому з українських політичних діячів невідомо про яку-небудь участь українців у цій соромній акції. В пресі появилось звідомлення головного винищувача і погромника Варшави ген.Фон дем Баха та інших. Всі вони стверджують недвозначно: Варшаву знищили німецькі відділи СС, кримінальні і власівсько-російські з'єднання на німецькій службі. Ніде досі, одначе, не було конкретної згадки про українців. Принциповим у цій справі є: український визвольний рух, жорстоко винищуваний німцями, мусів зустріти симпатіями варшавське повстання. Ми не знаємо українців, що допомагали б німцям у пацифікації Варшави. Коли б однак були

такі, то це поодинокі звичайні німецькі агенти й служаки, подібні до польських фольксдойчів або теперішніх Осубка-Моравских чи інших зрадників. В серпні й вересні 1944 р., коли Варшава кривавилась у повстанні (метод, якого було також завдати політичний удар совєтській окупації), УПА майже в цілості вже боролась поза совєтським фронтом про-ти цього нового, тепер вже червоного окупанта. Місце щирих українських патріотів було там, на власній землі, серед борців за волю рідного краю, а не в Варшаві, чи деінде на німецькій службі.

5. Найбільш поширеною большевицькою брехнею є вістки совєтської пропаганди, нібито українські повстанці палять польські села, вбивають цивільне населення, навіть жінок і дітей. Такі, нібито конкретні інформації приносить майже щоденно польська преса. В цьому ні крихти правди. УПА, хоча є формацією повстанського характеру, старається придержуватись точно всіх приписів людського ведення війни, так щодо ворожих збройних сил, як і до цивільного насе-лення. Тому УПА звільняє усіх полонених вояків Червоної Армії, Польського Війська, на яких індивідуально не тяжать обвинувачення за вчинені акти насильства або вбивства. УПА, в першу чергу, поборює большевицьку партію і її теро-ристичні, поліційні формації (НКВД, НКГБ, УБП тощо). Що ж до цивільного населення, то УПА застосовує принципи найбільшої толеранції та гуманности, дарма що в деяких випадках воно ставиться вороже до УПА. Бо всі наші цілі, за які ми боремось, уся наша ідеологія спирається на загальнолюдські гасла й прогресивні гуманні ідеали, що в основі против-ляться всякому теророві. Тому й ніде і ніколи не застосовуємо терору, бо самі боремося проти большевицького насильства, як боролись і проти гітлерівського.

Основною точкою зору УПА є спільна боротьба поневолених Москвою націй. Стоячи консеквентно на такому становищі спільного протибольшевицького фронту, УПА не тільки не тероризує польського населення, а ще й уходить з ним в контакт на польсько-українському пограниччі та шукає з польською нацією можливостей порозуміння для цілей

спільної боротьби проти спільного ворога. У більшости випадків вдається їй досягти цього. З'єднання дуже часто при потребі квартирують в польських селах, де польське населення радо відкриває двері своїх домів і сердець для українських повстанців, а перед большевиками і своїми червоними втікають в ліси. В багатьох випадках польські партизанські відділи і незалежницькі організації співпрацюють з УПА. Таким чином, всі обвинувачення большевицької пропаганди є безпідставні і фальшиві.

Нема сумніву, що під час боїв УБП з большевиками, червоною міліцією деколи і цивільне населення, як польське, так і українське, зазнає втрати. Це неумисні, а самозрозумілі наслідки боротьби, що їх неможливо обминути. Бували випадки, що наші відділи карали деяких осіб або й місцевості за бандитизм, грабежі, чи вбивства українського населення. В деяких околицях польське населення допомагало червоним плюндрувати і вбивати українців. В таких випадках були застосовані оборонні заходи і після попередження і вичерпання інших способів запобігання протиукраїнському теророві — винуватців карано. Одначе це були виняткові випадки, коли особи чи села піддавалися большевицькій цькованій агітації та брали участь у масових грабежах та вбивствах українців. Але і в цих випадках не йшлось про протипольську акцію, а про оборонні дії проти большевиків. Саме з цієї причини большевицько-варшавська адміністрація в пресі підносить голос, бо наші удари звернені проти большевиків і їх вислужників.

Між українським і польським народами були в минулому численні непорозуміння і вив'язувалась важка боротьба загарбницької політики Польщі супроти України. Сьогодні перед лицем спільного ворога, московського імперіалізму у його скрайній большевицькій формі, польсько-український конфлікт мусить відійти на дальший плян, а згодом зовсім зчезнути. Ми — українські повстанці — провадимо послідовно політику порозуміння й співпраці з польським народом на плятформі спільної визвольної боротьби. Віримо, що й серед польської громадськости така політика найде зрозуміння, бо

московське поневолення Польщі і большевицький терор буде постійно зростати. Тяжкий досвід, здобутий Польщею в останній війні, і теперішнє політичне становище спонукають усіх польських патріотів змінити дотеперішній курс польської політики. Зміна в напрямі визнання природних прав українського і інших народів Східної Європи на політичну незалежність уможливлювала б нашим народам спів-працю з порозумінням, до якого щиро прямуємо.

Всі, отже, обвинувачення, що український визвольний рух веде антипольську політику, є большевицькою роботою для своїх цілей. Всі політично свідомі українці і поляки повинні протиставитись такій практиці большевицької пропаганди.

Цій пропаганді треба приписати названня українських повстанців "бульбівцями", "власівцями", з закидами антисемітизму включно. Напевно, немає в цілій Україні й сліду по "бульбівцях" чи інших подібних окремих отаманських групах, але, напевно, є тільки Українська Повстанська Армія (УПА) під керівництвом найвищого політичного органу українського народу — Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

З групами "власівців" український визвольний рух не мав і не має нічого спільного. "Власівці" є російським політичним рухом, що співпрацював з німцями і досі не спрецизував свого позитивного ставлення до питання самостійности України і інших поневолених Москвою народів. Ми ж щодо російського народу займаємо позитивне і приязне становище, але з умовою визнання наших безспірних прав до волі і незалежности в етнографічних межах. Боремося проти імпері-ялізму і зажерливости Росії, а не проти російського народу.

Ніколи й ніде українські повстанці не брали участь в протижидівській акції. В українській підпільній пресі, що появлялася цілими десятками органів під німецькою окупацією і сьогодні виходить в умовах большевицької дійсноти, — нема слова, спрямованого проти жидів. Нарід, що веде визвольну боротьбу, не може ставити до своєї ідеології шалені, гітлерівські расистські теорії. Загальновідомий факт, що за німець-

кої окупації в рядах УПА боролися поруч українців і жиди, в більшості лікарі.

Ворог, проти якого боремося сьогодні, це — терористична большевицька кліка, репрезентант і організатор російського грабіжницького імперіялізму.

Ми боремося за прогресивні ідеали гуманности, за свободу для всіх народів і кожної людини,

Українські повстанці.

1946 р.

ЗМІСТ

Собі пам’ять, чужинцям — правду.....3
Січень.....5
Перший військовий начальник Владивостоцького порту (до 185-річчя від дня народження Євгена Бурачка).....14
Перший у світі — і український! (до 100-річчя від дня заснування Українського вільного університету).....15
Українське Лідіце на Закерзонні (до 75-річчя знищення польським військом Завадки Морохівської).....24
На чолі українського хору Голлівуду (до 30-річчя від дня смерті Володимира Божика).....27
Лютий.....29
"Єдиний мужчина в нашому письменстві" (до 150-річчя від дня народження Лесі Українки).....38
Генерал прориву (до 120-річчя від дня народження Миколи Симоняка).....39
"Заводити по містах і селах українські початкові школи…" (до 115-річчя проекту створення Просвітного товариства імені Т. Г. Шевченка в Санкт-Петербурзі).....40
А воююча Україна тимчасом кривавилася… (до 70-річчя нового конфлікту в середовищі Революційної ОУН за кордоном).....41
Березень.....43
Відмовився служити Катерині II (до 290-річчя від дня народження Андрія Гудовича).....52
Під повним контролем Москви (до 100-річчя ратифікації першого договору між РСФРР і УСРР).....53
Польща як адвокат України: наші сподівання й реальна позиція сусіда (до 100-річчя четвертого поділу України між Москвою і Варшавою).....56
"…Дать возможность русской развинуться" (до 100-річчя прозріння червоних галичан щодо національної політики більшовиків).....60
"Выполнять технические задания Украинского правительства" (до 95-річчя визначення ролі представників УСРР у посольствах СРСР).....62

"Використати на польових роботах
усіх наявних корів…" (до 75-річчя ініціативи мешканців
Чигиринського району запрягти до ярма своїх
годувальниць).....64
Державник-патріот і великий учений (до 70-річчя від
дня смерті Дмитра Дорошенка).....66
Переконував високим авторитетом (до 55-річчя від
дня смерті Василя Мудрого).....67
Понадстолітній українець в Америці (до 15-річчя
від дня смертіПетра Одарченка).....69
Квітень.....71
"Что приведет к быстрой их ассимиляции…"
(до 100-річчя масової депортації українських
залізничників на схід і північ Росії).....79
"А дипломат УРСР доповів першим" (до 50-річчя
публікації в США французького видання про Росію).....87
Травень.....91
Лазар Каганович сказав своє слово (до 95-річчя заборони
ЦК КП(б) зносин з Володимиром Винниченком).....98
Знову наступили на ті ж граблі… (до 75-річчя депортації
лемків до УРСР).....99
Червень.....101
"Выселение под березку" (до 90-річчя масового
вивезення заможних хліборобів України на
Північний Урал).....109
"Ясний протинімецький акт" (до 80-річчя проголошення
Акта про відновлення Української держави).....115
Гідний учень Дмитра Дорошенка (до 65-річчя від дня
смерті Бориса Крупницького).....123
Липень.....125
Дослідник українського мистецтва (до 135-річчя
від дня народження Костя Широцького).....133
"Не менее 74 вагонов хлеба ежесуточно" (до 100-річчя
масового вивезення українського хліба до Росії).....134
Талант між Рильським і Сосюрою (до 100-річчя від дня
народження Бориса Олександріва).....135

Гідна постава Юрія Полянського (до 75-річчя відновлення в правах євреїв Львова українською владою).....137
"Телеграми мусять бути вислані негайно" (до 75-річчя розчленування гітлерівцями України).....139
Вирізати і склеювати сторінки (до 70-річчя заборони вірша Володимира Сосюри "Любіть Україну").....141
Серпень.....145
"Щаслива невдача цієї затії" (до 30-річчя протестів діаспори поневолених народів проти оновлення СРСР через спробу державного перевороту).....151
Усупереч інтересам СРСР (до 30-річчя проголошення незалежності України).....154
Вересень.....159
Видавець Шевченка на чужині (до 135-річчя від дня народження Павла Зайцева).....165
Умів знайти просте слово для ухвали державного рішення (до 80-річчя від дня народження Івана Плюща).....166
"Скеровувати свої сили для здобуття державної волі" (до 75-річчя від дня створення Українського координаційного комітету в середовищі повоєнної еміграції).....170
"Верховна Рада та уряд не мають чіткої програми дій" (до 30-річчя застереження депутатів Народної Ради).....174
"Я довго був там, де сонце ховається за обрій і більше не сходить…" (до 30-річчя від дня смерті Зеновія Красівського).....179
Жовтень.....181
Символ української сили — на віки (до 150-річчя від дня народження Івана Піддубного).....189
Пісні для щирої народної душі (до 100-річчя від дня народження Дмитра Луценка).....190
Для популяризації радянського ладу (до 90-річчя чергового траншу Москви на підривну роботу проти України).....192
Листопад.....207
Усвідомлюючи власні помилки (до 100-річчя Другого Зимового походу).....215
Грудень.....231

Теоретик і практик мостобудування (до 200-річчя від дня народження Дмитра Журавського).....241
Остання правда про українство на розселеннях (до 95–річчя Всесоюзного перепису населення 1926 року)....243
Пам'ятне.....253
"Украинский вопрос есть, и он нуждается в необходимом разрешении" (до 90-річчя посилення українізації в Казахстані).....262
Неповноцінні першовересні (до 85-річчя чергового недобору першокласників в українські школи після Голодомору-геноциду 1932—1933 років).....271
"Є висловом найвищої волі української нації" (до 75-річчя відповіді УПА польському суспільству).....274

Науково-популярне видання

Художнє оформлення
Михайла Черненка

Комп’ютерна верстка
Миколи Сергійчука

Підписано до друку 29.12.2020. Формат 84х108/32. Гарнітура Міньйон.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 15,12. Обл. вид. арк. 14,4. Наклад 50.
Зам. .
Оригінал-макет виготовлено в ПП Сергійчук М. І., 07300, м. Вишгород Київської області, вул. Грушевського, 1, пом. 31.
Свідоцтво про внесення суб’ єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК №2448 від 24.03.2006 р.

Віддруковано в ТОВ "Видавництво "Ліра-К", м. Київ, вул. Василя Стуса, 22/1, Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК № 3981 від 15.02.2011 р.

ПРО ІСТОРІЮ УКРАЇНИ МОЖНА ЩЕ ПРОЧИТАТИ:

Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Спомини. — К., 2002. — 640 с. Розвідки генерала про історію українського військового мистецтва, спомини з 1917—1918 років.

В. Сергійчук. Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації. — К., 2003. — 576 с.

Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Листи. — К., 2004. — 626 с. Праці з історії військового мистецтва, листування з діячами діаспори.

В. Сергійчук. Український здвиг: Закерзоння. 1939—1947; Волинь. 1939—1955; Прикарпаття. 1939—1955; Поділля. 1939—1955; Наддніпрянщина. 1941—1955. — К.: 2004—2005.

В ім' я майбутнього нації. Документи і матеріали про організацію допомоги українською діаспорою студентам-емігрантам. — К., 2005. — 920 с.

Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи. Т. IV. — К., 2006. — 704 с.

Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи. Т. V. — В., 2016. — 632 с.

В. Сергійчук. Симон Петлюра і єврейство. — К., 2006. — 152 с.

В. Сергійчук. Новітня каторга. Військовополонені та інтерновані Другої світової війни на території України. — К., 2001. — 188 с.

В. Сергійчук. Танковый король России. — К., 2005. — 236 с. Про наркома танкової промисловості в роки війни, генерала Ісаака Зальцмана.

В. Сергійчук. Тавруючи визвольний прапор. Діяльність спецбоївок НКВС-НКДБ під виглядом УПА. — К., 2006. — 160 с.

В. Сергійчук. Соборна пам' ять України. Календар-альманах. 2007. — К., 2006. — 288 с.; 2008. — К., 2007. — 288 с.; 2009. — К., 2008. — 288 с.; 2010. — К., 2009. — 288 с.; 2011. — К., 2010. — 288 с.; 2012. — К., 2011. — 288 с.; 2013. — К., 2012. — 288 с.; 2014. — К., 2013. — 288 с.; 2015. — К., 2014. — 288 с.; 2016. — В., 2015. — 288 с.; 2017. — В., 2016. — 288 с.; 2018. — В., 2017. — 288 с.; 2019. — В., 2018. — 288 с.; 2020. — В., 2020. — 288 с.

Що дала Україна світові. У книзі оцінено внесок видатних ук-

раїнців у розвиток світової науки, техніки, освіти і культури. — К., 2015, — 516 с.
Українські державники: Всеволод Петрів. Розповідь про визначного воєначальника, командувача Армією УНР. — К., 2008. — 296 с.
Етнічні межі і державний кордон України.— К., 2008. — 560 с.
Українські державники: Симон Петлюра. Розповідь про визначного воєначальника, голову Директорії УНР. — К., 2009. — 568 с.
Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939—1959). — К., 2009. — Т. І. — 680 с.; Т. ІІ. — 640 с.; Т. ІІІ. — 648 с.
Надії й розчарування українства.—К., 2010.—200 с.
Сергійчук В. Правда про "золотий" вересень 1939-го. — Вишгород, 2014. – 204 с.
24. Б. Сергійчук, В. Сергійчук. На межі двох світів. Українсь-котурецькі відносини в середині XVI —XXI ст.. — К., 2012. —304 с.
Неусвідомлення України. Ставлення світу до України: погляд у 1917—1921 роки з аналізом сьогодення. — К., 2012. — 872 с.
В. Сергійчук. Українські державники: Андрей Шептицький. — В., 2015. — 440 с.
Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки (1939—1987 рр.).— К., 2012.— В двох томах.
Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда. — Вишгород, 2013. — 712 с.
Український Крим. — В., 2016. — 360 с.
Голодомор 1932—1933 років як геноцид українства. — В., 2016. — 320 с.
Депортація українців до Казахстану. — В., 2017. — 288 с.
В. Сергійчук.Відродження українства.1914—1922. — В., 2018. — 492 с.
Ліквідація УГКЦ на Закарпатті. 1944—1949. В., 2019. — 752 с.
В. Сергійчук. В обороні української правди. — В., 2020. — 632 с.

З питань придбання вищезазначеної літератури звертатися за телефонами: (099) 421-39-12, (067) 995-67-06.

E-mail: smi54@ukr.net; serhijchuk@ ukr.net